

LATVIEŠU TAUTAS DZĪVESZIŅA

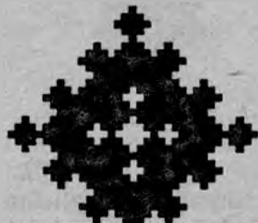

Anta Rudzīte ir viena no Latvijas Nacionālās neatkarības kustības dibinātājam. Kustība vadījusi skolu latviskošanas centienus. Organizējusi jaunu vestures un ģeografijas macību grāmatu izdošanu, kā arī grāmatu sērijas «Latvijas tautas dzīvesziņa» izveidošanu. Kopš Latvijas Nacionālās neatkarības kustības dibināšanas visos kustības kongresos ievēlēta LNNK vadība.

Anta Rudzīte dzimusi 1931. gada 25. oktobrī. Beigusi Latvijas Valsts pedagoģisko institutu. Mācījusies Maskavas Valsts pedagoģiskā institūta aspirantūrā. Profesionālā kvalifikācija – pedagoģisko zinātņu doktore. Ilgus gadus strādājusi par pedagogu.

1985. gadā VDK pret A. Rudzīti ierosināja krimināllietu «Par noziegumiem pret pārvaldes kārtību», lai sauktu pie atbildības, piemērojot kriminālkodeksa 183. pantu «Apzināti nepatiesu izdomājumu izplatīšana, kura diskreditē padomju valsts un sabiedrisko iekārtu». Pec krimināllietas apturēšanas 1986. gadā viņai tika aizliegts strādāt pedagoģiskajā darbā.

995.1(474)
14 303.

LATVIEŠU TAUTAS DZĪVESZIŅA

4

TIKUMI
VĒRTĪBAS

Siguldas pilsētas
BIBLIOTĒKA

RĪGA "ZVAIGZNE" 1993

7
14
303

84 L.
La 802

Latvijas Republikas Izglītības ministrija
ieteikusi šo grāmatu izmantošanai
ārpusklases darba stundās

Sakārtojusi Anta Rudzīte
Mākslinieks Pēteris Justovičs

Darbs izgatavots AS «*Preses nams*» tipogrāfijā

Ceļavardi

Latvju tikumu mācība ir ievads tautas ētikā, kas kā zinātniska sistēma līdz šim nav izveidota, lai gan ir bijuši mēģinājumi to darīt. Latviešu kultūras pamatā ir tautas bagāta folklorā, kura nesistematizēta veidā pausta ta saucamā prātniecība.

E. Brastiņš un P. Birkerts, balstoties uz folklorā pausto tautas dzīves gudrību, centās izveidot ievadu latvju filozofijā. Šo darbu pārtrauca karš, bet tam sekoja kultūras dzīves apsīkums, tradīciju pārrāvums. Amoralas attiecības valsts mēroga pamazām sagrāva daudzus gadu simtus koptos tikumus. Divkosība, vardu un darbu nesaskaņa noveda pie ētisku ideālu izzušanas. Radītais vakuums garīgajā sfērā netika aizpildīts, un tas izsauca pakāpenisku sabiedrības un atsevišķa cilvēka deģenerāciju, morālu pagrimumu.

Šodien — tautas atmodas laikmeta — nepieciešams atgriezties pie zaudētajām vērtībām, atjaunot pārrautas kultūras tradīcijas un ne tikai glābt tautu, bet vienlaikus to atveseļot.

Latvju tautas tikumu mācība ir viens no tiem avotiem, kas ļaus pārvarēt garīgo krīzi, palīdzēs atgriezties no svešām ietekmēm un atgriezties pie savām saknēm, nedzīvojot tikai šodienai, bet spēst arī spriest un rīkoties, apliecinot sevi kā dzīvotspējīgu nāciju.

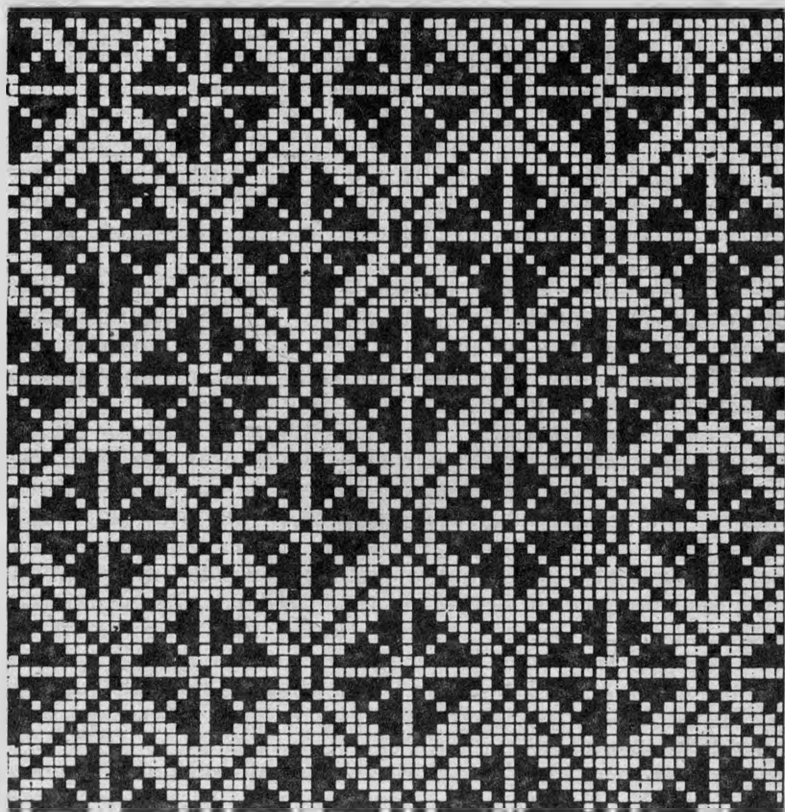
Krājuma veidošanā piedalījās Krogzemju Mikus dzimtas atvase Lauma Krogzeme, LVU studente Līga Alksne, skolotāji Ruta Rašmeiere, Ieva Niedre, Māra Alksne, Mūdiņa Kostanda, Mara Taivane, konkursa «Latvijas skolotājs

89» laureāte Daina Štokmane, medicīnas darbinieki Lienīte Ozoliņbeika un Ausma Ozoliņa, vēsturnieks Oļģerts Auns, arī Kronvalda Ata prēmijas laureāte ķīmijas zinātņu kandidāte Ērika Bizdēna un daudzi citi no LNNK nodaļas «Dzīvesziņa».

Anta Rudzīte un Edgars Mucenīeks

TĒVZEMES MĪLESTĪBA

Atis Kronvalds

TĒVUZEMES MĪLESTĪBA

...Mums vajag dedzīgas un diženas tēvuzemes mīlestības, kura ir svabada no sevmīlības un netiras karības pēc vienīga paša labuma.

...Bet šāds prāts, šāda tīra tēvuzemes mīlestība jau mazos gados dēstījama, jo tad ne mūžam neaizsniegsim īsteno tēvuzemes mīlestības augstību un spēcību, ja skolās un mājās viņu nesēsīm, neaudzināsīm un nespecināsīm.

...Kas tad mums nu jādara, lai šī tēvuzemes mīlestība uzdīgtu un iesakņotos pie mūsu jaunās audzes?.. Bet kurš tad nu ir tas ceļš, pa kuru jaunā audze kārtīgi un pareizi pie īstās tēvuzemes mīlestības pievedama? Neviens cits ceļš kā vien tas, kurš jauno audzi pieved pie tēvuzemes mīlestības skaidriem un spīgtiem avotiem.

Pirmais tāds avots ir tēvuzemes pazišana. Tikai tas, kas savu tēvuzemi pazīst, var to patiesi mīlēt... Jaunā audze jā māca mūsu dabas jaukumus apbrīnot, visādus senības liecīniekus cienīt, ļaužu bagātības avotus nosvērt un saprast, visus industrijas un mākslas augļus godāt...

Otrs istas tēvuzemes mīlestības avots ir tēvijas vēsture. Mēs gan nevaram lepoties ar tādiem vēstures darbiem, kas zīmejas uz varenu kultūras valstību sacelšanu... Mēs turpretim ar skumju pilnu sirdi mācāmies iz vēstures, ka mūsu tautai ilgi un briesmīgi kalpošanas un verdzināšanas laiki kamiešus smagi un grūti nospieduši. ...Te lai mūsu jaunā audze macas saprast, kādēļ vel mūsu laikos tautas ienaidniekiem vēl daudz vietās virsroka, kādēļ mēs neesam vairāk pastrādājuši un kādēļ mūsu šur tur uzsāktie darbi gaidītū sekmi nevarēja panakt. Tā lai jaunā audze atzīst dziļi jo dziļi, cik tai daudz un spēcīgi jāstrādā, pirms spēsim kaut ko labu un diženu pastrādāt...

Trešais avots, bez kura tēvuzemes mīlestība nekad nevar uzplaukt, ir tēvu valodas cienīšana un piekopšana. ...Bet

jaunā audze ne mužam neiemācīsies savu tēvu valodu cienīt un mīlēt, ja mēs tai nedosim labu priekšzīmi. Tādēļ mums piekrit tēvu valodas cienīšana visur, kur vien iespējams, vispirms savās ģimenēs un savā sadzīvē ar tautiešiem. - - -

Romāns Pussars

TEVZEMES MĪLESTĪBA

Ģimene, skolā, visā sabiedrībā tagad jaunajā audzē jāatmodina nevirtota Tēvzemes mīlestība, un tā jāveido tālāk, lai katrs Latvijas pilsonis sava patstāvīgā dzīves gaitā jūt ciešu jo ciešu kopību ar tautu un dzimto zemi. It īpaši macību iestādēs. Tēvzemes mīlestība dod dziļāko jēgu un pareizāko virzienu visai izglītības gaitai. Bez šādas audzināšanas nav iedomājama tautas nākotne nedz brīvībā, nedz patstāvībā.

Ne velti visiem jaunatnes audzinātājiem Auseklis ir veltījis arī šodien aktuālas dzejas rindas:

Ja cerēt gribi, draugs, uz brīvību
Un sīkstu, nemirstīgu tautību,
Tad noej klausīt latvju skolas sienas,
Kā jaunu audzi māca šinis dienas.
Ja dzirdi šādus vārdus: tēvija
Un mīlā, dārgā, svētā Latvija,
Tad cerēt vari gan uz brīvību!

Savas Mātes — Latvijas priekšā mēs kā viņas mīļoti bērni it visi esam vienādi un līdztiesīgi. Tieši Tēvzemes mīlestība mus spēj tuvināt un saistīt draudzīgā saimē, viena saderīgā pulkā, vienotā tautā. Tāpēc arī šī raksta autors nereti atļāvies savējos uzrunāt tieši un vienkārši: «Tev veltītas šīs rindas! Tu mani sapratis!»

Ja Tu vero savu Latviju — Tēvzemi dārgo, tad zini, ka tās veidolā nav tikai šejienes lauki un meži, gravas un pakalni, ceļi, pilsētas un ciemi, birzis un upju līči, — šī zeme, mūsu dzimtene, nav domājama bez latvju valodas klātbutnes ikvienā tās novadā. Tikai dzimtajā valodā Tu ta pa istam vari uztvert savas zemes dziļāko būtību, izprast un izjust tās īpatno raksturu.

Ar dzimtas valodas vārdiem Tu vistiešāk un patiesāk vari atklāt savu piederību Tēvzemei. Un arī tās svētums visdziļāk sirdi ienāk ar latvju valodas skaņām: «Svēts mantojums šī zeme mūsu tautai ...», «No zemes šīs mes izauguši esam, par zemi šo mums galva janoliek».

Rakstidams un teikdams dedzīgus vārdus par Tēvzemes mīlestību, izcilais atmodas laikmeta tautas darbinieks Kronvalda Atis it visiem saviem tautiešiem licis apzināties: «Tikais, kas savu Tēvuzemi pazīst, var to patiesi mīlēt.»

Tev jāpazīst un jāceļ godā tā valoda, kas Tēvzemes āres rotā ar savu krāšņumu, domas dziļumu, skanīgumu un gara bagātību. Atver savu sirdi tautas radītai meldījai kopā ar latvju dainas vārdiem — tā vistiešāk atklājas tautas gars.

Tev jāpazīst un jāapgūst tās latvju tautas garamantu vērtības, kas Tavā Tēvzemē radītas, sargātas, kā nākas arvien liktas lietā un kā dārgums nodotas tālāk no paaudzes uz paaudzi.

Tev jāieiet tautas dvēseles dzīlēs un jānāk pie atskārtas par labo un skaisto, par svēto un neaizskāramo. Tev nedrīkst būt sveša latvju dievestība, — tā garīgā satversme, kas ir augusi gadu tukstošiem no dziļām un stiprām kultūras saknēm. Tev jāatgūst sava piederība latvju garīgajai pasaules satversmei, kas visskaidrāk atspoguļojas latvju dainās.

Ieklausies savas tautas dziesmā! Uzņem sevī to gudrību un skaistuma izjūtu, ko paaudze pēc paaudzes ir radījušas un uzkrājušas latvju garamantās, tad Tevī vēl pamatīgāk un iedarbīgāk nostiprināsies atziņa: zemniecībā ir visas musu nacionālās kultūras pamats. Mūsu lauku ļaudis ir ietvēries milzīgs gara potenciāls, kas dod jo spēcīgus impulsus arī šodien. Arī Tēvzemes mīlestība visdziļākās saknes laidusi tur — Latvijas laukos. Ja gribi, lai tautā izvēršas un nostiprinās Tēvzemes mīlestība, stiprini zemniecību, palīdzi tai atjaunoties. Atdzims zemniecība — atjaunosies visa tauta.

Mēs savā Tēvzemē vēl uzturam dzīvu sirmseno baltu kultūru, kurai sākumi ir tik tālos indoeiropiešu kopības laikos. Mūsu Tevzeme ir jāatjauno un jānodrošina tādi apstākļi, kas ļautu šim kultūras zaram atzelt, atplaukt un atkal saziest visā krāšņumā. Tapec mūsu Tēvzemes mīlestība lai nolīdzina ceļu uz nākotni arī visai baltu kultūras attīstībai, domājot gan par latviešiem, gan, protams, arī lietuviešiem. Tēpat līdzās mums stingri turas mūsu brāļu tauta ar tādiem pašiem centieniem, ilgām un cerībām kā mēs. To savā patriotismā neaizmirsīsim! Ari Rainis ir daudzinajis: «...mūsu visas tautas ilgas pēc tuvākas kopības ar mūsu brāļu tautu — lietuviešiem. Šīs ilgas ir tikpat vecas kā mūsu pašu ilgas pēc mūsu tautas un valsts patstāvības. Musu tauta savā dvēselē nevar iedomāties, ka mēs vieni paši varētu pastāvēt ka valsts, ja neesam kopībā ar lietuviešiem. Mums šī brāļu tauta stāv tikpat tuvu kā pašu dvēsele, kā pašu sirds.»

Pie tam neaizmirsti tuvos somugru kaimiņus ziemeļos no Latvijas! Plecu pie pleca ar igauņiem mēs esam gājuši pirmās atmodas grūto ceļu, kopā esam izcīnījuši brīvas valstis, reizē esam tās zaudejuši un kopā izturējuši smagus vēsturiskus pārbaudījumus. Arī tagad mums vienoti jāiet pretī nakotnei — Brīvajai Baltijai.

No pat aizvēstures līdz mūsdienām — visa Tēvzemes vēsture ir pamats dziļām pardomām un izjūtām. Tā dod iespēju gan mācīties pašiem no savām kļūdām, gan arī iedvesmo ar tautas sasniegumiem un uzvarām. Vēstures gājuma tauta ir izvirzījusi daudz dižu cilvēku, kas sabiedrību veduši pretī labklājībai, taisnīgumam, gara gaismai un krietniem tikumiem. Un, iedama droši cauri visām nedienām, laikmetu pēc laikmeta parciezdama smagu svešās varas jūgu, tauta ir turejusies pie mirdzoša brīnumpavediena, ko gluži kā tērauda stiegru neviens ļaundaris nav spējis saraut, tāpat kā nekāda tumsība nav varējusi apturēt saules staru. Tēvzemes mīlestības radīta ticība un cerība ir bijuši tie mužīgie ceļa rādītāji, kas ļāvuši atkal un atkal atrast īsto dzīvības ceļu, patieso glābiņu.

Senās svētvietas mūs aicina. Uzskāp pilskalnus un elku kalnos, pakavējies svētbiržu vietās un senču kapulaukos — Tu jutīsi, ka te atveras dziļi un spēcīgi Tēvzemes mīlestības avoti. Pasmel no tiem — veldzē savu sirdi un prātu, gūsti paļāvību sev un savai tautai, ņem šos iedvesmas brīžus sev līdzī un atgriezies pie tiem, kad Tava Tēvzemes mīlestība jāpārbauda dzīves cīņās.

Kad latvju tautā jau bija nobriedusi apņemība — pēc gariem nebrīves gadiem izcīnīt savu neatkarīgu valsti, lai tajā patstāvīgi veidotu saimniecību, zinātņi, izglītību un visas kultūras nozares, kad, pašnoteikšanās tiesību vadīti, mēs posāmies paši radīt savām interesēm atbilstošu sabiedriskās dzīves modeli, tad tuvu un tālu pāri Latvijai skanēja Viļa Plūdoņa vardos ietvertā tautas prasība:

«Mēs gribam būt kungi mūsu dzimtajā zemē,
Mēs gribam te paši sev likumus lemt.»

Jā, bez šaubām, savā zemē mēs negribam kalpot citu varmācībai un alkatībai. Mēs vēlamies paši noteikt savu likteņgaitu, un uz to mums ir tiesības tāpat kā citām brīvam tautām. Arī mēs esam pelnījuši dzīvot tā, kā to liek lielais Tēvzemes mīlestības likums: ja Tu spekus netaupi savas zemes labā, tad arī Tava zeme Tev neaizliedz bagātus darba augļus.

Jaunlatviešu laikmeta arī Kronvalda Atis nāca tautā ar apcerējumu «Tēvzemes mīlestība». Šodien ir citi sabiedriskie politiskie un saimnieciskie apstākļi, cita sociālā vide un arī citas problēmas, bet spēkā joprojām ir Kronvalda sludinātā mācība: «Atzīdami ikkatras tautas tiesības, macīsimies savējas jo pilnīgi cienīt un aizstāvēt.»

Ja esi uzticīgs savai Tēvzemei, Tu nekad nenovērsies no tās, neatstāsi to novārtā, glābsi no nelaiemes un kauna. Tu aizvien paturesi vēra svēto patiesību: ja celsies Tava Tēvzeme — Tu spēsi augt un celties līdzī, ja dzimtā zeme grims postā, tad arī Tev zudīs stingrākais laimes un labklājības pamats.

Tāpēc Tēvzemes brīvība un neatkarība ir tās pamatvērtības, kas tautai allaž jāprot turēt augstā cieņā. Tās nav aizskaramas. Ikvienam tās jāglabā un jāsargā kā acuraugs. Tautai brīvību gan var nolaupt, bet arvien tā tieksies atgūt zaudēto, tāpat kā slapstošais alkst pēc ūdensmalka, sliksošais — pēc elpas, neredzīgais — pēc saules un gaismas. Nevienai normalai tautai, kas vien ir paturejusi savas identitātes izjutu un tajā pamatotu pašapziņu, Tēvzemes mīlestību nevar atņemt. Vai būs kāda pilnvertīga kultūras tauta, kas, saglabājusi Tēvzemes mīlestību, labprātīgi atsacīsies no savam likumīgajam tiesībām — but par saimnieci tajā zeme, kuru gadu tukstošiem aruši un sargājuši viņas senči?

Tikai un vienīgi ar Tēvzemes mīlestību apbalvoti mūsu brīvības cīnītāji speja sasniegt tautas sen loloto merķi — neatkarīgu Latvijas Republiku. No viņiem mēs arī šodien smēlam iedvesmu, viņi dod cildenu piemēru un paraugu. Ar Tēvzemes mīlestību ir cieši kopā sakausētas un sakaltas tās paaudzes, kuras liktenis ir licis uz savas laktas un bez žēlastības apveltījis ar jo bargiem un smagiem sitieniem.

Mūsu pienākums šodien ir celt godā tās dzimtās zemes vērtības, kuras glābjot vai atgūstot tik daudzi ir atdevuši pašu dargāko — savu dzīvību.

Paņem kādreiz roka sauju tīras zemes no savas dzimtenes arumiem! Tad Tevī neviļus raisīsies tās atziņas par Tēvzemes svētumu, kuras savā laikā paudis Karlis Skalbe: «Kādus varoņus ir devusi mūsu zeme. Katrs, kas viņai pieskaras, tiek svētīts. Viņa ir brīnišķīgs spēks. Šī zeme nes mūsu vēsturi. Viņa paglabā visas verdzībā nomocīto paaudžu ilgas, kuras apaugļo katru darbu, katru cīņu par Latviju.»

Tēvzemi mīlet un sargāt nozīmē arī augstā godā turet tās svētos simbolus.

Kad stāvi zem saulei pretī pacelta sarkanbaltsarkanā

karoga, tad zini — pat tā ēnai ir savs spožums, kam neviens nedrīkst tuvoties bez cieņas. Kādas mokas un ciešanas, bedas un cerības, kāds varoņgars, cildenums un svētums ir ieauts šajās krāsās!? Kritušo varoņu dvēseles veļš iešūpo šī karoga krokās, un tikai tādas rokās var nodot karogu, kuras nav aptraipījuši nekādi noziegumi — it īpaši tādi, kas vērsti pret latviešu tautu.

Lai joprojām Latvijas karogu paaudze paaudzei nodod krietni glabātu, slavā celtu, nekādi neaptraipītu — tāda veidā, ka savā dzeja radījis Vilis Plūdons:

Savu karogu, dēls, es tev nododu:

Klāt vecums jau stajas —

Ņem viņu un nes to tālāku,

Kā latvim klājas.

Lai vienmēr paliktu balts un tīrs

Tas mums par slavu,

Dels, nes to ar godu kā goda vīrs

Caur dzīvi savu!

Un, kad tev ar pienāk reiz mūža riets

Un spēki plokas,

Tad baltu un tīru, dēls, tālāk to sniedz

Sava dēla rokās!

Ej pie Mātes Latvijas tēla, skaties tās apskaidrotajā vaigā. Vēro tautas varoņu atveidus gan Brāļu kapos, gan Brīvības pieminekļi. Atceries — brīvības cīņāji pieminami visa Latvija, it visos novados ir lietas asinis, lai Tava zeme atgūtu brīvību.

Ja latvjiem nebūtu stingras un noturīgas Tēvzemes mīlestības — vai viņi vēl tvertos šajā krustceļu zemē pie Dzintara jūras? Bedas, posts, briesmas un nāve — tas viss atliku likam ir likteņa devums šim Baltijas krastam. Svešnieku karapūļi te likuši ieročiem laiku pa laikam vākt nāves pļauju. Bads un mēris ir staigājis ne reizi vien no novada uz novadu. Bet visas šīs šausmas un mokas nav spējušas tautu aizbaidīt no Tēvzemes ārem un vājināt to mīlestības spēku, kas simtu saitem sien pie Latvijas.

Ar neželīgu varmacību uz austrumiem aizdzītie, trimda un raktuvju tumšajās alās mērdētie — tūkstošiem kilometru tāluma no savas Dzimtenes mūsu tautieši Latvijas vārdā ir atraduši savu cerību, ticību un mīlestību. Ar tautas lugšanu sirdī tik daudzi ir beiguši savu moksliņo gaitu. Bet citi joprojām drosmīgi raidījuši savus skatus pāri nāves noietu dzeloņstieplu žogiem uz rietumiem — uz Tēvzemes pusi. Cauri

cietumu asiņainajām sienām ir gājušas nobendēto dvēseles taujāt, meklēt un minēt: «Kā Tēvzeme turas? Kāds tai liktenis šobrīd?»

Nobiedētie un svešumā izdzītie, nodzirdītie un apstulbotie, par nožēlojamām vergu dvēselēm padarītie, ikdienas trulā bezcerībā pagremdētie, savtīga un ļauna egoisma pārmāktie — it visi, visi ir iegrāmatojami tajā lielajā reķinā, ko nevar izdzēst nekāda virspusēja nožēla, nedz grēku izpirkšanai atmestie graši. Godīgi cilvēki, kas nav vainojami nekādos noziedzīgos nodarījumos, tukstošiem un miljoniem ir gājuši bojā. Cik daudz izkropļotu mūžu, cik daudz sadragātu un nolauztu dzimtas koku! Un daudzi no šiem upuriem tikuši nelietīgi apvainoti tieši Tēvzemes mīlestībā, tās vārdā viņi apsūdzēti un gājuši bojā. Tēvzemes mīlestības vārdā mēs bijušo un notikušo nedrīkstam aizmirst. Mēs nedrīkstam ne soli spert atpakaļ uz beztiesības un necilvēcīgas vardarbības pasauli, kurā tik ilgi izdevās spīdzināt un slepkavot. Briesmīgu izdzimumu varā nonāca ne vien atsevišķi cilvēki, bet arī veselas tautas. Neaizmirsti! — Tā bija elle zemes virsū, kur samina, apgānīja un izpostīja visu, kas dārgs un svēts, — arī Tēvzemes mīlestību! Esī modrs par sevi un savu tautu! Stingra loģika ietveras Edvarta Virzas apgalvojumā: «Naudu jums var dot katrs bagātais, par to prasīdams no jums pilnīgu paklausību, bet godu, noteikšanu un brīvību, šīs celās mantas, kurām līdzī iet viss pārējais, jums var dot tikai Latvija, un tā ir tevijas augstākā privilēģija.»

Arī svešatnē it koši ir uzplaukuši latviskie Tēvzemes mīlestības ziedi. Un arī tur, kur vējā šūpojas palmu zari vai augstos granitkalnos apžilbinoši mirdz sniegs, latvji savā dvēselē prot kavēties pie dzimtenes bērzu birzs baltuma un staltuma, pie Ventas, Gaujas un Daugavas krastu ainaviskuma — pie tas dabas un cilvēka izjutas, kas tik raksturīga ir senajām latvju dainām.

Un redzi: arī tālumā aiz zemem un jūrām notiek brīnumi. Latvieši nāk kopā, lai vienotībā demonstrētu savu uzticību Latvijas Republikai un darītu visu iespējamo, lai neatkarīgās valsts *de jure* pārvērstos par *de facto*.

Viņi vienojas kopīgam darbam jaunās paaudzes latviskai izglītošanai un audzināšanai. No zemes uz zemi viņi sasaucas, sadarbojas un top ne vien izstādes un teātra izrādes, ne vien rodas plašs, īsti augstvērtīgs literatūras klāsts, bet Tēvzemes mīlestība uzbango un sit augstu vilni svešatnē rīkotajos latviešu dziesmu svētkos. Tas viss ir apbrīnas vērts panākums. Te nepārprotami atklajas mūsu tautas garīgais

spēks — prasme veidot un saglabāt savu kultūru, kajos apstākļos. Arī tāda veidā latvietis spilgti ap' Tēvzemes mīlestību un ciešu piederību savai Latvijai.

Ja savā Tēvzemē redzi labi iekoptu lauku, lieliski dārzu, veiksmīgi iecerētu un skaisti veidotu celtni — lai sirdī ielīst nesavtīgs prieks par katru labu panākumu. Bet, ja Tu skati nolaistas sētas un noplukušus namus, izpostītus parkus un netīrus lielceļus, — lai Tevī rodas pamatots sašutums un vēlēšanās aktīvi novērst Tavai Tēvzemei nepiedabīgo, nekrietno, ļauno un pretīgo.

Lai Tevī nekad neatrod vietu vienaldzība — lai esi vienmēr modrs un vēriņi seko it visam, kas notiek Tavā Tēvzemē. Pel un apkaro it visu, kas tai kaitē. Cel un stiprini to, kas nāk par labu Latvijai — Tavai Tēvzemei. Tikai tā Tu vareši savā dzīve būt saskaņā ar augstākajam Tēvzemes mīlestības prasībām. Tajās nav sikumu un nesvarīgu lietu. Ja vien kaut kādā veidā tiek aizskarts Latvijas spēks, skaistums un gods — neesi izvairīgs, neej sāņus, izpaud savu viedokli, rīkojies kā patriots!

Tautas atmodas laikā jaunlatvieši uzturēja savu pārliecību: Tēvzemei pienākas ne vien slavinājums vārdos, bet arī katra latvieša devums darbos. «Tēvzemes mīlestību mēs ar darbiem rādīsim» — tā nav bijusi tikai krietna apņemšanās. Tautas darbinieku iedvesmotajai nācijai tā ir devīze, kas skaidri un nepārprotami izpauž latviešu pienākuma apziņu. Tā noliedz tukšu plātīšanos un dižošanos.

Ja jau gadu tūkstošiem ilgā attīstības gaitā mūsu senči ir pratuši šo zemi darīt tik bagātu, krāšņu un raženu, ja viņi ir spējuši to drosmīgi aizstāvēt pret dažādiem iebrucējiem, ja Tēvzemes mīlestība ir ļāvusi radīt tādu milzumu tautas dainu, tad arī tagadnes latviešu paaudzes nekādi nedrīkst būt vājāks šīs paaudžu ķēdes loceklis. Vēl ilgi jo ilgi jāturpina tautas bezgalīgā virzība uz nākotni, pretim talai mūžībai. Un šajā gaitā vienmēr mūs vada un mums palīdz Tēvzemes mīlestība.

Topi pats krietnāks, iekļaujies tautas kopumā un tu jutīs, ka vari stiprāk un lepnāk stāvēt uz savas zemes. Tā Tev dos spēku izteikt sevi pozitīvā rīcībā, radošā darbā. Gusi Tu un iegūs Tēvzeme! Neaizej sāņus, apņemies un dari! Nevilcīnies! — Tev ir tikai viens mūžs. Lai arī taja var droši ienākt un palikt līdz dzīves beigām lielā Tēvzemes mīlestības idejā!

Tev jāsaprot — Latvija ir Eiropas sastāvdaļa, Tavai dzimtenei jāatgūst pienācīga vieta arī plašajā pasaulē. Uz to mūs diendienā lai virza Tēvzemes mīlestība. Bet, meklējot savai Tevijai īsto vietu līdztiesīgu, brīvu valstu vidū, redzot Latviju

nākotnē plašas pasaules lokā spožu un lepnu, neažmirsti, ka viņas panākumi vispirms ir atkarīgi no mums pašiem, no ikviena.

Neviens mūs necels Saules kalna, ja mēs paši, par spiti visām grūtībām un šķēršļiem, tur nekāpsim. Nekur mus nerotās ar slavas vainagiem, ja mēs tos nenopelnīsim lietpratīgā, krietnā un reizēm sūrā darbā. Un tas mums jāveic visiem kopā — Kurzemē, Latgalē, Zemgalē, Vidzemē.

Lai cīņai arvien seko darbs, lai nekrietna un nederīga vietā vienmēr spejam radīt skaisto un labo. Paceļoties pāri zemiskai skaudībai, alkatīgai rāvībai, zemiskai lidelībai un melnam egoīsmam, parvarot bīstamu savrupību un neiecietību,ūsu tauta, Tevzemes mīlestības iedvesmota, spēs atgūt zaudēto un visās dzīves jomās varēs ar laiku lepoties ar jauniem sasniegumiem.

Tad celsies slavā un spožumā atjaunotā Latvijas Republika — tautas lolota, Tevzemes mīlestības veidota un sargāta.

Aivars Ruņģis

FRAGMENTI NO DARBA «...IET LATVIEŠI CAUR GADU SIMTEŅIEM»

Kāpēc daudzi mūsu tēvi un mātes, kāpēc mūsu sabiedrība, vismaz oficiālajās deklarācijās, kāpēc latviskā ideoloģija tik ļoti pieķērusies tēvu zemei, Latvijai? Kāpēc it kā labākas, partikušākas dzīves meklēšana Krievijas «siltajos dienvidos» un «pari okeānam» nav iztukšojusi Latviju no latviešiem pavisam un kāpēc uzņemīgākie laimes meklētāji pat atgriezušies vai mēģinājuši atgriezties atpakaļ? Kāpēc pārdroši, kaut labi domāti plāni par visu latviešu pārceļšanos no Latvijas uz ģeopolitiski mierīgāku un laimīgāku zemes sturi mūsu ausis skanejuši vai skan utopiski? Tāpēc, ka mazās latviešu tautas vēsture sākusies Latvijā, kur tauta vel stiprāk nekā ar asinsradniecības saitēm saistīta savā starpa ar garīgu radniecību un arī ar pavisam tīri mistiskām saitēm, ko veidojuši kopīgi pardzīvojumi un jūtas šai zemē. Mēs nojaušam, ka visas šīs saites pārtruks, izirs, nekad neizveidosies pa visu pasauli izkaisītai tautai bez savas zemes, bez savas Latvijas un līdz ar to boja ies tauta, ko veidojusi kopēja vēsture Latvijas teritorijā, tauta, kuras misija, kā esam mēģinājuši ieskatīt, ir tās eksistence, tās pastāvēšana. Modernās sabiedriskās zinības tikai spēj apstiprināt to, par ko tautības un tautas pastā-

vēšanas jautājumos varbūt pat tikai instinktīvi bija bažījušies mūsu tēvi un mātes un musu latviskā ideoloģija. Tāpēc tautai, lai tā varētu dzīvot, jānotur sava zeme, un latvietim, lai kur viņš atrastos, jāsaņūm tieša, personīga saistība ar šo zemi kā latviešu tautas mājvietu. - - -

* * *

Turpinot latviskuma dzejisku aprakstīšanu un definēšanu, savas trimdas piezīmēs esmu uzrakstījis, ka:

latviskums ir vairāk nekā latviešu valodas prašana, vairāk nekā apgrozīšanās latviešos, vairāk nekā latviešu svētumu un svinamo dienu atcerēšanās un atzīmēšana, vairāk nekā pulcēšanās ģimeņu vai draugu gados, vairāk nekā speja izvilkt savu maku un noskaitīt visu tā saturu par artavu Latvijai, vairāk nekā naidis pret tiem, kas dara tautai pari, vairāk nekā asinsradniecība, vairāk nekā tuvības sajūta un mīlestība pret tautas brāļiem un māsām Latvija, vairāk nekā kopejas sāpes un cerības, daudz vairāk nekā zobu sakošana un mutes turēšana uz ielas, kad svešuma vai tēvu zemē tev pāri dara tieši tautas brālis!

Latviskums ir latviska pasaules uztvere, atšķirīga no visām citām, bet nekādā ziņā naidīga tām. Latviskums ir pilnīga un dzīva latviešu kultūra. Latviskums ir vērtību sistēma, kuras dogmatiskie elementi iņplicē vai aicina «mainīties uz augšu», lai «pastāvētu», un ar apšaubīšanas un jautāšanas iespējām, pats it kā atsedzot savus pamatus, latviskums tos saglabā pēc rainiskās tēzes: pastāves, kas pārvērtīsies.

TAUTASDZIESMAS

Kas kaitēja man dzīvot
Mana teva zemītē:
Visapkārt zaļa birze,
Vidu kupls ozoliņš.

Apaļš puisis es uzaugu,
Apaļš mans kumeliņš,
Apaļ' mana tēvu zeme
Kā viens vaska ritenis.

Ai, tēva zemīte,
Tavu jaukumiņu!
Smildziņa ziedēja
Sudraba ziedus!

Mazs bij tēva novadiņis,
Bet diženi turējās:
Visi mazi kadeģīši
Zied sudraba ziediņiem.

Aiz priekiem nevarēju
Šo ciemiņu garām iet:
Dzied bitītes druviņā,
Dzied meitiņas dārziņā.

No tālienes es pazinu,
Kura bija brāļu sēta:
Visapkārt oši, kļavi,
Vidu balta ābelīte.

Es pazinu tēva mājas
Bez saulītes vakarā:
Vītols auga pie vārtiem(i)
Sudrabiņa lapiņām.

Es pazinu brāļa sētu,
I tumsā piegājusi:
Pie vārtiem ozoliņš
Krūzotām lapiņām.

Ieva zied ar ābeli
Vienā dārza stūrītī;
Ievai bija balti ziedi,
Ābelei sudrabiņa.

Kas kaitēja nedzīvot
Ierastā vietīņā?
Uz kalniņa teva maize,
Leja skaidrs udentiņš.

Kas kaitēja man dzīvot
Apaļa kalniņā:
Visapkārt saule tek,
Sudrabiņu sijadama.

Ik ritiņu zelta rasa
Bāleliņa pagalmā;
Kur iedama, tecēdama,
Noskalaju vainadziņu.

Pilla sēta vītoliņu
Sudrabiņa lapiņām.
Vai te bija Dievs dzīvojis,
Vai tie mani bāleliņi?

Vai kaimene, pušeniece,
Tavu jauku dzīvošanu:
Visapkārt bērzu birze,
Vidū saule ritinās!

Bērziņam balti svārki,
Ošam zaļas vadmalīņas;
Ozolam, zemzaram,
Trim kārtām zida josta.

Lazd' ar ievu noziedēja
Daugaviņas maliņā:
Lazda vara pakariem,
Ieva zelta vizuļiem.

Vai tie mūsu Gaujas liči
Visi lieti nederēja?
Pati Gauja zeltu nesa,
Gaujas liči sudrabiņu.

Ai, upīte, olainīte,
Tavu greznu likumiņu!
Visapkārt ievas zied,
Vidū saule ritināja.

Jūra tek dimdēdama,
Daugaviņa skanēdama;
Jūrā oši saauguši,
Daugavā ozoliņi.

Ai, priedīte, ai, eglīte,
Tavu lielu lepnumiņu!
Vai bij ziema vai vasara,
Zaļi svarki mugurā.

Kalnā auga ozoliņš
Kā merenis muiženieks:
Vara sakne, zelta zari,
Sudrabiņa lapiņam.

Uz ežiņas galvu liku,
Sargāj savu tevu zemi;
Labak manu galvu ņema
Nekā manu tēva zemi.

Ai, bāliņi, ai, bāliņi,
Ņem zobenu rociņa,
Ēj uz Prūšu robežām,
Sargā savu tēvu zemi!

Ej karā, bāleliņi,
Turi gudru padomiņu:
Nedod savu kaju aut
Svešas malas meitiņam.

Naciet, ļaudis, skatīties,
Cik sarkana debesmala!
Tur cīnās bāleliņi,
Tevu zemi aizstavot.

Zībsnī zvaigznes aiz Daugavas
Melnajos debešos:
Saka Dieva eņģeļi —
Nebus miera šai zeme.

Negaid manis, māmuliņa,
No kariņa pārnakot!
Man saulīte norietēja,
Tēvu zemi sargājot.

Gatavs biju karavīrs,
Gatavs — kara kumeliņš.
Projām jāju kariņa,
Pieši vien noskaneja.

Kara iešu es, māmiņa,
Vai tu gribi, vai negribi.
Mamiņam liela slava —
Kara kauti bāleliņi.

Kur, vācieti, tava zeme,
Kur tie tavi kumeliņi?
Kam tu naci šai zemē
Manus grutus sviedrus ēst?

Saule, gaisu sajaukuse,
Aizasrieda ozola;
Kungi, karu sacēluši,
Sauca manus baleliņus.

Ekur stalti kara viri
Mani balti bāleliņi!
Paši gāja spēledami,
Kumeliņi dancodami.

Ruci, ruci, Perkonīti,
Skaldi tiltu Daugava,
Lai nenaca polī, leiši
Manā tēvu zemītē!

Sarka, sarka saule lēca,
Aizadega tevu zeme.
Dēli, deli, kur bijāt?
Seglojiet kumeliņus!

Kur tu eji, mans bāliņi,
Ar spožo zobentiņu?
— Es, masiņa, tālu eju
Sargāt savu tēvu zemi.

Tautu deli jostu joza
Mirdzošiem ziediņiem;
Aiz jostiņas cimdus baza,
Zobentiņu vicinot,
Zobentiņu vicinot,
Tēvu zemi aizstāvot.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Labāk mirt nekā savu tautu aizmirst.
Labāk dzimtenē akmeni uz akmeņa celt neka svešumā par
vagari būt.

Katram tēvija mīļa.

Bisties Dievu, turi ticību, milē Tēvzemi.

TEIKA

Tai laikā, kad latvieši vēl paši par savu tēviju un tās mežiem, druvām un pļavām kā brīvi ļaudis valdīja, tad Gaismas kalnā tumšu egļu mežu vidū pacelās lepna un stalta latviešu pils. Aiz tās stiprajiem un cietajiem mūriem mekleja šā apgabala iedzīvotāji kara laikos patvērumu un to te arī atrada.

Kad tautas labākā daļa karā krita, tad šī latviešu pils ar veco ticību un tautas dieviem pazuda kalna galā.

Bruņinieki uzcēla jaunu pili. Vecās pils vārdu uzticēja kādam vecam kokam, zem kura latvju tauta senāk saviem dieviem ziedoja. Šis koks izstiepa it plaši savus kuplos zarus pār upīti, kas pastāvīgi burbuļoja, un dziļi savā sirdī glabāja uzticēto noslēpumu.

Bet, ja kāds vecās pils paslēpto vārdu uzminētu, tad jauna pils piepeši nogrimtu zemes dziļumos un vecā latviešu pils atkal izceltos no tumšā zemes klēpja. Saules spožumā šī vecā pils tad izskatītos ļoti lepna un stalta. Un līdz ar veco pili tad celtos arī tās dūšīgie kareivji no sava ilgā miega.

Rudolfs Blaumanis

ODA

Un viens no viņiem,
Kas garā klusumā
Savrup bij sēdējis,
Atstāja sēdekli,
Pacēla balsi
Un izsaucās skaņi
Visas tautas priekšā:
Vai, man!
Zinu, kas esmu!
Manas dziesmas ir remdenas,
Nekvelo jūtas! *
Domas man nelido
Ērgļa skrējienā!
Mani smieklī
Pašam par rieboņu!
Mani tēli no māla,
Manas gleznas ir algādža darbs!
Man jāsamis,
Kad domāju klusā

Stundā par sevi.
Palidzi manim,
Palidzi, tauta!
Kustini manas dvēseles
Smokošos ūdeņus,
Laid pār mani
Varenu iespaidu zibšņus,
Lai izceļos laukā
No nāvīgi nīstās
Videjības!
Tev ir mīlestība,
Mīlotā tauta.
Ai, neslēp man ilgāk,
Kāda tā ir!
Vai viņa līdzinās
Verdošai rūdai,
Kas mutuļo augšup
Iz neizmērotiem
Bezdiebņiem,
Aizraunot elpu
Tam, ko tā apņēms?
Jeb vai tā ir
Kā dienvidus vēsma,
Kas lēnām tuvojas
Ar simtam ziedoņa smaržām
Un žužina saldā
Reiboni prātus?
Dod man baudīt
Šādu mīlestību,
Es atmaksāšu
Ar dziesmu liesmam,
Es atmaksāšu
Ar lakstīgalu skaņām!

Tev ir ienaidis,
Maziņā tauta.
Atveri savus
Aizslēgtos zvēru krātus
Un rādi man nīknos
Tīgeru kaķus!
Es viņus telošu,
Tā ka tev šaušalas
Pāries pār miesu.
Iz manām dziesmām

Rūks tev pretim
Viņu asinskarība,
Un tu jutīsi viņu kluso,
Lienošo gaitu.
Tev ir tikumi,
Tikumu tauta.
Ved mani turpu,
Kur tavas meitas
Un tavi dēli
Šķīstībā staigā,
Tērpušies drānās,
Kuru baltums
Žilbina acis
Ka jauna sniega sega
Spidošā saulē.
Rādi man jaunekļu
Kuplo matu
Aņņemtās pieres,
Aiz kurām vijas
Tiklas domas
Nesaraustīta virknē;
Rādi man jaunekles,
Kuru vaigus
Aiztikuse
Tikai nevainības
Lilijas lapa,
Kuru krūtis
Slepenībā
Skupstijis vienīgi
Balais un aukstais
Mēneša stars.
Kur ir patiesības,
Kur taisnības
Asiņainie, svētie liecinieki?
Pazemošos
Pie viņu kajam
Un, savai koklei
Uzvilkdams stigas
No tīra zelta,
Slavas dziesmu
Tiem dziedāšu jaunu.

Tev ir netikumi,
Mana tauta.

Nostadi mani
Ceļa malā,
Kas noved uz tumsu
Un pazušanu,
Lai noskatos tavos
Kaislību saēstos
Grēciniekos.
Palaid man garām
Cilvēkus velnus,
Kuriem uz pūstošās mēles
Nešķīstība,
Kuru kaistošās acīs
Gāilestība,
Kuru dubļainās sirdīs
Negantība, zaimošana,
Kuru domas
Noziegumi,
Kuru pieres zīmētas
Ar Kaina zīmi,
Ar sirmgalvja teva,
Ar mātes asinīm!
Atklāj man trumus,
Kuru smaka
Līdz debesīm smird,
Un viņu uzskats
Mani gāž ģiboni!
Hā, kā es tveršu,
Atjēdzies atkal,
Kokles vieta
Pāstara bazuni!
Kā noziedznieks drebēs,
Kā bālais grečnieks
Kritis uz vaiga,
Kad es tiem sludināšu
Par tiesu un sodu,
Kad viņus saukšu
Uz atgriešanos!

Kur ir tavs skaistums,
Mīļota tauta?
Kādēļ tu viņu
Aizkar ar desmit
Necaurredzamām segām?
Es slapstu pēc skaistuma.

Lieci jel krist
Biezajiem autiem,
Lai atdzeras reizi
Manas kārās acis!
Kā liegākais vējiņš
Mani pirksti tad aiztikš kokli,
Manas dziesmas vizēs
Kā libeļu spārni
Uz ūdens rozēm
Rama ezera maļā.
Kādi tev smieklī?
Iesim uz tirgu,
Kur augstu gaisā
Šūpojas virve
Un pa to soļo
Joku taisitājs
Raibos svārkos,
Un kur lejā traki
Un smalki, pargalvigi
Jautriība plosās.
Viņas troksnis
Sacels man sirdī
Līksmu atbalsi,
Un manas dziesmas
Smiesies un līgos.

No trokšņainā tirgus
Uz kluso istabu,
Kur prātnieks un pētnieks
Pie zaļas lampas,
Galvu atspiedis
Baltajā, šaurajā rokā,
Domā par cilvēces
Mūžīgām miklam,
Par dzīvību, nāvi,
Un nogremdējas
Līdz visu lietu
Tumši nosleptiem
Pirmajiem pamatiem.
Steigsimies turpu!
Uz pirkstu galiem,
Lai netraucētu viņa domu
Noteiktā gājiena,
Tuvošos viņam

Un lūkošos viņam
Uzmanīgi un viegli
Pār pleciem uz rakstu
Apklātām lapām.
Un, ko vienatnē,
Grūti puloties,
Viņš iz dziļākām
Domu raktuvēm
Gaismā būs cēlis:
Smagus, mirdzošus
Zelta klučus,
To es kausēšu
Savā kausētavā
Un kalšu, un dališu
Kā sīku naudu
Ļaužu starpā.
Un pēdīgi, pēdīgi
Veri man vaļa
Goda vārtus
Un laid mani iekšā
Tavas slavas telpās.
Svinīgi soļošu
No viena spīdoša
Tēla uz otru,
Godbijīgi,
Ar tvīkstošiem vaigiem
Lasišu tavas
Pagātnes stāstus.
Un viņu varenība
Sagrābs mani
Kā viesuļu vētra,
Un jūsmu vilnis
Pacels tevi līdz mākoņiem,
Kad dziedāšu,
Kad itin kā dzīvi,
Caur manu muti
Iz pīšļiem atpakaļ burti,
Tavu acu priekšā
Sentēvi staigās!
Še mana roka,
Ved mani, tauta,
Pa tavu tagadni
Un pagātni!
Radī man sevi,

Lai sakust manas dvēseles
Smokošie ūdeņi
Un es dzīvi un dzīvāk
Sajutu, ko redzu,
Un sajusto atkal
Tev skaidraka veidā
Atpakaļ dodu.
Tu kautreijies!
Tu noversi vaigu?

Ja, mana tauta,
Es pazistu tevi!
Tu esi maza,
Un tavi centieni
Un tavi merķīši
Maziņi, maziņi,
Sīciņi ir.
Remdena ir tava
Mīlestība!
Tavs ienaidis
Ir slābans bezzobis,
Kas tikai iz drošas slēptnes
Met savus šautrus!
Tavi tikumi
Ir apvazāti
Nedz balti, nedz melni!
Tavi netikumi
Ir mazas nerātības!
Tavi patiesības
Un taisnības aizstāvji
Lokās kā meldri
Šurpu un turpu,
Lūkojot iztapt
Dienas vajadzībām.
Tev skaistuma nav,
Bet veselīgs kuņģis
Un apskaužams miegs.
Tavi jokotāji
Iet smagus, neveiklus soļus,
Tie smieklu vietā
Modina skumjas,
Un troksnis, kas reizēm
Tavā tirgū ir dzirdams,
Tas ceļas aiz lamāšanās.

Tavi pratnieki un pētnieki
Vēl nedzimuši,
Vari tik lepoties
Ar augstas gudribas
Mācītiem vīriem.
Un tavās slavas telpas,
Kas tur gan redzams?
Septiņu simtgadu
Verdzības važas.

Visur, visur
Ar mietu pilsoņu
Smieklīgo nopietnību
Tu eji un ieturi
Zelta vidus ceļu!
Pa to gan labprāt
Staigā pa pulkiem
Modīgi gērbušies
Bodes zeļļi
Ar spodrām gardībenēm
Mākslīgi krūzotās galvās;
Un vecas jumpravas
Ar viltotām krūtīm
Un viltotām rozem uz vaigiem;
Godīgi tēvi,
Kas glāzi alus
Un glāzi šņabja
— Ne vairāk, ne mazāk —
Omulīgi mēdz iedzert.
Un mates,
Kas skatās uz labo
Un kreiso pusi
Pec meitiņām derīgiem vīriem —
Un liela ganība citu.
Bet dzejniekam nemil
Zelta vidus lielceļš,
Tas neiet
Ar daudzpardaudziem,
Tas nogriežas savrup.

Bet tu, bet tu!
Tu aizžogo visas
Neiemītās tekas,
Kas noved kalnā

Uz spirtāku gaisu.
Nežēlīgi
Tu velc viņu līdzī
Pa ikdienas putekļiem
Un spied viņu rādīt
Atkal un atkal
Tev tavu nespodro
Bezkrāsas bildi.
Lāsts pār mani,
Ka manim jāir
Dzīvam spogulim,
Kurā atspīd
Tikai nedīža
Videjība!
Lāsts manai vajībai!
Cik reižu, cik reižu
Dusmās un īgnumā
Neesmu nometis kokli,
Domādams domas:
Kaut es tevis
Vairs nemilētu!
Sarautas būtu
Tad saites ar tevi,
Brīvs tad es būtu,
Tauta, no tevis!
Bet nepiepildas
Šī vēlēšanās.
Paceļu atkal
Nomesto kokli,
Trinkšķinu atkal
Tapat kā senāk
Un jutu savu mīlestību
Augam un augam.

Kārlis Skalbe

SARGS PIE DAUGAVAS

Greizie Rati top jau bāli,
Strēlnieks bultu migla sprauž,
Un pret rītu iemīgusi
Rīga man uz pleca snauž.
Jauns es biju, jauns es gāju

Kara gaitas slavenas,
Rokās turu latvju ciemus,
Plecos guļ man pilsētas.
Vidzeme man svārkus šuva,
Gauja manim jostu jož.
Rīga manim šķepu kala,
Cēsis cepuriti poš.
Daugava ir manas bruņas —
Krūšu sudrabs spožs un tīrs.
Rīgas torņi slaiki turas,
Tad lai neturētos vīrs!

Karlis Skalbe

MOCEKĻI

Pa mazu lauku ceļu gāju,
Kur vasara visapkārt zied,
Un draugus tālē iedomāju,
Kas tumšu sāpju ceļu iet.

Daudz mocekļu bij izredzētu,
Tev, mana mazā tēvija,
Kas līdz ar mātes vārdu svētu
Čukst sāpju stundā: «Latvija!..»

Zied balti visas ceļa malas,
Ik solī ceļos nomestos...
Še gribētos man klusi lūgties,
Lai Dieva roka sarga tos!..

Veronika Strelerte

MANAI ZEMEI

Degs nāves ugunskuri,
Klidīs ļaudis un lietas,
Es nekustēšos no vietas,
Tik stingri tu mani turi.

Ka mīlēt tevi drikstu,
Ja nemīlu briesmas?
Es ardešu liesmas
Šo dzīvību sīkstu.

Ja atraus no tevis,
Es kļūšu ka lapa —
Ne šūpļa, ne kapa
Dievs kam nav devis.

Es noguļos ar krūti
Pret tevi un sirdi,
Lai mani tu dzirdi,
Lai mani tu jūti.

Es noguļos tik cieši,
It kā pedejo reizi,
Daudzi ceļi ved greizi,
Mūža ceļš tieši.

Degs nāves ugunskuri,
Klīdis ļaudis un lietas,
Es nekustēšos no vietas,
Tik stingri tu mani turi.

Ilze Šķipsna

* * *

Neka nav kvēlāka par spīvo naidu,
Kas tavās rokās asu šķēpu liek,
Lai, degdams mīlestībā, tu par tautu
Ej cīnīties, līdz viņa brīva tiek.

Nekā nav dižāka par stipru gribu,
Kas visus šķēršļus versīs putekļos,
Līdz, daudzīnadams atkal saderību,
Reiz latvis latvīm smaidot roku dos.

Nekā nav svētāka par dziļo mīlu,
Ko katris latviets gaiši krūtīs dedz.
Šai mīlai tautu tagad un arvienu
Ka liesmu vairogam ir jāapsedz.

ZIEMASSVĒTKU VAKARĀ

Dievs, šai klusā vakarstunda
Ļauj mums tevi lūgties ta,
Ka reiz dziļā paļāvībā
Ludzām agrā bernībā.

Tu gan zini, ko mēs lūdzam
Sirdi, vārdos neminot —
Tur to mazo sapņu zemi,
Lūdzam, atpakaļ mums dod!

Neļauj mūsu svētās vietas
Liekulībai piesārņot.
Neļauj takas, senču mītās,
Varmācībai aizšķērsot.

Jūs, kaš svešās zemēs klistot,
Ilgās sveces dedziet tā,
Lai mēs visi kopā esam
Ziemassvētku vakarā.

Domas lūgšanā mūs vienos,
Daris stiprus ticībā,
Ka reiz atkal brauksim ciemos
Viens pie otra Latvija.

Andrejs Eglītis

* * *

Man sen vairs savu sāpju nav,
Tik visas tautas.
Man sen vairs savu sapņu nav,
Tik visas tautas.
Man savas dzīvības un nāves nav,
Tik visas tautas.

Tās rokas zobens es un puķe maiga,
Kā uguns ugunis — ar brāļiem kopā liedēts,
Tik daudzreiz dziļi ievainots un saldi dziedēts —
Tik visas tautas.

* * *

Ir mudžekļains rakstības ceļš,
Augsti mācītie kungi,
Latvieši savus spalvaskātus
Drāza, brālīt, no rungām.

Drāza, brālīt, pa vāciski,
Drāza, brālīt, pa cariski —
Cik daudz laikmetu,
Tik daudz palīgu.

Asinsputra pa burtam, pa burtam,
Asinsbalsis tiek caur pekli un glaijiem —
Tauta nekrit uz dziedamās mutes
(Reizēm tā viņas vienīgā laime).

Katram latviešu zemniekam,
Katram esības kungam
Vēl joprojam, joprojām rit
Tikai glitrakstīšanas stunda.

Dēls pieaugs, ņems spalvu un sacīs —
Tā, tevs, tikai vārdu spēle . . .
Ir mudžekļains rakstības ceļš,
Ir mudžekļains latviešu mēlei.

Vizma Belševica

DZIESMU SVAROS

Jums ir vara.
Jums ir viltus.
Jums ir zelts.
Mums ir tikai tēvu dziesma,
Cirulis no kumeļpēdas,
Dziesmas augstē celts.

Jums ir Rīga.
Jums ir torņi.
Mūru spēks.

Mums ir soli Rīgas ielās,
Cauri mūru tūcēm melnām
Dziesmas lēkts.

Soli Pumpurs,
Soli Kronvalds,
Auseklis šķiļ zilu liesmu.
Slienās vējā krīvu karogs
Jūsu varu
Svērt ar dziesmu.

Sadreb svāri.
Pelū sauja —
Jūsu torņi,
Jūsu zelts.

Pārvelk dziesma,
Vieglie soli,
Cirulis no kumelpēdas,
Dziesmas augstē celts.

Vizma Belševica

VĀRDI PAR PŪPOLIEM.

Izcērtiet kārkļus un vītulus! Izcērtiet visā Latvijā!
Citādi jūs no pūpoliem neglābs, neglābs neviens!
Vitolu apaļās galvas sirmo ap katru gatvi.
Karkļu spurīgie cekuli no katras grāvmales lien.

Pirmie pār sniegotiem laukiem — mirstošās ziemas simbols —
Cauri salam un puteņiem koki pūpolus rieš.
Pūpoli — ziemeļu svētie — staro zeltainos putekšņu nimbos
Un zemes atmodas mokas par ticību vasarai cieš.

Ierēdņi, varu jums zvēret: par lieldienu svētkiem zināms
Latvijas kārkļiem un vītoliem mūžam nav bijis nekas.
Tikai lūstoša ledus un palu dzīres tiem svinamas.
Kad zeme uz sauli griežas, plaukst pūpolos zemes ass.

Tas, kas nav bērnībā jutis pūpola glāstu pie vaiga,
Tas, kas nav kūstošā sniegā teku uz vītoliem minis,

(Certiet un iegaumejiet!) nepazīs dzīvē maiguma.
Un tad jus tiesāsiet atkal. Jūs vaimanāsiet — aug ciniķi!

Un vēl -- no dzejas un vārdniecām izcērtiet vārdu «pūpols».
Pūpola koks pat no rīkstes jaunu atvasi dzen.
Citādi cilvēkus ilgi vēl atmiņu vītoli šupos
No dūnota vārda, kam nozīme izcirsta sen.

Vizma Belševica

* * *

Nemiera un gaidu pavasaris...
Satraukti zem sērsnas maldās strauts.
Piedod, mana dzimtene, ja vari.
Tavā vārda ciests un melots daudz.

Latvju zeme, tu man balsi devi.
Tevis dota krūtīs karsta sirds.
Kā es kluseju, kad klusejot par tevi
Taviem dēliem bij bez ciņas mirt?

Ticeju — tu dzīta asins palus
Lielas taisnības un laimes vārda brist
Un ka tādā ceļā daudz kam jālūst,
Un ka tādā ceļā daudziem krist.

Nožuvusi asins rasa zālē.
Izbrīsts viss. Bet lielas gaismas nav.
Lūkojoties jauna rīta taies,
Izmocīts un mēms ir skatiens tavš.

Tavi soļi pagurušie stomās.
Apklusis, bet vēl nav aizmirsts vaids.
Ļauj man dalīties ar tevi smagās domās.
Vienas sāpes mums. Un viens mums naidš.

Klausies, klausies šodien upju dunā.
Ieskaties, ka smeldzot sniegi kūst.
Straumju balsīm pavasaris runa:
Katram ledum lemts ir kadreiz luzt.

DZIMTENE

Ja arī daudzkārt planāks
man maizes rīciens butu,
Ja, iemērot man prieku,
daudz skopāka tu kļūtu,
Nekad pret vieglām dienām
es tevi nemainītu,
Tapat kā māti savu
sirds nemaina pret citu.
Tāpat kā mīlestība
nav jāšaubās, kur palikt,
Es nevarētu dzīvot
bez tevis citā malā...
Es nevarētu iztikt
bez tavas mīkstās sunas,
Bez sila priēžu šalkām
un egļu mizas brūnās...
Kad sveša saules rīeta
kā sedzenē es tītos,
Ar parmetumu mēmu
tu mani noskatītos,
Nakts atsūtītu sapņus
kā margrītiņas baltas,
No rīta sveša maize
man neliktos vairs salda...
Nekad pret vieglām dienām
es tevi nemainītu,
Tapat kā māti savu
sirds nemaina pret citu.

DZIMTENEI

Par visu, kas man ir, kas esmu,
es gribētu tev pateikties,
Sprakst krāsm tavu priēžu šķīlas,
tu rudzus manai maizei rīes,
Caur taviem bargiem padebešiem
man acis krita pirmais stars,

Tādēļ tās ne vien klusi zilgot,
bet reizēm spoži zibšņot var.
Varbūt mans maigums būtu citāds,
ja nebūtu pie vaiga es
Sev pieglaudusi tavu ievu
un tavu alkšņu pazares.
No mīlestības sūrās veldzes
man ilgi rūgtums paliktu,
Ja nebūtu ikkatrā solī
tik skaista un tik mīļa tu.
Nekur tik daudzsološi gaiša
aiz loga diena neataust,
Nekur vairs citur nevarētu
es tādu darba gribu jaust.
Kā stipra koku sakne tevī
es dziļāk ieaugu arvien,
Lai mani domu berzi augstāk
pret tavu sauli zarus slien.

Zinaida Lazda

BITES

Ap māti bites aplīp rudenī,
Ap savu valsti mēs, kad vētras staigā.
Ap Latviju, kam vairogs zvaigžņu zaigā,
Mēs aplīpām kā bites rudenī.

Ap savu robežu, ap savu pašu zemi
Mēs rokās dodamies, un vienprātībā cietā
Kā vienā kalumā, kā vienā reizē lietā
Mēs cieši stājamies ap savu pašu zemi.

Skrien strauji vējš, un baigi satumst rieti,
Ap savu māti bites turas cieti.

Egils Tālavš

ZVĒRESTS

Vai ritausmā agrā, kas saullēktā mirdz,
Vai naktīs, vai vakaros vēlu,
Sauc domas mūs tālē un asaro sirds
Par Dzimtenes — mocekles telu.

Tie Vidzemes pakalni, birzis un sils,
Kas sirdis un ilgas mums saista,
Tas Latgales ezers, tik brīnišķi zils,
Kā asarās Daugava laistās.

Tas asiņu salietais Kurzemes lauks,
Tās viļņainās Zemgales druvas.
Nāks vasara atkal, tur rudzpuķes plauks
Tik miļas, tik bezgala tuvas.

Mirst asarās sili, un Daugava raud,
Kā šausta sirds iesāpas krūtīs.
Par Latviju sāp tā, par Latviju raud,
Par Latviju vēji dzied rūtīs.

Ei, latvieti trimdiniek, brāli un draugs,
Aiz ziemeļu debesu gāles,
Ir vara, kas Latviju saule vēl sauks,
Tā gaidīs mūs majās no tāles.

Bet šodien lai Dzimtenes mocekles tēls
Mums teikas par pagātni stasta.
Lai sirds paliek tīra, lai mērķis mums cēls,
Lai nesalust dvēse zem lāsta.

Ei! trimdiniek, katordzniek, Latvijas dēls,
No tuksnešiem, taigām, no sala
Ši doma mūs vieno. Tā solījums svēts.
To turēsim svētu līdz galam!

Tālivaldis Treicis

MŪSU KAROGS

lai beidzot tik tiešām
uz laikiem mūžīgajiem
mastā uzvilktā butu,
un lai mēs šajā nolemtajā
pasaules malā
pie mirstošās jūras
vēl dzīvotspējīgi
uz laikiem mūžīgiem būtu.

Dievs —
uzklausī mūs un dodī,
piedod
un
nenosodi,

lai mums pietiktu
tās dienišķās maizes
un lai daiļaka ikdiēna kļūtu —
lai mēs izdzīvot iespētu
mierā
un darbā svētītās raizēs
un lai no gadsimtu skaudības lasta
mēs beidzot vienreiz
vaļā palaisti kļūtu —

un kā tautas nemirstības
liecinājums spilgts
lai tās karoga
sarkanbaltsarkanās krāsas
mūsu sirdīs
nakošās paaudzes
mantotas
ilgst...

Ojars Vacietis

TU ESI

Šo pašu svētako
tu neaizmirsti:
vai celies debesīs,
vai jūras dzilēs nirsti,
vai draugu pulkā
dali savu prieku,
vai viens pats satiecies
ar pretinieku —
tu esi
Latvija!

*

maza mana tēvuzeme
divu roku platumā
miļa mana tēvuzeme
divu roku siltumā

dziļa mana tevuzeme
visa mūža garuma

Vizma Belševica

...Tātad atkal, kārtējo reizi, mes neesam brīvi. Bet mums bus jāupurē daudz, tapēc mums uz to ar gatavību jāiet. Jo vārdi vēl nav pārvertušies darbos...

Es baidos tikai no viena: mes esam ļoti audzināti apziņā, ka parunātais ir izdarītais, un tāpēc — lai ko mēs runātu: vai teiktu «par», vai teiktu «pret», kad tomēr kaut kur kaut kad esam parunājušies, — mēs jutamies izdarījuši darbu. Jutamies nokārtojuši. Un tas mani biedē. - - - Vai tas nāks? Tas ir jautājums. Vai mēs neesam novesti tik tālu, ka vairāk par runāšanu neprotam?

Jā, vārdi ir jāizrunā. Un vēl kāds laiks bus jārunā. Jā, tā ir laime, ka mes esam varējuši izleikt savu sāpi, ka savu karogu esam rokās turejuši vismaz brīdi. Un to mums nevarēs atņemt. Ar to top atjaunota tautas atmiņa un apziņa.

Šāds process vel kadu laiku turpināsies. Tam ir stingri jāieiet apziņā. Lai mēs pie šīs savas apziņas pierodam.

Atziņas

Latviskā doma un latviskais gars,
Latvijas brīvība, latviešu spars;
Latviskais pasaules skatījums
Pirmā vietā lai būtu mums!

A. Austrinš

Ak, dziesmas, manas tautas dziesmas,
Kaut nīktu viss, jums mūžam būt!
Kaut nīktu viss, vēl nemirstību
Ar dziesmām tautai nolemts gūt.

J. Akuraters

Katris, kas vien tēvu zemei
Siltu sirdi līdzī jūt,
Tas var arī svešā malā
Dzīmtenei it tuvu būt.

E. Zeibots

Tautai jāiet jauni ceļi. Viņa nedrīkst iestīgt tikai pie tā, kas
reiz bijis. Bet viņa nedrīkst arī tā aizmirst. Uz sava, ne sveša
gara pamatiem viņai jādzīvinās.

A. Saulietis

Cilvēkam blakus ticībai dārgākās mantas vēl ir viņa tēvu
valoda un tiesības. Tā ir svēta trīsvienība, kura pārbaudījumu
brīžos kopā stāv un krīt.

J. Zīvers

Tauta, kas necenšas iepazīties ar sentēvu vēsturi un sirmo
rakstniecību, tā tauta necenšas dzīvot.

Auseklis

Kalpojiet savai tautai aiz mīlestības uz viņu!

J. Cimze

Tam, kas savu tautu mīlē,
Tumša nav pat viņas nakts.

Ed. Vulfs

Mēģināsim tautas vienību sakalt ar mīlestību.

Ed. Virza

Lai apspiesta tauta drīzāk tiktu pie savām tiesībām, tad tai jaturas vienprātīgi kopā, lai viņas skauģi nedabu tās starpā šķelšanās uguni iemest.

K. Veidenbaums

Turi skaidru to zemi, kurā tu dzīvo, un dari jauku to tautu, kuru tu mīļo.

K. Kundziņš

Lai skaidra tēvu zemes mīlestība mums der par avotu, no kā smeļamās spēks un atspirgums, kad spēki pagurst dzīves grūtībās.

Kronvalda Alis

Tad nāve manis nebaida, kad ir šī apziņa,
Ka dzīvos mužam tēvija un viņas valoda.

Matīss Kaudzīte

Mūsu tēvijas mīlestība lai ir mūsu tautas spēks un lai tā top par auglīgu druvu tautas spožai nākotnei.

Bīsk. A. Springovičs

Tauta, kurai ir stipra un dziļa tēvu zemes mīlestība, bojā neaizies. Gan viņa var tikt pārspēka nomākta un uz laiku vārdzināta, bet ne iznīcināta.

A. Saulietis

Kultūras tauta ir tā, kas pazīst savu pagātņi, saprot tagadņi, paredz nākotņi, zin, kā to veidot, un spēj to izdarīt.

J. Bērziņš

Savas tautas goda sargāšanā jāpiedalās absolūti visiem latviešiem, tiešām visiem, jo viena paša latvieša padarītais negoda darbs varētu mest ēnu uz visu tautu.

A. Goba

Kas tautai lemts, ir arī mana tiesa,
Un katra brūce sāp kā sava miesa.

A. Brigadere

Labak dzimtenē būt nabagam nekā svešumā bagatam.

J. Jaunsudrabiņš

- - - Ir labi, ka cilvēks savu dzimto zemes stūri spēj mīlēt un cienīt vairāk nekā visus citus. Šī sajūta uztura un stiprina mūsos jauko pieticības prātu

Matiss Kaudzīte

Mans augstākais prieks, manas lielākās bēdas stāv latviešu tautas laimē un nelaimē.

Kronvalda Atis

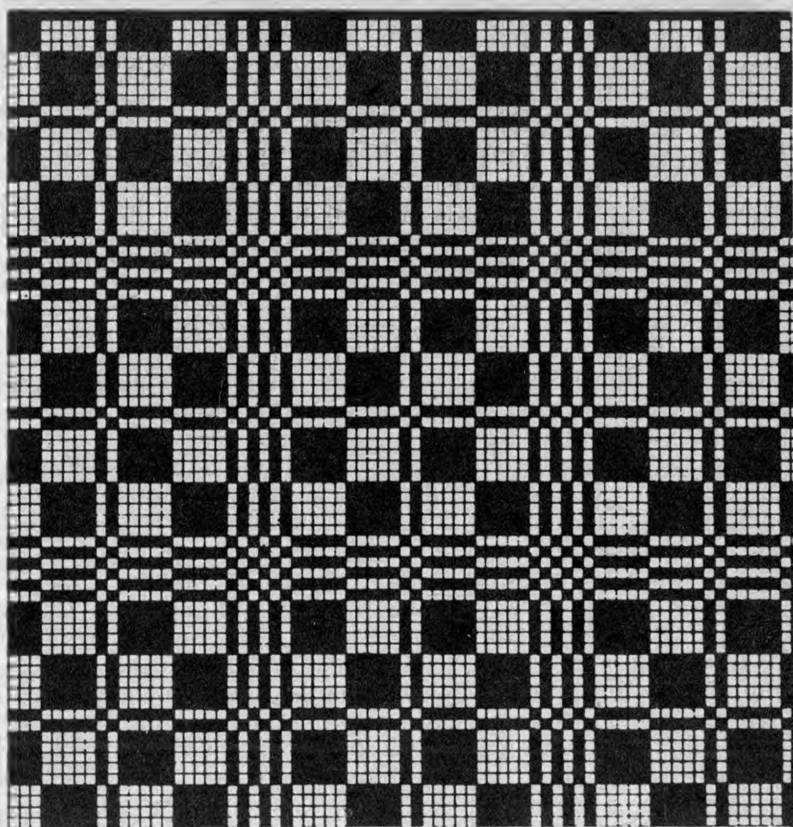
Tēvuzeme un brīvība ir vissvētākais dārgums virs zemes.

Kronvalda Atis

Mans zelts ir mana tauta,
Mans gods ir viņas gods,
Kas postīdams viņu šauta,
Uz pekli lai rauj to jods!

R. Blaumanis

VĪRIŠKĪBA

Jānis Lapiņš

VĪRA GARS

Vai spēks arvien nav bijis pie vīriem? Vai vīra nav gulejusi nemierīga pirmatnējā daba, pilna uzņēmības, plustoša pāri saviem krastiem? Kā briedis ir bezbailīgs cīnītājs, tā vīrs mil cikstoņu un spēka spraigumu.

Istā vīra arvien guļ paslēpts zvers-mednieks, kas gatavs klejot un meklēt piedzīvojumus. Vai jūs esat redzējuši, kādu prieku jūt vilks, kad viņš skrien ar laupījumu? Kāda viņam pacelta galva, kāda grācija kustībās! Lūsis ar medījumu ir divkārt ātrs un lokans: daba spēlejas viņā. Tāpat īsti vērtīgais vīram liekas tikai tas, kas gūts cīņā. Kādas gaviles ir viņa seja, kad tas cīņā guvis uzvaru! Un cik graciozs tiek vīrietis, kad viņš iet uz cīņu! No vīra aizvien pirmatnības vilks mil pabāzt ārā savu purnu. Arvien tas grib nogāzt savu līdzcentsoni guļu.

Jā,— vīrs meklē cīņu un uzvaru, bet ne saldus augļus, glaimus un ertu dzīvi. Tas meklē darbu, sportu, nemitīgas pules, viņš ik brīdī gatavs rotaļāties. Kā zvērs laipnība ļauni kustina asti, tā vīrs priecājas par nākamām cīņām, un viņam patīk arī kaitēšanas prieks.

Vai tas ir zemnieks, kas lidumus liž un klusi gaviļē par katru pēdu, ko atkarojis dabai, vai tas ir namdaris, kas pārveido vielu, lai glītotu dzīvi, vai tas ir ļaužu rīkotājs, kam tauta ir ka māls telniekam, visi viņi jut uzvaras prieku, ka var vairot, veikt, ka grūtā cīņā gūst sev panākumus.

Pat mīlestībā vīrs ir cīnītājs, un viņam neliekas taisni vērtīgs tas, ko viņš guvis bez cīņas. Tikai salkani egoisti, mazdušīgi un mazvērtīgi vīrieši gaida, lai viņiem atklāj mīlestību, lai ap viņiem tinas sievietes glaimi. Glēvie un nenozīmīgie vīrieši ir gaudīgi un egoistiski aizvainoti, viņi atlaižas savās sāpēs, kad saņēmuši savas mīlestības noraidījumu; sabozušies tie spēlē lepnā lomu, ka nepazemos savu es.

Ists vīrietis arī mīlestībā ir laupītājs, ir zvērs, kas izgāž ēkas pamatus, lai tiktu pie upura. Tā daba rotaļdamās meklē

stiprāko tēvu nākamām paaudzēm. Jau tūkstošus gadus sievas ir tikušas laupītas, jau tūkstošus gadus par to dziedājušas tautas dziesmas un stāstījušas pasakas. Un kad sievas iegūšana pārvertusies par sirds laupīšanu, tad viss tas arvien ir savienots ar vecām kareiviskām spēlēm.

Kur vīriem aprūkst kareiviskā laupītāja gara milestībā, tur tauta bez nākamās paaudzes aiziet bojā. Tur vīri glēvi fantazē par milestību un sēž pie savas sapņu makšķeres, gaidot, ka kāda zivtiņa pati ņems viņa tārpu.

Īsts vīrs ir varas cilvēks, kam netik sentimentāla raudāšana, jo tā ir sievu daļa. Vīrs pilns dabas, tas ikbrīdi gatavs atstāt pili vai kultūras ērtības un dzīvot meža telti vai kara lēģerī. Spēks un uzņēmības gars nekad neatstāj vīrus, tie tiecas pārkāpt pieņemto likumu un radīt jaunu vēstures posmu. Vīri savstarpēji ir īsti draugi, blakus ciņās ejot, bet viņi nekad nerāda maigumu, sentimentalitāti, un vīrietim ir kauns rādīt savas asaras.

Vīra ideāls ir milzis, kas visu pasauli grib nest uz kamiešiem. Tāpēc vīrs tiecas pēc pienākumiem un atbildības, viņam gribas par kaut ko gādāt, rūpēties par valsti, māju, ģimeni. Pat blandonim gribas ko nest un gribas kā vanagam nosēsties uz olām, perēt un gaidīt nākamo paaudzi.———

Milā vīrs pārvēršas un tiek nepazīstams, jutīgs, maīgs. Viņš tiek tuvāks sievietei, viņa mēle runā dievināšanas vārdus, un skaistas sievas priekšā tas var izplūst asarās. Sieva atraisa viņā visus dvēseles avotus, un viņš tad runā ideāli un cēli. Tautas dziesmas un pasakas, nemirstīgie Dante un Beatrice ir paraugs vīra un sievas savstarpējam cēlumam un cildenumam. Viss, kas vīrietī cēls, pamostas tad, kad viņš mil no visas sirds: mīlošas sievietes sirds padara vīru labāku. Vēl vairāk: vīru, šo stipro vērsi, maīga sieva vadā apkārt zīda pavedienā piesietu, un viņš iet nepretodamies, tas ir ieguvis visu pasauli, un visas laimes viņam staro acīs.———

Cik tas ir savādi, ka vīrietības un sievietības ziedu laiki ir aiz gadu simteņiem — viduslaikos. Kultūra padarījusi dvēseles vienādākas, pelēkākas, kā tumsa kaķus. Reiz dzīvoja varonīgs, ciņās kārs vīrietis ar bruņinieka dvēseli. Par viņu atmiņas stāsta tautas pasakas un dziesmas. Šis īstais vīrietis, ko cildina mūsu tautas tradīcijas, ir valsts un valdnieka kalps un sargs, viņiem mūžam uzticas. Tas ir cēls džentlmens, uzticams dotam vārdam, un tas cenšas runāt patiesību. Viņš ir reliģijas, vājo un apspiesto aizstāvis un sievietes sargs. Tas ir vīrs, kas iet ar velnu un pūķi ciņā, lai atsvabinātu nolaupīto sievieti.

Kopš grieķu un romiešu laikiem dievietes stāvejušas aiz muguras un nesušas varoņiem uzvaras. Kristietība Dievmāte bijusi vidutāja starp cilvēkiem un Dievu. Un ilgus, ilgus gadus mūsu kultūrā ir bijusi pārlicība, ka humanisms, mīlestība, ka zelta sirds un sievišķīgais primats nākotne valdis, un no sievas sirds nāks tā cēlā vara, kas savaldīs dabu un zvērisko un tūkstošus gadus valdis pār cilvēci. Šī vara tiešām ir jau pārvērtusi pasauli. Sievietes cēlajam spēkam ir augsta nozīme un misija, bet viens šis spēks padarītu cilvēci glēvu.

Nekad tā nav bijis, ka sievas valdītu pār tautu, jo tada tauta būtu bez vīrišķīgas elegances, speka un drošsirdības. Pasaule radīta tā, ka viņa ir pilna cīņu, spraiguma, viņa mil varu un mistiskā padevībā liecas stipra priekšā. Vīrišķīgs radītājs un meistars ir un būs tautu vadītājs, bet, ka Atēna kādreiz svētīja cīnītājus, tā cēlas sievas gars stavēs blakus vīrišķībai un darīs to pilnīgaku arī sevis pašas atrašanā.

Mikstčaulīgās, raudulīgās, sievišķīgas tautas, kas nododas sapņiem, nemīl Dievs. Viņš tās pielaulā specīgām tautām, lai iedotu tām vīrišķību. Tikai vīrišķīgas tautas ir suverēnas, viņas zina — uzvarēt vai mirt. Ceļamies, eima atrast vīra garu!

Viktors Avotiņš

VIRIŠĶĪBA

Vīrišķība? Tas laikam kādas smaržas. Nevienš tās nepazīst labāk par sievietēm. Jautājiēt viņam.

Vīrišķība? Tās laikam kādas smakas. Tās sabiezē ka vakara gaiss ostās, hipodromos, depo, lopkautuvēs, lētos krogos, mēslu talkās un meža zveru cīņīņu vietās.

Vīrišķība? Tas laikam mētelis, kurā satīnies klist vīrieša gars. Mētelis, kurš reiz pastavējis kā būtība. Tas nav bijis tērps, bet plūdis audos kā sula, kā spēks, kā aicinājums. Bet — vienlaikus ar medību vietu pārvietošanos no džungļiem uz supermarketiem tas izgarojis un pieņēmis apvalka veidu. Jo biežāks šis šķietamības mētelis, jo seklāka vīrišķība. Jo seklāka vīrišķība, jo vairak tiek demonstrēts mētelis.

Vīrietis iesoļo musdienu lielpilsētā, pieticīgi ģērbtis, puslīdz bruņots, un uzveic civilizāciju ar savu vitālo, pirmatnējo lunkanumu. Uz šo vīrieti var paļauties, viņa ciltij allaž būs diezgan gaļas. Viņš zin, kas ir viņš pats. Lūpas sakniebtas,

rīkle sausa, valoda skopa. Nordiskais variants. Žans Pols B. u. c. Speks, drosme, aukstasinība, prāts. Zirgs, vilks, gailis. Retumis — pingvīns.

Jā! Tikai romantisms ar smalki esencētiem naturālisma iestarpinājumiem spēj sniegt jaunam dvēselem patiesas vīrišķības vai vīrietības atjautu. Radīt «vīriešus, kuriem «godīgums» aizstāj smadzenes» vai arī «taureņus, kuri atpušas uz galvaskausa zobiem» (E. M. Remarks).

Vīrietis esot cīnītājs. Taču — ka tad šie vīrišķīgie kino un gramatu teli iejutas mūsu ādā? Ja jau nosaucam virkni vīrišķības pazīmju un patiešām vēlamies būt vīrišķīgi, tad kādi vēl var būt šķēršļi? Vīrietis esot cīnītājs. Bet kāpēc tad šīs pazīmes pastāv vairāk sapņos un vēlamībā, nevis īstenībā? Tāpēc, ka sabiedrība nav pieprasījuma šādam, pat šādam vīrišķības tipam. Tas, kas redzēts vai lasīts, kas bernībā teikts kā vēlams un jaunībā izpaudies vārdiska «audzināšanā», nav apstiprināts ar konkrētiem piemēriem, paraugiem apkārteja vidē. Sabiedrība nav pat elementārākajam vīrišķības modelim atbilstošas morales. Nav aicinājuma. Turklāt — vīrišķība bez cilvēcības vispar nav aplukoājama. Latviešu varonis vēl mekle atslēgu savas pasakas durvim. Taču šīs durvis ir slēdzamas no ārpusē, no pasaules. Šī sabiedrība savus daudzreiz vīrišķīgos līdzcilvēkus tiecas atstumt. Vai nu tie top «nošķakti» mīetpilsoniskā dubultmorāles uzplūda runāt par godu, paliekot bezgoda vai arī kanonizēti elka kārtā, tādejādi bremzējot un nepieļaujot šo cilvēku attīstību. Diez vai mēs vēlētos atbalstīt pat Robinu Hudu, nemaz nerunājot par Antiņu. Mēs izliktos, ka nepazīstam viņu. Jā viņš taču būtu pret mūsu «vienotības» veidu. Mēs visi «kauls no kaula», bet Baltais tēvs tik šim. Mēs viņu varbūt pat atlaistu no darba. Jo mēs gan gribam Antiņa labumu, bet negribam Antiņa attīstību.

Te arī rodas iekšēja nesaprašanās, kad vīrišķīgas ipašības tiek lietotas glēvuma un nepilnvērtības aizsegam. Vīrieti ir gluži vai ieprogammets tas, ka viņš negrib «dzīvot ka visi». Ta ir gluži vai viņa daba. Tas nekas, ka sievietes jo bieži šo nevelēšanos dzīvot «kā visi» saprot ka vēlmi dzīvot «labāk nekā citi». Socialajam standartam, protams, ir nozīme, taču pamatā tas ir mazsvarīgs. Drīzāk vīrietis ar to apliecina nevis savu parakumu, bet gan savu brīvību, patstāvību. Tas var būt kādas «lielas lietas», bet tā var būt arī maksšķerēšana svētdienas ritos. Ja brīvība — tad attīstība. Vīrietis — «dzīvnieks, kas rada darba rīkus». Vīrietis arvien grib būt suverēns, viņa ķermenis un galva apliecina vīrišķību, taču interešu un satura trūkums viņa centienus «dzīvot savadak» padara par tieksmi

bojāt paša radītos «darba rīkus». Spēks, prāts... Spēks aizsedz gribas trūkumu un glēvumu — lielākoties glēvumu attieksmē pret savu «es», aukstasinība top cinisma paveids, fiziskā drosme tiek demonstrēta, lai aizsegtu garīgu inertumu vai pat nodevību attieksmē pret taisnīgumu, godu. Prāts nevis virza pasaulē un pasauli, bet veiksmīgi konstruē attaisnojumu dzīvei bez zvaigznes. Tukšpauriem tik pazemot līdzilvēkus. Spekulantiem patīk ātri braukt ar saviem autiņiem. Cilvēki, kas reiz piekapsušies melu priekšā, meklē vainas tikai ārpus sevis.

Savulaik es uzskatīju roku par protestu. Tas gan attiecās uz pašu mūziku, uz aranžējumu un dažkārt ansambli, bet ļoti reti — uz pūli, kas pulcējās ap šo mūziku. Īpaši diskolaikmetā. Tad man likas, ka vairāk izpaužas nevis protests, bet katra bezpalīdzība un bezizeja šajā pūlī. Mūzikas piedāvātā improvizācijas iespēja, ko dejā īstenoja reti kurš, pašas dejas anonimitāte, spiešanās, «aiziešana» tumsā (kā gaismas — atklātības, pašcieņas un stājas pretmeta), arī troksnis kā kontaktēšanās problēmu, individualitātes izlīdzinātājs... Tas viss drīzāk lika domāt par agresīviem memmesdēlīņiem, nevis paaudzes sociālo protestu. Man nav zēl vīriešu, kurus izeja no jebkuras — zaudētas vai vinnētas — situācijas ved pagrabā. Man viņu nav zēl no ta brīža, kad viņu rīcība spēj būt tikumiski apzināta. Proti — no četrpadsmit, sešpadsmit gadu vecuma. Jo viņu brīvība ir palikusi viņos pašos, bet viņi metas pret ār pasauli kā pret krātiņa sienām, lai arī atrisinājums ir tepat, pašā krātiņā. Trepes uz leju ir vilinošas un labi apgaismolās. Tās ir platas, un arējās vides pārspēks nereti spiež kāpt lejā. Kurš tad ir vīrišķīgāks — Goliāts vai Dāvids? Protams, Dāvids. Un ne tāpēc, ka uzvar, bet tāpēc, ka viņa garīgās un fiziskās enerģijas atdeve ir pilnīgaka. Tā ir pašvertības uzvara par stereotipu, dzīvības uzvara pār imitāciju.

Protams, bez sievietes un kopumā arī bez Dieva, dažādi saprasta un dažādi apziņa «iemiesota» Dieva, būs grūti rast tik nepieciešamo vīrišķo pamatu gan atsevišķa cilvēka, gan tautas rīcībai. Mes esam daudz aizmirsuši un atkāpušies gan vīrišķajā, gan sievišķajā. Pēckara laikā jutamākais mūsu vīrišķības mezgls saistās ar Sibīriju izgājušiem un tur palikušiem. Taču — kur simti tūkstoši represēto, tur tūkstoši «stukaču». Bet mēs par to «nekā nezinājām». Tā vietā vismaz intelligentiem, kuru pienākums ir domāt par tautas likteni, labāk bija teikt — apstākļu spiesti mēs bijām glēvi. Tāpēc es domāju, ka par vīrišķību pēckara laikā mes kā tauta varam runāt ka par sievišķa spēju noturēt, nevis vīrišķā spēju

nostiprināt. Kārtējo reizi tautas sievišķā iedaba bijusi virišķīgāka nekā virišķā.

Bet pamats ir jāatrod, turklāt atri. Es ne tik daudz paļaujos uz «visiem», kā uz to, ko var katrs pats. Un, lai katrs pats varētu, ir nepieciešama viena no virišķīgākajām — sevišķi jaunībā — īpašībām: pacietība. Un vērtējuma mērs. Savulaik viens no bruņniecības noteikumiem bij — izvirzīt sev tādas prasības, kurām grūti atbilst. Ari tāpēc, lai kurš katrs tikai radniecības vai kartas dēļ nevarētu tikt bruņiniekos. Turklāt vel šais noteikumos bija pienākums pastāvīgi rūpēties par savu slavu. Un visi bruņinieki kalpoja — gan savai dāmai, gan savam kungam. Uzticība bija viņu bruņniecības mērs.

Virišķība ir speja tikt galā ar sevi. Gan atsevišķā lietā, gan kopīga pašnoreķinā. Porcijās, vēlamos apstākļos izsniegta virišķība un citādas demonstrācijas te mazsvarīgas. Kurš neliek ar sevi galā, tā griba un dzīve top «bezpriekšmetiska», bezmērķīga. Teodors Ūders saka: «Viņa (sieviete — V. A.) visu to, ko virietis, pēc brīvības ceredams, uznesis augšā, noliek dargumu glabātuvē. Sieviete to šķiro un vērtīgo piemērotā brīdī izvelk arā, lai tas nestu labumu.» Ja virietis «neuznes augšā», viņš pārtrauc pats sevi. Un pats to lieliski jūt. Viriešu pašattaisnošanās veidi pilda pasauli — ij politiku, ij vārtu rūmi. Viņš sāk demolēt «darba rikus», ko pats radījis. Vairs nepaplašina, bet sāk sasmalcināt, atomizēt arī sievietes tiesu šai pasaulē. Platona teika par senseno vienbūtību top aizmirsta. Un viņu abu — katram īpatnā — virišķība vairs neskar pienākumu ārpus viņiem pašiem, bet tikai iekšējos stāvokļus. Mēs esam arī viens otra spogulis.

Bihners pasludināja cilvēku par tēva, mates, ēdiena un audzināšanas ekstraktu. Tas viss ticis tā un tādās proporcijās jaukts, ka izdzīvošana bijusi ne tik daudz īstenības, cik tās nolieguma rezultāts. Par kopēju, dzīvība vai cilvēkā balstītu virišķības ideālu, kurš tiešām iemiesotos, kuru nevajadzētu lolot tikai zem deķa, bet varētu ar risku vai bez tā vest dienas gaismā, vareja tikai domāt. Sabiedriskajā dzīvē tam nebija kur aizmesties. Ar piedāvāto dzīvesveidu patiesa virišķība spēja tikai karot. Cits viss bija karnevals. Ezopa valoda un izlikšanās.

Latvijas laikā kādā mēnešrakstā lepmi stāvēja rakstīts: «Tikai virišķīgas tautas ir suverēnas, viņas zina — uzvarēt vai mirt.» Mums ir grūti. Un es nedomāju, ka kļūs vieglāk, kad izbeigsies cīņas ar ārējiem traucēkļiem. Tad tik mēs īsti ieraudzīsim, ka mūsu atmodas, mūsu atdzimšanas pamatpro-

blēma ir mūsu gara, mūsu garīguma un pašatdeves problēma. Mūsu uzdevumi būs elementāri: sakopties, izglītoties, ziedot tuvākam un valstij, paklausīt kopmerķim un ticēt tam. Un Latvijai, izņemot kopīgi un neatkarīgi veidoto nakotni un atbrīvotas katra iespējas tagadnē, nebūs ar ko iekārdināt. Ir skaidrs, ka ar katra pašmērķi Latvijas mērķis nevar tapt. Ne mūsu sapņi, bet griba ir mūsu vīrišķība. Vai mes spesim pārvarēt attieksmi pret politiku ka «bezgalīgu cucibu» un padarīsim to par neatkarības instrumentu? Vai mēs pārvarēsim skepsi pret kopa veicamam lietām, pret valsti kā kopīgu darbu? Vai mēs uzturēsim Latviju jeb tikai Latvija mūs? Vai mēs mīlam šo zemi? Mēs gan esam nākuši no zemniekiem, taču, kā to liecina mūsu darbs, kļuvuši par laukiem. Arī sava pamatu pamatā mums naksies uzaustīt dzīvības avotu. Vai mes novērsīsimies, ja dzīve mums parādis, kadi esam? Un šī iespēja bus brīvības dota.

Saka — ja gribas noskaidrot kāda vīrišķību, jāredz, ka izskatās viņa bailes. Ne pēc skaistuma konkursu principiem mums bus jāvērtē vīrišķība, bet saskaņa ap speju nodrošināt dzīvei saturu.

Janis Lapiņš

VARONĪBA

Ja pasaule pilna nepārtrauktām cīņām, ja ar rūpēm un raizēm jāiegust iztika un jācinās arī par pastāvēšanu, tad mums ir briesmas visapkārt, un ikvienam vajag varonības šīs briesmas parvarēt. Varonīgs ir tas brīdis, kad cilvēks ceļas, lai izdarītu to, ko citreiz tas nespēj veikt.

Ja kāda tauta, dzīves labumu valdzināta, aizmirst vīrišķīgos spēkus — uzvaret savu pretinieku, būt patstāvīgai, šo tautu citi pakļauj sev. Kas ieraujas sevī un netic saviem spēkiem, kas bēg mežā, ienaidniekam nakot zemē, tas nekad nebus tadas tautas piederīgais, kas drikst nāvei acīs raudzīties un kas spēj nodrošināt savai zemei brīvību. Katras tautas vēsture ir traģiski brīži, kad ienaidnieku parspeks ir milzīgs un spej pat iznīcināt tautu. Tas bieži vien ir tad, kad tautā ir dzisis varonības gars. Ikvienu tauta un sevišķi senie grieķi dziedāja, ka skaisti ir par tēviju mirt, starp pirmajām rindām krītot. Cīņā ikviens ir atbildīgs par visiem: ja kāds ir drebejis un bedzis, bojā iet viss karaspēks.

Varonība ir augsts virišķīgs spēks pasaules uzturešanai un pārveidošanai. Pasaules vēsture ir stāsts par varonību, par drošsirdīgiem vadītājiem, kas gluži neticamo izdarījuši un uzspieduši pasaulei savu gribu. Pirmais speka lietotājs, lai vienotu sabiedrību, ir liels labdaris, jo viņš ar dūšu no haosa veido formu. Varonība ir drosmē uzņemties lielu risku, kas var apdraudēt pat dzīvību, varonis ir arī lielas atbildības sajūtas pilns. Bez varonības gara nav brīvības, nav virišķā mirdzuma un celuma. Varonība paceļ ne tikai pašu varoni, bet ceļ augstu visu tautu, viņa visu tautu padara celu.

Bet ne tikai valstī un sabiedrībā vajadzīgs varonības gars, tas vajadzīgs arī vispelekākā dzīvē, varonība paceļ ikdienišķo dzīves ciņu. Katram jauneklim visapkārt ir simti kārdinājumu, viņam jāizcīna savas dvēseles patstāvība sīvās ciņas ar visādām iekārošanām.

Cilvēks piedzimst, pateicoties mātes varonībai, un izaug, prasot no mātes varonīgu uzpurēšanos. Drosmes vajag ikviena dzīves solī, ikviena uzņēmumā, vienalga, vai ta ir lauku māja vai pilsētas rūpniecības iestāde. Arvien dzīvē nāk brīži, kad vajag uzpurēties, kad jāizšķiras liktenīgam solim, kas izšķir visa mūža gaitas. Vai tu paliksi uz laukiem vai iesi uz pilsētu, vai tu visu mūžu būsi cita kalps vai valdīsi sava uzņēmumā, vai tu būsi advokāts, ārsts vai skolotājs; vienreiz kategoriski un uz visiem laikiem jāizšķir savs liktenis. Tad viss jāapdomā, jāspēr varonīgs solis un jāiet dzīvē uz priekšu, neskatoties atpakaļ. Kas bailojas un šaubās, tas aizlaiž garam labākos uzvaras brīžus.

Heroiski cilvēki nāk pasaule paši ar savu taisnību, viņi arvien ir īsti un patiesi savas pārliecības izpildītāji, kaut arī savus tālākos plānus un pārliecību tie ne katrreiz spēj acis teikt, jo atklātība butu viņu boja eja. Īsti varonīgi cilvēki ir arī dvēselē dižciltīgi, viņi ir no ģeniju cilts.

* * *

Kāds labums no kraukļa garā mūža? Kuri koki paceļas pār citu galotnēm, tos apskauj visi vēji. Bet tur ir skaistums un dzīves jaunradīšana.

Ceļamies un eima meklēt dzīves jēgu varoņu nepratā, jaunā cilvēku cilti, kas ģenijiem rada.

DROSME KĀ LAIMES PRIEKŠNOTEIKUMS

Fragments no grāmatas «Latvju tautas dzīves gudriba»

Kam droša sirds, tam laimējas.
Drošajam vienmer Dievs palīdz.
Lai ne mīl gļēvu, bet drošu.

Cilveka dzīves gaitas sekmes vai nesekmes daudz atkarīgas no tā, kā pats cilvēks viņas uzsāk, kādā noskaņojumā viņš tās turpina un pie darbiem ķeras. Dzīves prakse ir pierādījusi, ka daudz maz līdzīgos apstākļos labākas sekmes vienmēr ir drošam cilvēkam. Kāpēc?

Vispirms, drošība allaž vien saistīta ar spēku: vai nu fizisko, vai psihisko. Bet spēks jau ir istais darbību realizētājs jeb izpildītājs.

Otrkārt: drošais darbojas (pa lielākai daļai varbūt neapziņoties) ar i e d v e s m u un pašiedvesmu.

Viņš pats sev iedvesis zināmas darbības ideju un pārliecību, un šo pašu pārliecību viņš ar savu drošo uzstāšanos (vārdos un darbos) iedvēš arī otram.

Tātad: droša iniciatīva jeb uzsākts darbs darbojas un risinās ar pastiprinātu sparū, un cilvēki, kuru psihiskā vai cita pretestība jāpārvar, vieglāk šādam spēkam padodas, pašķir ceļu.

Tātad drošais darbojas ar 1) spēku un 2) iedvesmu. Abi šie faktori ir spēcīgi un cilvēka darbību sekmējoši. Tāpēc arī drošam visur laimējas.

Lai es gāju, kur es gāju,
Droši gāju dziedādama;
Izveicīga man gaitiņa,
Skaidra, ērta valodiņa.

Par drosmi runā vēl šādi sakāmvārdi:

Stipram pieder pasaule, gļēvais meklē likteni.

Kas negrib zaudēt, tas nevar vinnēt.

Nezaudē dūšu, gan ceļu tad atradīsi.

Nelien vienmēr aizkrāsnē, tad pa reizei dabūsi arī saulītē pasildīties.

No nelaimes bīties — laimi neredzēt.

Drošam pieder pasaule.

TAUTASDZIESMAS

Vai tie visi sēklas rudzi,
Kas vējā izvētīti?
Vai tie visi vīri bija,
Kam bij vīra cepurīte?

Lai bēdāja velns par velnu,
Es par velnu nebēdāju,
Es samīnu velna mati
Zem kumeļa kajīņām.

Es ar savu ienaidnieku
Vidu jūras satikos,
No akmeņa malku šķēlu,
Straumē kūru uguntiņu.

Trim kartam jostu jozu
Ap resnāju ozoliņu;
Cirta čūska, dzēla bite,
Ne lapiņa nedrebēja.

Es par velnu nebēdāju,
Es velnam vārdu zīnu:
Velna tēvis Indriķītis,
Velna māte Margrietiņa.

Tumsa nāca, tumsa nāca,
Es par tumsu nebēdāju,
Bij manam kumeļam
Zvaigžņu deķis mugurā.

Es bij' puika, man bij' vara,
Es varēju lielīties;
Kāju spēru, zeme rib,
Vārdu saku, meži skan.

Es bij' puika, man bij' vara,
Es varēju lielīties;
Ar krūtīm kalnus gāzu,
Ar rokām izārdīju.

Kur kungam tādi viri,
Kā tie mani bāleliņi?
Samet jūru kaudzīte,
Nes ozolu padusē.

Ekur stalti karavīri
Mani balti baleliņi:
Paši gaja spēledami,
Kumeliņi dancodami.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Virs sola — virs dara.
Kam droša sirds — tam laimejas.
Virs pie vārda — kuģis pie enkura.
Vīram vīra dūša.
Virs pie vārda kā cirvis pie kāta.
Bailīgs pats no savas enas mūk.
Nelga, kas sola; virs, kas dara.

Pasaka

SPRĪDĪTIS

1. Sprīdītis apņemas pasauli apskatīties

Kādam tēvam bija dēls — ne lielāks, ne mazāks par trim sprīžiem. Viņš iesauca delu par Sprīdīti. Pats Sprīdītis nu gan bija gatavs pundurītis, krupītis, tomēr dūša tam bija kā milzim. Viņš pats teica: «Ja man, tadam mērenam vīrelim, dūša neturesies, kur tad aiztikšu?»

Reiz Sprīdītis apņemas pasauli apskatīties. Viņš ņem kājas pār pleciem un iet un iet, kamer notiek lielā meža. Sprīdītis domā: «Tad ta te brangi! Nolikšos plakaniski atdusēties, atpusties!»

Kā domājis, tā darīja. Bet kas tev, cilvēkam, dos mieru? Tā apgabala kungs pašulaik medi un — kā tāds miglā šāvejs — gandrīz ar savu šaudišanu nomainīja Sprīdītīm papežus. Uzreiz kungs pamana mazo un uzsauca: «Vadzi, vardulen, celies augšā! Ko te uz ceļa guli? Zaķi tevi nobadīs!»

Bet Sprīdītis nemaz nemostas — krāc kā krācis. Nu kungs sasauc savus medniekus un liek visiem vienā reizē izšaut, lai maziņo sabaidītu, bet Sprīdītis pakustina mazo pirkstiņu un guļ kā gulējis. Kungs liek otrreiz izšaut! Sprīdītis pakustina kaju un guļ kā gulējis. Kungs liek trešoreiz izšaut! Sprīdītis dusmīgs, pielec stāvus un uzsauc: «Kādēļ mani traucējat? Kad likšu pa ļepu, tad aiziesiet visi griezdamies!»

Kungs, tādu dūšīgu pundurīti pirmo reizi redzēdams, smejas, liks palikdams.

«Tu, mazo knēveli, saki man — kuram sisenim tad īsti spēj duri rādīt?»

«Nerunā par siseņiem, runā labāk par lāčiem. Neprasi arī, kuram, bet prasi, drīzāk, cikiem. Un, ja netici, tad rādi šurp kādu lāci, gan tu tad ticēsi un beidzot no priekiem vēl pieņemi mani par savu znotu.»

Kungs smejas, vai ūku rīdams, un tad pa jokam saka: «Klausies, lielbiņā, savu meitu apsolu tev, bet, ja lāci nepievārēsi, tad sukas!»

2. Sprīdītis noķer lāci

Labi. No rīta kungs parāda lāci, lai nu ejot. Sprīdītis iebāž akmentiņus kabatā un iet arī. Netālu no kāda šķūniša lācis guļ midzenī. Sprīdītis izrauj vienu akmentiņu, iesviež lācim — lācis atmostas. Sprīdītis izrauj otru akmentiņu, iesviež lācim — lācis noņurd. Sprīdītis izrauj trešo akmentiņu, iesviež lācim — lācis augšā un pakaļ. Nu Sprīdītis laiž ļekas vaļā, taisni šķūnīti iekšā; lācis, ko tik māc, pakaļ. Bet, līdzko Sprīdītis pār šķuņa sliekšni, tā — žviks! — garšļauku aiz sliekšņa. Lācis, vilcienā hūdams, šim pari. Kā lācis Sprīditim pari, tā Sprīditis — žviks! — augšā un aizcērt durvis. Tebe nu! Lācis cietumā, un Sprīditim kunga meita rokā. Kungs rausta plecus un prasa: «Ka tu varēji lāci pievarēt?»

«Kā vareju? Kas tur ko jautat? Ne es situ, ne kāvu — paņēmu lāci aiz ausim un iesviedu šķūnīti. Eita nu visi viņu laist arā, ja jums par visiem kaut cik dūšas!»

Kungs izbrīnās gan, tomēr meitas nedod: lai Sprīdītis tur meža nokaujot divpadsmit laupītāju, tad tik dabūšot.

3. Sprīdītis pievārē divpadsmit laupītāju

Sprīdītis paņem akmentiņus, aiziet uz mežu, uzkāpj koka un gaida. Pusnaktī laupītāji pārnāk, ēd, dzer, tērzē. Uzreiz laupītāju virsnieks saka vienam, lai paieskājot viņam galvu. Ieskā, ieskā, te piepeši Sprīdītis iesviež virsniekam ar akmentiņu pa galvu. Šis bļauj, lai nekaujot tik dikti. Nu ieskā, ieskā, bet Sprīdītis atkal iesviež. Šis tiek nikns un bļauj: «Ja vēl tā kausi, tad sargies!»

Nu ieskā, ieskā atkal — Sprīdītis vēl diktak iesviež. Tagad virsnieks paķer ieskātajū un velē, un velē. Ieskatājs, labi zinādams, ka nevainīgs, sauc citus palīgā. Saskrien citi palīgā un nu iet līrum, lērum, nu kaujas, ka čīkst vien, kamēr asiņaini, nokusuši bez sajēgas atkrit augšpedu. Sprīdītis, to redzēdams, nokāpj no koka un pievārē visus divpadsmit laupītājus. Kungs rausta plecus un prasa: «Kā tu varēji divpadsmit tik briesmīgus vīrus pievārēt?»

«Kā varēju? Kas tur ko jautāt! Liku vienam pa lēpu, tas gar zemi; liku otram, tas gar zemi; liku trešam, tas tāpat gar zemi!»

Kungs izbrīnās gan, tomēr meitas nedod: lai Sprīdītis palīdzot ienaidnieku no viņa zemes izdzīt, tad tik dabūšot.

4. Sprīdītis padzen ienaidnieku un apprec kunga meitu

Sprīdītis ir ar mieru; lai dodot viņam baltu zirgu, baltas drēbes — tad viens pats ienaidnieku pulku aizdzīšot. Labi. Sprīdītis nu uzkāpj zirgam mugurā, jāj ienaidniekam pretim, vicina zobenu ap galvu un tik sauc: «Varde, varde, varde!»

Ienaidnieki, sadzirdējuši tādu ērmīgu valodu un ieraudzījuši tādu baltu, mazu vīriņu zobenu vicinām, domā: «Tas cits nav kā eņģelis, no debesīm nonācis.» Tie beg un aizbēg.

Tad kungs vairs nelauž vārdu; viņš atdod savu meitu Sprīdītim par sievu.

SPREDIĶIS PIŅŅU BAZNĪCĀ

Fragments no krājuma «Mūžības skartie»

Satraukts pulkvedis. Līp mati pierei.
Lupas sausas, trakas svelmes skartas.
Grūti kāpj tas. Dvēsele vēl šaubās,
Tric kā putns, kā smilga vējos celta.

Ko tam sacīt savai kara draudzei,
Saviem kvēliem zengaliešu vīriem,
Kādus vārdus vēl pirms kaujas bilst tiem?
Varbūt puse rīt jau nebūs dzīva.
Tikai viņu dvēseles ka pūkas
Maldīsies virs purva sūrā gaisa.

Un viņš jūt, kāds dīvains, smeldzošs siltums
Tā kā kaisla, sārta rožu smarža
Velvēm cauri neredzami elpo,
Plūst uz viņu, plūst un kāpj caur audiem
Karstiem viļņiem, reibinošu tvanu,
Plūst no dūkstīm, akmeņiem un putniem,
Zvēru elpām, lopu valgiem purniem;
Plūst no miesām, kas jau sen zem zemes,
Un no tām, kas tikai te vēl dzīvos,—
Atņem viņam visu seno vārgmi.
Dvēsele kļūst atkal karsta sēkla.
Asinis kā lielas, mulsas saules
Kāpj līdz mēlei, grib tur kļūt par vārdiem.

Tagad zin ko teikt viņš kara draudzei.
Asinis uz mēles top par vārdiem,
Stājas rindās, ceļas lielos pulkos.

Savam spēkam, zemgalieši, ticiet,
Savam naidam, savai izturībai,
Savām tiesībam un sleptai laimei.

Akmenis, uz kā jūs stāvat,— jūsu,
Katra puķe, ko jūs redzat,— jūsu,
Koki, zāle, visa zeme — jūsu,
Debess augšā, telpa apkārt — jūsu
Tā ka acis, plecs un cietā plauksta,
Sursme, ko jūs savās sirdīs jūtat.
Tikai ticiet! Un šie mūri, velves
Un es pats ar visu sevi — jūsu.
Tikai ticiet, zemgaliešu vīri,
Tad ir nāve nebūs vairs par grūtu.

No zemzemes jūsu tautas ceļas,
Tumsa lobās nost no viņas plakstiem,
Pirksti attirpst, ceļos rodas siltums,
Un uz lūpām elpa aug kā brīns.

Irdnes druskas matos kļūst par gaismu,
Krūtis izdzer pasauli kā olu.
Delnas, kur uz mūžiem bija gūlies
Visu darbu sarecejis smagums,
Tagad ceļas līdzī putniem saulē.

No zemzemes jūsu tauta ceļas.
Bet bez asinīm tai neuzcelties,
Jūsu asinīm un jūsu kvēles:
Tas ir zieds, kas viņas sirdī glabās,
Stiprums lielais, kas to kopa turēs
Vienmēr, mūžos. Zemgaliešu vīri,
Ritu kauja. Atkal. Bet jūs zināt:
Cīņā iet ir brīvu vīru daļa,
Cīņā mirt ir brīvu vīru daļa,
Lai pēc tam kā dzīva, liela elpa
Augšup celtu visu savu tautu.—

Visiem prāti dziļās jausmas pārplust:
Latvju strēlnieks ies un savu sagūs.

Sauli noraus sev kā zelta vārpu
Un ar durkli izdzīs savu vagu;

Izies laukā un ar stingru roku
Paleksies un iesvilpjoties pakamps
Debess velvi sev par zirga loku,
Makoņus par jaunam, košām sakām;

Paņems pasauli ka arklu rokas,
Lemess nozibes līdz bezgalībai,
Tikai tas, kas dzimis lielas mokas,
Pieder milestībai.

Kārlis Dziļleja

DZĪVOT DZĪVI

Dzīvot dzīvi —
Laimi izbaudīt un sāpes ciest
Un par brīvi
Savas krūtīs šķepam pretī riest.
Dzīvot dzīvi —
Nelaimē un mokas nesaļimt,
Degot spīvi,
Ir kad nāves valga liek tev rimt —
gara iesi jaunam mūžam dzimt.

Kārlis Dziļleja

PIE SAVA SLIEKŠŅA

Dzīest baigi sārtais saules riets,
Ar dienas gaismu nakts jau kraujas.
Klist apkārt gūstītajū spiets
No mājas māja, ladas, splaujas,
No dažā stobra lode šaujas:
Kāds meties begt, kam šeit bij mist?
Tik vecais tēvs maz bailēm ļaujas —
Viņš grib pie sava sliekšņa krist.
Zib rieta blāzmā cirvja piets,
Tver kātu veca vīra sauļas.
Dreb galva. Vaigs ka granits ciets.

Viņš nešķirsies no senču kraujas!
Te viņa mūža sējas, plaujas,
Te kapu kalns, kur miesām dzist.
No zemes zemnieks neatraujas —
Viņš grib pie sava sliekšņa krist.
Suns kauc un gaudo, valgā siets.
Brūk durvis naidnieki bez taujas.
Stāv sirmais tēvs kā zemē miets.
Jau virzās klāt tam kājas straujas.
— Ne soli tālāk! — Rokas skaujas
Ap cirvja kātu. Cirst vai sist —
Vienalga! Dzīvais nepakļaujas —
Viņš grib pie sava sliekšņa krist.
Cukst bērns, kas steigā kājas aujas:
— Kur vedīs mūs? — Tēvs izsamist:

— Kur zvēru rīkles tundrā maujas..
Tik vienam bij — pie sliekšņa krist.

Vilis Plūdonis

TAUTAS SENATNE

— Tēv, teic, kāda mūstautas senatne?
Vai tā tikai vaidi un lāsts?
Kur glabājas senlaiku varoņu
Slavas darbu cildinošs stāsts?

— Tas glabājas, dēls, senču pilskalnos;
To pauž senās kaujasvietas;
To rakstīja ozola vāle un šķēps,
Un āva, un zobens ass.

— Bet kad pelnos kritusi Tervete,
Kad nobiris Zemgales zieds,—
Tad mūsu tautai pienācis
Esot varoņu gara riets.

— Nē, varoņgars tautā, dēls, uzglabājas
Kā uguns, zem pelniem kas rakts;
Un varenā liesmā tas uzšāvās,
Kad no jauna mums draudēja nakts.

Tam nebija šķēršļu, kas kavētu to;
Tas brāzās ka viesulis ašs.
Ik latvim tad dārga bij tēvija,
Ik latvis bij varonis brašs.

Šo varoņu garu, kas sildījis
Mūsu tautu kā brīnuma kvēls,
Turi godā un neļauj tam mūžam dzist
Kā svētajam ugunim, dēls!

Rainis

PAR SPĪTI

Kur ir tāda vara,
Kas tevim ko dara?
Ne mūžam ne dusa!
Lai lietus, lai krusa
Tev pretī tiek dzīti,
Tu traucies par spīti!
Lai saltu vai tvīktu,
Viss apkārt lai nīktu,
Tu traucies par spīti —
Kur ir tā vara,
Kas tev ko dara?

Kārlis Skalbe

KAREIVIS

Es nāvi vaigā redzēju,
Es pazinu badu un briesmas,
Es visu, visu aizmirsu
Dēļ vienas mazas dziesmas
Par dzimteni, dzimteni mīlo,
Ko dziedāja cīruls un strazds.
Tai dziesmai es nezinu vārdu,
Tie asinis rakstīti man.
Tos vārdus cīruļi saka,
Kad ziedonī debesis skan.
Mans cīruls debesu velvē,
Mans strazds uz plaukstošā zara —
Tie dzied. Mans zobens lai dara.

UZ KAUVU

Ko zobenu cilā,
Vai arkls nav spožs?

Ak, zobens ir dedzīgs
Un aicinošs.

Ko kumeļu seglo,
Vai tālu tev jāi?

Uz sarkanam kāzām
Es jašu, māt!

Ko acis tev spalgo,
Kam savāds tev smaidis?

Tas gadu simteņu
Sāpošais vairs.

Kam velc svetku kreklu,
Kam posies tik stalts?

Kas nāvei ir tuvu,
Tas ģerbjas balts.

Kad pārnaksi mājās,
Kad sagaidīt?

Kad slavas vainagus
Meitas sāks vīt.

Hilda Vika

VIRIŠĶĪBA

Man tikama ir vīrišķība,
Kas asa un ar' augums ciets,
Un moža gara apskaidrība,
Un gribas spēks, kā dzelzi liets.

Man tikama ir vīra drosme,
Kas nevarību nepazīst,
Kas dzīvi vij kā saules spozme,
Kas ta kā ūdens varens list!

ANTIŅŠ

Caur sarmas saltumu, caur stikla kalna mirgu
Tu velti sauc un gaidi, Saulcerīt,
Jo Antiņiem nekad nav zelta zirgu
Un māju nav, kur tevi sasildīt.

Ar piķa zābakiem kads kāps no ledus aizas.
Viņš atrapsies...

Tik vienu lūdzu es:

Lai savu acu debesis tu aizver,
Kad pasniegsies viņš tevi leja nest.

Es esmu Antiņš. Arī to man parciest.
Un savām sapēm paldies teikšu rit,
Ka melniem ceļiem neesmu es nacis,
Lai melnām rokām tevi ņemtu, Saulcerīt.

INDRIKA LATVIEŠA PIEZĪMES UZ LIVONIJAS HRONIKAS MALĀM

BIJA	-----
TĀ	-----
KUNGA MIESĀ	Sen patiesības akās ūdens rūgts, Ar meliem sajaukts, nedzesina slāpes. Par agru atzišanas auglis plūkts
IEDZIM- ŠANAS	Un zobus nomizojis. Mute ilgi sāpēs.
1212	Pār malām vilšanās un vēlo šaubu mērs.
UN	Ka greizsirdīga sieva Roma prasa,
BĪSKAPA	Lai ik uz soļa mīlestību zvēr
14	Tai publiski... Un spiegu acīm lasa
GADS	Starp manām rindām, ka tai nepieder
PAR	Šī sirds, kādreiz tik ļāvīga un naiva.
ŠĪ	Mems kļuvis tulks. Un domīgs kļuvis nerrs.
—	Un sapņos peld uz Rīgu kuršu laivas.

AR
SVETCEĻO-
TAJIEM
PRIECĀJĀS

Es zinu — neatpeldēs. Un, ja atpeldēs,
Bus veltas asinis. Būs kļiedziens pāri
mūriem.

VISA

Un ugunskapā apklusīsim mēs.
Un žokļi sacirstie par pelnu pišļiem sūriem

LĪBIEŠU
DRAUDZE

Kļūs.

* Bet laivas peld un peld. Un sievas dzied.

UN
BĪSKAPS

SŪTIJA

Mūsu upes izzūst.

PA

Mūsu vīri glēvi.

VISĀM

Sarkstiet, mūsu mazi dēli,

LATGA-

Senis nesarkst tēvi.

LIEŠU

UN

LĪBIEŠU

Mūsu asins iztek,

PILĪM

Acis kraukļus baro.

UN

Svešus karogus nes tēvi,

PA

Svešos pulkos karo.

VISĀM

Lens ir bērza baltums.

ZEMĒM

Ašs ir cirvja cirtiens.

KAS

Tikai — roku atsavēžus —

PIEIET

Svešzemnieki, dzirdiet!

PIE

DAUGA-

Viegli nocirst koku.

VAS

UN

Grūti izraut saknes.

GAUJAS

Mūsu naidis ir ūdens lāses.

UN

Jūsu vara — akmens.

SAPULCĒ-

JA

LIELU

UN

Es gribu sadegt. Ugunskapu dodiet!

STIPRU

Garš bijis mūžs. Bet mūža nomods — īss.

KARA-

Visaugstākais no manu tēvu godiem —

SPEĶU

* Pa stāvu liesmu uzskapt debesis

BET Un izkliegt netaisnību, kurā mana tauta
 ARĪ Ar dzelzi kvēlojošu nīdēta un kauta.
 LIBIEŠI -----
 UN -----
 LATGA- -----
 LIEŠI Vai netaisnību?
 KAS -----
 IRAID -----
 NEŽĒLĪ-
 GĀKI O, nodevēju tauta, vai ir vērts
 PAR Par tevi būt, par tevi galvu nolikt?
 CITĀM O, suņu tauta! Asins bļodā merc
 TAUTĀM Tev saimnieks maizes vieta ceļa oli.
 NEPRAZ-
 DAMI Rij savas asinis! Un akmeni rij līdz!
 KĀ Un asti luncini! Tu pelnījusi esi.
 KALPS O, kalpu tauta! Saldā priekā trīc
 EVANĢE-
 LIJĀ Tev mugura, kad saimnieks tevi nesit,
 APŽĒLOT Bet tavus brāļus. Gaidot zobus ņirdz,
 SAVU Lai kristu brāļa asiņainā skaustā,
 LĪDZ-
 BIEDRI Jo kunga roka goda zime mirdz,
 NOKĀVA Ko viņš tev kaklā kārs, kad miesa dzelzīm
 šaustā
 NESKAI-
 TĀMI Beigs raustīties.
 DAUDZ Un atkal sulots zars
 ĻAUŽU Būs atcirsts tava dzīva spēka kokam.
 NOGALI-
 NĀDAMI To zobenbraļa liksmību!
 ARĪ Viņš var
 DAŽAS Ar tavu palīgu tev pašai cirvi nokalt.
 SIEVAS Kad tava iztapīgā seja pārāk dergs,
 UN
 KĀDUS Kur Jūdas apse tā,
 BĒRNUS lai pakārties es eju,
 UN
 NEGRIBĒ-
 JA Tavs, vergu tauta, zemiskākais vergs,
 Kas pieder krustnešiem ar zobenu un
 dzeju.

KLAJĀ
UN
PA
CIEMIEM
NEVIENA
ŽĒLOT

...UN Kājas medū mērcēdams,
PASNIE- iet mana kunga zirgs.
DZA
BĪSKA-
PAM Šonakt medū sarkanā
AKONA tēva galva mirks.
GALVU
PAR Mana kunga zobēnā
UZVARAS sudrabs mirdz un zelts,
VĒSTI Spoži, spoži novizēs,
UN pret mātes krūtīm celts.
PRIEKA
PILNS
VIŅŠ Mana kunga apmetnis —
PATEICA balta zīda sniegs.
DIEVAM Kā zem melnam ābelem
* mana māsa kliegs...
UN Zirgu dzenot, gludā sātā
TĀDĀ piesis cērtas spīvs.
VIZĒ Paliks mana kunga pēdās
KĻUVA ogļu gruzdums sīvs.
NEVAL-
DĀMĀ Paliks pergamenta rulli
UN kalpa rakstījums,
PAGĀNU Ka Tas Ceabot ir bijis
BŪSANĀM žēligi ar mums,
GAUŽI Un arī Svētā Marija —
PADEVĪ- nevainības zieds.
GĀ Ak, kā zem melnam ābelēm mana māsa
TAUTA kliedz!

NO
KRISTUS
BALSA
VESTA
SOLI

Es rakstu, un no vārdiem nepil asins,
Un loksni nededzina burtu sīvums
dzelots.

PAKAĻ, Tu, Jēzu Kristu, man par plecu lasi,
 SOLIM Cik dievbijīgi tev par slavu melots.
 PIE
 TĀ Pār mums nāks tava valstība, ak, Kristu,
 KUNGA Viens dievs un valoda. Un tauta arī viena.
 JUGA Es latvju zemi redzu krusta naglam sistu
 UN Pie tavas svētās lēnprātības sienas.
 PAMETU-
 SI Nu ko tev, maigais, musu sērās dainas,
 SAVU Ko jāņuzāļu raibums gauži dara?
 TUMSĪBU Ne ziedu — ērkšķu kronim asiņainam
 VIŅA Ap galvu būt... Ar piķu smailēm arams
 LUKOJĀS Tā kunga viņa lauks pārūsu kauliem
 TICĪGI Un smadzenēm. Ne miņas vairs, ne domas.
 ISTAJĀ Un mūsų bojāēja — vēl viens saulriets,
 GAISMĀ Lai nemaldīgā ideja aust Roma
 KAS
 IR Pār visu pasauli...
 KRISTUS

 PĒC Ak, dari ta, lai iztur
 LABĀKĀS Tavs uzticīgais kalps. Man ļoti bail,
 ZIŅAS Ka es pret tevi sadumposos, Kristu.
 UN No liekulīgā krusta norauts, kails
 APZINAS Tu pišļos sadrupsi zem sava verga kajam.
 NĒKO
 CĪTU
 KĀ No pelnu vējos izvēditām mājām
 PATIESĪ
 BU Reiz viņi nāks un prasīs man: kāpēc
 NĒESMU Uz debesīm un savu tautu brēc?
 TEICIS Vai gana posta nav, ka musu kaunu sēšus
 NEVIE-
 NAM Sēj pasaulē? Vai neesam mēs smieti
 PAR Bez tevis dievs gan? Un es atbildēšu.
 LABU
 NEVIE-
 NAM
 PAR
 ĻAUNU Kļiedz, mana tauta! Locies! Tavās rētās
 Vēl bērsu sāli, lai tu neaizmirstu
 Neko. Audz sāpju naidā svelotā, kas
 svētāks
 Par piedošanas maigumu. Es mirstu
 Ar tevi, lai tu atdzimtu. Tev būs

Krāt nāvi, postu, negodu un kaunu!
Un raudi! Asaras par dzelzi kļūs,
Kad pienāks laiks. Un piemeklets tiks
launums
No dzelžu lietus. Mana roka vāja
Un nespēj tavas pārestības piedzīt.
Bet vārdi — tas ir zobens abpusgriezīgs
Pār viņu pilim un pār tavām majām.

Klāvs Elsbergs

* * *

Klusē. Nobirdini pelnus (ja tu atkal pipe).
Bēdas aizplūdis pie velna, aizlikumos slīpnē.

Pazemotais galvu cels, un apmānītais gūsies.
Veltīgi es agrak melsu: mūžam neatgusies.

Dvēsles retas aizvilkdamās pārveršas par kramu.
Būvē droši uz tā krama vienu stipru namu.

Vitauts Ļūdēns

NĀVES SALAS KRITUŠIE

Mes zveram stāvēt zemē šajā,
Kaut zinām — neatgriezties mums,
Lai paliek paudzēm šie vārdi,
Lai paliek — tikai debess tumst.

Un pārāk ātri atnāk vakars,
Nē — tas nav vakars, tas ir spoks,
Jau milzu krusts ir nodarināts,
Un milzu kapa bedri rok.

Par Daugavu ir atkal ciņa,
Mēs nezinām — cik ilgi ies,
Par Daugavu ir atkal ciņa,
Un vairāk nedrīkst atkāpties.

Zem gāzu viļņiem nosmok zāle,
Zem gāzu viļņiem ziedi vist,
Un paliek gāzu viļņu smagums,
Uz mūžu paliek asinis.

Uz mūžu šķembas paliek krūtīs,
Uz mūžu troksnis — skarbs un ciets,
Un paliek izbrinītās acīs
Tumšsarkans plaucis ugunsziēds.

Nu, vinčestere, tagad turies,
Vai dzirdi, atkal mīnas kauc,
Pie Daugavas šai krastā esam,
Un cita krasta mums vairs nav.

Knuts Skujenieks

* * *

vairs neapjēgt
vairs neatminēt
bet tikai svešas dzīres svinēt
un nemilamām dziesmām ļauties
un sveši raudat kliegēt un kauties
un svešu ēst un svešu barot
un klātpienestā gaismā starot
un svešā sētasmalā dusēt
un sveši bezspēcīgi klusēt

un tik tas vien no tevis paša
tā gaisos aizkāpjošā dvaša.

Ojārs Vācietis

Viens stāv ar pušu laužtu spitu,
un otrs guļ uz zemes sērs —
par strauju paklanijies vītols,
par zemu paklanijies berzs.

Un, darbu padarījis, viesuls
guļ ar tiem abiem beigtiem kopa.
Un labāk sapel kāzu iesals
neka par beru dziru top.

Un zaļai zemei pašā vidū,
šis dumjās nāves sastopot,
vairs bite pēkšņi negrib lidot
un zieds vairs negrib medu dot.

Tā traģēdija, nav ko liegties,
kož pārāk bieži visus mus —
to deļ, kam ļoti patik liekties,
uz zemes pārāk daudzi lūst.

Un atkal nak viens vetras blāvums
un viena vēlēšanās smeldz —
lai atbildēt es varu stāvus,
pie sevis, zeme, stiprāk velc!

Ojārs Vaciētis

KARSTĀ NAKTS

I

Man šonakt
sevī
ir jānožņaudz glēvulis.

Tas ir pārbijies
no šis ciņas,
kur nevar būt neizšķirta.

Tas ir gatavs
celt augšā tuvāko
un smilkstēt
pēc žēlastības.
Melnā puteņa nakti
tas gatavs drazties
un daudzities durvīs,
kur viņu nemaz
neviens negaida.
Es noslēdzu durvis
un nolikvideju
atslēgas.
Tagad ir gatavs rings.

Tagad mans gļevums dabus,
ka visu mūžu
nevarēs pakaukt
pēc žēlastības.

II

Man sevi
ir jāatbluso no bailēm
liels bailulis.

Nav tiesa,
drebekli,
ka dzīve īsa!
Kaut kādu laiciņu isāku
tu vari to
pats sev
izhipnotizēt.

Bet tas ir
neķitrs darbs.
Tā ir nejedzība
ne vien pret sevi,
bet tieši
pret citiem,
kuriem pirms pedeja zvana
tu atņem
sevi.
Neļaudams iemilēt
vai arī neļaudams
ienīst.

Kā viens, tā otrs
var būt tevis
pelnīts.

Kas ir devis tev tiesības —
nesaņemt
pelnīto?...

Ne, dzīve nav īsa,
ja kopā ar citām tā šķeterējas
nepārtraukti
un pārtrūkst
pēkšņi
kā dzija.

III

Man šodien
sevi
ar plikām rokām
ir vientuļnieks
jāatkausē.

Viņš neelpo.
Viņš jau ir sastindzis.
Bet vēl ir
dzīvs.
Ledus ķerbās
es ieģrūžu cigareti
un aizdedzinu.

Taisnība —
tie ir indīgi dūmi,
bet ir vismaz
silti.
Jo tu esi
aiznirvanējies absurdā,
ka ikviens dums
no nāves.

Un tagad ņem lupatdeķi —
un uzsegsim to
tavai suņa budai.

Ir tiešam baigs sals,
un, nepažēlodams suni,
tu nebūsi pažēlot spejīgs
neko
uz šīs zemes.

Pažēlot,
nevis žēlot.
Un tagad klausies —
šai lauska naktī
cilvēki silst
siltas mājās,
lai rit celtos silti
un varētu aukstumam
pretoties.

Arī tavam,
jo tu šonakt esi
ledaina dzīves lauska
un visa dzīvā
lausks...

Imants Ziedonis

* * *

varonīgi izturēt
varonīgi sevī sēt
varēšanu, pašiespeju
varonīgi savu seju

turēt pretī, nenoversties
pretī
acis nenolaist
nenobīties visa gaiss
kad sāk pretī briest un berzties
nenovērsties

varonīgi pieņemt to
pretinieku nolemto
apņemt, ieņemt, paņemt iekšā
to, kas stāv ar naidu priekšā
ieņemt sevi lēnā spēka
sevi viņu izkausēt
jaunā vielā spēt

varonīgi novaldīt
asinis, kas sevī rit
pats savs zobens, ieročnesi
pats tu ierocis sev esi

apņemt viņus, nomierināt
ieņemt tos un skaidri zināt:
tas, kas savā gaismā spēs

apņemt tumsu,— uzvarēs
paņemt, turēt
tos, kas tumst:
miers un miers, un miers ar jums.

PULKVEDIS KALPAKS

Savāda īpašība ir kalniem mūsu zemē. Viņu zilās virsotnes, kas sniedz padebešu malas, viņu īsto, reibinošo augstumu mēs redzam tikai no tālienes. Viņiem tuvojoties, tos sāk aizsegt tuvākie pakalni un mežu pauguri, un, tikai no viņiem aizējot, tie izaug sava zilā burvībā pie apvāršņa kā teikas. Tāpat ir ar mūsu varoņiem. Viņi taps par teikām, un tikai tad viņus redzes visā augumā. Ko mēs meklējam pie kalna, ir šī reibinoši dūmainā līnija debesu malā. Kalni sasniedz savu augstumu tur, kur viņi beidzas. Tāpat tas ir ar kareivjiem. Cik viņi lieli, mēs redzam no tā, kā viņi mirst.

Daudzus no mūsu varoņiem es esmu pazinis, daudzi no viņiem jau ir sasnieguši zilo mūžības līniju un dus mierīgi ka kalni. Vesela varoņu cilts, kas visai pasaulei rādīja, ko spēj latviešu spīts, ir nolikusi savas galvas uz Misas, Lielupes un Daugavas. Smagās veļu strūgas, ko rūdēns naktis mēs dzirdējam čīkstam uz Daugavas, ir aiznesušas aizsaulē daudz Latvijas dēlu. Visas šīs acis, ko ir izdzēsusi nāve, ir aizvērušas vienā sapnī, sapnī par brīvu Latviju. Bet, kad mēs pasludinājām neatkarīgu Latviju un skatījāmies pēc varoņiem, mēs redzējam, ka visapkārt ir palicis klajs, it kā mēs stāvētu izcirtumā, kur šūpojās reiz mežs un kur palikuši tikai reti koki, kas, izpletuši vējā savus skumīgos zarus, izkaisa sēklas jaunām audzēm. Mēs sapīgi sajutam, ka trūkst Brieža, trūkst simtu un tukstošu kareivju, kas nacionāli domāja un jūta un kam Latvija bija dārgāka par visu pasaulē. Ir pagājuši daudz gadi no tām dienām, kad mēs uztraukti klausījāmies klajumos, vai bus kāds spēks, kas aizstāvēs neatkarīgo Latviju, vai Latvija bus vai sabruks zem lielniecisma. Tad uz Ventas mēs izdzirdām jaunus varoņu soļus. Mēs dzirdējam tur staigajam neatkarīgo Latviju. Tie bija pulkveža Kalpaka un viņa kareivju soļi.

1918. gada 18. novembrī pasludināja brīvu, neatkarīgu Latviju. Bet viņas vēl nebija. Tā bija kā miksts un negatavs veidojums, kam bija jāiet caur parbaudīšanas uguni. Neredzēta, neapjausta, pus sapņu tēls, pus istenība. Pēc smagās okupācijas varas, kad Latvijas vārdu nedrīkstēja izrunāt, kad tikai draugs draugam varēja pasacīt, kas jādara mūsu nākotnes laba, šī nākotne piepeši nokāpa uz mūsu zemes. Viņas soļi bija nedroši, viņas gaita bija lēna, tāpēc ka tauta vēl neprata savai nākotnei ticēt. Viņa bija redzējusi tik

daudz svešu kungu un pie katras pārmaiņas skatījās, no kurienes nāk šis kungs, uz kuru pusi vajadzēs noliekties. Kad pasaules karā sabruka vācu vara un visi jūta, ka tuvojas lielas pargrozības, tautā dzirdēja runājam: «Diezin, zem kā nu mes paliksim: vai zem krieva, vai zem zviedra, vai zem vācieša?» Ka tauta paliks zem sevis pašas, pati sava ozola ēnā, tas viņai neienāca prātā. Viņa jau nekad pati par sevi nebij valdījusi. Dziļi slēpdama sevi ievainotu taisnības sajūtu, uz ārieni viņa bij darinājusi pieklāvīgu raksturu, gatava uzņemt katru svešu varu. Likas, ka ozolu nav vairs mūsu zeme, ka ir tikai palsie kārķu krūmi, kas gatavi līdz zemei noliekties no katra vēja, lai tas nāktu no kurienes nākdams.

Lielā pargrozību laikā nāca skaidri redzamas it ka divas tautas dabas: no vienas puses, apbrīnojama pieklāvība svešai varai, no otras puses, degoša taisnības sajūta, kas gatava uzliesmot lielniecisma. Tas liecina tikai to, ka tauta nav izdzīvojusi savu vergu laiku psiholoģiju, ka viņa vēl nespēj ar brīvas tautas apziņu pacelties pār pagājušiem verdzības gadu simteņiem un valdīt pār savām kaislībām tāpat kā pār savu zemi. Un, līdzko pasludināja neatkarīgu Latviju un visas varas krija, tūlīt parādījās šis traģiskais līdzsvara trūkums tautas dvēselē. Viena tautas daļa to saprata tā, ka ir pienacis laiks, kad var ļaut vaļu visām kaislībām. Bet brīdis bij daudz nopietnāks un dziļāks. Tas bij laiks, kad Latvijai bij jātop par valsti.

18. novembrī proklamēja Latvijas valsti. Bet pēc dažām dienām jau lielinieki lauzās iekšā pār Latgales robežu. Krita Valka, Valmiera, Rīga, un vispārējā sajukumā Latvija apstājās izbailēs un nezināšanās, kurp iet. Viņai nebija gaitas. Līdz Rīgas krišanai neviena no latviešu jaunām rotām nebija dabūjama uz pozīcijām ne ar lūgšanu, ne ar draudiem. Latvija bija kā kuģis, kas osta apmests ar smiltīm un nespēj celties no krasta. Pulkvedis Kalpaks ar saviem varoņiem bija pirmais, kas cēlās un gāja. Pēc kādas kara padomes sēdes Jelgava pulkvedis Kalpaks vienkārši un sirsnīgi paskatījās uz saviem biedriem un teica: «Biedri, iesim!» Un pirma latviešu kara spēka nodaļa aizgāja uz pozīcijām. Viņa nebija liela, bet stipra ar savu vienkāršo kareivja pienākuma apziņu un uzticību Latvijai. Pie Olaines viņa sedza atkapšanos un darija vairāk, nekā mēs zinājām. Pamazām viņas spēki pieauga, ap viņu sāka lasīties brīvprātīgie, un no Ventas jau atskaneja viņas varoņu slava. «Mēs esam neuzvarami,» Kalpaka kareivji rakstīja, kad grūtās ciņās bija pārbaudījuši savu spēku. Šī pārliecība viņus nesa uz priekšu. Viņi iedvesa to arī

lieliniekiem. «Velns zin, kas tie par kareivjiem! Tie nāk stāvu šaudami, un katram ir ložmetējs. Ar tādiem jau nevar cīnīties.» Isā laikā pulkvedis Kalpaks bija ievēdis savā karaspēkā augstu tikumīgu disciplīnu. Varbūt kara vadonim disciplīnas atjaunošana tāda sajukuma laikā butu liela maksla. Pulkvedis Kalpaks uz to lietu skatījās vienkārši un visās ciņās saviem kareivjiem pirmais gāja pa priekšu. Neviens viņam negribēja pakal palikt. Pirmais viņš arī krita sava pulka priekšgalā 1919. gada 7. martā uz Saldus ceļa traģiskā kaujā ar kādu vācu nodaļu aiz kļūmīgas pārskatīšanās. Un, it kā liktenis būtu gribējis izraut labākos no mūsu jaunās armijas, līdz ar viņu krita viņa varonīgie virsnieki Grundmanis, Krievs, Šrinders.

Lietainā pavasara diena, kad pulkvedi Kalpaku ar viņa biedriem glabāja Liepājas kapsētā, bija visas tautas sēru diena. Milzīga ļaužu straume aiznesa bērū gājienu uz kapiem, un mes visi jutām, ka tiek paglabāts tautas varonis. No nepārredzamā ļaužu pulka, kas drūzmeļās kapsētā ap noskumušiem ministriem, kareivjiem un Tautas padomes locekļiem, varēja redzēt, ka jauna valsts stāv pie sava karavadoņa kapa, jauna valsts, kas dzirdējusi savu sirdi pukstam un nu sak pati sevi apzināties.

Aleksandrs Grīns

FRAGMENTI NO ROMĀNA «DVĒSEĻU PUTENĪ»

Turpat blakus citiem guļ nepakustēdamies kāds, kas tiem atnācis līdzī, bet tagad ir izlaidis no rokām i šauteni, i drašu šķēres un zobiem kodies dzelonstieplē, lai savaldītu vaidu, kaut sāpju gūns dedzina cauršautas krūtīs; savādi sakušas salt rokas, kājas, un ievainotais mana, ka drīz viņam nesals vairs.

Tikai neievaidēties, nenodot vāciem kaujgaitu biedrus, nelikt vācu sargiem manīt, ka Jelgavas brīvotāju vilnim te gatavo ceļu, ka tepat netālu, sagulis zemnicās, piesnigušos kārklu brikšņos, bērzu bīrēs un purvu priežu puduros, glūn un gaida savu brāzienstundu viss latvju tautas spēks!

Tikai nelaut vācu sargiem pamanīt, kāds negaiss iesācis šai ziemnaktī savilkties par viņiem un viņu apspargato galvam! Vēl tikai mazu, pavisam mazu laiciņu, kamēr biedri paspēs izgriezīt daugavgrīviešu pulkam eju!

Tad biedri steigsies atpakaļ un ņems ievainoto līdzī. Tagad viņiem nav vaļas: laikam ātras kājas, tālu vairs nav uzbrukuma stunda, un katra nokavēta minūte, pat katra sekunde, kas pazudīs aiz drāšgriezēju vainas, var prasīt daudzas kauju braļu dzīvības.

Sāpes dedzina krūtis, stingst rokas, nejutīgas jau top kājas, un ausis sāk skanēt tālu zvanu šalka, bet debesis sākušas grīloties, dejo zvaigznes, un tuvāk šķiet nakam netālais priēžu sils.

Kaut kas karsts un lipīgs slapina sanus — iepretim tai vietai, kur smeldz un sāp.

Asinis?! Bezgala daudz asiņu, kurām noskrejušas krūtis, jau mircis sniega mētelis, un melns metas zem sāniem sniegs.

Tepat — pārdesmit soļu attālumā — vācu sargpostenis! Žēlīgais Dievs! Tikai neļaut sargam saskatīt, kas te notiek; apsegt asins palti ar paša augumu; rokām saraust sev virsū sniegu, lai balts atkal top tagad asiņainais, agrāk sniegam līdzīgais izlukumētelis...

Tikai neļaut pamanīt, ka biedri griež tālāk dratis... ne pārsiet, ne aiznest smagi sašauto draugu viņiem nav vaļas.

Rīts vairs nav tālu — driz būs klāt liela uzbrukuma laiks. Tikai neļaut...

* * *

«Kas jūs tāds esat, un kā jūs šeit iekļūvat?» ģenerālis grib vaicāt, bet balss, pašam par izbrīnu, ir rama un lēna un no lupam atraisās kas cits:

«Ko jus gaidāt, vectev?»

«Gaidu manas tautas augšāmcelšanos,» mitnes krēslā klusi noskan svešinieka balss.

Svece gandrīz beigusi degt; no blindāžas kaktiem nak ārā melnas enas, līdzamas uz lāvas pusi, un krēsla kļuvusi tik liela, ka viņā tikko vairs saredzams pelēkais svešinieka vaigs, un vecmodīgais kareivju mētelis, kas tam plecos, viss liekas nobīris ar sniegu, bārda ledus viņu pilna, un uzacis un matos sarmas putekļi.

«Gaidu jau tik daudz gadu,» svešinieks sakustas, noliekdamies uz vadoņa pusi; tumsa sakustas un liecas līdzī, svece jau nodegusi līdz pat galam, un ģeneralim piepeši sak likties, ka adjutants būs aizmīrsis vērt cieti durvis — tik ledains pēkšņi kļuvis mitnes gaiss.

«Kad sāku rakstīt savu «Lāčplēsi», es jutu cauri sirdij un dvēselei starojam ugunīgu šalku, un no tā laika mani dedzina acīm neredzama guns. Dedzina vēl tagad, kaut miesa kļuvusi par pelniem,— dedzina, nedod mieru, skubina no kapa ārā nākt.»

Svece nodzisusi, tumsa dziļa kā bezdibeņa aka, un tikai uz to pusi, kur ausis dzird nopūtām līdzīgo balsi, mana savādu gaišumu, bālu un sudrabetu, un tumsā sācis blāzmot svešā vaigs, bet vārdi nāk nakts ciemiņam pār lūpām svinīgi un tikpat leni, kā birst kapa smilts.

«Cik reižu neesmu tā klidis pa ielām un laukiem, neviena neredzēts! Esmu klausījies, ko runā latvju vīri, un naktīs vērojis, ko sapņo mūsu jaunekļi, bet pliekanas bij viņu runas un mērķis ikvienam — sīka, savtīga laime, pēc kādas tvīkst sīkas dvēseles. Un, tā apstaigājot dzimteni un vērojot savu tautu, vēl smagāka pēc atgriešanās likās kapa smilts. Dzīvājie ar viņu mazajiem mērķiem un cenšanos pēc pašlabuma laimes bija nedzīvāki par mirušiem, kuri gulēja savos kapos un nāvē vēl nebija beiguši domāt domu — kas spētu mūsu tautas brīvi no kapa ārā saukt?»

Vēl lēnāka bija kļuvusi svešinieka balss, savāds saltums nāca no viņa puses, un kaut kas smags bija uzgūlies valdonim uz krūtīm un spieda tās kā kapa smilts.

«Tad sāka dienvidpusē dunēt lielgabali, Zemgalē dega mājas — un ar putekļu stabiem, kas cēlās līdz padebešiem, sāka velties uz Rīgas pusi begļu bari, izklīzdami kur kurais kā nodzeltējušas lapas, ko rauj no koku zariem rudens vējš. Un līdz ar lielgabalu dimdēšanu, kas nāca arvien tuvāk, es sadzirdēju kādu šalku, kas brāzās pāri namiem, laukumiem un laukiem.

«Pulcējieties zem latviešu karogiem!» dvesa šī šalka, skriedama no sirds uz sirdi, un atbalss, kas nāca viņai pakaļ, teica: «Jo vairāk mēs esam zaudējuši, jo vairāk mums jāiegūst.» Kurzemes vīri sāka apstāties begļu gaitās, Rīgas strādnieku jaunatne cēlās kājās, vidzemnieki nāca viņiem talkā, un tautas cerība tos izvadīja kaujās, kur neredzams es gāju viņiem līdzi.»

Svešinieks saduga sevī, bet ap galvu tam vēl blāzmoja savātais gaišums, bāli sidrabots.

«Es gāju viņiem līdzi — pirmajās sadursmēs tepat Tīrelpurvā, pie Slokas, pretim Ikšķīlei un pie Ķekavas. Tur, kur reiz sendienās izraka manis apdziedāto varoņa galvu ar trim šķēpiem,— tur tagad guļ aprakti simti jaunu varoņu. Bet kritušo vietā stājās citi — un arvien lielāks auga tautas kara-

spēks. Un ar katru jaunu kauju, kura rudījās viņa apziņa un griba, es redzēju tuvāk nākam tautas augšāmcelšanos. Pec rītdienas ciniņa tā kļūs tuvāka nekā jebkad, un mūsu tauta, kas bijusi spiesta klanīties divām varām, drīz neklanīsies ne rītiem, ne vakariem.»

ATZIŅAS

Ļauj sevim pāri darīt, jo tu liels,
Un sevi neaizstāvi, jo tu stiprs,
Un citu nesamin, jo tu to spēj,
Bet pacel citu, un tu celsies pats.

Rainis

Tikai vīrišķībai ir iespējams pret kardināšanu karot.

J. Poruks

Aizverot acis, es redzu tādu ainu: pari bezdibenim par-
mesta šaura laipa, tumsā nevar lāga saredzēt, vai tā sniedz
otru krastu, bet kāda noslēpumaina balss mani čukst: «Dros-
mīgais, kas prot izturēt tumsu un atteikties no visa liekā, to
sasniegs; to sasniegs tas, kas savās rokās turēs latviešu
sensenis iemiļoto balto puķi.»

Z. Mauriņa

Jā, taisni stiprais jūt to vislabāk, cik grūta ir dzīve.

J. Poruks

Tik tāds, kas sevi atbildīgu jūt,
Var kalps un arī valdnieks reizē būt.

A. Brigadere

Augstākas nav kā ticības cilvēkiem — varoņiem, kas spēj
sevi ziedot priekš cilvēces.

Rainis

Ciņā iet ir brīvu vīru daļa,
Ciņā mirt ir brīvu vīru daļa,
Lai pēc tam kā dzīva, liela elpa
Augšup celtu visu savu tautu.

A. Čaks

Matei dzimtenei lepnie būs dēli,
Gļevais dzīvē un nāvē bus Kangars.

J. Peters

Nevis tiesības, ko kāds bauda, bet pienākumi, kurus tas
uzņemas, piedod dzīvei paliekamu vērtību.

H. Felkerzāms

Tik nespēks slēpjas, spēks arvien ir atklāts.

A. Brigadere

Pats galvenais pie ikviena cilvēka, pie ikvienas tautas ir
gribas spēks.

A. Niedra

Tikai stipri un dzelzs gribu apbalvoti raksturi spej izprast
un atzīt, ka dvēseles moku jūra savaldība visvairāk vajadzīga.

K. Ulmanis

Mācies valdīties, tad mācēsi valdit.

Doku Atis

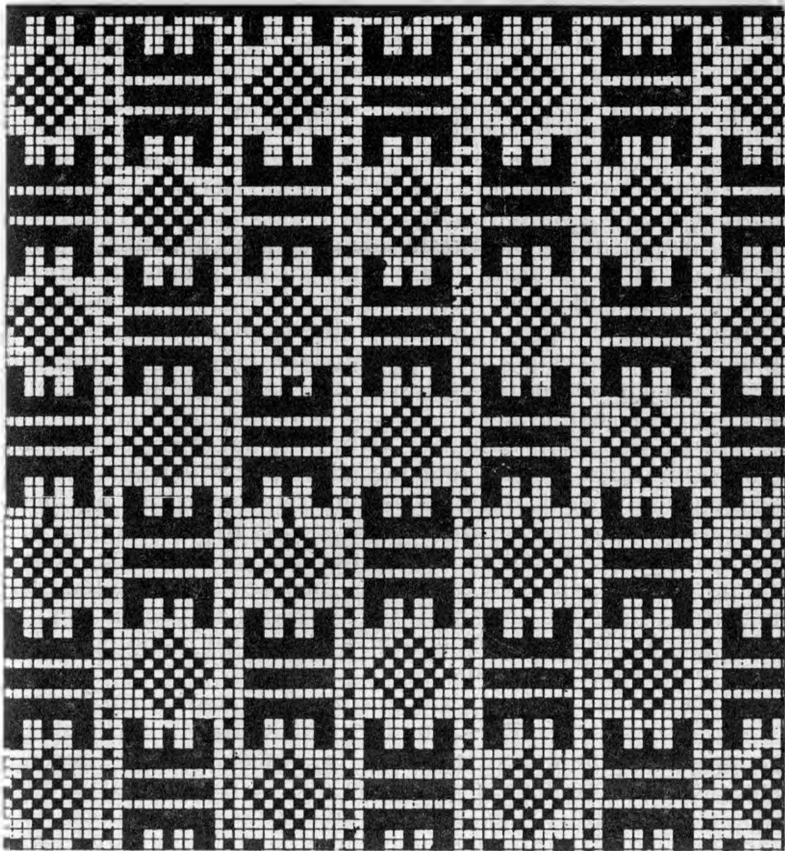
Dziļuma meklēšana ir katra vērtīga grauda liktenis.

E. Virza

Mūsu ienaidnieku stiprums slēpjas ne viņu lielā spekā, bet
mūsu pašu vienaldzībā.

E. Virza

MĒRĶTIECĪBA

Ervins Baumanis

PAR MĒRĶTIECĪBU

Iedomājieties cilvēku, kas izvēlejšies savu mērķi. Šis konkrētais mērķis var būt liels, grūti aizsniedzams, tāls, iespējams, arī pavisam sīks, ikdienišķs. Jo vairāk tādēļ, ka mērķis dzīvē nav viens vienīgs. To ir daudz — pat vesela mērķu sistēma ka «bezglīga trepe, pa kuru kāpj un kāpj, bet kurai nekad nevar galu sasniegt» (Pēteris Birkerts, 1921). Ne velti dzīvība un dzīve rada arvien jaunas vajadzības un tieksmes, kas savukārt rada jaunus mērķus. Tā kā mērķa sasniegšana sola indivīdam apmierinājumu, nav īpaši jāpierāda jūtu loma mērķu izvirzīšanā. Saka, ka tā ir uguns, kas centienus spārno. Tapat skaidra arī prāta nozīme mērķu pakāpeniskā realizācijā, gan izvēloties taktiku un līdzekļus, gan patstāvīgi kontrolējot jau sasniegto. Zināma ir frāze: «Gudri cilvēki gūst panākumus caur saprātu, mazāk apdāvināti — caur piedzīvojumiem, nemākuļi un vientieši — caur nepieciešamību, dzīvnieki — caur instinktu.»

Merķa realizācija izšķiroša vieta ir gribai. Mērķis, būdams gribas virzītājs, netieši ietekmē darbu, kas veicams mērķa sasniegšanā. Tā kā darbs prasa ne tikai enerģiju, bet bieži vien arī neatlaidību un atsacīšanos, rodas nepieciešamība pēc sevišķas gribas īpašības — mērķtiecības. Mērķtiecība atspoguļojas mūsu gribasspēkā, gribas piepūles spējā, noteiktībā, pārvarot pretestību un šķēršļus. Ricības mērķtiecība ir visai atšķirīga dažādiem cilvēkiem un, ja var ticēt psihologu atziņām, pat veselām tautām.

Mērķtiecības trūkums raksturīgs ta saucamajiem bezgribas jeb liekajiem cilvēkiem. Tie mil fantazēt, skumst un gaužas, taču no darba izvairās. Tā pamatcēlonis — nespēja sevi mobilizēt ilgstošai piepūlei, jo pedējā rada nepārvaramu nepatiku. Viņiem trūkst stingras parlicības par to, ka pats var kaut ko labu izdarīt, ka tādas augstākās cilvēciskas

vērtības kā patiesība un skaistums vispār sasniedzamas. Lemumi, kurus šie cilvēki pieņem, izrādās nenoturīgi, skaistie mērķi paliek tukšu sapņu līmeni, jo nekad realizēti netiek.

Visai zīmīgi šis cilvēku grupas šķiet uzskicejusi Zenta Mauriņa (1944): «Caurmera cilvēks... pielāgojas, šur tur piekāpjas, no pārāk grūtam situācijām izvairās, ar pacietību un kompromisiem viņš prot sevi saglabāt, ap sevi radīt omulību», kamēr «apsēstais iet tikai savu ceļu, vienalga, vai tas ved kalnā vai bezdibeni; no domas, kas viņu sagrābusi, viņš nespēj atteikties». Pēdējie — īpaši mērķtiecīgie jeb gribas cilvēki, kas preteji pirmajiem vairāk vai mazāk atstājuši pēdas tautas atmiņā un bieži aprakstīti vēstures literatūrā, ne tikai noteikuši sev mērķus, bet, budami darbīgi, neatlaidīgi, centušies tos arī piepildīt. Šie ļaudis nepazīst garlaicību un zūdišanos, nešaubīgi lauž sev ceļu un parasti atrūk tiek uz priekšu dzīvē. Taču šo izteikti aktīvo cilvēku grupa nebūt nav viendabīga; gluži otrādi — vērtējot pēc morālās un sabiedriski lietderīgās atdeves, tie pārstāv visai atšķirīgas spektra joslas. Visjaunākajā vēsturē ir spilgti piemēri, kad indivīdu mērķtiecība izpaužas amorālā darbībā, kaut arī deklarētajos mērķos iespējami atsevišķi pozitīvi elementi. Parasti tā virzīta uz pagatnē izaukļēto vispārcilvēcisko vērtību noliegšanu iluzoras taisnības un labklājības varda, bet pēc būtības — šauras, pēc privilēģijām alkstošas grupas egoistiskas interesēs. Zināmā mērā šeit vietā ir A. Puškina vārdi: «Atpaliecība, nelietība un tumsomba neciena pagatni; tās loka ceļus vienīgi tagadnes priekšā.» Bet Rainis saka: «Ar netīriem līdzekļiem nevar panākt tīru mērķi: mērķis pats top netīrs.» Mērķtiecīgo cilvēku kopas izteikti negatīvajam spārnam nosacīti pieslejas ikdienas sadzīvē izplatīta grupa, kas viegli atpazīstama pēc Zentas Mauriņas dotā J. V. Gētes Homunkula raksturojuma: «Viņam ir izglītība, bet nav nevienas savas domas. Būdams politiķis, ir viens prāts ar visām valdībām. Viņš ir tik veikls, ka katrai jaunai valdībai sagatavo apsveikšanas rakstu; viņš nedzīmst kādā laikmetā, viņu izpreparē dzīves prasības. Pats viegls būdams, neuzņemas dzīves grūtības. Ciešanu, tapat kā radīšanas mistēriju viņš nepazīst. «Es» ir neatrodams: putām, kā zināms, nav kodola. Ja Mefistofelis ir liela formāta būtne, tad Homunkuls — vestes kabata aiznesams.»

Domājot par pozitīvi mērķtiecīgo cilvēku grupu, var rasties iespaids, ka tie klausā sevišķai iekšējai balsij. Pārļasot ievērojamu cilvēku dzīves stāstus, uzzinām, ka jaunībā skolotāji tos nereti nav atzinuši, vecāki nosodījuši, laikabiedri uzskatījuši par neprātīgiem. Gustavs Flobērs pavadījis visu

mūžu mokošos vārda pilnības meklējumos. Viņš nezinājis mēra savā prozas kristalizēšanas tieksmē... Viņš rakstījis tik leni, ka izmisumā izsaucies: «Par tādu darbu vajadzētu kraut sev pa purnu!» (citāts no P. Zeiles darba «Māksliniecišķās daiļrades subjektīvie faktori», 1987). Pols Sezans, izcilais postimpresionisma pārstāvis franču glezniecībā, sabiedrības nesaprasts, pavadīja dzīvi trukumā, nepārtrauktos izteiksmes pilnigošanas mēģinājumos. Mākslinieks mira, nebūdams līdz galam apmierināts, kaut gan viņa darbu vērtība šajā laika jau sasniedza ievērojamas summas. Kad Svante Arēniuss radīja ķīmisko savienojumu elektrolitiskās disociācijas teoriju, viņu neņēma nopietni. Vajadzēja paiet gadiem, lai oriģinālā doma kļūtu par visparatztu auglīgu teoriju. Redzams, ka rīcības mērķtiecība un stipra griba, zināma sturģalvība un pat spītība ne tikai palīdzējusi indivīdam visdažādāko grūtību un šķēršļu pārvarēšanā, bet nereti sekmējusi arī visas cilvēces kultūras mantojuma bagatīšanu. Ne mazums apstiprinājumu teiktajam atrodami arī pazīstamu latviešu tautas kultūras darbinieku (Eduarda Veidenbauma, Jāņa Jaunsudrabiņa, Knūta Skujenieka u. c.) biogrāfijas. Atcerieties Viļa Plūdoņa Atraitnes dēlu un Raiņa Kalnakāpēju. Latviešu kultūras vēsturē atbilstošu reālistisku personāžu bijis ne mazums. Daudzi no tiem — mazturīgu vecāku bērni, kuriem skola bijusi grūti aizsniedzams merķis, taču vienīgā iespēja remdināt garīgās slapes un nodrošināt labākus dzīves apstākļus. Tikai pacietību! «Pacieties, māmiņ! Drīz aiztecēs laiks — neganto postu uz purvu tad trenksim...», » saka Atraitnes dēls. Šie zinātkārie jaunieši no mazotnes bijuši pieradināti darbam, un ar mācībām saistītās materialas un citas grūtības tos nav baidījušas. Jāmin arī tādas savā mērķtiecībā vienreizejas, kaut arī atšķirīgas personības kā gleznotājs Jānis Tidemanis (1897—1964) un rakstniece filozofe un tulkotāja Zenta Mauriņa (1897—1978). Pirmais no viņiem, vientuļas mātes bērns, 14 gadu vecuma Venstpīli slepus iekāpa kuģi un devās uz Ameriku ar nākotnes nodomu kļūt par mākslinieku. Lidztekus strādādams un pelnīdamies, apgūdamis svešo valodu, viņš mācījās dekoratīvo mākslu, vēlāk parcēlās uz Beļģiju, kur, pastāvīgi cīnoties ar trukumu un veicot gadījuma darbus, pabeidza Antverpenes Karalisko mākslas akadēmiju, pēc tam — augstāko mākslas institūtu. Kā talantīgs žanra gleznotājs ar oriģinālu krāsu izpratni «Džonis» ieguva starptautisku atzinību. No viņa aptuveni 2000 darbiem šobrīd tikai daļa ir Latvijā, daudzi izkaisīti dažādos Eiropas un Ziemeļamerikas muzejos. Zenta Mauriņa, kas auga sākuma turīga,

vēlāk materiāli paputejuša provinces ārsta daudz bērnu ģimenē, kopš sešu gadu vecuma «ar savām kājām staigājusi tikai sapņos» (Kārlis Egle, 1939). Izslimotā bērnu trieka uzspieda zīmogu viņas dzīvei, taču nekādi neietekmēja meitenes alkas pēc zināšanām, ar kurām tā vēlāk dāsni dalījās, strādādama pedagoģisko darbu Rīgas skolotāju institūtā, Tautas augstskolās, kā arī savā personīgajā literārajā studijā. Slimības radīto fizisko trūkumu deļ nonākot pat dažkārt neiedomājami sarežģītās ikdienas situācijās, cīnoties ar atkarotiem slimības seku saasinājumiem, pasniedzot privāttundas, tulkojot un pelnoties ar publikācijām, Zenta Mauriņa Latvijas universitatē studēja filozofiju un baltu valodas. Viņa kļuva par pirmo sievieti, kas Latvijā ieguva filozofijas doktora grādu. Zinātnes vēsturē ieies viņas pētījumi par Dostojevska un Fr. Bārdas daiļradi. Zentas Mauriņas darbiem ir izteikti humanistiska, tikumiski pilnveidojoša ievirze. Mums viņa paliks ka neikdienišķi spilgta latviešu kultūras paradība.

Mērķtiecība, tapat kā griba, ir audzinama. Tāpat pastāv iespēja katram sevi labvēlīgi ietekmēt un virzīt. Bet kā tad isti? Varbūt vieta ir atcerēties vārdus, kurus 1928. gadā kada Francijas ķīmijas augstskola jaunatnei teica akademiķis Anri Le Šateljē (reakciju kustīgā līdzsvara teorijas izveidotājs): «Gribet palikt par ģeniju butu, bez šaubām, pārgalvīgi, jo te vajadzīgas izcilas spējas. Taču mēs varam kļūt par garīgi augsti pilnveidotiem cilvēkiem, intelektuāļiem. Izņemot dažus slimniekus, kuru par laimi nav daudz, mums jau no dzimšanas piemīt attiecīgas dāvanas; viss tālākais tadēļ atkarīgs no musu gribas un metodes, ka šis īpašības attīstīt un izlietot.» Var piekrist viņam, ka sevi jaapvieno 4 galvenās īpašības — aktivitāte, izdomas un spriešanas spējas, izglītība, protams, papildinot to visu ar nevainojamiem morāles radītājiem. Diemžēl ne vienmēr šīs īpašības iet roku rokā, un nereti gadās, ka tās viena otru izsledez. Tadēļ arī to pareiza līdzsvara meklējumiem jāatrodas musu uzmanības lokā. Lai darbs butu mērķtiecīgs, butiska nozīme ierādāma ta organizācijai. Nepietiek ar to, ka daudz strādā; jāstrādā labi, tai pašā laikā izvairoties no nevajadzīgām pūlem un veltīgas laika tērēšanas. «Daba dod mums par velti tikai laiku,» teicis Rainis. «Laiks lētākais, tomēr dārgākais, jo caur viņu dabujam visu.» Par nepieciešamību koncentrēt sevi iespējami šauram darbības virzienam — sevišķi jaunrades lauka, par pacietības un neatlaidības nozīmi teikts daudz skaistu vardu. Lūk, ieverojamā ķirurga akademiķa Paula Stradiņa domas: «Bezgalīgu pacietību un izturību prasa melnais darbs zinātnē. Zinātni

rada ne histēriķa drebošiem pirkstiem, bet ar amatnieka vesajām rokām. Milzīgs fakts daudzums jāuzkrāj, jāizurbjas šķietami nevajadzīgiem priekšmetiem... Augstai celtnei jārok dziļi pamati,» vai citā vietā: «Ir jāizjūt, ka darbs nav slogs, bet dzīves piepildījums.» Tik tiešām, par vislielāko mērķniecības aktivizēšanas stimulu var kļūt ieradums. Pozitīvu ieradumu izveidošanā, īpaši jaunībā, neapšaubāmi vissvarīgākā vieta ierādāma ģimenei, sava loma šeit ir skolai, vēlāk — profesijas un darbības virziena iemilēšanai.

Mūsu dienās, kad latviešiem jācinās par sevis saglabāšanu un nācijas rītdienas nodrošināšanu, jaunatnes mērķniecīgas rīcības nozīme nav pārvertējama. Joprojām aktuāls ir vēlējums, kas teikts pirms daudziem gadiem (Kārlis Ulmanis, 1937): «Mēs gribam būt brīvi cilvēki, mēs negribam būt vergi. Nepieļausim, ka mūsu galva ieperinās nespeka, mazdušības un izmisuma domas. Latvijas vārdam un Latvijas idejai vajaga degt mūsu sirdis ar karstu un gaišu liesmu... Tikai tad mēs busim cienīgi baudīt labumus, ko Latvijas valsts sniedz mums, vēl nesējamiem svešu kungu kalpiem.»

Mara Misiņa

PATSTĀVĪBA

Patstāvība. Vārds, kas latviešu valodā sapludināts no diviem: *pats* un *stāvēt*. Saliktenis, kura jūt pamatīgumu. Patstāvīgs cilvēks. Par viņu nereti saka — tam ir pamats zem kājam. Latviešiem *pats* un *pati* gan folklorā, gan literatūrā nozīmē saimnieku un saimnieci.

Katram mazam bērnam *pats* ilgstoši ir viens no biežāk lietotiem vārdiem līdztekus vārdam *gribu*. Jāvingrinās iešanā — *pats!*, jāvada karote no šķīvja līdz mutei — *pats!*, jāmazgā mute — *pats!* Tikai tad, ja šie vingrinājumi tiek atļauti, notiek gribas audzināšana. Bez gribas patstāvība nav iespējama. Tomēr dzīvē aizliegumi, gribas ierobežojumi parasti sākas tad, kad bērns sniedzas pēc mazākiem vai lielākiem darbiņiem, jo mužam steidzīgais pieaugušais visu var izdarīt ātrāk un labāk. Kad bērna patstāvība sāk bremzēties, viņš to nereti kompensē ar visparastāko haotisko aktivitāti — delverību. Aizliegumu caurvēja veļšanās darīt noplok. Neatkarības vietā rodas pastiprināta atkarības izjūta no pieaugušajiem. Protesta formas ir dažādas, bet diemžēl tās tikai iznieko enerģiju.

Daba neuzmacīgā veida visiem saviem bērniem māca patstāvību. Parbaudījums ir dabiskā izlase, kas atmet vājos, slimīgākos, nevarīgākos. Arī normālā sabiedrībā notiek atlase. Mums naksies parvarēt aizspriedumus pret jēdzienu konkurenci. Ta ir veselīga pašattīstības veicinātāja — gan macīties, gan audzināt sava raksturā neatlaidību un pacietību, gan veidot savu stāju, manieres, valodu prasmi, ģērbšanās kultūru. Jaunieši brīvajā pasaulē ātrāk kļūst patstāvīgi — izvelas profesiju, sāk pelnīt, mācās patstāvīgi rīkoties ar laiku un līdzekļiem. Brauc uz ārzemēm iepazīt pasauli.

Mūsu skola iemāca rēķināties ar visu un visiem, tikai ne ar cilvēka individualitāti kā augstāko vērtību. Atkarība ir palielinājusies. Ir prasības, nav izveles iespēju. Ja nevari pielāgoties, nak mauriņa plāvējs, uzstādīts pēc kāda vidēja augstuma, un visam, kas sniedzas tam pāri, — šņik, šņak, galotne nost. Patstāvīgākie savas spīcītes atkal nemanāmi ataudzē, tā iegūstot zināmu noturību. Noturība un stabilitāte ir patstāvības dabiskie pavadoņi. Turpretī pusaudžiem raksturīgie it kā patstāvības demonstrējumi — dzeršana, pipēšana, kļaiņošana, asu piedzīvojumu kāre būtība liecina tikai par noturības trūkumu, vāju raksturu, to pašu delverību, ko mazais bērns uzrāda, kad viņam traucēlas «gribu pats!» izpausmes.

«Ar cita prātu tālu netiksi» vai «ar savu zirgu tālāk brauksi» — pauž sakamvārds, bet patstāvības trūkums tiek raksturots visai telaini: «kāds vējš puš, tādām liecas», «tec, spalviņa, kur tevi vējš nēsā», «kā vējš puš, tā salmi danco».

Labi, ja patstāvību izdodas mantot kā dargu ģimenes relikviju. Kolektīvismā audzinātās paaudzes līdz pagurumam ir gājušas rotaļā «Ādamam bij septiņi dēli», kur viduci parasti gozējušies vieni un tie paši, bet visiem nācies «darīt ta...». Šodien dota iespēja pasaules formulu rakstīt: cilvēks → tauta → valsts. Katrs cilvēks ir nācis pasaulē ar savu uzdevumu, arī katrai tautai, iespējams, ir savs uzdevums. Latviešiem tas varētu būt — radīt neiznikšanas paraugu. Gribas otrādi apvērst formulu «Ko vienpatnis nespēj, to kolektīvs veic» par «Ko kolektīvs nespēj, to vienpatnis veic». Vienpatnis. Viens pats. Pats.

Paļauties tikai pašam uz sevi. Civilizētībā esam zaudējuši daudzas dabas dotas spējas. Viena no tām — intūcija, ko var nosaukt arī par sargeņģeli. Ta vada un virza uz iepriekšnotiktu uzdevumu. Atļauj cilvēkam kļūdoties — iet pa apkārtni, līdz atkal nonāk uz galvenā.

Bet ka tad ar labiem padomiem? — varētu jautāt. Padomos der ieklausīties, bet tikai tik daudz, lai pārliecinātos par savu

domu pareizību. Patstāvības zelta pamats ir pašam savas domas par visām lietām. Senie filozofi uzskatīja, ka īstam domātājam jādodas tukšnesī, prom no ļaudīm un ērtībām, lai varētu netraucēti meditēt. Mums pietiktu, ja mēs novērtētu vientulības svētīgumu. Barā cilvēks kļūst par *vienu no*, pusaudžiem tur nereti ir iesaukas un iepriekšzināms lomu sadalījums — ko no katra gaida. Vientulība pastaigā, kopā ar grāmatu, mūziku vai paša dienasgrāmatu veido personību, kas tik neizdevīga baram. Brīva gara cilvēku nav iespējams pakļaut un pazemot.

Latvju zemes brīvība nesākas ar suverenitātes deklarāciju, robežstabu vai pašiem savu naudu. Brīvas Latvijas pamatkapitāls ir brīvi cilvēki. Tu esi Latvija. Tu esi patstāvīgs, tātad stabils, tātad brīvs. Tava brīvība ir viņas mērķis. Tavs mērķis ir viņas brīvība.

Zenta Mauriņa

DESMIT GARĪGĀS HIGIĒNAS BAUŠĻI

Esmu sev izstrādājis garīgās higiēnas baušļus.

Zinu, atrāk nekā miesa nonikst gars, ja to katru dienu nenodarbina, nespodrina, netrenē. Desmit baušļus esmu uzrakstījis uz savas sirds tāfeles, zinādama, ka jauns ieskaits, jauna apņemšanās, stingrs leģums var brīvi ievirzīt jaunās slīdēs.

Neizšķiršanās samīda dvēseles dārzu. Diemžēl pareizais ieskaits vēl nenozīme pareizi izdarītu darbu, bet ricības sākuma ir doma. Tādeļ sev katru dienu atkārtāju:

1. Jāveido maja.

Konkrēta maja ātri uzceļama, bet iekšpasaule nav gatava pārķama, kas to nepārtraukti neveido, tas drīz sabrūk drupās.

2. Nav jābeidz brīnīties.

Kam dzīvība, mīlestība un nāve nav brīnums, vēl neapņakts jau miris.

3. Jātic un jāuztīcas.

Tik tīci, un tu dzīvosi, kas šaubas, aiziet bojā — neuztīcēšanas nozāgē dzīvības saknes. Labāk desmit reizes pievilties nekā nevienam un nekam neticēt.

4. Negaidi no ābeles čiekurus un no egles ābolus.

Parmetumu krusa sasit ābolus abelē un čiekurus eglē. Katram stādam, katram radījumam tiesības uz savu vienreizību.

5. Nesaisties ar cilvēku, ja nevari panest viņa kļūdas.

6. Spriežot par cilvēku, atceries viņa dāvātos liksmības brīžus.

7. Novēli savam līdzgaitniekam vienpatības stundas.

Islaicīgas šķiršanās saglabā tuvību.

8. Nevis šaubīties un vilcināties, bet rīkoties un iedriskstēties.

Nepatīkamas lietas jānokārto no paša rīta, tikamas — jātaupa vakaram, lai netiksme ātri beigtos un prieka iecere ilgtu.

9. Miesas bads mazāk bīstams nekā gara bads.

Pat atlēts sabrūk, ja dvēsele zaudējusi savu centru.

10. Dzīvo tā, it kā katra diena būtu pirmā un pēdējā.

Nāves ieslēgti, nezinām, kad tā mus pieņems savā varā. Kas prieku vairo, kalpo Dievam.

Skaidrite Lasmane

VARĪBA

Darbīga tautas ētikas ievirze visspilgtāk izpaužas varībā.

Folklorā nav varības jēdziena. Ir vara, varīte, varēt, nevarēt. Pierastāks ir nevarības vārds, no kura pēc analogijas esmu veidojusi tā pretstatu — varība.

Līdzīgi citām vērtībām varības saturs ir daudznozīmīgs. Varība vairāk ir gribas izpausme. Ta ir gatavība ne tikai darīt, bet arī izdarīt — pamatīgi un raženi.

Latviešu folklorā varība izpaužas notikušā ikdienišķās (kā tautasdziesmās) vai parikdienišķās (kā pasakās) darbības faktā — ražena un rezultatīvā.

Varībai piemīt ne tikai griba, spēks, uzņēmība, bet arī atjautība, prasme, vieglums, dzīvesprieks — visu to paradību kopums, kas par spīti darāmā smagumam uztur enerģiju un liecina par izturības sīkstumu.

Latviešu tautasdziesmās nav apdziedāti tādi varoņi, kuru varonība izpaužas ārkārteju vēsturisku notikumu situācijās. Taču nav šaubu, ka varoņi bijuši arī latviešu tautai. Par to liecina pasakas un teikas par Lāčplēsi, Kurbadu, Stipro Ansi un citas. Tikai vēsturiskās īpatnības nav ļāvušas ārkārtejam ieņemt plašu vietu tautas atmiņā, jo atkarības gadsimti vairāk pieprasījuši citu varonību — ikdienišķu spēku, gudrību, izturību. Pat mītiskās un kara dziesmas ir stipri ikdienišķotas un sadzīvīskotas. Varonība izpaužas galvenokārt brīnumu pasakās.

Ne jau jebkura darbošanās un piepūle ir par varību

saucama, bet gan tā, kurā izskan izaicinājums vājumam, nevarībai, biklumam. Varības atslega meklējama īsajā un paskarbajā jēdzienā «darbs». Iedrošināt sevi un citus uz varešanu, villaiņu baltuma jūras putas vai aべlziedus pārspēt, pirms saules celties, jautru miegu gulēt, kopt sētu un sevi — te atklājas varības skaistums un vērtība.

Foiklora darbu nepārvērš svētkos, bet vieglina to rotaļā. Augstākā varības izpausme ir vieglām rokām, vieglām kājām darītais. Tad darbs tiek dzīvots, nevis izmocīts. Rotaļā tas izaicina smagumu:

Pelēkais akmentiņ,
Nāc ar mani spēlēties;
Es ar tevi saspēlēšu
Pūru rudzu ritiņā.

Ne smaguma bēdu bedāt, bet darīt un domāt gaišāk, neka situācija to pieļauj, varēt šķietami neiespējamo, uzturēt dušu un izdzīvot:

To par bēdu neturēju,
Ka man nava arājiņa:
Sēju rudzus, sēju miežus,
Ecēj pati dziedādama.

Ne jebkurš darbs ir varības apliecinājums, bet brīvi, no iekšienes, paša uzņemtais. Darbs ir norma, kamēr varības apziņa to paceļ pāri parastībai. Darbs var būt smags, bet to var vieglāku darīt ar drošu dūšu, ar roku prasmi, ar gudru prātu. Un tad tas nav darbs vien, bet pilnvērtīgi dzīvota dzīve. Darba varību pavada drosme, uzņēmība, kas simboliski izcelta pasaku varoņu rīcībā un spējā tikt galā ar fantastisku pretspeku. Spēku nevienlīdzība pieprasa «drošu dūšu», lai uzdriktstētos pretī stāties. «Liela dūša» ir tas, kas izlīdzina nevienādos spēku samērus, un tā vietā, lai begtu (pasaka tad nesāktos), pasakas varonis stājas pretī pat pārspekam, lai ar uzdriktstēšanos un vīra dūšu uzvarētu. Pasaka atceļ nevarību, bezspeku, biklumu, atgādinot cilvēkam viņā mitošo spēku, kuru nav jābaidās likt lietā; tā atraisa cilvēka enerģiju, fantastiskā varībā atgādinot drosmes un spēka lielo nozīmi, ne tikai nāvei pretī stājoties vai cīņā ar pūkiem un velniem, bet to pašu ikdienas ļaunumu pārvarot un turoties pretī apstākļiem. Tad tur, kur acis darba izbīstas, rokas pretī stājas, jo zina, ka padaris.

No kurienes gan fantāzija aizgūst vielu brīnumiem, ja ne no tās pašas ikdienas neikdienišķajiem mirkļiem. Kāds spēks vajadzīgs, lai pārvarētu sevi nedrošību, šaubas vai vienkāršu

laiskumu, gan darbu sākot, gan to neatstājot pusceļā. Varības drosme tad izšķir darba un cilvēka likteni. Ne velti sakāmvārdi māca: «Drošam pieder pasaule» un «Edis vai needis, galvu augšā».

Varība apliecināta arī gudra prāta speka, kas asināts, dzīves un folkloras miklas minot. Ne jau ar rokām vien, bet arī ar prātu dzīve vieglināma. No kurienes gan, ja ne no tās pašas neizglītotas latviešu tautas nakuši tie gudrie viri, kas, pirmajam apgaismības iespējām paveroties, pildīja augstskolu gaitenus Tērbata, Pēterburgā, Eiropa. Un vai K. Valdemāra, A. Kronvalda, A. Spāga, Barontēva dzīve nav tās pašas tautas varības izpausme?

Varība ir paš aizsardzība pret vides un apstākļu ierobežojumiem, pretī stašanās drosme pavisam reālajai to pretdarbībai. 19. gs. angļu dzeja Eiropai piedēvēja vārdus — cīnīties, meklēt, atrast un nepadoties, kas tiek uzlūkoti par stipras gribas imperatīvu. Tada pati imperatīva iedaba ir latviešu folkloras varībai — šai brīvības un nepieciešamības sintezei tautas apziņā.

Varības daudzveidība nojauc pareizās drikst — nedrikst, spēt — nespēt barjeras un raksturo patiesi darbīgu attieksmi pret dzīvi, iedrošinot, uzturot ticību sev un dzīves perspektīvai vispar. Jāspēj pabīdīt nost tuvu pienākusi Nelaime un Bēda — pastāvīgas dzīves pavadones, lai tās neaizsegtu prieku, skaidrumu, — dzīvotgribu vispār. Ne vienkārši izlikties tās neredzam, jo nevar palikt nemanāms acimredzamais, bet likt zem akmens un dziedot iet pāri — tā ir tautas varības izteiksme. Tā nav vieglprātīga noveršanas, bet droši izaicinoša acs skatīšanās Bēdai, lai dzīvotu. Bēdāt Bedu nozīmē vairot to, jo tad Nelaime priecājas. Bēda ir, ta staigā pa pasaules lielceļiem, taču vajag iemācīties ar to nesastapties vaigu vaigā. To nevajag pieminēt un daudzīnāt, jo «ka vilku piemin, tā vilks klat».

Bedu bēdājot, tā nav pārvarama. Dzīvesprieks un prieks ir Bēdas izaicinājums, pāri tikšana un uzvarēšanas līdzeklis.

Apsesdēls

PATS

Tu visu aizmirsis, nekā vairs neatmini,
tik vienu patiesību vairs un ceļu zini, —
tas esi — p a t s.

No pišļiem izaudzis un bezgalībā stiedzis,
ar sirdi mužībā, ar galvu mūžos sniedzis,
tu — visur pats.

Apsesdēls

VĒL JĀIET

Daudz ceļus gājis, sevi atgriezies —
tik vienas rūgtas atziņas
pār malām pilns:
viļ visas zīmes,
melo visi vārdi,
un visi ceļi noved negaitā.

Daudz ceļu gājis tu, ne visus,
ne visas zīmes redzējis,
ne visus dzirdējis jau vārdus,
nedz visus pateicis,—
vēl jāņem roka ceļa nuja,
vēl jāiet talaki.

Anna Brigadere

MEKLĒ SEV PATS

Zinu: tu vēlies ka izsalcis ņēmējs
Pravieša vardu no lūpam man lasīt;
It ka man likteņa dievišķais lēmējs
Atļāvis būtu to Sibillām prasīt.

Mekle sev pats ar sirdi ticības tausti,
Mekle sev taku: kad likteņi svērti,
Visiem, kas pārbaudās netika lauzti,
Mūžības saulausmā vārti tiek vērti.

Rainis

VIENTĪGAIS DRAUGS

Noguris patveries dabā,
Bet stipram i tad tev ir jābut.

Daba tev nespēj būt draugs,
Draugs sevim esi viens pats.

Rainis

GATAVĪBA

Nezin to neviens, kad atnāks laiks,
Mēs tik dzirdam, ka jau soļi dimd.
Strādāsim, ko prasa dienas darbs:
Dienas darbi laikam ceļu klāj;
Busim gatavi,— kaut sauktu rit,—
Katris gaitu iet, ko laiks tam lems,
Katram mazā ar bus lielam but,
Kalsim garu sevi, kas to spej.

Karlis Skalbe

LAIMĪGAIS

Laimīgs, kas tic savam sapnim,
Saule tam nenoriet.
Ari ziemas gaisa
Vasaras puķes tam zied.
Laimīgs, kas tic savam sapnim,
Arī nomirstot.
Rādas tam nākotnes krasti,
Aizsaule ieejot.

Veronika Strēlerte

KRUSTCEĻOS

Neskaties atpakaļ!
Kas bijis, lai paliek, kur ir,
Laiks tevi no visa šķir.
Neskaties atpakaļ!
Paveries apkart!
Kāds plašums, kurp aizlido skats!
Uz kurieni?— Izšķiries pats.
Paveries apkart!
Talumam tici!
Un neprasi, grūtums lai saudz,
Jāiet būs ilgi un daudz,
Talumam tici!

Ārija Elksne

GRŪTI

Grūti darba smagumu nest,
Grūti nenest neko,
Grūti aizbēgt no pasaules,
Grūti satikt ar to.
Grūti milēt, un grūti nemilēt,
Vienatne grūta, un divats grūts,
Grūti, ai, grūti bērnus izauklet,
Grūti bez bērniem būt,
Grūti dīzenus darbus veikt,
Grūti izšķiesties niekos,
Grūti vienmēr taisnību teikt,
Grūti melot un liekuļot,
Jaunība grūta, un vecums grūts,
Grūti nebrīvam, grūti brīvam,
Grūtums iezists no mātes krūts,—
Grūti — tas nozīmē — dzīvot.

Imants Ziedonis

* * *

Neviens no tevis negaida, lai žēlojies.
Tāpēc ir die's — ej viņam žēlojies!

Mums katram pašam pietiek sava vaidā.
Te — spārnū valodu no tevis gaidā.

Un tādu vieglumu, kas zemes pievilkšanu
Driks nesajust un — pacelt galvu manu.

Tu nevaidi! Mēs dzivojam te kopā
Šai laimes zemē, laimes zemē skopā,

Kur tevi gaidā, lai tu stipri nāc
Un kop.
Man citādu nav tevi jāsastop.

Anna Brigadere

FRAGMENTS NO TRILOĢIJAS «DIEVS, DABA, DARBS»

Kaukdams, virteni griezdamies, iekrit mežā viesulis. Brakšēdamas gāžas galotnes platiem vāliem; nedabū krusta pārmeš, viss mežs jau aukas lauzmās. Bet krācošie mākoņi jau virs galvas nosit viesuļa troksni.

Un nu žvāgstēdams drāžas caur mežu mākoņu izvirdums kā piepešs oļu birums milzīgā skārdā.

«Krusa, krusa!» Annele čukst sažņaugtām rokām, skrien kā nesapratne uz to pusi, kur cukas, bet no tām vairs nejut ne vēsts.

«Uz maju, uz māju!»

Bet nekā vairs nevar saredzēt. Viss nogrimst putojošās gāzēs. Krusa milzīgiem graudiem, pat gabaliem kapā Anneles muguru, plecus, kaklu; viņa mēģina plaukstām segt un aizsargāt galvu, skrien uz labu laimi uz māju pusi — tad piepeši nošķīst priekš acīm lasmaiņi zibeņi un viņu notriec pie zemes...

Annele attopas no pērkona grāviena. Viņai klab zobi, locekļi stīvi; viņa pastiepj vienu kaju — otru: var kustināt.

«Gan pāries, gan izcietīs, gan! Nenosītīs vis, nenositīs!» viņa pati sevi mierina, pieceļas atkal un skrej tālāk.

Iz šļācošajām gāzēm ātri iznāk tai pretī cilvēks, tikai kreklā un biksēs, kailu galvu. Tas ir Anneles tēvs.

Ne vārda neteicis, tas paceļ Anneli plecos un lieliem, gariem soļiem, ka airēm airēdams, aiznes to pari strauvainajiem udeņiem.

Kad tēvs ar Anneli ienāk istabā, viņi visu applūdina. Kur nostājas, tur tek strauti. Ienāk vecamāte lielu, rupju seģeni uz

galvas, cūkas visas bijušas pa dārziem, tik ar mokām dabu-
jusi kūti.

Annelei iesitas karsts vaigos. «Āre nu! Ko t' nu līdzēja!»
viņa domā nolaidusies: «Nenoganiju!»

Annele guļ gultā sausi saģērbta, bet viņai sarkanas acis.
Par ko viņai sarkanas acis, māte grib zināt.

«Vai dikti tevi krusa sasita?»

«Sasita gan.»

«Vai tad tik gauži sāp?»

«Nē!»

«Nu par ko tad tu raudi?» Annele klusē.

«Vai tu ļoti nobaidījies?»

«Nobaidijos gan.»

«Vai tu par to raudi?»

«Nē, kur t' es par to raudāšu!»

«Nu tad teic, — par ko tad tu raudi?» māte bargi uzstājas.
Tad Annele izgrūž caur elsām: «Neno-ganiju, neno-ganiju!»

Māte pilnu plaukstu apņem Anneles galvu, purina to
smiedamās.

«Ej nu, muļķīte, ej! Sasista zili melna: nenoganiju! Tur ir
lielais nebutu noganijis.»

Peteris Birkerts

CIEŠANAS KĀ LAIMES FAKTORS

Fragments no darba «Latvju dzīves gudrība»

Kas grib laimīgs kļūt, lai mīcās ciest.

Kas ar asarām seļ, ar gavilēm pļauj.

Ciešanas ir tas speks, kas mus vis-
drīzak

speļ novest pie pilnības.

Caur ērkšķiem pie rozēm.

Ciešanas īstenība ir nelaiimes sastāvdaļa. Nelaime jau
sastāv no ciešanām. Ka ciešanas paliek par laimes faktoru,
tas ir viens no daudzajiem dzīves paradoksiem, no dzīves
dialektiskām rosībām, kādām viņa mil aust savu lielo dzīves
audumu.

Pamēģināsim tuvāk iespiesties šinī savādajā paradoksā.
Vispirms jau bez ciešanām mēs nezinātu, kas ir laime, tāpat
ka bez tumsas nezinātu, kas ir gaisma...

«Kad nebūtu bēdu, tad mēs nezinātu, kas ir prieki.» tā it pareizi arī tautas gudriība motive šo aspektu.

Otrām kārtām, laime tikai tad visvairāk izjūtama, kad dzīve ir gājusi caur ciešanu un grūtību virkni un viņa iegūta ka vērtīgs pirkums par dārgu cenu.

Trešām kārtām, ciešanas norūda cilvēku, dara to pieticīgaku, apmierinātāku ar mazumu, bet apmierinātība ir viens no nepieciešamiem laimes elementiem. Bet ļausim vel runāt pašai tautai par šo jautājumu:

Kas ļaunu cieš, tas labu redz.

Zeltu pārbauda uguni, cilvēku — ciešanās.

Dzīvība bez ciešanām ir tikpat kā zupa bez vircēm.

Kas negrib rūgtu biķeri dzert, tas nedabū arī saldu.

Ko liktenis rūgti pārbauda, to viņš arī aplaimo.

Caur ciešanām pie zvaigzņiem.

Kas ar asarām sēj, ļaus ar prieku.

Hermanis Kreicers

AUGUSTS DOMBROVSKIS

Ģeivi un nolaidīgi ļaudis sūdzas par dzīves grūtībām un apgalvo, ka viņiem neesot laimes, bet čaklie, uzņēmīgie liksmi izlauž sev ceļu un dara lielus darbus.

Tāds latviešu censonis ir Augusts Dombrovskis.

Viņš dzimis 1845. gadā zvejnieku būdā Ķengaraga, Rīgas tuvumā. Ģimenē 6 bērni, tēvs labprāt iedzer, tāpēc māja valda vislielākā nabadzība: uzturs gaužām vājš, apģērbs tāpat, un mazais Augusts pat ziemu skraida basām kājām. Lielā mātes mīlestība un gādība cenšas mazināt ģimenes postu. Māte iemaca Augustam lasīšanu; rakstīt viņa pati nemāk. Skolā zēnu nesūta.

Vai viņam pietika ar to, ko iemācīja māte? Nē, viņš iemācās arī rakstīt, reķināt, krievu un vācu valodu un izaug par vispusīgi izglītotu cilvēku un grāmatu draugu. Bet tas viss panākts tikai ar neatlaidīgu pašmācīšanos. Kur citi zēni un jaunieši savu brīvlaiku un lieko naudu ziedo izpriecam, tur Dombrovskis pērk grāmatas un mācās.

Jau agrā bērnībā Dombrovskis sāk strādāt. No sākuma tie ir sīki darbiņi mājā: malkas sagādāšana, mājas uzpošana; tēvs ņem viņu līdz arī zvejas un citos darbos. Ar laiku tie top arvienu grūtāki, un tā jau pusaudža gados viņš ir labi iemanījies visādos darbos.

Kad puika kurmet paaudzies, tevs dažreiz ņem to līdz arī dzertuve. Tur viņu skubina dzert. Kad viņš atsakās, tad izsmej un dažreiz mēģina piespiest pat ar varu. Bet zēns ir jau labi novērojis dzeršanas ļaunumu, ir noņēmis alkoholu nelietot un paliek atturībnieks visu mūžu.

Agra jaunība viņš aiziet pelnīties kā strādnieks uz Daugavu, vēlāk iestājas radnieka Jēkaba Dombrovska kokrupniecības uzņēmumā. Te viņš nostrādā 25 gadus, ieņemdams dažādus, arvien atbildīgākus amatus — koku uzpircēja, inkasenta u. c. Caur viņa rokām iet milzums naudas, bet visu viņš veic kārtīgi un nevainojami godīgi. Viņš pamatīgi iepazīstas ar kokrupniecības lietām un apstākļiem un kļūst plaši pazīstams kā krietns sava aroda pratējs.

Tad viņš patstāvīgi uzņemas plostu pludināšanu un koku parvadāšanu pa Daugavu. Viņam labi veicas, jo viņš labi pazīst savu darbu un ir ļoti rūpīgs.

1887. gada kopā ar 3 kompanjoniem Dombrovskis atver Vecmilgrāvi (pie Rīgas) koku zāģtavu. Un atkal viņam labi veicas: uzņēmums zēl. Pēc gadiem Dombrovskis ir gandrīz vienīgais fabrikas īpašnieks un vadītājs.

Citkārtejamais zvejniekzēns, kam nebija pat apavu, tagad ir ļoti bagāts virs. Bet bagātību viņš negrib izmantot tikai sev.

Viņa uzņēmumos strādā vairāki simti strādnieku. Tie mitinās Milgrāvja būdas, kam apkārt kailas smiltis. Pie šīs nepievilcīgās ainas un strādnieku dzīves apstākļiem vispārī apstājas Dombrovska skats. Viņš dod uz ilggadīgu nomaksu lētu materiālu un visādi veicina ģimenes mājiņu celšanu. Apkārt tām jāaug kokiem, apstādījumiem, zālājiem. Tā ar gadiem Milgrāvis top par glītu ģimeņu mājiņu koloniju. Rūpēdamies par savu strādnieku bērniem, viņš uzceļ un labi iekārto skolu un bērnudārzu. Lai apgādātu milgrāviešiem lētu un labu pārtiku, viņš nodibina Pārtikas biedrību, uzceļ tai veikala telpas, noliktavas, maiznīcu. Tikai viens noteikums — veikals nedrīkst pārdot reibīgus dzerienus. Viņš noorganizē atturības biedrību «Ziemeļblāzma» un uzceļ tai lepnu namu ar zāli 2000 apmeklētājiem, iekārto skatuvi un blakustelpas. Latviešu māksliniekiem viņš ceļ Burtnieku namu ar daudziem dzīvokļiem. Tur mitinājušies vairāki mākslinieki, starp tiem arī Barona tēvs.

1906. gadā soda ekspedīcija «Ziemeļblāzmas» namu nodedzina. Tas Dombrovskim ļoti sāp, bet viņš ceļ jaunu, vēl staltāku namu. Apkārt tam krāšņs Dombrovska paša iekārtots parks.

Apmēram 10 gados Mīlgrāvis ar Dombrovska gādību pilnīgi pārvēršas. Savu uzņēmumu vadīdams, celdams namus, pie tam visus pēc saviem paša plāniem, viņš vēl var ar lielu mīlestību nodoties vijoļu būvēšanai. Caur viņa rokām gājis ap 1200 vijoļu. Lielas ir viņa darba spējas un griba!

1917. gadā, atkāpjoties no Rīgas, krievu karaspēks Dombrovska fabriku nodedzina, pats Dombrovskis pārceļas uz Peterpili.

Atgriezies pēc kara dzimtenē, viņš atrod savas celtnes ļoti nopostītas. Fabriku viņš atjauno, cenšas sakopt arī visu pārējo; taču nav vairs agrākā spēka. 1927. gadā lielais darba vīrs aizmieg lielajā miegā. Viņš guldīts paša stādīta parka «Ziemeļblāzmas» nama tuvumā.

1934. gadā «Ziemeļblāzma» uzcēla viņam pieminekli. Taču varenāku pieminekli uzcēlis sev viņš pats ar savu darbu savas apkaimes un visas tautas laba.

Zenta Mauriņa

MĒRĶTIECIBA

— — — postītājas izjūtas pārvarēs tas, kam pietiks pacietības panest negrozāmas lietas, netrūks drosmes katru dienu dzīvot, it kā tā būtu pirma un pēdēja, un netrūks vieduma atšķirt pārveidojamus apstākļus no nepārveidojamiem. Kas sevī glabā divus dārgakmeņus — pacietību un pazemību — piedzīvo brīnumus.

— — — Bet lielākais brīnums ir un paliek nesarūgtināma, nesatricināma mīlestība.

— — — Dzīves jēgu nevar parakstīt kā nomierinātājas zāles. Katram īpatnīm tā sev no jauna jāizcīna. Vecāko, nobriedušo cilvēku uzdevums nav jaunajai paaudzei uzspiest dzīves mērķus, diktēt priekšrakstus, bet gan mudināt uz personīgu attīstību, jēgas meklēšanu, kas arvien ir individuāla norise atkarībā no patības, dotībām un iespējām — — —

Tikai tad patība var pilnīgi attīstīties un uzplaukt, kad tā, nebaidīdamās no dvēseles negaisiem un zemestrīcēm, atrod istenieku un iesakņojas kontinentā «Mēs».

**FRAGMENTS NO GRĀMATAS
«TU DZIVOJI DIŽU DARBU»**

— — — Es izkopju sevi. Lai es pats sev varētu ticēt un citi uz mani varētu paļauties. Cilvēku, uz kuru var paļauties, dēve par labieti. Cilvēks, kura vardi nesaskan ar viņa darbiem, nav labietis.

Pasaku labietis ir trešais tēva dēls. Viņš nepieprasa no citiem, nepaģēr, neiekāro, neapskauž. Viņa domas, vārdi un darbi neatšķiras. Uzskanodams sevi, viņš uzskano pasauli. —

Trešajam teva dēlam līdziniece ir pasaku sērdienīte. Viņai nav neviena, no ka palīdzību gaidīt. Tikai pašveidošanas ceļš, tikai pašspēks, tikai paļaušanās uz labā principu un sirdsapziņu sevi. Tapēc viņa ir izkopusi sevi vairāk nekā citi cilvēki, kuriem, citpalīdzībā dzivojot, pašspēja palikusi nepilnveidota.

TAUTASDZIESMAS

Nevienam nesaciju
Savu lielu žēlabiņu;
Vejiņam vien saciju,
Tas iepūta ūdeni.

Ko, bērniņi, darisim,
Bez tēviņa palikuši?
Celsim agri, gulsim sebu,
Jemsim paši padomiņu.

Vai bij māte, auklējama
To prātiņu iedevusi?
To darbiņu darīdama,
Jau es citu iedomāju.

Ai, ai, tu puisit,
Tavu lielu netikumu!
Divi stundas kājas āvi,
Trešā muti nomazgāji.

Paļo mani visi ļaudis,
Laime vien nepaļo;
Laime manis nepaļo,
Redz patiesi dzīvojot.

Tautu delis lielijās,
Man vaļiņu nedodot.
Kas vaļiņu man nedeava,
Drikstošami, mākošam?

Nevienam nelaižos
Šai baltā saulītē:
Ne miegam, laiskumam,
Ne ļaudīm niecināt!

Trīs dieniņas es raudāju,
Savas vaļas gribēdama;
Nu dabūju savu vaļu,
Nu dzīvot nemācēju.

Ko bij man nu darīt?
Pieci prāti galviņa;
Viens man teica, otris pēla
Svešas mātes auklējumu.

Liek man ļaudis liekamo,
Bij man nest nesamo;
Ko panest nevarēju,
To saminu kajiņām.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Pats piekrāvis, pats aizvilksi.
Labāk paša vīze nekā cita zābaks.
Sveša dūmi acīs kož.
Katram patīk sava dziesma.
Pats gans, pats vilks.
Otra solis viegls, bet nelidzens.
Krāj jaunumā, būs vecumā.
Jauns būdams, strādā, pataupi, tad vecs bez maizes
nebūsi.
Iesākt viegli, izturēt grūti.
Pacietība ved pie merķa.

Kas meklē, tas atrod.
Ko esi apņēmis, to izved līdz galam.
Ja ceļu sāk, tad skaties uz priekšu, ne atpakaļ.
Kas suni parkāpis, parkāps arī asti.
Kas neiztur līdz galam, nekad nesasniedz mērķi.
Ja uzbrauci kalna, tad nobraukt ir viegli.
Koks nekrīt no pirmā cirtiena.
Nemet plinti krumos pēc pirmās neveiksmes.
Iejudzies — velc!

Pasaka

TRIS TĒVA DĒLI

Kāds ķēniņš gribējis redzēt meitu pie vīra. Bet meita skatījusies, skatījusies — laba vīra nav. Beidzot tēvs noteicis:

«Rītu, meitiņ, ej pa ceļu un, kuru pirmo satiec, to ņem!»

Meita tā darijusi. Bet par nelaimi satikusi trīs tēva dēlus. Kuru nu ņemt? Bet ķēniņa meita ātri apdomājusi un teikusi:

«Jūs esat visi trīs braši zēni! Vienu no jums ņemšu. Bet, ta kā nezinu, kuru lai īsti ņemu, tad darišu ta: eita visi trīs pasaulē un, kurš man pēc gada vares to labāko lietu pārnest, tas būs mans.»

Tēva dēli aizgājuši. Pie krustceļa izšķīrušies, norunādami pēc gada tai pašā vietā satikties.

Pēc laba laika pirmais tēva dēls nonācis svešā pilsētā un ilgi, ilgi meklējis, lai atrastu to labāko lietu. Beidzot viņš iegājis vecā grabažu bodē. Tur ieraudzījis starp vecām grabažām skaistu ābolu.

«Kapēc meta tik skaistu ābolu pa grabažām?» tēva dēls jautājis.

«Lai, lai,» bodnieks atbildējis, «dārgas lietas nevar logā turet: var nozagt.»

«Vai tad ābols tik dārgs?» tēva dēls prasījis.

«Simts dukātu.»

«Kādēļ tik dārgs?»

«Tadēļ vien, ka ar viņu var, tiklīdz to pār lūpam pārvelk, katru slimnieku veselu padarīt.»

«Pardod man dārgo ābolu.»

«Labi!» bodnieks atbildējis.

Tēva dēls nopircis ābolu un aizgājis.

Otrs tēva dēls arī nonācis kādā svešā pilsētā un ilgi, ilgi meklējis labāko lietu. Beidzot iegājis vecā lupatu bodē un ieraudzījis tur spožu spoguļi.

«Kāpēc spožais spoguļis mētajas lupatās?» tēva dēls jautājis.

«Nekas,» bodnieks atbildējis, «dārgas lietas nevajag logā likt: var nozagt.»

«Vai tad spoguļis tik dārgs?»

«Simts dukātu.»

«Kādēļ tik dārgs?»

«Tādēļ vien, ka, viņā paskatoties, var redzēt visu, kas pasaulē notiekas.»

«Pārdod man dārgo spoguļi.»

«Labi,» bodnieks atbildējis.

Tēva dēls nopircis spoguļi un aizgājis.

Trešais tēva dēls nonācis kādā svešā pilsētā un ilgi, ilgi meklējis labāko lietu. Beidzot iegājis pussakritušā grabažu bodē un ieraudzījis jaunus sedlus.

«Kāpēc jaunie sedli mētajas starp vecām grabažām?» tēva dēls jautājis.

«Nekas,» bodnieks atbildējis, «dārgas lietas nevajag loga turēt: var nozagt.»

«Vai tad sedli tik dārgi?»

«Simts dukātu.»

«Kādēļ tik dārgi?»

«Tādēļ vien, ka ar viņiem var acumirkli aizlaisties, kurp tik velas.»

«Pārdod man dārgos sedlus.»

«Labi,» bodnieks atbildējis.

Tēva dēls samaksājis sedlus un aizgājis.

Norunātā laikā visi trīs tēva dēli satikušies pie krustceļa. Divi prasījuši vienam:

«Nu, kādu lietu tu atradi?»

«Es atradu ābolu, ar kuru var katru mirēju veselu padarīt.»

«Nu, ko tu atradi?»

«Es atradu spoguļi, kurā var visu redzēt, kas pasaulē notiekas.»

«Rādi šurp!» tie divi iesaukušies. «Varēsim paskatīties, ko acumirkli mūsu ķēniņa meita dara.»

Paskatoties — ak tu manu sūro dienīņu! Ķēniņa meita patlaban taisās dzist — tik slima.

«Ai!» pirmais tēva dēls ievaidējies. «Būtu es ar savu ābolu pie slimnieces, tad vēl to atveseļotu!»

«Nekas,» trešais tēva dēls iesaucies, «es atradu sedlus, ar kuriem acumirkli nokļūstu, kurp gribu. Sēdīsimies visi trīs sedlos un posīsimies projām!»

Labi — tā izdarījuši. Kēniņa meita vel mazuliet bijusi dzīva. Pirmais tēva dēls pavilcis ar abolu gar lupām: slimniece acumirkli bijusi vesela — cēlusies augšā.

«Tu man esi atradis to labāko lietu!» kēniņa meita sacījusi uz ābola atradēju.

«Nekā!» spoguļa atradējs iesaucies. «Labāko lietu es atradu: mans spogulis bija īstenais glābejs, jo, ja nebutu ieraudzīta slimniece, tad, zināms, arī nebutu izglabta.»

«Neka,» sedlu atradējs iesaucies, «labāko lietu es atradu, mani sedli tik izglāba slimnieci, jo, ko būtu līdzējis slimnieci ieraudzīt, ja nebutu iepējams acumirkli turp nokļūt?»

«Neka,» abola atradējs iesaucies, «labāko lietu es atradu: ko līdzēja slimnieci ieraudzīt, ko līdzēja steigties, ja nebija abola, ar ko izglābt.»

Trīs tēva deli iesāka strīdēties. Viens gribēja taisnību, otrs gribēja taisnību; viens gribēja kēniņa meitu sev, otrs gribēja sev. Ta viņi nostrīdētos līdz šo baltu dien', ja kēniņš, to redzēdams, nesacītu:

«Mani deli! Jums visiem trim labas dāvanas. Patiesi nezinu, kuram meitu dot, kuram ne. Tādeļ darišu tā: paņemiet katrs savu stopu un ejiet bultas šaut; kurš savu izšauto bultu atradis, tam atdošu meitu.»

Brāļi izgāja šaut. Pirmais izšāva tālu, otrs aizšāva vēl talak, bet trešais aizšāva par visiem tālāk.

Nu aizgāja visi savas bultas meklēt.

Pirmais meklēja ilgi, neatrada. Apnika meklēt un nodomāja:

«Ē, ko tur velti pulēties? Tikpat neatradišu,» un atgriezās tukšām rokām.

Otrais meklēja vēl ilgāk. Meklēja, meklēja, bet tad dabūja zināt, ka kēniņa meita jau mirusi, un nodomāja:

«Luk, vajadzēja ar' šai nomirt: par velti izmeklejos,» atgriezās tukšām rokām.

Bet trešais nedomāja atgriezties.

«Kaut visu mužu būtu jāmeklē, man to vajaga atrast,» viņš teica, «un lai tad viņa man pieder, kaut arī mirusi.»

Te kādu dienu meklēdams tas iekūlies vienā aizā. Tur dzīvojusi pati Mūžības māte. Dēls izsūdējis savas bēdas Mūžības mātei. Viņa apžēlojās par lielo meklētāju un palīdzēja bultu atrast. Bet ko nu vairs bulta der, kad princese kapā!

«Nekas, dēliņ! Vēl viss nav zudis. Man ir pilna aka dzīvības ūdens, ar to tu princesi atdzīvināsi.»

Lielais meklētājs dabūja veselu kausu no dzīvības akas, steidzās pie princeses un atdzīvināja. Nu prieki bija jo lieli. Ķēniņš taisīja tadas kāzas, kādas nav bijušas un kādu arī nebūs.

ATZIŅAS

Ja vari darīt visu, ko gribi, un, ja tad dari tikai to, kas der, — tad tev ir ista brīvība.

R. Kaudzīte

Ja izvirzu sev uzdevumu, kas ir manu iespēju robežās, tad, bez šaubām, visu varu, bet, ja uzdevums iet tālāk...

Varbūt nekad nerasnēsim to, par ko sapņojam, ko gribam sasniegt, bet cenšanās pēc šī mērķa — tā ir mūsu dzīve.

Ed. Kalniņš

Vajaga iepotēt gribu meklēt rakstos, iemācīt orientēties grāmatās. Un, kad skolēns var iztikt bez skolotāja, tad visvēlīgākais ir sasniegts.

J. Greste

Ja kāds grib pār eglēm pāri augt,
Tad vispirms ir jāprot pāraugt smilgam.

B. Saulītis

Mēs esam savtīgi un tā nerasniedzam ne lielos citu, ne mazus savus mērķus. Mēs stāvam paši sev ceļā. Mēs prasām algu, kad darbs vēl nav darīts. Saprast citus — ir saprast sevi. Saprast sevi, saprast pasauli.

Rainis

Jo vairāk mēs prasīsim no sevis, jo mazāk vajadzēs prasīt no citiem.

G. Upītis

Mēs sakāmies savu darāmo veicam cilvēces labad, cilvēcības vārdā, lielu, gaišu nākotnes ideālu vārdā. Tātad paskaties pats sevī un vaicā, kāds dzīvē ir tavs uzdevums, kas dzīvē ir mīlams, nīstams, saudzējams, iznīdējams? Godīgi skaties, godīgi apsver visu, godīgi vaicā un atbildi!

V. Lāms

Vējā augušam kokam — stipras saknes.

R. Kaudzite

Uz gudriem vīriem neatsaucies,
Pats visā iegremdēties traucies,
Kas pats zin atrast labu, ļaunu,
Tas pasauli zin celt par jaunu.

Rainis

Talants izveidojas klusībā, bet raksturs — pasaules strāvas ņudzekļi.

A. Kronvalds

Daudz staigāts ceļš kļūst viegli minams,
Grūt' darāms darbs kļūst mīļš un zināms.

A. Brigadere

Sevi pārvarēt, citiem nepadoties, jaunekli! Vari rakstīt arī šos vārdus savam ceļa spieķim.

R. Kaudzite

Kas ir aizsniegti griesti?
Apziņa, ka par zemiem.

O. Vācietis

Kad Milži cīņu beigs,
Tad Ruķi izšķirošo vārdu teiks.

V. Plūdonis

Ir vēlāks, nekā tu domā.

Uzraksts uz kāda sena saules pulksteņa

Nomet velti zemē sauju kapeiku, tu dabusi citu; bet nomet velti jel vienu minūti, tu nedabūsi atpakaļ nevienas, nekad.

Rainis

Musu nelaime ir tā, ka mēs nekad skaidri nezinām, kur musu nevarēšana beidzas un kur musu negribēšana iesākas.

R. Blaumanis

Ar netīriem līdzekļiem nevar panākt tīru mērķi: mērķis pats top netīrs. Kad netīru ūdeni tīra traukā lej, tad ir trauks top netīrs.

Rainis

Dievs palīdz tik tam, kas pats darbā ieliek visus savus spekus un atbildību uzņemas pats uz sevi vien..

«Zemes Spēks»

Latvietis ir brangs, krietns vīrs, kas prot visu citīgi izdarīt, bet tikai uz savu roku.

B. Dīriķis

Vienu lietu še ievēro:
Karo jeb sev meklē dusu;
Ja tu āmurs, kal, ka zvēro,
Ja tu ļakta, cieti klusu.

Kr. Barons

Dari pats, spried pats, un lai tevi nebiedē citu spriedums.

R. Kaudzite

Nekas tik labs un teicams nav,
Ka kad bez palīga uz paša kājām stav.

J. Alunāns

Kas sevi pašu pārvar, ir stiprāks nekā tas, kurš parvarejis visstiprāko vīru.

R. Kaudzīte

Lieli gari mirst par savu darbu un ar savu nāvi to padara nemirstīgu.

A. Baltpurviņš

Morāliskās gribas iezīme ir spēja sekot pašspraustiem mērķiem.

K. Kundziņš

Nevis citos jāmeklē visu ļaunumu vaina, bet katrreiz vispirms pašam sevī.

A. Dauge

Lai nešaubīga pienākuma apziņa ir tās bruņas, kas mūs pasarga no nāvīgiem cirtieniem.

A. Kronvalds

Kas minutes lieto,— daudz stundas tas gus.

K. Puriņš

Cilvēkus un tautas novērtē pēc viņu darbiem.

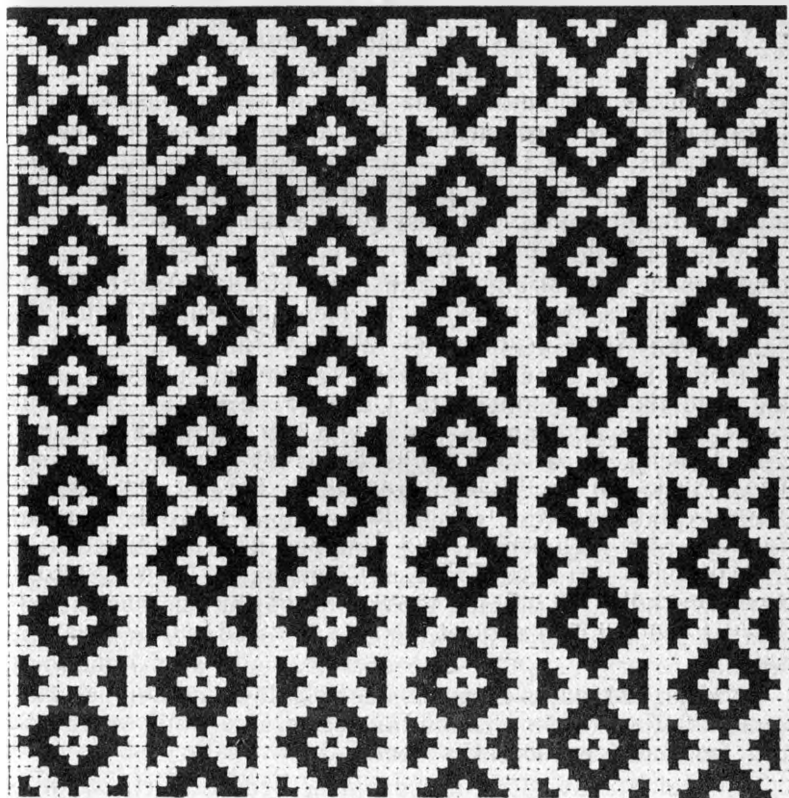
Fr. Ozoliņš

...Visam tam, ko rada latvietis, ir jāiegust dzimtenes zaļo ozolu speks un sīkstums, lai ap savas zemes robežām mēs varētu celt tādu spēka un vienības valni, kur jāsagrūst katrai ļaunai gribai, kas vērstā pret Latvijas neatkarību.

Tikai tad arī mums būs garantija, ka nepaliksim par tirgošanās objektu citu rokās un savu likteni izveidosim tādu, kādu to būsīm pelnījuši.

J. Students

GUDRĪBA DARBA TĪKUMS DAILUMS

Vizma Belševica

GALVENAIS TIKUMS

Ja kads taujā pēc latviešu galvenā tikuma, viņam parasti atbild ar tautasdziesmu:

Dod, Dieviņ, tā nomirt,
Kā nomira tēvs, māmiņa —
Tēvs rijā kuldams mira,
Māte maizi micīdama.

Nerimtīgs roku darbs līdz pēdējam elpas vilcienam. Jā, tāds tikums latviešiem piemītis. Un, apcerot mūsu īsos neatkarības gadus, kuros Latvija — drupās sagrautais kara krustceļš — kļuva par ziedošu, pārticīgu zemi, kā pirmo cēlējspēku min šo sikssto tikumu. Vai pusi mūža esmu tam svēti ticējusi.

Vēlāk, braukājot gan pa Padomju Savienību, gan ārzemēm, esmu greizsirdīgi vērojusi, kā strādā citas tautas, — sirds dziļumos man gribējās, lai mēs, latvieši, izrādītos pārāki roku čaklībā.

Pirmo knipi saņēmu Uzbekijā, gadus piecpadsmit atpakaļ, — tolaik vēl nenopostītā Uzbekijā. Biju tur ziemā un redzēju divainas piramīdas — tie bija līdz galotnēm ierušināti augļu kociņi, kuru raža mums liekas tik nesamērīgi dārga Rīgas tirgu, jo ziemas tur, izrādās, ir bargas. Pavasarī ik kociņš jāatbrīvo no zemes — saudzīgi, tikai ar rokām. Redzēju zem nojumēm niedru pinumos iekārtas melones un arbūzus un — pa ķekariem vien — vinogas. Toties neredzēju neviena dīkdienībā izlaista, plosīga bērna: tiklīdz mazās roķeles var jau kaut ko saturēt, bērns sāk strādāt līdz pieaugušajiem.

Kaukāza stāvājās nogāzēs, kur nekāda tehnika netiek klāt, esmu skatījusi rokām veidotu lauciņu terases — tik koptas, kā reti kur mūsu parocīgākās zemēs.

Klinšainajā Zviedrijā neredzēju ne pēdu novārtā atstātas

zemes. Zviedrija ir nevainojami apsaimniekota un gandrīz vai operētiski saposta. Tā vien šķiet, ka nupat no spilgti krāsotas mājiņas izskries trejmeitiņas kruzulu bruncišos un sāks dejojot un dziedāt. Neizskries. Nav laika. Jāstrādā.

Francija pārsteidz dārzi. Augļu kokus tur audze špaleras. Tāds špaleru dārzs prasa visaugstāko mācēšanu un milzu darbu — toties katrs zariņš, pumpuriņš, zieds un auglis ir aizsniedzams, apkopjams un arī top rūpīgi kopts. Katrs. Tur darzos nevairst kaitēkļus zemē pustoši augļi, kā tas ir pie mums.

Nē, citas zemēs redzētais nedeļa man iemeslu uzpusties lepnuma par mūsu roku čaklību. Atlika vienīgi rūgtais attaisnojums, ka mūsu darba tikums nīdēts četrdesmit deviņus gadus. Par katru apjēgtu, derīgu darbu sists pa rokām. Tas — labākā gadījumā. Varēja arī izsūtīt uz Sibīriju vai vispār nobendēt. Pirms tam mūsu zemnieki strādāja kā jau zemnieki — no gaismas līdz tumsai un, ja vajadzēja, naktīs arī. Neba citu tautu tēvi nomira, rijas kuldami un mātes —, maizi mīcīdamas. Tāds nu reiz ir zemnieka darbs un tikums visā pasaulē.

Un es saku domāt — vai šis tikums ir latviešu rakstura pamatā? Vai galvenais?

Ieskatisimies atkal dainās — latvju svētajos rakstos, kas nosaka mūsu ticējumus, dzīves kārtību un normas.

Līgavu lūkojot, puisiem neiesaka grezni tērptu baltrocīti un vieglu dancotāju — nebūs saimniece, nebūs darba darītāja. Toties:

Nem, bāliņ, to meitiņu,
Kura liela dziedātāja...

— Ā,— jūs teiksiet, — te nu ir nodeldētais pieņēmums, ka latvieši ir pirmkārt dziedātāja tauta, un dziedāšana vērtēta augstāk par darbu. Jā un nē. Lai to saprastu, paveros tālā pagātne, kad krustnešu iebrukums pārtrauca mūsu kultūras vispuseju attīstību un iesaisti pasaules gara dzīves aprītē.

Starp citu, es neticu, ka latviešiem jau toreiz nebija savas rakstības. Mūsu ģeogrāfiskais stāvoklis un plašie tirdznieciskie sakari to prasīja un arī deva iespēju veidot. Vienkārši jebkuri iekarotāji, it īpaši citas ideoloģijas nesēji, vispirām kārtām iznīcinājuši iekarotās tautas rakstus. Tadam liktenim neizbēga pat senatnes dižāka — Aleksandrijas bibliotēka, ne vēl mazu cilšu raksti. Saziņai palika iekarotājiem nesaprotamas šifru zīmes, kuras atrodam uz akmeņiem un senām koklēm, redzam cimdu, jostu un villaiņu ornamentos.

Un vēl palika dainas — latviskās dzīves kodekss, kurā stingri noteiktas mūsu attiecības ar līdzcilvekiem un dzīvo pasauli ap mums.

Tā meitiņa, kura liela dziedātāja, bija latviskā dzīves rita pratēja, savu gudrību viņa saņēma no mātes un nodeva tālāk ar dziesmu kamoliem, jo dziesmu kamola nav dzejas vits.

Dziesmu kamola dzīpari bija mezglu raksts, ik mezglīnš nozīmēja noteiktu dainu noteiktā secībā.

Tā dainas glabāja mūsu gudrību un tikumu, un ne velti vacu mācītāji, kuru galvenā rūpe bija pievērst mūs vāciskai dzīves kārtai un tikumam, pret dainām izturējās ar naidu un aizdomām. Pat gaišais Stenders visu mūžu nopūlējās aizstāt mūsu «blēņu dziesmas» ar saviem sacerējumiem.

Es te negribu teikt, ka vācu dzīves kārtā un tikumi bija sliktāki — nebūt nē —, bet tie bija labi Vācijai. Katras zemes daba un īpatnības nosaka tās tautai vienīgo, vispiemērotāko dzīves kārtu. Vāciešiem — savu, latviešiem — savu.

Dziesmu kamolus es uzskatu par pirmo liecību latviešu galvenajam tikumam: krāt, glabāt, vairot zināšanas. Izglītības dziņu.

Kad vacu varas ideologi, cits savtīgi, cits nesavtīgi, izlema, ka latviešiem jādod iespēja lasīt un rakstīt, kad atvēra pirmās, vēl nedaudzās skolas, latvieši karsti pieķērās jaunajai izdevībai vairot savas zināšanas. Skolnieku bija maz, mājās palicēju daudz, bet mājās palicēji — arī pieaugušie — mācījās no skolniekiem un mācīja citus. Parasta aina bija: pie ratiņa vai adikļa māte, blakus bērns, vidū ābece — un mokošā to laiku boksterēšana, laužoties cauri latviešu valodai tik nepiemerotās vācu rakstības sistēmas un gotiskā šrifta biežņai. Ne visi izlauzās. Tiem tad lasīja priekšā.

Pāršķirstiet jebkuru no mūsu vecajiem klasiķiem — katra atradīsiet lauku sētas ziemas vakaru aprakstus, kad pie skala uguns saime vērpa, vija auklas, greba karotes un klausījās priekšlasītāju — parasti ganiņu. Grāmatas pirka tirgū, veda no pilsētām, aizņēmas no kaimiņiem, iemainīja, bet grāmata kļuva par latviskās dzīves kārtas neatņemamu daļu.

Un tad, līdz ar brīvlaišanu un māju iepirkšanu, latviešiem pavērās arī augstskolas. Ne jau savas, Latvijā vēl augstskolu nebija. Brauca studēt uz Pēterpili, Tērbatu un Maskavu, uz Berlīni, Heidelbergu un Parīzi.

Parasti bez līdzekļiem, bieži badā — palasiet kaut vai Emila Dārziņa biogrāfiju —, jo izglītības dēļ nekāds upuris nelikās par lielu. Pat dzīvība. Vai kāds ir saskaitījis mūsu izglītības cīņā kritušos? Tos, kuru rekviems ir Plūdoņa

«Atraitnes dēls»? Viņu ir daudz. Zinām tikai lielākos vārdus: E. Veidenbaumu, J. Alunānu. Bet citus?

Tā bija Tautas Atmoda. Manā uztverē — latviešu augstākā varoņdarba laiks, jo mums preti stājās gan Krievijas impērijas oficiālā vara Pēterpili, gan neoficiālā, bet reālā vācu vara — tepat uz vietas. Par daudz ko abas varas savā starpā rivējās, bet te izrādījās vienprātīgas: latviešu izglītības centieni ir valstij bīstami. Visi musu atmodas darbinieki bija zandarmērijas uzraudzībā, un paniska sarakste starp Peterburgu un Rīgu, kā arī citām Latvijas pilsētām un pagastiem par katru viņu soli notika ik dienas. Šī sarakste ir saglabājusies un musu neatkarības gados izdota.

Atmodas darbinieki to apzinājās, tapēc paši sarakstijās skopi un no dienasgrāmatu vešanas atturējās, bet no sava lielā darba gan neatturējās. Viņiem bija jāpaveic gandrīz nepaveicamais — zemnieku dzīves kārtai derīga, lai cik daiļa un sakoptā dainu valoda jāizverš valodā, kas spēt ievest latviešu lasītāju pasaules literatūras, filozofijas, estētikas un zinātņu plašumos, jāveido latviska terminoloģija. Varat iedomāties, ka tolaik nebija latviska nosaukuma pat zīmulim? Viņi to paveica. Un ne jau viens, tādi atsevišķi izredzētie.

Milzīgs ir Krišjāņa Barona muža darbs, bet Barons bija tā jūra, uz kuru tecēja dainu strautiņi no visas Latvijas. Pierakstīja skolotāji, pierakstīja viņu audzēkņi, pierakstīja lauku skriveri, skroderi, zemnieki. No dziesmu kamola mezglu rakstiem dainas parritinājās uz grāmatam. Tas bija vīstautas darbs.

Daudzi, arī latviešu cilmes arzemju ekonomikas speciālisti bridina: nekas jums neiznāks no sapņotās neatkarības. Jums nav ko piedāvāt pasaules tirgum, un nevienam jūs neesat vajadzīgi.

Jā. Nav. Arī toreiz jaunajai Latvijai nekā nebija un nevienam tās nevajadzēja. Bija zemniecis, kurās dzīvoja sagrauto setu saimes, nopostīta rūpniecība, pat bads. Bet kas bija Latvijas pirmā rūpe šajā izmisuma situācijā? Veidot plašu kultūras un izglītības tīklu. Ne pēc pārpalikuma principa, bet pirmo un galvenokārt.

Jau divdesmitajos gados Latvija pēc augstskolu studentu un beidzēju skaita ieņēma pirmo vietu Eiropā, un tas bija augšupejas stingrais pamats.

Mūsdienu pasaule ar skaudību un izbrīnu noraugās uz Japānu — taču brīnuma nav. Japāņi vienkārši ir visizglītotāka tauta uz zemes, kas uzskatāmi mums rāda, ka kultūra un ekonomika ir savienoti trauki. Panākt, lai paceļas līmenis

ekonomikas stobriņā vien, ka to visā pastāvēšanas laikā pulējusies padomju iekārta, nav iespējams.

Jaunā, posta, zemnicu, bada izmocīta Latvija izvēlējās pareizo ceļu, to, kuru diktēja jau dainu kamolos iemezglota gara gaismas dziņa.

Atkal — par kādu cenu?

Atceros plāno žurnāliņu «Universitas». Gandrīz katra numurā vismaz viens nekrologs. Melnajos ielogos ne fanātiķu degošās acis un asie vaibsti — apaļas, bērnišķas sejiņas. Diagnoze tikpat kā visiem viena: smadzeņu iekaisums. Drausmīgas parslodzes pusbada eksistencē. Daži miruši ar diloni to pašu iemeslu dēļ. Bet jauni un atkal jauni studenti stājās augstskolās. Izglītības slāpe stāveja pari dzīvības instinktam, jo tā bija latviešu rakstura dominante.

Bija.

Šogad Kurzemes skolām apritēs četrdesmit pieci gadi, kopš skolu biblioteku dedzināšanas. Darīt to vajadzēja skolēniem pašiem.

Manos plauktos stāv Ausekļa, Pumpura un Valdemara raksti ar Ugāles Kalna skolas zīmogiem un Draudzīgā aicinājuma ielīmēm priekšlapās. Tik daudz mana māšele bija varējusi zem sava meteliša paslēpt. Arī citi bērni glāba ko jaudāja, un skolotāji izlikas neredzam. Bibliotekas bija plaisas, izglābt varēja maz, bet tās paaudzes bērnu sirdis vēl dega šo uguns-kuru pelni.

Tālāk nāca izglītības pārvēršana karikatūra, gara darbinieku zaimošana un vajāšana līdz pat fiziskai iznīcināšanai; naca paaudzes, kurām grāmatu uguns-kura pelni sirdis vairs nedega, jo viņi nebija tos piedzīvojuši, turklāt dzīve ik uz soļa rādīja: jo izglītotāks būsi, jo ļaunāk tev klāsies. Plānu maizes rīcieni var pieciest, bet vispārēju nicinājumu?

«Intelligence» ir ļauns vārds, kas no augstam tribīnēm skan vēl šo baltu dienu ar visu mūs-laiku raksturīgo atklātību, un «sīmtreiz atkārtoti meli kļūst par patiesību» — taisnīgi teicis Hitlera galvenais ideologs Gebelss.

Tāpēc arī tautu it veiksmīgi kūda pret LTF, LNNK un Zaļo partiju, jo tie esot «kungi», resp. intelligence, lai gan jebkurš lauku mehanizators pat nolaištā kolhozā bagātāks par šiem «kungiem». Tāpēc pat krietnu latviešu zemeskopēju un strādnieku vēstulēs skan aicinājumi likt reiz tos liekēžus — inteliģentus pie darba...

Lasīt tadas vēstules sāpīgi, bet dziļāks par sapēm ir kauns. Nē, ne par gara darbu, kuram nav ne brīvo sestdienu, ne svētdienu, ne cilvēka cienīgas apmaksas. Kauns par tumsību

nospiesto tautu, kādreizējo dziesmu kamolu glabataju, to pašu, kurai nekādi upuri nebija par smagu izglītības dēļ.

Tautu, kas zināja, ka tikai uz gara gaismas ceļama tās labklājība.

Mēs gatavojamies brīvībai, un mūsu brīvības stunda patiešām sitīs. Zvana mēle jau atvēzējusies. Bet uz kāda pamata mēs celsim savu brīvības eku? Baidos, ka uz smiltīm.

Saujiņa gara gaismas uzturētāju mums vēl ir, bet ta neiespēs neko, kamēr tauta nesapratis, ka gars dod speku un varēšanu rokām un ka divdesmitais gadsimts prasa izglītību jebkura darbā. Un uz sliekšņa jau divdesmit pirmais — tas prasis vel vairāk.

Kā to sagaidīs mūsu noziedzīgi nodzirdītā tauta, mātes, kas pamet valstij savus reibuma bērnus, un paši šie bērni: masas, ko nedaudzie kopēji un audzinātāji nejaudā pat fiziski aprūpēt, kur nu vel gara gaismu iedot?

Un nepamestie, dzēruma ģimenēs augošie bērni? Lauku skolotāji var apliecināt, cik ārkārtīgi maz katrā klasē skolēnu, kuri spēj vai grib saprast visvienkāršāko. Astotā klasē vēl ne katrs māc savu vārdu pareizi uzrakstīt, par citam zināšanām nemaz nerunājot. Pilsētu skolotāji atduras pret citiem muriem, bet rezultāts apmēram tas pats. Tāpēc arī mūsu jaunatne savā vairumā ir politiski amorfa, jo tikai daudz maz izglītots cilvēks spēj saprast brīvības jēgu un nepieciešamību. Tumsonim brīvības nevajag, viņš velk savu jugu, nevaicā-dams, uz kurieni un kas vezumā. Ja viņš no pārlieka smaguma saniknojas, viņam iestāsta, ka pie visa vainīgi «kungji» — liekēdīgā intelīģence, un viņš saslienās naidā pret spēku, kas grib viņu izjūgt no bezjedzības ilksīm. Vai piedzeras. Tas vienkāršāk. Un iedzemdina kārtējo bernu ar duļķainām acīm un smadzenēm.

Savs mezgliņš dziesmu kamolā bija domai:

Tādi vīri kungam tika,
Kas dzer alu, brandavīnu,
Tie nodzēra tevu zemi,
Tēvu gudru padomiņ!

Gudrā padomiņa bistamība liek, ja ne citādi, tad demolēt mūsu skolas. Nupat televīzijā redzējam Salaspils 2. vidusskolas izdauzītos logus un vandalizēto bibliotēku. Salaspils skola nav pirmā un nebus pēdējā. Varbut šobrīd, kad rakstu par Salaspili, gāžas bibliotēkas plaukti citā skolā un postitāju kajās bradā pa grāmatām. Tomēr ne jau nopostītās bibliotēkas kadri mani satrieca. Mani satrieca Salaspils skolēnu

sejas: viņi nepārprotami uzjautrinājās. Tas ir panākts. Pie 1945. gada grāmatu sartiem bērni vēl neuzjautrinājās.

Nemierināsim sevi ar to, ka spējam pulcēties līdz asaram aizkustinošās milzu demonstrācijās, apliecinot savu brīvības gribu, ka spējam sadoties rokās ar saviem likteņa brāļiem un māsām visu trīs Baltijas republiku garuma. Mūsu brīvības pamats, mūsu rakstura dominante ir sagrauta, nodedzināta, apdzesta. Palikuši pelni.

Man gribas ticēt, ka ikviens, lai cik jauna mūža pelnos vel ir paglābusies kāda gruzdoša oglīte. Ja mēs atradīsim ikviens savu oglīti un tiem, kas nespej, palīdzēsīm atrast, — ja uzpūtīsim liesmas, mes celsimies no garīgās paralizes, «ņemsim savu gultu un staigāsim», kā Bibelē teikts, un atkal kļūsim par tautu, kurai gara gaismas dēļ nebija žēl pat dzīvības un kura uz gaismas klints — tikai uz tās — cēla savu neatkarīgo valsti.

Peteris Lejiņš, Laima Kulniņa

LATVIEŠI, KAS ATSTĀJA LATVIJU

Daļa latviešu — pēc dažiem aprēķiniem katrs desmitais Latvijas iedzīvotājs — atstāja Latviju pēc tam, kad Padomju Savienības okupācijas rezultātā Latvija bija iznīcināta kā brīva, neatkarīga valsts. Šie latvieši bija piedzīvojuši pirmo Padomju Savienības okupāciju 1940./41. gadā, tā saukto Baigo gadu, tai sekojošo Hitlera Vācijas okupāciju. Pagāja apmēram desmit gadu no laika, kad izbeidzās dzīve pašu brīvajā valstī, līdz katrs no šiem latviešiem beidzot atrada sev pastāvīgu dzīves vietu kādā no Rietumu demokrātiskajam. Šajos desmit gados tika piedzīvotas gan ciešanas par zudušo dzimtenes brīvību, gan neziņa par savu un savu tuvinieku turpmāko likteni, gan izdzīvota pagaidu mitināšanas pārvietoto ļaužu nometnēs.

Lidzi nesot sāpes par zaudēto dzimteni, šie latvieši parādīja savas spējas pielāgoties jaunajiem apstākļiem. Viņi uzsaka dzīves posmu svešumā, svešas tautas un kultūras vidū, tomēr nepazūdot un neejot bojā, bet ceļot savu un savas ģimenes dzīvi relatīvi tikpat augstā un bieži pat daudz augstākā līmenī nekā agrāk savā pašu zemē. Bez tam šie latvieši speja kā etniska grupa paturēt savu latviskumu gandrīz pusgadsimtu, būdami atšķirti no savas zemes. Un vēl — viņi izveidoja globālu latvisku sabiedrību, neskatoties uz attalu-

miem, kas šķir cilvēkus un mazas latviešu kolonijas vienu no otras.

Kad tuvojās otrreizējā okupācija, Latviju atstāja latvieši, kas piederēja galvenokārt vidusšķirai. Šajos aizbraucējos samērā liels bija inteligences procents. Viņi centās arī jaunos apstākļos iegūt tādu pašu sociālo stāvokli, kāds viņiem bija brīvajā Latvijā. Uzsākot dzīvi svešumā, šie cilvēki, protams, pardzīvoja daudz grūtību. Piemēram, sākotnēja vietējās valodas nemācēšana, jebkādas materiālās bāzes trūkums, jo, atstājot Latviju, parasti bija jāatstāj arī visa manta, kas vēl bija palikusi pēc 1940./41. gada nacionalizācijas. Latvijā vai pagaidu apmešanās zemēs iegūtā izglītība bieži netika atzīta valstīs, kur ieceļoja uz pastāvīgu apmešanos. Labākos gadījumos izglītība bija jāpapildina ar visādiem iestāšanās pārbaudījumiem, bez kuriem darbs bija iespējams vienīgi ārpus profesionālajām kategorijām.

Latvieši pārvarēja sākuma grūtības, kaut gan bieži bija jāstrādā fizisks vai ļoti zemu kvalificēts darbs, jāiesaista darbā visi darba spējīgie ģimenes locekļi vai pat jāuzņemas pildīt divus pilna darba laika darbus. Ar papildu studijām vakaros un nedēļas nogalēs latvieši ieguva vajadzīgās kvalifikācijas un pamazām atgriezās savās profesijās. Bija arī latvieši, kas iesaistījās saimnieciskā laukā, uzsākot savus uzņēmumus. Daudzi no tiem bija ļoti sekmīgi, kļūstot pat par miljonāriem. Tāpat bija cilvēki, kas savās profesijās ieguva tādu stāvokli, ka bija pazīstami ne tik vien savā mītnes zemē, bet viņu vārds ieguva atzinību arī starptautiskā plāksnē.

Taču, šķiet, lielākai daļai latviešu ne materiālie, ne atzinības sasniegumi nebija pašmērķis. Mērķis sniedzās tālāk.

Ļoti lielu vēribu latviešu trimdas saime veltīja bērnu izglītībai. Par to rūpējās pat visgrūtākos saimnieciskos apstākļos, ta turpinot latviešu tautas tradīciju, kas bija sākusies jau 19. gadsimtā. Bērnu izglītībai vecāki atsacījās no daudz kā un nesa tai visus iespējamus upurus. Latviešu bērni bieži uzrādīja izcilus panākumus studijās un daudzi kā sevišķi apdāvināti skolnieki beidza skolas, iegūstot stipendijas, tā atvieglodami vecāku nastu. Labākos uzņēma labākajās universitātēs, medicīnas un tiesībnieku skolās, arī ar finansiālu atbalstu. Daudzi tagad ir universitāšu mācību speki, labāko advokātu firmu juristi un plaši pazīstami ārsti.

Trimdas latviešu dziļais latviskums un izjūta par piederību pie latviešu tautas izpaudās sakaru meklēšanā un uzturēšanā ar pārējiem latviešiem arī tad, ja viņi bija apmetušies uz dzīvi

kaut kur atstatu. Visus satiksmes un sazināšanās līdzekļus izmantoja sakaru uzturēšanai, tikko darba un studiju apstākļi to atļāva. Arī pati apmešanās vieta ļoti bieži bija izmeklēta uz ziņu pamata, ka kaut kur plašajā Amerikā vai citā valstī daži latvieši jau apmetušies uz dzīvi.

Tikko kādā pilsētā apmetās uz dzīvi pietiekams latviešu skaits, sākās latviskās dzīves organizēšana — dibināja vietējās latviešu biedrības. Nodibināja latviešu nedēļas nogales skolas bērnu latviskai izglītībai, kur sākuma gados skolotāji ziedoja savu laiku bērnu audzināšanai bez atlīdzības. Ļoti bieži šī darbošanās latviskuma uzturēšanai nekad netika atlīdzināta un pat prasīja materiālus upurus no darbiniekiem, ko viņi nesa labprāt.

Visam tam sekoja Latvijā jau agrāk pastāvošo vai noņemtu posmā Vācijā nodibināto organizāciju, piemēram, studentu korporāciju atjaunošana. Korporācijas ārpus Latvijas latviešu sabiedrībā spēlēja svarīgu lomu kā latviskuma centri. Pēc izceļošanas no Latvijas tās atjaunoja savu darbību burtiski pasaules mērogā. Dažās biedru skaits ir lielāks nekā savā laikā Latvijā. Aptuveni studentu korporāciju locekļu kopskaits brīvā pasaulē ir pāri par četriem tūkstošiem un studenšu — pāri par diviem tūkstošiem. Korporācijas atjaunoja savu darbību tūlīt pēc apmešanās uz pastāvīgu dzīves vietu līdzās draudzēm un vietējām latviešu biedrībām.

Bijušie karavīri jau Beļģijas gūsta laikā apvienojās patriotiskajā savstarpējās palīdzības organizācijā «Daugavas Vanagi». Juristi, ārsti, universitātes mācību spēki, arhitekti un daudzi citi atjaunoja vai nodibināja savas biedrības vai apvienības. Daudzas organizācijas jau pēc savas dabas ir vietējas, bet citas izveidojās par attiecīgā valstī dzīvojošo latviešu apvienotajām organizācijām. Izveidojās arī latviešus vienotājas globālas apvienības. Tā, piemēram, jau četrdesmito gadu beigās Amerikas Savienotajās Valstīs sākās sazināšanās un priekšdarbi Amerikas Latviešu Apvienības veidošanai. Tas noveda pie Amerikas Latviešu Apvienības dibināšanas 1951. gada februārī. Piecdesmito gadu vidū, vienojoties vairāku valstu un kontinentu latviešu centrālajām organizācijām, nodibināja Brīvās Pasaules Latviešu Apvienību, vēlāk vārdu mainot uz Pasaules Brīvo Latviešu Apvienību.

Ļoti svarīgs faktors izkaisītās latviešu saimes kopā saturēšanai bija daudzās latviešu avīzes, ko publicē visās pasaules malās un kuras daudz lasa ne tikai valstī, kur tās izdod, bet arī latvieši citās valstīs un kontinentos, lai uzzinātu par

notikumiem latviešu sabiedrībā ārpus pašu mītnes zemes. Tas pats attiecas uz žurnāliem un grāmatām.

Latviešu tradicionālie dziesmu svētki saved kopā korus, dziedātājus un apmeklētājus no visas brīvās pasaules un pēdējā laikā arī no Latvijas. Tas pats jāsaka par ceļojošiem latviešu teātriem un daudziem latviešu māksliniekiem. Tāpat latviešus pulcina draudžu dienas, latviskās kultūras un audzināšanas semināri, tā sauktie 2×2 un 3×3. Bērniem ir bērnu vasaras nometnes. Šīs latviskās nodarbības notiek latviešu iepirktos īpašumos, bieži ļoti skaistās vietās.

Svarīga bija arī vairāku valdību, galvenokārt ASV, Baltijas valstu okupācijas un inkorporācijas Padomju Savienība neatzišana un tas, ka tika turpināta šo valstu diplomātisko pārstāvju atzišana par Igaunijas, Latvijas un Lietuvas likumīgiem pārstāvjiem. Liela nozīme te tam, ka latviešu organizāciju pārstāvji ir turpinājuši šo faktu atgādināt savu mītnu zemju valdībām.

Faktors, kas sākumā bija minimāls, bet nemitīgi pieaug savā nozīmīgumā, ir sakari ar Latvijas latviešiem. Šie sakari pārvērš savas dzimtenes un tās kultūras sentimentālo mīlestību un cieņu pret to par kaut ko daudz reālāku un nozīmīgāku.

Edvarts Virza

MIĻĀS MĀRAS PĀRNAKŠANA

— — — Kad latvieši ienāca šajā zemē, ko viņi tagad apdzīvo, viņa sāka aptecēt visas mājas, kas pacēlās uz pakalniem, līdzenumiem, strautu un upju malās, sludinot latviešu sievietēm saprāta, tikuma un daiļuma gudrību, tā sacidama:

«Jūs, latviešu sievietes, likteņu lemējs ir novedis šajos novados, lai jūs šē dzīvotu mužu mūžiem. Un tāpēc es jums dodu trīs kamolus — saprāta, tikuma un daiļuma kamolus, kas spējīgi risināties, nepazīstot beigu. Un, kamēr jūs tos turēsiet stingrā cieņā, viņu gaisma, sākdamās no jūsu bērnu šūpuļiem, apstaros viņus, ieejot pat veļu valstībā. No savu māju sliekšņiem jūs vadīsiet tautu neredzamiem zelta grožiem. Jūsu mājas varēs nopostīt kari, kari un mēri varēs mazināt tautu, bet, jo lielaks bus posts, jo lielaks būs spēks, kas nāks no šīm trim dāvanām. Tās pārvērtīs tautas nelaimi laimē, un sudraba sietiņš sijāsies pār jūsu māju pagalmiem, un uz viņas cieti nomītiem celiņiem debesu graudi birs skanē-

dami. Jūs pacelsaties tik augstu, ka vaiņagi uz jūsu galvām mirdzes kā karaliņu kroņi, atspīdumi, ko jūsu stāvi atstās ezeros, upēs un strautos, būs tik spilgti, ka tos neaiznesis nekadi vilņi, un, kaut arī pienāks laiks, kur jums vajadzēs apslēpt jūsu mantas, dienā, kad tās paradiesies gaisma, ikviens atzīs, ka jūs esat izredzētas ķēniņu cilts.»

«Es jums dodu saprāta kamolu, kas padaris jūsu acis redzīgas, kustoties ļaužu vidū. Tas arī būs noslēpumainais mers, kas jums palīdzēs mērit draudzības, mīlestības, bēdu un prieku dziļumus, lai jūs nepazustu viņu mūžīgajos mežos un nesapītos tur izliktajās cilpās. Kā ir apslēpti bezdibeņi kalnos, tā ir apslēpti bezdibeņi sabiedrībā un jūsu pašās, un reta, kas tur iekritis, būs spējīga atkal pacelties dienas gaisma, kā rudenī paceļas mirdzēdama augļu pilnā ābele. Saprāts jums arī palīdzēs izbēgt no saīguma, šī dvēseles purvu radītāja, jo saīgums ievaino visus, pats būdams ievainojams visās vietās, bet pret prieka vairogu atlec visas bultas. Saules radniecēs jūs būsiet, saules savās ģimenēs un mājās, un ap jums viss griezīsies un atgriezīsies pie jums.»

«Es jums dodu tikumu kamolu, dievišķīgo sāli, kas padaris arvien mošu jūsu garu un miesu. Lai Dievs varētu ilgāk klausīties latviešu valodā, kurā līdz Viņam aizskan visas mūsu zemes putnu dziesmas, koku žūžas un ūdens čalas, lai svešinieki neierastos apstrādāt mūsu laukus, jums būs pārverties dzīvu būtņu avotos, un tas ir sievietes augstākais tikums, tikai ar to latviešu tauta nepārvērtīsies skaņā, kas reiz izskanējusi, klidīs pa tautu atmiņām, līdz beidzot pazudīs pavisam. Še ir ta mūžība, kas savā klēpī glabā dzīvos un mirušos. Ko ir pieredzējis jūsu saprāts un piedzīvojis jūsu tikums, to jums bus izstāstīt jūsu bērniem, lai starp jums un viņiem nepārtruktu sudraba virve un viņi varētu pievienot savu piedzīvojumu lapu puses pagātnes lielajai grāmatai. Tikuma kamols arī mūžīga kārtībā griezis jūsu māju darbus, kā ūdens griež sudmalu rīteņus. Viņš arī jus iemācīs būt mierīgām, kad mūža nakts izdzēsīs jūsu sejas pantu siltumu, kā izdzēs mājas pagalma celiņu siltumu rāmais vakars. Bišu radniecēs jūs būsiet, nemītīgas strādātājas mājas stropā, un, kamer tecēs jūsu kafas un darbosies jūsu rokas, akmens nevar būt mužīgaks par latviešu tautas pamatiem.»

«Es jums dodu daiļuma kamolu, kurā saprāts un tikums ir apvienoti, un tur slēpjas augstākā gudrība. Saprāts tikai tad iegūst savu virsrocību un tikums tikai tad nekļūst par nastu, ja daiļums viņos ņem mājas vietu. Viņš ir tas, kas dzīvas padara visas cilvēka taisītas lietas. Ka saules stari cauri šauj

vasaras dienu ūdeni, tā jums būs ar daiļumu aptērpt visu, ko jūs dariet un runājat, jo viņš dara jaunību piemīlīgu un vecumu godājamu. Izjautājat savu zemi, stādus, kokus, kas tūkstošas reizes grib tikt uzminēti, mēģiniet arī uzminēt pašas sevi, un jūs nāksiet uz pēdam latviskam daiļumam. Puķu radniecēs jūs esiet, esiet aicinātas, lai ienestu sameru un cēlumu latviešu pasaulē.»

Šie trīs mīļās Māras padomi senajām latviešu sievietēm bija tas noslēpumainais raugs, kas saraudzēja garīgo maizi gadu tukstošiem cauri latviešu tautā, pamudinot latviešu sievietes uz tik auglīgu darbību, ka mēs tagad parsteigti apstajamies tas priekšā. It neko nepārspīlējot, var sacīt, ka šī mūsu senās mājas civilizācija, tikumiskā, garīgā un materiālā, ir latviešu sievietes radīta, kura neiziet ārā no ģimenes, bet tomēr atrodas laipnās attiecības ar visu arpasauli. Tā ir bijusi visaugstākā mērā saprāta caurausta pasaule. Tas nav tas abstraktais, sausais un praktiskais saprāts, kas latviešus pārvalda jaunos laikos, bet dzīvs, lapam apaudzis. Tur ir saprāts bez prātošanas un tikumība bez atteikšanās. Un, kad nu tagad jautajam, kas bija to domu iekustinātāja, kas lika griezties visiem toreizējās latviešu sievietes prātiem, tad ir jāsaka, ka tas ir bijis daiļums.

Daiļuma pamatā atrodas samērs. Un, kad nu paskatāmies pa lielākai daļai latviešu sievietes radītās tautas dziesmās un viņas darinātos audumos un šajās četrīnādās ietvertā morālē, tad visu to pārvalda mīļās Māras iedvestais samērs, saprāta tuvs brālis. Bez senajiem latviešiem tikai vel viena tauta, senie grieķi, tik ļoti ir ņēmuši vērā ne tikvien — ko izteikt, bet visvairāk — kā izteikt. Un te parādās senajām latviešu sievietēm piemītošā apbrīnojama takta izjušana, viena no visburvīgākām un arī varenākām īpašībām, ar kādām cilvēki vispārīgi apbalvoti, un kura kopā ar speku rada pilnību. Nekā parmērīga vai nesamērīga nava šajās rotaļīgās, graciozās un nopietnās sievietiskās koķeterijas apdvestās dziesmas. Tas ir veidotas, tapat kā ir veidots viņu senais apģērbs, kurā ir visas celuma pazīmes. Un te nu mēs nonakam pie kaut kādas jaunas īpašības latviešu seno sieviešu gara pasaulē. Kad viņas tik ļoti bija no ta ieņemtas, nevis ko darīt, bet kā darīt, tad viņas galu gala nonāca pie tā cēluma, kas izpaužas viņu apģērbos un sevišķi sagšanās. Tas nepieļauj nekadās aušīgas vai neapdomīgas kustības; bet kustību nedaudzumu un vienkāršību. Tā iet cilvēks, kam viss skaidrs un kas zin un jūt, ka uz viņu skatas. Un šie senie vaiņagi, kas prasa taisnu un uzmanīgu turēšanos, ir tolaiku latviešu sievietes celuma kronejums.

Vaiņags bija it ka garīgās maigles, ko latviete sev uzlika, lai viņa sabiedrībā neaizmirstos, lai viņas prāti arvien butu nomodā. Ta apgērbs, ko sieviete izveidoja, tapa par viņas pašas tālāko veidotāju.

Ta Mara, šī laipnību un gudrību starojoša dieviete, parvalda caur sievieti visu veco latviešu pasauli un, uzstādamā daiļumu par merķi, atsvabina latviešus no barbarisma, vedot tos pa civilizācijas ceļu. Viņa arī ir ta, kas parjūmj vienu jumtu pāri visai toreizējai latviešu pasaulei un apjož to, lai tā turetos kopa, ar savas sievietības jostu. Ko nu latviešu sieviete dara zem šī jumta? No auguma auguma viņa izpilda trīs Maras nolikumus, un, lai gan arēji valda vīrs — ģimenes galva, bet patiesībā tā ir viņa ar savu no dieves mantoto gudrību. Viņai nenāk prāta divvaldība. Ģimenes māte, viņa nodarbojas ar savas mājas un tēviņas iekšējo arhitektūru, redzamu un neredzamu, un, kad par Latviju nāk svešas virsvaldniecības, viņa dziļi noglabā savu ķeniņienes vaiņagu un turpina izjautāt visos gadījumos savu dievieti, kas spejīga pieņemt tik daudzējādus veidus.— — —

Erika Bizdēna

GUDRIBA

Ar varīti jūs, kundziņi,
Ar padomu, bāleliņi;
Ar varīti nevarēja
Padomiņu pievarēt.

Gudrību (prātu, padomu) tauta allaž pieskaitījusi pie lielākajam dzīves vertībām. To pat ieskaļa par paša Dieva un Laimas kopīgu dāvanu cilvēkam:

Dieviņš man prātu deva,
Laima gudru padomiņu.

Tautas atziņas prāts un gudrība allaž iet kopa. Tāpat arī saprašana — «Gudrs saprot no pusvārdiem». Kad cilvēks tiek gudrāks, tad teic: «Tas ņemas prātā.»

Tomēr bieži šie jedzieni tiek šķirti, pat pretstatīti:

Gudrība ir laba lieta, bet saprašana vēl labāka.

Daudziem gan ir prāts, bet tomēr saprašanas trukst.

Šķiet gan, ka jēdziens gudrība šeit vairak raksturo uzkrato zināšanu daudzumu, ne prāta spejas. Ja augstās skolās gājis cilvēks tomēr ir nepraša praktiskajā darbībā, neprot zināšanas izmantot, neprot patstāvīgi spriest, par viņu saka: «Gudrs butu, tik prāta nav.»

Par gudrību tomēr nevar nosaukt zināšanas pašas par sevi, vienkārši visu iegaumēto, prātā patureto informāciju, datu kopumu.

Gudrība (prāts) ir māka rīkoties ar šīm zināšanām, tās saistīt kopa, izmantot vajadzīgajā brīdī, ka arī patstāvīgi apgūt jaunas zināšanas. Zināšanu apgušana vien — tas ir, to iegaumēšana, nebūt neizveido prātu. Varētu teikt, ka prāts, gudrība — tā ir spriešanas spēja. Saprašana, sajegšana ir cilvēka spēja izprast lietas būtību, spēja iespiesties lietu un paradību kodola. Tad arī cilvēka prāts var radīt jaunas atziņas, jaunas gudrības.

Sajēgt — tas nava zināt
Un mērot, un dalīt, un skaitīt,—
Sajēgt — ir visumu tvert,
Attēlot, radīt un augt.

Rainis

Cik augstu tauta vērtē saprašanu un cik lielu nozīmi tai piešķir, par to liecina šādi sakamvārdi:

Ar gudrību uzceļ namu un ar saprašanu to stiprina.

Pēc drēbēm saņem, pēc saprašanas pavada.

Ne visiem dota saprašana.

Ar saprašanu var dabūt naudu, bet ne ar naudu saprašanu.

Zināšana tev pieder, bet saprašana esi tu pats.

Kā kuram saprašana, tā viņam slava.

«Ja domāšana ir dažādu problēmu risināšana, mīklu minešana, tad saprašana ir šo mīklu uzminešana,» rakstīja P. Birkerts. Tomēr, lai tiktu pie gudrības un saprašanas, vispirms ir jāmācās: «Kas zināt negrib, gudrs netiek.» Vajadzīga ka mācība darba, tā mācība dzīves gudrībās:

Māci mani, māmuliņ,
Visādām darbiņam;
Izmācij'se darbiņam,
Maci gudru padomiņu.

Gudrs padomiņš — tas ir, dzīves gudrība, dzīvotprasme.

Svarīgas ir cilvēku (varētu teikt, arī skolotāja un skolnieka) savstarpējās attiecības mācību gaitā. Savstarpēja pieklājība, taktiskums un mācīta derīgums ir tie elementi, kas mācības padara patīkamas. Tautai šai ziņā ir dažas kategoriskas prasības:

Nemāci otram, ko pats nemāki.
Ko māki, to otram neprasi.
Nemāci nevienam ļauna.
Māci to, kas labs.
Pieņem mācību, bet tikai derīgu.
Kad nezini, tad nemini.
Slinkums laba nemāca.

Mācības neder izklaidešanās un «daudzu zaķu ķeršana»: «Mācies vienu, bet lai tas butu viss.» Šis padoms sasauca ar mūsu laikā izplatīto prasību: «Zinat visu par kaut ko, un kaut ko par visu.» Tā ir prasība pēc dziļām, pamatīgām zināšanām viena, savā darbības laukā, savā specialitātē, tajā pašā laikā zinot arī galveno par citām cilvēka dzīves un darbības jomām.

Cieņu un godu arvien iemanto cilvēks, kura zināšanas savā profesijā ir tuvas pilnībai un kuras tas prot izmantot savas tautas labā. Sakam: sava amata meistars. Profesionālis.

Turpretim par paviršu, virspusēju amata pratēju, it sevišķi, ja tas izceļas ar lielību un plātību, saka: plānā galdiņa urbējs; puskoka lēcējs; vieglu laivu stūmējs.

Tomēr ikvienam zināms, cik grūti savienot šīs divas lietas — dziļas zināšanas savā specialitātē ar plašu vispārējo redzes loku. Bieži vien mēs ziedojam vai nu vienu, vai otru, nespedami līdzsvarot savas intereses un pareizi iedalīt savu laiku.

Zināšanas apziņai ir savs paradokssāls jeb pretrunu pilns stāvoklis. Muļķis allaž iedomājas, ka viņš daudz zina, kamēr gudrais — otrādi. Filozofs Sokrats sacījis: «Es zinu tikai to, ka nekā nezinu.» Arī latviešu sakāmvārdi teic:

Vajag daudz mācīties, lai atzītu maz zinām.
Vajag daudz zināt, lai atzītu, cik maz zina.
Gudrais atzīst, ka viņš ļoti maz zina.

Ļoti augstu vērtējams zināšanu aktīvais jeb darbības aspekts:

Zināšanas bez darbiem ir padebess bez lietus.
Labāk viens paraugs nekā simt vārdu.
Zināšanas ir manta, un darbs šīs mantas atslēga.

Kā jau iepriekš teikts, zināšanas pašas par sevi tomer vēl nav gudriba.

«Darini sevi caur gribu un domu,» — tā saka Rainis.

• Tautas sakāmvārdi teic:

Domā daudz, runa maz.

Kas nezina, tas domā.

Domas kā naglas, jo vairāk uz tām sit, jo dziļāk lien.

Kas dziļāk rokas, tas tālāk tiek.

«Domāšana ir pati ievērojamākā no intelekta jeb prāta rosībām. Viņa ir īstā prāta karaliene,» tā rakstīja P. Birkerts.

Domāšanas gaitā prāts dažādi saista viņa rīcībā esošas ziņas un idejas, lai saprastu, atrastu jēgu, izskaidrotu kādu parādību vai lietu. Jo dziļāka doma, jo svaigākas un vērtīgākas idejas rodas. Sakāmvārdi liecina, ka nereti ar dziļu domu apvienojas klusa, mazrunīga cilvēka daba un neuzkritoša izturēšanās:

Sekli ūdeņi vienmēr urdz, dziļi klusē.

Jo dziļāka aka, jo tirāks ūdens.

Dziļā dzelmē rāms ūdens.

Ar gudrību cieši saistīta attapība, apķēriba:

Kālab mani kungi suta
Talajā'i celiņā'i?
Zināj' mani gudru vīru,
Attapīgu valodā'i.

Attapīgs cilvēks ir arī interesants domu un vārdu cīņās, jo arvien atrod ātras un trāpīgas atbildes:

Trāpija tikpat kā naglai uz galvas.
Tas ir vārds īstā vietā.
Ak tu savu trāpīšanu.
Tas nav uz mutes kritis.

Vai:

Viena augu, gudra augu
Es savai māmiņai;
Tautiets saka vienu vārdu,
Es deviņi atsacīju.

«Cilveka dzīve sava ziņā ir mūžīga meklēšana un mūžīga pētīšana. Pēta zemnieks, kā labāku ražu gūt; pēta ārsts, lai izzinātu daudzu slimību vēl nepazīstamos cēloņus; pēta valstsvīrs, kā labāk iekārtot valsts dzīvi; pēta vēsturnieks vēstures likumus utt.

Pētīšana un atrašana ir tā, kas cilvēci ved uz priekšu pa kultūras ceļu, kas to garīgā un materiālā ziņā vienmēr ceļ uz augšu.

Pētīšana pēc savas būtības ir vēl nezināmā jeb noslēpuma meklēšana, miklu minēšana. Pie tam ne pašā miklas atminējumā ir skaistums, bet miklas minēšanā, galvas laužīšanā, meklēšana un tikai pēc tam ar pūlēm vaiņagotā atrašanā.» (P. Birkerts)

Tātad ceļš uz gudribu ved caur mācīšanos, meklēšanu, pētīšanu, galvas laužīšanu, iegūstot un pamazām uzkrājot zināšanas un atziņas.

TAUTASDZIESMAS

Sēdu tēva krēsliņā,
Liku tēva cepurīti;
Liela tēva cepurīte,
Trukst man tēva padomiņa.

Laikā man tēva svārki,
Laikā tēva kažociņš;
Nava tēva padomiņš
Nevienā vietīņā.

Salds bija, gards bija
Zemes bites medutiņš;
Gudra bija, rama bija
Vecu ļaužu valodiņa.

Padomam vien turēju
Savu vecu māmuliņu;
Kad pietrūka padomiņa,
No māmiņas pavaicāju.

Vai bij' māte auklējama
To prātiņu iedevuse;
To darbiņu darīdama,
Jau es citu iedomāju.

Es, meitiņa, tevi ņemtu,
Tev nav gudra padomiņa.
Man jāvalda tēvu zeme,
Vajag gudras ligaviņas.

Šuj, māmiņa, man krekliņu
Deviņām vilītēm;
Devītā vilītē
Liec man gudru padomiņu.

Cirv's bez kāta, puis's bez prāta
Stāv pie priedes siliņā.
Cirvim kātu gan ielika,
Puišam prātu neielika.

Padomiņu man dodat,
Padomiņa man vajaga;
Ļauna vārda nedodat,
Tā man vis nevajaga.

Ko līdz manim grezna sieva,
Kad nav gudra padomiņa?
Padomiņš zirgu jāja,
Greznums tek kājiņām.

Bez padoma tēva dēls
Kur tu ņemsi padomiņu?
Lūdzies gudras mātes meitu,
Padomiņa devējiņu.

Kad rakstiņa nemācēju,
Paraugos paraugā.
Kad dzīvot nemācēju,
Paraugos ļautiņos.

Alutiņa putiņās
Vairāk gudra padomiņa
Nekā tēva dēliņam,
Alutiņa dzērājam.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Prāts stipraks par spēku.
Muļķim runga, gudram prāts.
Ko septiņi vīri nespēj ar spēku, to puika ar prātu.
Prāts tikpat stiprs kā dzelzs.
Labak lenām ar prātu nekā atri bez prata.
Pret prātu viltība paliek kaunā.
Labak cirvis bez kāta nekā virs bez prāta.
Ar cita prātu māju neuzcelsi.
Atnaca laime, pietruka prata.
Prātīgs virs naida nemeklē.
Kad neklausā galva, lai klausā kājas.
Maciba ir visaugstaka manta.
Kas mak, tam nāk.
Katra mācība dod savu zināšanu.
Kas nav macīts, tas ir lācīts.
Kam gudra sirds, tas pieņem pamācīšanu.
Laci var izmācīt, kā tad cilvēku neizmācīs?
Precēties grib, bet pātarus nemak.
Cālis grib gaili mācīt.
Nemāci vis kaķi peles ķert.
Citus māca, pats nedara.
Kas neprot darcot, tas dusmīgs uz bungām.
Nezin ne rīta, ne vakara.
Nerādi otram ceļa, kad pats nezini.
Aizkrāsnē dzimis, mucā audzis.
Jautat ir acumirkļa kauns, bet nezināt — mūžīgs kauns.
Vispirms pazisti svaru un tad ej bodē.
Tam tik daudz saprašanas kā vardei lidošanas.
Saprašana cilvēkam ir laba vienmēr.
Kas meklē, tas atrod.
Kas var domas aizliegt?
Kas dziļāk rokas, tas tālāk tiek.
Dziļums radniecisks augstumam.
Lēnā cucīņa rok dziļu saknīti.
Jo seklāks strautiņš, jo stiprāk tas čalo.
Tukšā galvā allaž daudz lepības.
Tukšas vārpas augstu cilājas.
Virve ir laba, ja gara, runa — ja īsa.
Viens muļķis var vairāk jautāt kā desmit gudri atbildēt.
Labs virs vairāk vērts nekā trīs sieki sudraba.
Kas vecāku vardu klausā, — pilnu abru maizes mīca.
Vieglāk gudram but priekš cita nekā pašam priekš sevis.

Kur auša runā, tur gudrais cieš klusu.
Viņš prātu maizē apēdis.
Pec, kad noticis, visi gudri.

TICĒJUMI

Bērnam jāēd drusciņas, tad viņš bus gudrs uz grāmatu.
Berniem jādod zirņi est, tad tie izaug gudri un valodu ber
ka zirņus.
Kam mati aug stāvus, tas ir gudrs tiesas lietās.

Janis Peters

AKAS

Manas Latvijas sētās daudz aku —
zaļiem akmeņu grodiem un vecas,
koka spainis uz vindas pleca,
zilās nātres un aizlaistas takas
un vectēva stādīti bērzi blakus.

Tas ir gudrās, tās ir teiksmu akas —
nevajag aizmirst vecās un gudrās,
smelsim ūdeni — dziļo urbumu balvu,
lai asinis sadzel vēsas skudras
un noskaidro galvu...

Zenta Mauriņa

FRAGMENTS NO GRĀMATAS «DZĪVES JĒGU MEKLĒJOT»

Izlīdzinātas dzīves nepieciešams priekšnoteikums ir iekšēja suverenitāte. Laime ir brīvība, un suverenitāte nozīmē neatkarību — speju saglabāt distanci pret savu «es» un arī «tu», neļaut sevi mulšināt ne nakts drūmumā, ne dienas žilbigajā spozmē.

Mantas apsēstais ir nelaimīgāks un nabagāks par trūcīgo, kas neatkarīgs no lietām. — — —

Vislaunākais cietums ir bezloga egoisms. Vairāk nekā etikas sistēmas, vairāk nekā baušļi un likumi mūs pārliecina tircilvēka dzīvota dzīve, ta mūs patiesi stiprina.

Stipra sirds runa klusi, izstarodama dvēseles speku.

Konstantīns Raudīve

* * *

— — — Visās zemēs un visos laikos, kas izvēlēties par savas dzīves ceļu gudrību, tas vienmēr dzīvo mierā ar savu sirdsapziņu, viņu neaizskar ļaunu ļaunā mēlnesība, viņš paliek sev uzticīgs postā, viņš nenoliedz sevi pazemojumā, viņš iztur līdz galam, un, ja viņš nevar aizstāvēt to, kas viņa sirdij visdargākais, tad viņš par to atdod savu dzīvību. Ko vairāk no tāda cilvēka var vēlēties? Viņš ir pazinis sevi un dzivojis saskaņā ar savu sirdsapziņu. Un, ja tādu cilvēku izsmej, nometā ar akmeņiem, notiesā ar nāvi, tad vienmēr viņš paliek uzvarētājs, jo viņš sevi nav noliedzis Augstākās Apziņas priekša.

* * *

— — — Patiesi liels ir tas, kas otru paceļ augstāk, neka viņš patiesība ir. Dižs cilvēks otra cilvēka sirdī vienmēr rada prieku un sargās to pildīt ar rūgtumu.

Gudrs cilvēks vienmēr otrā cilvēkā rauga saskatīt to, kā viņam pašam visvairāk trūkst. Un katrs īsts cilvēks vienmēr bus kaut kādā kārtā paraks par mums: un, lai šo citu pārakumu atzītu, tad mums sirdī jābut brīviem un sevi skaidrība par to, ar ko arī mēs esam pārāki par citiem. Pazemības trūkums mūsu garu pazudina, jo gars tikai tur var dzīvot, kur ir kaut kas augstāks par mums; cilvēka lēnprātība un bijība dižā un lielā priekša vienmēr to apgaismo un tā acīm allaž atklāj jaunus pasaules noslēpumus. Tādēļ gluži dibināti varetu teikt, ka lielākā gudrība vienmēr izpaužas pazemībā, un šo gudrību nespēs aptumšot lielākās pasaules zinātnes.

ATZIŅAS

Var visu vērst caur savu gara speku,
Var sevi, citus, var i pasauls eku.

Rainis

Jo gars tik vien ir spēks,
Ne rupja vara — pret to iet karš.

Rainis

Cilata dzelzs nerūsē, darbināts prats nenoveco.

R. Kaudzīte

Kas nekā nezina, tas nezina arī, protams, ta, ka viņš nekā nezina.

R. Kaudzīte

Viņš neatrada sevi pat tik daudz gudrības, lai otru neno-sauktu par muļķi.

A. Skalbe

Nav jaskatas arvien tik gramatā!
Uz tirgus skan ar' dažāda gudrība.

J. Alunāns

Kad gribi būt gudrs, doma daudzu domas līdzī un talak.

Rainis

Uz zemes it nemaz nav visa zināšanas, ir tikai nepār-traukti parvarama neziņa.

O. Vācietis

Inteliģenci nemēra ar klasēm un skolas gadiem, bet ar to jutu, domas un gribas intensitāti, kas sniedzas pāri un tālāk par pierastās dzīves un uztura interesēm.

I. Ziedonis

Visa gudrība tā paliek arvienu tā pati:
Sevi pilnīgu darīt, sevi citiem ziedot,
Lauzt gaismai ceļu, verdzību kļiedot.

Rainis

Darbs jau tev atdod visu. Pats tev ieliekas rokās. Viņš jau tikai gribas būt darāms. Un tad viņš tev ar speku pielej dzislas. Ar prieku pielej sirdi. Ar veiksmi locekļus, ar gudrību prātu.

A. Brigadere

Ja mēs netiekam pie vienpratības, tad kaut tiktum pie prāta.

T. Zeiferts

Gudrais no mirkļiem mūžību kaļ.

V. Pludonis

Garīgu vērtību uzkrāšana lai top mums par svētu pienākumu.

A. Gulbis

Gudrība tik tad ir vērtā,
Ja tā dzīves maldos svērtā.

Zeltmatis

Ja gudrība tā tiktu meklēta, kā daudzina, cik dārga gan tad viņa nebutu!

R. Kaudzite

Visvairāk vajadzīgas zināšanas; tās pievelk vēlāk arī vajadzīgo kapitālu, kā magnēts pievelk dzelzi.

K. Valdemārs

Leonids Breikšs

FRAGMENTS NO RAKSTA «DARBS UN RAKSTURS»

Var sacīt, ka viņš ir it ka burvju makslinieks un brīnumdaris. Viņš — darbs.

Viņš mazos cilvēkus izaudze lielus. Viņš neievērojamus ļaudis padara ievērojamus. Viņš tos, kas šodien pelēki, nelaimīgi, pie malas atspiesti, bet kas pie viņa uzticīgi turas, tos viņš kādā jaukā diena — izved saule. Priecīgus. Gaišus. Starojošus.

Viņš jau — patiesībā — neprasa neka liela. Tikai — uzticību. Tikai pieķeršanos. Tikai sirsnību. Un ar to viņam pietiek. Pietiek — lai viņš jūs iemīletu. Pietiek, lai viņš jūs bīdītu uz priekšu — visur: redzami un neredzami. Pietiek — lai viņš jums atvērtu durvis, par kurām jus pirms gadiem nevarējāt ne sapņot.

O, ne — pavisam citādas lietas viņš vel prot.

Viņš jums dažu labu reizi ieber prāvas riekšas sudraba kabatas. Viņš jūs pamazām paceļ pari jūsu draugiem. Viņš iemaca ļaudis — uzlukot jūs labām acīm. Viņš jums nodrošina uzticību.

Darbs.

Ja, ko visu viņš vēl neizdara?

Esiet ar viņu draugos — gadiem cauri! Un jus redzēsiet, ka notiek brīnumi.

Tie, kas strāda, tie zin, ka pasaule notiek brīnumi. Tie zin, ka gluži niecīga piespiešanās ik dienas — gadiem cauri — spej paveikt neticamas lietas.

Tie zin, ka katru vakaru vajaga tikai pašķirt dažas lapas puses labās grāmatās, lai pēc gadiem būtu skaidriba tādas lietas, par kurām jūs nemaz agrāk nezinājāt. Un ne vien jus. Bet arī — neviens ap jums.

Ļaudis, kas strāda, tie zin, ka vismazako uzticību sev šis onkulis samaksā ne vien ar zeltu, kas skan kabata, bet arī — ar to zeltu, kas skan' dveselē.

Ir ļaudis, kas, labu cilvēku sastapuši, droši sniedz viņam roku un saka:

«Paklausieties, jus esiet lielisks cilvēks! Jus man patīkiet!»

Bet ir arī tādī, kas — arī zinādami, ka viens vai otrs cilvēks ir labs, iet viņam apkārt ar likumu un skatās viņa

slīpam acīm. Šajos ļaudīs ir kāds neizdzēšams spīts. Viņi saka:

«Tas nevar būt, ka viņš ir tik labs.»

Un jus brīnāties.

«Jā,» viņi saka, «viņš tāpat par velti neka nedod.»

Tiem, kas preti labākai rītdienai iet, tiem vispirms ir jāatceras viens, kas viņiem noderēs visa mūža.

Pasaulē neko labu nevar dabūt par velti. Un vēl vairāk: viss, ko cilvēks pasaulē iemanto bez darba, nav neko vērts. Tas viss ātri pazūd. Ātri izgaist. Aiziet boja. Izkup un izput — ka nācis.

Ir tikai viens līdzeklis, kas ļauj iegūt visu droši un pamatīgi, — darbs.

Viņš nocietina un nobruģē aiz jums katru soli. Viņš droši sarga jūsu aizmuguri no ienaidnieku uzbrukumiem. Viņš pacels jūs arvien, kad jums paslīdējusi kaja un jūs busiet pakrituši nedraugu acu priekšā.

Viņš jums dos zobenu, ar kuru jūs izcirtīsities cauri svešiem un naidīgiem pulkiem, lai viņi būtu kādā pārspeka budami.

Ja jūs esiet sarūgtināti — ejiet pie viņa. Viņš jūs ļoti ātri un ļoti apmierinās.

Ja jūs esiet pie zemes piespiesti un ciešat trukumu daudz un dažāda ziņā — ejiet pie viņa. Viņš parādīs ceļu. Viņš jūs pacels.

Tikai — neprasiet neko par ātru. Visam ir savs laiks. Un ikviens darbs ir kā koks. Kad jūs kādu darbu esiet padarījuši, tad ziniet: augļi nav gaidāmi šajā pašā mirklī. Augļi ir gaidāmi — vēlāk. Kad pienāks īstais laiks. Un šis laiks var dažkārt būt — diezgan garš.

Vishiežāk cilvēki, kas strādā, atgādina dārzniekus, kas stada ābeles. Pirmais laiks paiet — nerimstoša stādīšana, liešana, apkopšana. Augļi nāk pēc laika. Pēc mēnešiem. Dažreiz arī — pēc gadiem.

Bet viņi nāk. Viņi piepildīs jūsu kletis un apcirkņus. Viņi nesīs jums gaišu un labu laiku.

«Bet... Bet...» saka daži. «Ko tas līdz — gaidīt? Un dažreiz — ilgi gaidīt?»

Ko tas līdz — cīnīties? Un dažreiz — gruti cīnīties?

Mums vajaga tūdaļ un — viegli!»

Šie ļaudīs aizmirst vienu: ozols tikai tāpēc ir tik ciets, ka viņš lēni aug.

Bekas aug ātri, bet viņas ātri arī saplok.

Lieli panākumi, lieli sasniegumi, liela laime — tas viss aug un nak, lēni.

Strādā un gaidi ar godu — ta ir veca latviešu gudriba.

Kas grib savai dzīvei un savai laimei likt drošu pamatu, tam jābūt gatavam cīnīties un strādāt gadiem cauri, jo tad viņa uzvaras laiks un viņa panākumi pastāvēs — gadiem cauri.

«Bet... Bet...» šie vārdi lai paliek tiem, kas šodien stāv uz vietas un kas stavēs uz vietas arī pēc gadiem, kad jus kadreiz atkal iesiet garām un ieraudzīsiet viņus, kas baidās no ilga darba, no ilgas ceļšānas un no ilgas gatavošanās.

Jaunajiem latviešiem ir jāiet zem cerību un nevis zem šaubu, karoga.

Viņiem nevajaga meklēt cilvēkus, kam jāiztop. Viņiem lai paliek tas draugs, kas ir drošāks par visiem draugiem, un tas palīgs, kas ir stiprāks par visiem citiem palīgiem, kuri vien mīt Dieva pasaule.

Viņiem lai paliek darbs: vislielāko, visdrošāko uzvaru un panākumu karogs un zobens.

Imants Ziedonis

FRAGMENTS NO GRĀMATAS «TU DZĪVOJI DIŽU DARBU»

Pamatprasība ikvienam — esi darbīgs. Šis ir tavs laiks un tava vieta. Te ir tava iespēja. Citur un citlaik tā vairs var nebūt. Tev ir dota iespēja sevi piepildīt. Dari tūlīt! — — —

Augšup pa spirāli ved darbīgums. Bet tikai gudrs darbīgums. Muļķīga rosība neved nekur. Kņada aizkavē. Pliks gribīgums ved pa apli. Jākopj gudriba sevi. Viedums. Viedums ved pareizi. Viedajam pavid biežāk pareizās darbības ceļš neka nevižam. Viņam labāk vedas. Te jau ir tie «gudras saknes» vārdi: vieds, pavidēt, vedas, neviža, vidus, Vidvuds, Vidmante (vidustaisnību zinošie). Viedais iet pa spirāli. Neviža — pa apli.

TAUTASDZIESMAS

Darbam dzimu, darbam augu,
Darbam mūžu nodzivoju;
Darba mana dvēselīte
Pie Dieviņa aiztecēja.

Ai, darbiņi, ai, darbiņi,
Bez darbiņa nevarēju!
Darbiņš man prieku deva,
Pilnu klēti labības.

Daiļa, daiļa man sētiņa,
Vēl daiļāka istabiņa:
To darija čaklas rokas,
Mans gudrais padomiņš.

Maza, maza man zemiņa,
Bet ražīga labības;
Maziņš mans augumiņš,
Liela darba darītājs.

Kas no liepas kuplumiņa,
Kad ziediņi neziedēja?
Kas no meitas daiļumiņa,
Kad darbiņa nemāceja?

Ar dziesmiņu laukā gāju,
Ar valodu sētiņā,
Lai nesaka māmuliņa:
Darba deļ noskumusi.

No talienes vien pazinu,
Kur raženas mātes meitas:
Lai darija, ko darija,
Dziedadamas vien darija.

Drīz es gāju, drīz teceju,
Drīz darbiņu padariju.
Aiz tā sava drizumiņa
Drīz nogāju tautiņas.

Es negāju lepnu prātu
Nevienā vietīņā;
Savu darbu padariju,
Vēl otram palīdzēju.

Smuidra, smuidra tā priedite,
Kas aug dzižā siliņā;
Daiļa, daiļa tā meitiņa,
Kas darbiņu čakli veic.

Kas man' teica, kas slavēja
Tālajās tautiņās?
Mans darbiņš mani teica,
Mans labais tikumiņš.

Acis darba izbijās,
Rokas darba nebijās,
Rokas darba nebijās,
Zinājās padarot.

Gan pazinu to meitiņu,
Kas tikusi darbiņā:
Sārti vaigi, zilas acis,
Šķiltin šķīla valodiņu.

Ej, sliņķīti, pie bitītes,
Mācies bites tikumiņu:
Ne tai kunga, ne starasta,
Saldu medu salasot.

Arajs ara kalniņa,
Avots tek lejiņa;
Netrūkst maizes arājam,
Ne ūdens avotam.

Dievs man deva, Dievs man deva,
Dievs rokā neiedeva,
Dievs rokā neiedeva,
Kamēr pati nepelniju.

Kad sēdēju, tad rakstiju;
Kad staigāju, tad adiju;
Izdzidama, sadzidama,
Tad vizītes penterēju.

Teic, māmiņa, manu darbu,
Neteic manu augumiņu;
Kas no mana augumiņa,
Kad darbiņa nemacēju?

Maza, maza man zemite,
Bet ražīga labibiņa:
Man uzauga divas varpas
Viena salma galiņa.

Maizītēi es pazinu
Tautu meitas tikumiņu:
Rupji malta, maz micita,
Atlēkusi garoziņa.

No spailītes es pazinu
Netikliša plāvumiņu:
Baltajam abolam
Gali vien nokapāti.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Ko jaunuma nemācies, vecumā nepratīsi.
Ko jaunuma nepadarīsi, tas vecumā bus jādara.
Bagāta maize nenak bez darba.
Acis nobrinās, rokas padara.
Apdomā labi un padari gudri.
Meln darbs — balta maize.
Rokas klepi maizi nepelna.
Strādīgs kā bite.
Mute līdz ausīm, darba nenieka.
Kurš putniņš agri cēlies, agri slauka deguntiņu.
Darbs ceļ, slinkums peļ.
Čakls zirgs iet bez pātagas.
Akmens, kas rit, nesuno.
Acīm vien amatu neiemācīsies.
Beg no darba kā no uguns.
Slinkums saēd cilvēka gribu vairāk nekā rūsa dzelzi.
Es kungs, tu kungs — kas cūkas ganis?
Kur slinkums, tur tukšums.
No miega maizi necep.
Slinks kā pelumaiss.
Kas visas dienas svin, tam nekad nav svētdienas.
Darbam suras sāknes, bet saldi augļi.

Labs tas darbiņš, kas padarīts; labs tas kumoss, kas pataupīts.

Darbs meistarū darina.

Kāds darbs, tāda alga.

Labam darbam labi augļi.

Darbs rāda, kāds meistars.

Kas sliņķi cels par saimnieku, āzi par darznieku?

Ēd ka zirgs, strādā kā gailis.

Taupi maizi, netaupi darbu.

Plikam visur auksti, laiskam visur gruti.

Ar muti Rīgā, ar darbiem zem galda.

Kur daudz vardu, tur maz darbu.

Slinkum, slinkum, laid mani vaļā, tevi kuls — man sāpēs.

Strādā kā ar cimdiem.

Sliņķim gudra mute.

Zirgs par ātru, arklis smags, putra šķidra, gailis traks.

TICĒJUMI

Jaunā mēnesi jāstāda tādas saknes, kam augļi apakša, vecā mēnesi —, kam augļi augšā.

Saknes nedrīkst stādīt pēc saules norietēšanas, tad tārpi izēdot.

Saknes pēc nogriešanas tulīt jānes pagrabā, jo tad nedzēnot atvases.

Ja sakņaugiem lapas noliecas, tad bus lietus.

Nedrīkst nekad atstat neizadītu adatu, jo tad paliek ļoti aizmaršīgs.

Cilvēks, kuru dzeguze ir aizkūkojusi, bus taja gada miegains.

Ja meitas pēc ēšanas ilgi tur galdu nenokoptu, tad paliks vecmeitas.

Galdu nedrīkst slaucīt ar pliku roku, tad bads maja.

Ja bērns gramatu atstāj vaļā un pats aiziet projam, tad nevar vairs iemācīties tani vieta.

Izkapti nedrīkst pie malas nolikt ar asmeni uz augšu, jo tad laime var kājas sagriezt.

Teika

VĀLODZE

Kad visi dzīvnieki raka upes un ezerus, vālodze sēdēja uz zara un svilpoja. Upes racēji gāja sūdzēties pie Dieva, ka vālodze traucējot citus darbā un pati nekā nestrādājot.

Dievs sadusmojās un teica, ka vālodzei par sodu jādzer ūdens vienīgi no koku lapām, citur nekur tā nedrīkst dzert.

Tadēj arī vālodze kliedz: «Dievs, dot liet', Dievs, dod liet'! Lietus nav par brīv'.»

Kārlis Skalbe

LIELĀKĀ SAULE

Milēt un strādāt,
Strādāt un milēt —
Lielākas saules debesīs nava.
Milēt un strādāt,
Strādāt un milēt —
Labāku vārdu cilvēcei nava.

Kārlis Skalbe

* * *

Kas maizes kumosu ar asarām
Ir ēdis, zemi klusi svētidams,
Tas arī zin, kāds spožums debesīm,
Cik brinišķīgs ir augstais zvaigžņu nams.
Tas visu milēt prot, pie zemes kļaujas
Un mūžibai kā mātes rokām ļaujas.

Fricis Bārda

SVĒTIGĀS ROKAS

Nu savu roku svētību
tu izsējis esi kā balvas
pa pļavām, pa druvām un tirumiem
un arī uz manas galvas...

Kad atdevis biji beidzamo
un spēki bij zuduši visi,
ar dziestošām zvaigznēm svētrīta
ka liesmiņa klusi dzisi.

Bet tavu roku svētība zeļ,
šalc kļavās un liepās ap māju.
Es dažreiz kā brāļiem un māsām ar tām
pa vakariem parunāju...

Pa taciņām tām un pa ežiņām,
kur gāji tu, labprāt nu eju
un visur vēl redzu pamirdzam
tavu skumji miļo seju.

Kad zilās puķītes tīrumā plaukst
un pāri tām rudzi plati,
man šķiet: sāk ziedēt tur kritušie
tavi siltie, sirsniņie skati...

Ai, pilnas ziedu un svētības
Šīs rokas, šie skati bija.
Ai, kālab saltajā zemē tās
tik dziļi iezvanīja...

Anna Brigadere

FRAGMENTS NO TRILOĢIJAS «DIEVS, DABA, DARBS»

...pienāca saimnieks ar savu ātro soli. «Pie darba, pie darba! Sarausim vēl labi šerpti, lai laikus var tikt zirgos. Nav jau nekas liels atlicies.»

Bet tas «nelielais» nemaz vairs negribēja iet no rokas. Vismaz Annelei tā šķita. Kad viņa nesa izbērt savus kurvišus, viņas kājas tā divaini ļodzījās, ceļgalos berzedamās. Un vagas likās būt divtik, trīstik garas. Nemaz gala saiet. Un pēcpusdiena šķitās tik gara kā garākā vasaras diena. Pamet, cik reiz gribi, acis uz sauli, liekas — viņa stāv vel arvien turpat uz vietas.

Un tad piepeši, lūk, viņa jau pie mežgaliem. Sarkanās atsit kļavas, sarkanās mežu kores. Pedējā vāga nolasīta, ecēša jau tai pārskrēja pāri. Mājas! Mājās! Annelei liekas, ka vesela mūžība pagājusi, kamēr tā nav bijusi mājās. Miļais tevs! Miļā māte! Krančēlis! Kā tie nu viņu gaidīs. Kā no tālām zemēm. No liela, paveikta darba. Cik miļi, miļi viņi!

Ātri tumst rudens vakars. Kamēr sakrauj maisus, sajūdz zirgus, jau nakts. Annele brauc pirmajos ratos ar kaimiņu pāri. Iedobumā starp diviem maisiem saimniece pārklāj pāri tukšos un aicina meiteni izstiepties garumā, jo tālo ceļu tik un tā nevarēšot noturēt acis vaļā. Neesot jau arī šī diena bijusi viegla tādām mazām sēskām.

Annele brīnās, ka saimniece tagad var tik miļi runāt. Saimnieks nu arī cildina kā čakla darba darītāju, kas lielajiem nemaz daudz nepalikusi pakaļ. Abi viņi runā satīcīgi un laipni.

Anneles prāts gan pretojas, viņš grib izturēt ar lielajiem visas likstas, arī negulētu nakti, bet kājas pašas laižas guļus. Saimniece pasviež tai savu lakatu, un ripojošu ratu ritums sāk to ieaijāt. Kā vatē iegrimst pakavu taktis, braucēju dudinājošās balsis. Kalnā — lejā, kalnā — lejā šūpojas vērums.

Bet piepeši kaut kas aizmirsts kā ar varu atrauj acis vaļā. Bij tak kaut kas — — — sevišķi ieverojams šodien — — kas tas bij?

Acis skatas zvaigznes. Brīnišķas, mirdzošas zvaigznes pāri melnām priežu galotnēm. Galotnes ceļas un grimst, nāk preti, paliek aiz muguras, bet zvaigznes iet līdz nenovērsdamās, acis skatīdamās. Un viņas ir tas, kas atmin, kas šodien par dienu.

«Nu, vai tu to aizmirsi? Šodien taču tava dzimšanas diena!» saka zvaigznes.

«Dzimšanas diena!» Annele tikko skaļi neiesaucās. Viņas pirmā dzimšanas diena.

Un tik jauka, jauka! Tik silta saule bij. Un tads liels, padarīts darbs.

ATZIŅAS

...[auj, lai darbs tevi māca. Kad tu būsi viņu uzvarējis, tad varēsi viņu mācīt.

A. Brigadere

Ed kumosu mazāk, nekā gribas; strādā stundu vairāk,
neka gribas, un redzi — tu dzīvosi ilgi virs zemes.

R. Kaudzīte

Kad tu slinko, tad kārdināšana strādā.

R. Kaudzīte

Kam nav darba dienu, nav arī svētdienu.

R. Kaudzīte

Ja kāds grib pasaulei ko atstat, tad lai atstāj savus
darbus.

E. Veidenbaums

Darbs ir latvju krietnais tikums,
Pamats katrai svētībai,
Darbs ir viņu lepnaais likums,
Pamats dārgai brīvībai.

Auseklis

Katrā darbā, ko tu dari,
Ieliec visu savu «es»;
Pats tu mirsi — tavam darbam
Japaliek uz pasaules.

P. Blaus

Godīgi strādāt! Jo tikai godīgs darbs sekmē tautas lab-
klājību.

J. Čakste

Domā pirms darba sākšanas, ka tas jādara, lai vēlāk, pēc
darba beigšanas, nebūtu jādomā, kā tas nebija jādara.

R. Kaudzīte

Darbs ir Latvijas īstais zelts.

R. Erglis

Nekritizēt, bet strādāt!

K. Ulmanis

* * *

Lija Bridaka

DAIĻUMS

Cilvēcei piemītošo daiļuma apjausmas ceļu kopš agras bērnības nostaiģā katrs pats savā muģā. Protams, ceļš šodien ir daudz īsāks, vieģlāks, parastāks, jo ikvienā no mums jau runā ģenos ierakstītā senģu atmiņa, tāpat savu iespaidu atstāj arī vide, kurā dzģvojam, ģimenes un tautas tradģcijas, inteliģences un kultģras pakāpe. Pat pavisam mazs zģdainģtis uzsmaida mģtei, uzsmaida saulģtei un krāsainam grabulģm, ar zemapziģu uztverdamģ piemģlģguma, maģguma un krāsaina daiģuma starojumu. Izbrģnģ atģalsodamģ to, ko stģsta apkģrtģjie cilvģki un daba, vģlģk arī mģksla, arhitektģra, bģrns, augdamģ par jaunģti, sģk apzinģties daiģumu sevģ, savģ bģtnģ, sģk to apzinģģ meklģt un vairot.

Tautas daiģuma izģģtas pamatģ ir etniskģs un nacionģlģs tradģcijas. Interesanti, piemģram, tas, ka latvieģiem viens no daiģuma sinonģmiem ir «ģalts», bet krievģm — «ģarkans». Balta seģa, baltas drģnas ir latvieģu tautumeģtas skaģstuma kritģrijs, daudģos gadģjumos tas tiek paplaģģnģts un sasaģģģģts ar morģles jģdzģnģiem «ģrietns», «ģabģabģģs», «ģikumģks», piemģram:

Balta zied ģriģu druģa
Par visģm druģģģģm;
Balta ģģģa sģrdģģģģ
Par visģm meģģģģģm.

Balta nāca tautu meita
Kā ar sniegu apsnigusi.
Nav ar sniegu apsnigusi,
Nāk ar savu tikumiņu.

Laikam, vadoties no mūsu etniskā tipa, par skaistiem tauta tiek uzskatīti gara auguma, stalti cilvēki. Ipaši tas attiecināms uz vīriešiem. Tautas dziesmās bieži tiek cildināts arī meitas smuidrums:

Ne par naudu es nopirku
Sev diženu arājiņu.
To man dara sārti vaigi,
To smuidrais augumiņš.

Lūk, par augumu runājot, ražens, dižens, smuidrs — arī daiļuma sinonimi mūsu tautai.

Nenoniecinošā dažādu tautu dažādo skaistuma izpratni, ir tomēr daži kopīgi un neapstridami kritēriji. Pats galvenais no tiem — harmonija, saskaņa, kas valda visās izpausmes un visās vietās dabā. No pirmsākumiem gan zemeslode, gan kosmiskā pasaule ir veidojusies harmoniska savos kontrastos un daudzveidībā, tāpēc varam teikt, ka viss dabiskais ir skaists un skaistais — dabisks. Šī izjūta kā pamatmers neliedz kaut ko paspilgtināt, piemēram, telpā. Kad cilvēks izjut savu vietu, savu raksturu un tipu, savu krāsu apkārtējā krāsainībā, viņš var atļauties īpatnēju saspilgtinājumu savas personības izteikšanai gan dzīvē, gan mākslā. Vēl tikai jāatceras, ka cilvēka ārējais skaistums nav sastingušas gleznas skaistums. Ir bieži redzamas daiļas sejas, kas piesaista visu uzmanību, bet pēc tam ātri apnik, kā apnik nedzīvas puķes. Turpretim ārēji nespilgta personība parastu, pat neskaistu seju var būt ļoti pievilcīga ar savu temperamentu, raksturu, garīgumu, emocionalitāti, asprātību, graciozitāti vai kādām citām īpašībām to kopumā, kustība un maiņa. Mēdz sacīt: «Pievilcība ir skaistums kustībā», un šāds skaistums piemīt francūzietēm.

Runājot par sievieti, jāuzsver sievišķīgums, maigums, trauslums, jutīgums, mātes misijas cildenums un apskaidriba, bet vīrieti — vīrišķīgums, iznesība, varonīgums, drosme, prats.

Ko līdz garis ozoliņis,
Kad nav ziles galiņā?
Ko līdz dailis teva dēlis,
Kad nav gudra padomiņa?

Skaistums gandrīz vienmēr saistīts ar vel citam īpašībam un paradībam. Āriene — noteikti ar tīrīgu un kārtīgu. To sapratuši jau sirmā senatnē:

Kas no liepas kuplumiņa,
Kad nav smuidra augumiņa?
Kas no meitas daiļumiņa,
Kad nav laba tikumiņa?

Vārdam «daiļš» cieši līdzās stāv vēl viens jēdziens, kuru arī varētu dēvēt par skaistuma jēdziena sinonīmu, — apgarots. Apgarota seja ir daiļa — kad cilvēks mīl, kad klausās muziku, kad domā par cildeno, augsto un svēto. Apgarota ir Dievmātes seja glezna un ikvienas mātes seja, kad ta raugās savā bērņā. Apgarots skaistums nenoveco. Paraugieties vecmāmiņa, pavērojiet vectēvu — vaigs vienās krunkas un krunciņās, acis izbalējušas, bet cik gaišs ir dzīves gudrības starojums! Luk, patiesais skaistums — ka rudzu maizei — vienkārsšs un spēcinošs.

Mīlestības piepildīts katrai tautai ir dzimtenes, tās dabas daiļums. Tas bagātīgi atrodams latvju dainās: gan plaukstošais pavasara daiļums ar ziedošām pļāvām un putnu dziesmam, gan vasaras daiļums ar kūpošām rudzu druvām, gan brieduša rudens daiļums ar zeltotiem labības laukiem, gan arī saltās un baltas ziemas īpatnejais daiļums. No tautasdziesmām šāds dabas redzējums parnācis uz literatūru, galvenokārt dzeju. Laikam gan nebūs neviena dzejnieka — ne pagātne, ne tagadnē, kurš neapprakstītu Latvijas dabas neizmēlamo pievilcību. Taču — jau agrāk ieskanejies, tagad tas ir līdz kliezīnam sakāpināts sāpju un rūpju sauciens par to, ka mūsu daba tiek sagandēta un izpostīta, ka ūdeņi vairs nav tīri, ka bojā iet augi, koki un dzīvnieki, ka arī cilvēku dzīvība ir briesmām pakļauta. Izzudusi saprātīgā, dabai tuva dabas skaistuma izjūta, kas, piemēram, strāvo no katras lappuses Jāņa Akuratera «Kalpa zēna vasarā». Alberts Caune mūsu šodienas literatūra atklājis visvienkārsšako, gandrīz nepamanāmo augu brinūmājo pasauli, ko pats novērojis, lauku dārbus darīdams. Mežs, zeme un debesis viņam parādās skaistuma pārpilni. Ieskatam dažas rindas no tēlojuma «Meža pļavā»: «Zilgalvīšu čiekurišos vecmāmuļu laipnība un mīļums. Melnīgnējās vēlpienes spēcīgas otas pamērcētas pašā saule. Viens otru skauj zeltaino mauraugu lapu asmeņi, lielie ziedi izmirdzējuši jau pirms Jāņiem. Apēnojuma nebaidīdāmās, silti un spoži spīd mazās retēju acis. Katra — koši dzeltens krustiņš ar mazliet tumšāku maigu vairodziņu vidu.

No kārķļu krūma raugās zeltenes. Katrs smagi dzeltenais zieds dziļš un skropstains, kurā vasara paslepusi kādu vel nezināmu brīnumu, kas vilināt vilina.»

Vai esat pamanījuši un ievērojuši, vai pazīstat šīs puķes? Dabas daiļums ir mūžīgs un daudzveidīgs — vienalga, saredzam mēs to vai ne, un zaudētājos paliekam tikai paši — paviršie, steidzīgie, augstprātīgie.

Tiesības uz dabas daiļumu ir tiem, kuri to saudze un vairo, nevis posta un paņem alkatībā vienīgi sev, jo skaistumu un aromātu nezaudē tikai tas zieds, kuru mēs nenoraujām, nenoplūcam.

Kopš seniem laikiem latviešiem raksturīga ir vēlēšanas dzīvot lauku viensētā, ne ciematā. Tad katrs var iekopt savu sētu atšķirīgu no pārējām, veidot taja ģimenes tradīcijas, justies tajā kā pilnvērtīgs saimnieks. Taču — lai cik atšķirīgam, šim sētām bija arī kopīgas iezīmes, par daiļām tika atzītas un pieņemtas tikai sakoptas mājas un drūvas, tiri turēti celiņi uz ēkām un aku, puķu dobes pagalmā vai darza pie logiem un augļudārzi ar kuplām ābeļiem.

Arī māksla padara daiļāku mūsu dzīvi. Ta bagātina ne tikai atsevišķus cilvēkus. Caur mākslu tuvinās tautas, jo māksla vispilnīgāk izsaka tautas dvēseli. Ļaudis, kuri spējīgi to uztvert un novērtēt, nekaros, nepostīs, neuzspiedīs citiem savu varu. Uz to*ir cerējis Kants, sacīdams, ka skaistais ir tikumības simbols. Uz to ir aicinājis Dostojevskis, rakstīdams, ka skaistums izglābs pasauli. Uz to ir mudinājis arī Nikolajs Rērihs, pulcinādams tautas zem kultūras, mākslas un daiļuma karoga. Ikviens, kurš smeļas no daiļuma avotiem, dzīvo gaišāk, labāk un palīdz citiem tapt tīrākiem, laimīgākiem.

Arnolds Strazdiņš

FRAGMENTI NO RAKSTA «LATVISKĀ IZNESĪBA»

Latvietim daiļums ir tikums, cieti turams, mācāms un daudzīnāms, rādāms visur, līdz ar mītiem soļiem un teikto vārdu. Vienlīdz iznesīgam jābūt kā ciemos, tā ceļā, tā mājās.

Gods, godprātība, godāšana, goda došana savā latviska uztverē ir pilnīgi tīra no liekulības un glaimiem. Šeit iznesīgas izdarības pauž daiļo tikumu, kas palīdz kārtot mūsu sadzīvi savējo un svešu starpā.

Savās mājās gods jādod vecākiem ļaudim un tiem, kas to sevišķi pelnījuši. Bieži vien goda došana savienota ar kādu

sevišķu izpalīdzību, ar ko tā paliek vēl aizkustinošāka, svini-
gāka, mīļāka: .

Kas godīgs tēva dēls,—
Ilgi jauna līgaviņa:
Paceļ krēslu, noaun kājas
Grūtajās dienīnās.

Liekas, ka nekas nevarētu skaidrāku liecību dot par kāda
cilvēka pieklājību un cēlumu kā taisni šāda goda došana. Tā
pierāda, cik stipri latviskā iznesībā izpaužas tautas raksturs
un dvēseles īpatnības. Nav nekā ārīga, pieņemta, viss ir tīrs,
sirsniņš, dievestības pilns. Tāpat tas ir arī ārpus mājas:

Vediet, tautas, sērdienīti,
Bet jūs viņu godājiet:
Paceliet zīda krēslu,
Noņemiet vainadziņu.

Te redzam, kādu saprātību un smalkjūtību prasa latviskā
iznesība. Neklājas godāt tikai bagātākos, augstākā ļaužu
kārtā stāvošos, bet vienlīdz iznesīgam jābūt pret visiem.

Izbrīnu radis katrs, kas nebūs iznesīgs, nepratis godu dot,
kam tas pienākas:

Muļķe, muļķe, tautu meita,
Kur tik muļķe gadījās:
Satiek manu māmuliņi,
Nemācēja godu dot.

Vērojot dainas, redzam, ka māsa savu iznesību pret brāli
galvenā kārtā parāda mājās, pašu sētā. Bet, izejot ļaudis,
savu daiļo iznesību pret māsu pasvītro brālis:

Bāliņš mani dusēt veda
Rakstītās kamanās;
Slid kamanas, dzied bāliņš,
Es aiz laimes nedusēju.

Ļaudis priekā apstājas, vērodami šādu braļa uzmanību.
Viņi priecājas, ap sevi sajūzdami daiļumu un sirsniņu, kas
ietverti iznesīgās izdarībās:

Redz, kur koši piederēja:
Brālīts māsu vizināja;
Piebrauc vienu ievas krūmu,
Appušķoja kumeliņu.

Arī godos un svētkos brālis tur bēdu par masu, uzmanīdams, lai viņa negarlaikojas.— — —

Sava noteikta iznesība vērojama arī puisi un meitu savstarpeja satiksmē.— — —

Es gan redzu, es gan redzu,
Kurš puisītis mani grib:
Ik svētdienas pie baznīcas
Piesien manu kumeliņu.

Cerē mani, tautu dēls,
Lai ļautiņi nenoprot:
Ne pie manis roku liec,
Ne ar labu vārdu saki.

Nāc, meitiņa, pablakām,
Sniedz rociņu paslepeni;
Lai neredz tie ļautiņi,
Kas man tevi nevēlēja.

Skaistu uzmanību latviskā iznesība prasa arī no citiem ļaudīm, kas sastop puisi ar meitu sarunās:

Es redzēju tautu dēlu
Ar meitiņu runājam.
Es apmetu lielu riņķi,
Viņiem kaunu nedarīju.

Uz vispārējo iznesību puisi un meitu starpā attiecinama arī visa iepriekš minētā izturēšanās — iešana, ģērbšanās, runāšana, dziedāšana u. c., kā arī jaukā valoda, kas savā greznumā izaugusi taisni puisi un meitu starpā. Šīs — — — sarunas ir apvītas ar latvisko smalkjūtību, tanis aizvien iedzirkstas skaisti ieturēta jautrība, kas reizē ar izvairīšanos nosaukt lietas īstā vārdā, piedod teiktai valodai vieglumu un padara to brīvu un nepiespiestu. Ar greznu «salona» valodu vienmēr ir lepojušies franči. Butu laiks vairāk lepoties ar savu dainu valodu arī mums.

Puisis, kas velti meklējis, kā iekļūt meitu sētā, beidzot tiši iejāj rožu dārzā un nu jūtas tik nelaimīgs:

Piedodiet, jaunas meitas,
Man notika nelaimīte:
Man ielēca kumeliņš
Jūsu rožu dārziņā.

Bet vēlāk ir jāsaprot, ka bez maksas nav tik viegli to atdabūt:

Tautu meita, ne māsiņa,
Atdod manu kumeliņu!
— Kā es varu tev atdot,—
Liela skāde notikuse.

— — — Bildinājumus latvietis parasti ir izteicis aplinkus vārdiem, tādējādi šim brīdim piedodot savu īpatu daiļumu, un tā arī vieglāk izteikt šo daudzreiz tik grūti izsakāmo vajadzību.— — —

Dievs palīdz, tautu delš,
Linu zemi ecējot!
— Paldies, tautu zeltenīte,
Pate būsī plūcēja.

Tā. Meita bildināta — grūtais neveiklais brīdis garām. Un tik viegli, daiļi, iznesīgi:

Ai, miļā tautu meita,
Meties biedros ar manim!
Nāc ruden linus plūkt,
Pavasārī dvieļus aust.

Izteikts aicinājums uz darbu, bet reizē arī katram saprotama precību valoda.— — —

Ne jau šie piemēri vien runā par grezno, jauko, iznesīgo valodu. Visas dainas to apliecina, aicinādamas arī mūs piegriezt vairāk vērības savam tagadējam izteiksmes veidam.— — —

Jānis Lapiņš

DAIĻA DZĪVE

Pasaules būtības pamatos ir skaistums. Lielais Pasaules Autors nav apmierinājies ar kaut kā radītu pasauli. Tas radījis to brīnišķu un daiļu. Viņš pats ir gribējis priecāties par to.

Skaistums ir vienmēr un visur, kur ir veids, kārtība, noteiktība; tikai haosam trūkst daiļuma. Tāpēc arī lietu Autors

no haosa ir formas radījis un visam ir pielicis mākslinieka roku.

Okeānu dzelmēs brīnišķās krāsās staigā zivis, nesdamas līdz uguntiņas. Visos okeānos ir nepārtraukta svētku uguņošana plēsīgu zivju un zvēru valstībā. Gaisos lido putni viskrāšņākām spalvām, un zaļos mežos milestības pilni spārnaini dziedātāji izsaka savas nojautas. Viņiem atsaucas nemitīgi sienāžu un cikādu orķestri. Jau tūkstošus gadus ir aizrādīts, ka lauku puķes ir apģērbtas tā, ka Zālamans visā savā godībā nav bijis tāds kā viena no tām. Un pār visu to spīd skaistuma avots, brīnišķā saule, pacēlusi rokas zemes radības svētīšanai. Viss, kam veids un dzīvība, viss atsaucas lielajam skaistuma aicinājumam.

Ikvienā cilvēkā mīt slāpes pēc dailes, ikvienā dvēselē skaistais rada saldu kvēli un liek dvēselei šūpoties zīda šūpolēs. Vai tas ir bērns, kam pasaule veras vaļā kā brīnumains zieds, vai tas ir jauneklis, kam sirds kaist pirmā acu mūzikā, pirmā mīlas minējumā, vai tas ir ozola vīrs, kas cīnās ar likteni, jeb māte lolo savu sirds lolojumu — jaukāko pasaulē, jeb tas ir vīrs ar sirmu matu oreolu, — visu viņu dzīvē ir liels skaistums, ja mēs to apskatām redzīgām acīm. Šī redzēšana padara dzīvi skaistu. Turiet acis vaļā, un pasaule liksies jums daiļa.

TAUTASDZIESMAS

Sniedze, sniedze, tautu meita,
Bāliņš putu gabaliņš;
Vai jūs bija Dievs salicis, —
Abi vienu daiļumiņu!

Daiļa mana rota bija,
Smuidris mans augumiņš,
Rotu pati darināju,
Laima smuidru augumiņu.

Kar, māmiņa, šūpulīti,
Kar pie loga saulītē:
Lai es augu daiļa meita,
Daiļa darba darītāja.

Skaistu ņemu ligaviņu,
Bagātības neraudziju;
Rīgā pirku bagātību,
Skaistumiņa nevarēju.

Ražans manis pūra vāks,
Ražans pūra dibeniņš;
Ražanam puisīšam
Doš' pūriņu vizināt.

Skaists bij manis vainadziņis,
Vairāk zelta, ne sudraba;
Novizēja, nospīdēja
Tautu galda galiņā.

Grib bitīte saldu medu,
Silā ziedu neņēmusi;
Grib māmiņa daiļa znota,
Meitai rudas villainītes.

Es neraugu, tautu dēls,
Tava daiļa augumiņa;
Paskatos lauciņā,
Vai maizīte tira auga.

Smuks bij manis arājiņš
Par visiem arājiem:
Zilas acis, sārti vaigi,
Iedzeltēni matu gali.

Par maizīti nebēdāju,
Kad tik daiļis arājiņis;
Paskatos arājā,
Šķiet maizīti paēdusi.

Tīras auzas traku dara
Manu bērū kumeliņu;
Sudrabiņi daiļu dara
Manu jaunu ligaviņu.

Brāļu māsa sētiņā
Kā saulīte istabā;
Nebij zelta, nej sudraba,
Tik baltās villainītes.

Sudrabota mātes meita
Negrib iet maltuvē,
Liec sudrabu pūriņā,
Līgo pati maltuvē.

Dižens puisis, daiļa rota,
Iznesīga valodiņa;
Tam vajaga pretī tādas
Iznesīgas līgaviņas.

Augum, manu agumiņu,
Tu trejādi iznesies:
Pirms cepure, pēc cepure,
Vidā ziļu vainadziņš.

Tā meitiņa kā puķīte
Pie māmiņas uzaugusi:
Jauka pati uzskatīt,
Jo jaukāka valodiņa.

Viens pats man bāleliņš
Kā tas rīta auseklīts;
To saņēmu, to pavadu
Ar jauko valodiņu.

Izstaigāju svešu zemi
Ar jauko valodiņu:
Kura jauna, tā māsiņa,
Kura veca, tā māmiņa.

Dzied', māsiņa, skaistas dziesmas,
Skaisti tavi bāleliņi,
Skaisti tavi bāleliņi,
Skaistu dziesmu klausītāji.

Gana man greznu dziesmu
Tai mazā galviņā,
Nav vēl viena izdziedāta,
Jau deviņas sacerētas.

Kur, bāliņi, tādu ņēmi,
Kur tev tāda gadījās:
Dziedātāja, runātāja,
Daiļu darbu darītāja.

Rota, rota, skaista rota, —
Kas tev skaistu darināja?
To darija veikli pirksti,
Pate daiļa nesēja.

Maza, maza man sieviņa
Par visāmi sieviņām:
Balti viņas kubuliņi,
Baltas viņas karotītes.

Slaukat, meitas, istabiņu
Vakariņa krēsliņā,
Lai laimite nepakrita,
Naksniņā staigādama.

Sen dzirdēju, nu redzēju,
Tautām grezna istabiņa:
Visapkārt saule tek,
Zelta sietu sijādama.

Maza, maza istabiņa,
Jauka, jauka dzīvošana;
Dieviņš ēda launadziņu
Baltajos šķīvišos.

Kam tā tāda daiļa pļava,
Kam tie daiļi pļāvējiņi?
Mana tēva daiļa pļava,
Tautu dēli pļāvējiņi.

Kalnā kāpu skatīties,
Kā raženi upe tek:
Pa malām zelts tecēja,
Vidū rit sudrabiņš.

Glīti, meitas, dzīvojiet
Liela ceļa maliņā,

Gludu galvu, baltu muti,
Tīru namu, istabiņu.

Ej, māsiņa, tautiņās,
Dzīvā koši aizgājuse,
Dari godu tai mā sai,
Kas palika brālīšos.

Kas no balta linu krekla,
Kad to baltu nevelēja,
Kas no smuidra augumiņa,
Kad godam nedzīvoja.

Maza bija man māsiņa,
Ziedainām rociņām,
Tādas auda villainītes
Kā ziediņi ieviņā.

Izrakstīju goda kreklu
Trejādiem rakstiņiem:
Saulītēm(i), zvaigznītēm,
Ozoliņa zilītēm.

Slinka bija tā meitiņa,
Kam bez raksta villainīte;
Vēl slinkāka tā meitiņa,
Kam nav baltas villainītes.

Es cimdiņu neadīju
Bez sarkana dzīpariņa:
Sarkanais dzīpariņš
Mirgu meta pūriņā.

Kāda kura diena bija,
Tādu sedzu villainīti:
Saulē dienu baltu sedzu,
Lietus dienu pelēko.

Bāliņam pavaicāju,
Kādu vīt vainadziņu.
— Vij, māsiņ, sarkanrožu,
Tāds tev labi piederēs.

Cauri gāju bērzu birzi,
Rokā nesu vainadziņu:
Lai tie man nenobirtu,
Brāļa pirkti vizulīši.

Saglaudū galviņu
Kā cielaviņa;
Uzliku vizuļu
Vainadziņu.

Visi ziedi vasarā,
Visus viju vainaga;
Ābel's ziedu vien neviju,
Tie raud gauži valkajot.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Zied kā puķe, aug kā roze.
Puisis kā ozols; meitas kā bites lido apkart.
Tira māja -- sievas rota.
Kaķis lepojas ar asti, sievietē ar matiem.
Nelīdz smukums, ja nav tikums.
Skaistums zūd, tikums pastāv.
Ne viss labs, kas skaists.

TICĒJUMI

Apģērbu nedrīkst gulta likt, tad viņā nav piekrišanas.
Ja jaunas meitas mazgā muti avotā, tad viņas būs skaistas.
Mati jāgriez jaunā mēnesī, lai viņi kupli ataug.
Mati jāmazgā apdziru zaļu ūdeni.
Jāmazgājas piena sulas, jo tad seja būs balta.
Māras dienā priekš saules lēkta mute jāmazgā tadā upes
ūdenī, kas tek pret sauli, tad mazgātājs augs balts.

KLUSĀS DIENAS BRĪNUMS

Zils debess dienas vidū klājas tāli,
Uz platām vīgu lapām saule silst;
Pa upeslejām kalst vēl siena vāļi;
Viss gaiss ar zemesdvašas smaržām pilst.

Tas saldais maigums tavu dvēseli raisa,
Tai klusai dienai brīnums ir ko bilst,
Sirds kūst un ligojas no saules gaisa.

Līdz sāpēm pilna dvēse aug un lūst,
Bez gala dailē jaunā plūsmā plūst.

Imants Ziedonis

FRAGMENTI NO «POĒMAS PAR PIENU»

Es skatos, kā Alīna mazgā piena traukus,
un domāju, ka viņa pati arī
ir ļoti tīrs cilvēks.
Te, kur zemes zied tīras
un purvos — balts vaivariņš,
un skaistākais auglis
ir baltais dzidrais,—
te grūti ir slaucīties netīrā dvielī.

Paulinei pāri piecdesmit.
Tas ir tāds atāla laiks.
Iekšā atkal pumpuro, un
gribas krauties zārdos.
Viņa pati saka:
savam plāvējam
ne tikai baltu kreklu —
baltu dvēseli atdotu.

— — —
Radu vecā
vedeklu pēta:
cītīgi cep,
veikli vāra,
galdu klāj
ar puķīti vāzē.
Papusdienoja,
aizgāja peldēties.
Kas mazgās traukus?
Tā ir tāda
dzīvnieciņa čakliba, saka vecā.
Tikai līdz vēderam.

Imants Ziedonis

FRAGMENTS NO GRĀMATAS «TU DZĪVOJI DIŽU DARBU»

— — — Pirmā būtiskā īpašība, kas piemīt dainu īstenībai un līdz ar to arī tautasdziesmu varonim, ir daiļums. Latviešu folklorā to izsaka vārds «balts». Baltam kļūt nozīmē kļūt skaidram, daiļam un labam reize. Vārds «balts» sevī ietver estētiskās un ētiskās vērtības reizē, dainu ļaudis nešķir daiļo no labā. Un tas nebūt nenoliedz arī parasto ikdienas darbu.

Dainu ļaudis grib daiļi piedzimt, daili mūžu nodzīvot, daiļi nomirt. Būt baltam, spodram, tīram.

ATZIŅAS

Nav lepna mana tēvija,
Bet dziesmās viņa mirdz.

R. Bērziņš

Skaistums ir ikkurā darbā un ikkurā kustībā, ko dara ar prieku, mīlestību un aizraušanos.

«Zemes Spēks»

Turi skaidru to zemi, kurā tu dzīvo, un dari jauku to tautu, kuru tu mīļo.

K. Kundziņš

Ikviens lai savu kaktu slauka,
Tad katra vieta būs jo jauka.

J. Alunāns

Gods un tikums tautas izpratnē ir augstākā — garīga skaistuma izpausme.

P. Zeile

Dzīves laime ir daiļumam ļauties,
Izdert kausu, ko pasniedzis tas;
Rīt pie krusta ar nopūtu kļauties,
Sadegt sāpēs un nebūt nekas.

J. Ziemeļnieks

Mazs stūrītis var daudz augļu dot,
Ja viņu īsti apkopt prot.

J. Cimze

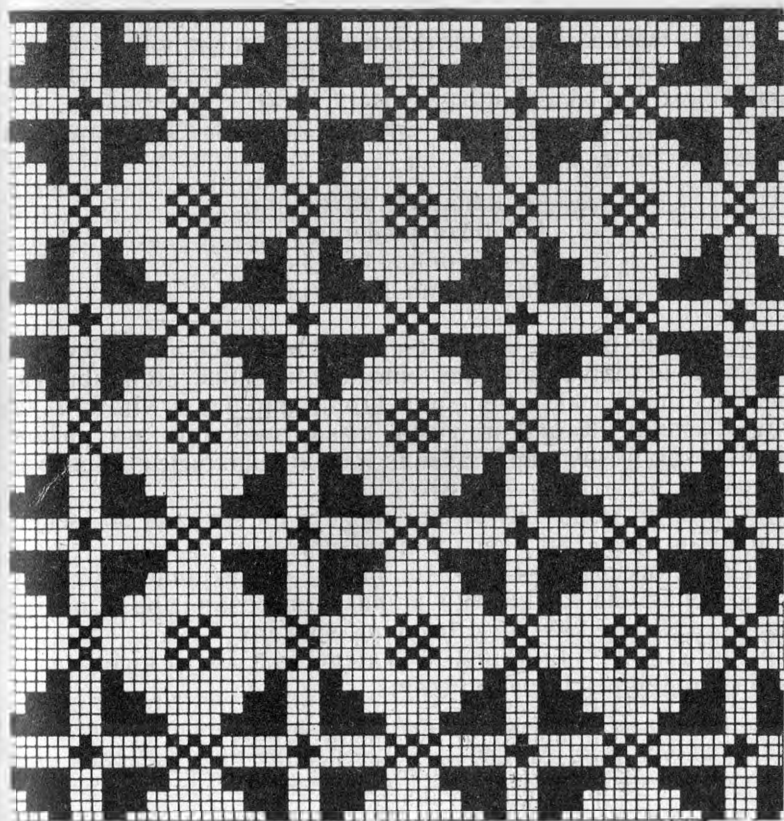
Skaistums ir daudzveidīgs kā pati daba, kā pati cilvēka dzīve.

P. Zeile

Pasaule ir teiku ābele,
Kas gaida, lai to krata.
Un viņas zelta āboļus
Lai katris redz un skata.

A. Brigadere

GODS

Skaidrite Lasmane

GODS

Latvietim nav bijuši vajadzīgi īpaši tikumības uzraugi. Viņš pats ir savas vērtības nodrošinātājs un uzraugs; paša kauns un paša gods ir svarīgākie dzīves virzītāji.

Gods izsaka cilvēka attieksmi pret savu vai citu rīcību — notikušu vai nenotikušu. Latviešu folklorā gods un kauns ir galvenie tikumiskas rīcības vērtētāji.

Kauns un gods folklorā saistīts, apzinoties abu parādību vienotību un saikni.

Ai, kauniņis, ai, godiņis,
Abi lidza piederēja:
Kas kauniņa bijājas,
Tas godiņu paturēja.

Kauns ir izteikti intīms un individuāls savas rīcības un stavokļa pardzīvojums, kas emocionāli iezīmē atbilstību vai neatbilstību priekšstatiem par krietnumu un ir virzītājs tā saglabāšanai. Kauns ir viena no agrinākajam un pašām dabiskākajām sevis apzināšanās formām, kas veicina pašierobežošanu un uztur paškontroli.

Gods, ar godu dzīvot nozīmē dzīvot saskaņā ar senču tradīcijām, paražām, vērtībām un normām.

Gods folklorā tiek izprasts līdzīgi pienākumam. Kā jebkurš pienākums tas saistīts ar pašierobežošanu, paškontroli, pašpiespiešanu, kas ne katram pa spēkam.

Tauta goda jautājumā ir kategoriska un principiāla — goda zaudējums ir neatgūstams:

Cērt, bāliņi, manu galvu
Ar aso(i) zobentiņu,
Ka es savu vainadzīņu
Ar godiņu nevalkāju.

Varbūt tāpēc, lai pārlicinātu un atgādinātu par ricības nepārtrauktas kontroles nepieciešamību. Goda jēdziens te norāda uz cilvēka pienākumu pret savu izvēli. Gods tad ir dārgaks par zeltu un sudrabu, šiem augstākajiem vērtību simboliem. To neatsver ne āriene, ne apģērbs, ne bagātība. Jo mirkļa nevērbībai pret sevi var būt sekas muža garuma. Lai no tam pasargātu, tauta atgādina atbildību, pienākumu, kas arī ietverts goda apzīmējumā. Gods ir pamudinātājs būt saskaņā ar sevi un pasauli, saskaņā, kas atkarīga no cilvēka un viņa ricības.

Ne tikai ar kaunu un godu, bet ar visu tikumisko vērtību kopumu folklorā orientē nevis tikumam — vārdam, bet tikumam — darbībai. Caur vārda apceri un pārdzīvojumu tauta cenšas padarīt tēvu tēvu padomu par iekšējas dzīves daļu. Kultūrā apgutais iekšējais «nedrīkst» attur, lielākajā gadījumā daļā pat nepamatojot, kāpēc nedrīkst.

Folklorā nejūt bargu ierobežojumu un sodu nomācošas gaisotnes. Aizliegumu pavada dabisks vieglums. Sodu moka folklorā neliek izciest un pārdzīvot. Vēsture var liecināt preteji, ja atceramies vēl 17. gs. raganu prāvu upuru skaitu. Taču ar to jau folklorā atšķiras no dzīves, ka tā nedublē nelabvēlīgo esamību, bet aicina pacelties pari tai, nevis lai to nejustu, bet lai to nevarotu.

Drīkst — nedrīkst ir senču gudrības liecība, krietnas un raženas dzīves nosacījums.

Aldis Goba

LATVJU TAUTAS GODS

Fragmenti no grāmatas «Latvju tautas gods»

— — Savas tautas goda sargāšanā jāpiedalās absolūti visiem latviešiem, tiešām visiem, jo viena paša latvieša padarītais negoda darbs varētu mest ēnu uz visu tautu. Runāsim biežāk par tautas godu, apcerēsim to, apdomāsim visas iespējamības, lai beidzot arī savas tautas goda sargātāji mēs būtu visi, tiešām visi.

Mums vienmēr jābūt nomodā par savas latvju tautas godu, mums jāsarģā, jāvairo un jāspodrina ne tikai savs, bet tadā pašā mērā un vēl vairāk savas tautas gods. Gods lai ir vienmēr bezgala dārga manta šai pasaulē, dārgāka pat par

dzīvību. Savas valsts vai tautas godu izkarodami un aizstāvēdami, tukstoši un atkal tukstoši nicinājuši ciešanas un nāvi un, brīvības un tautas goda karotāju slavas apmirdzēti, iegājuši viņā saule, un viņu piemiņa palika dzīva. Savas tautas un valsts goda sargāšana, vairošana un stiprināšana vienmer bijis un arī turpmāk būs neizsmeljams spēka avots, dižens pamudinājums lieliem un svētiem darbiem. Un viņa vārdā ne tikai upurētas dzīvības ciņas laukā, kad sajūsma uzliesmoja, bet arī veltīts labako cilvēku mužs — parastajā ikdienas darbā, kas rit no dienas dienā un tā cauri gadu desmitiem. Savas dievišķas mātes — savas tautas — slavai un svētībai strādāt viņiem nekad nebija par grūtu. Savu daļu darba mēs varam pielikt katrs, un neaizmirsīsim, ne uz brīdi neaizmirsīsim, ka mēs visi esam sarga vietā par savas tautas un valsts godu!... Bet nu apcerēsim, vai visur un vienmēr mēs pilnā mēra pildām šo pienākumu. — — —

— — — Mums visiem vajaga zināt, cik liels dzīvības spēks slēpjas mūsu tautā. Latvieši un leiši, kas tagad apdzīvo apmēram tās pašas zemes, ko apdzīvoja priekš pāris gadu tukstošiem, bija ierobežoti samērā šaurā telpā un nevarēja savairoties par daudzmiljonu tautām, kā to varēja jaunākas tautas, kas atradās ārpus šī centra, kā, piemēram, krievi. Latvieši nevarēja tā savairoties, bet, palikdami savā Dieva un Laimas dotā zemē, viņi sevi pasargāja citu lielu spēku — izturības un dzīvības spēku. Latviešu un lietuviešu tautu nebija iespējams ne iznīcināt, nedz arī pārtautot. Lai tikai iedomājamies, kādas dienas piedzīvojis šis mūsu zemes gabals, tagadēja Latvija, kauču pēdējā gadu tukstoti. Tam pāri gājuši neskaitāmi kari, pāri vēlušās milzīgas svešinieku armijas, postīdamas, dedzinādamas, kaudamas, un, piemēram, krievu armijas vadoni varēja ziņot savam caram, ka šie vairs neesot ko postīt. Šim zemes gabalam un pāri latvju tautai gājuši šausmīga bada, briesmīga mēra laiki, protams, ne jau pašu latviešu vainas dēļ, bet gan kā sekas svešnieku iebrukumiem un neatlaidīgiem postījumiem. Veseli apvidi palikuši tukši, un it kā durvis atvertas uz turieni visas pasaules gājējiem. Tomēr atkal un atkal latvietis piecēlies un atkal un atkal bijis šis savas Dieva un Laimas dotās zemes īstais apdzīvotājs, istā zemes tauta un pamats dzīvei.

Šiem briesmu darbiem pievienojās cittautu «kultūras nesēji», cenzdamiem nomākt latviešus citādā kārtā, pataisīt tos par vāciešiem, poļiem vai krieviem. Svešie to darīja, izmantodami visu, lai tā baznīca vai skola, vai raksti. Ar svešām idejām viņi centās nomākt latviešu tautas garu, lai latvieša

krūtis liktu nelatvisku sirdi un latvieša galvā nelatviskas domas, lai latvietis justu, domātu un gribētu būt ne latvietis, bet kas cits — vācietis, polis vai krievs, vai arī nekas cits ka pasaules klaidonis bez savas zemes svētības. Tā viņi pūlējās, bet latvietis palika latvietis vienmēr un līdz šim un turpmāk tads bus. Latvietim pieder šī zeme, un viņš ir šīs zemes sargs un kulturas veidotājs. Patiesi, liels dzīvības spēks slepies latviešu tautā, kauču viņa ierobežota nelielā zemes viducī. Šī savas tautas dzīvības spēka apziņa lai ceļ mūsu godu. — — —

— — — Mūsu attistība tika traucēta un nomaldināta, ne jau mūsu spēki iztukšoti. Tas ir mūsu lepnums. Tautas butnes dziļumos notiks klusā brieduma gaita, process, un tas vēl atkal un atkal parādīsies uz āru — darbos. Pat ziemas laika graudā notiek pārmaiņas, kas sagatavo graudu pavasarim un lielajam dzīvības uzdevumam. Un tepat dzimtbušanas laikos notika klusais briedums, kas uz āru parādījās latvieša zemturības atdzimšanas gadu desmitos. Un ta arī daudz lielākos apmēros šis pēdējais gadu tūkstotis klusība sagatavojis latviešu tautu jauniem un lieliem uzdevumiem pasaulē.

— — — Svešais mūs skaldīja, latviskais vieno. Šīkie merķi mus sanaidoja, bet dižie mūs atkal vieno. Un, jo spožaka bus mūsu tautas misijas doma, jo vairāk un stiprāk ta vienos. Latviešu tautas misijas doma mūs izglābs no visam nelaimēm, kur vēl līdz šim neatradam padoma.

Lai spožs ir mūsu tautas gods. Lai šis gods mums liek augt lieluma.

Janis Lapiņš

FRAGMENTS NO RAKSTA «VĪRA GODS»

— — — Tauta bez goda ir kā klibs zirgs: viņu pazist jau pa gabalu. Tālu ar tādu nekur neaizbrauksi. Gods mirdz gadu simteņus ka dzintars, bet vīrs bez goda prāta allaž skrien netīrās cūkas. Vīra butība un vērtība, viņa lielums un dziļums ir goda prāta, kam allaž ir klints cietums.

Vīra gods ir uzticība; likteņa vētras, veseli laikmeti velti pulas sagraut tā spēku. Uz vīru uzticības klintīm valdnieki ceļ savas pilis, ticīgie katedrāles, bet mīlīgās un pļapīgās sievas laisa siltas ģimenes ligzdas. Tūkstošas tenku piles plerkš ap vīra klinti, to nogānot, visas šaubīgās niedras liecas līdz ar veju, bet vīra godīgā uzticība paliek. Goda prāts dara vīru par krietnu tēvuzemes dēlu. Vīra gods arvien ir but kopa ar

biedriem: istis virs neatstāj tos pat visgrūtākās stundās. Vīra uzticībai ir spārni, lai apsegtu vājos un apspiestos. Tas ir vīra gods, ka viņš ir cietējs, vājo un apspiesto aizstāvis, bet tas ir arī vīra gods, ka viņš aizstāv garu un gara cilvēkus.

Būt par brāli un draugu ir vīra gods, vīrs meklē uzticamus draugus, bet sievas stieg sīkos strīdos. Tikai tam ir godīgs vīra gars, kas draugu neatstāj pat ne nāve, un draudzīgums un brālība ir vīrišķības pierādījums. Kura tevijas aizstāvēšana būtu iespējama bez goda prāta un vīra gara, jo visa armija ir brāļi un biedri! Vīra goda prāts visu tautu padara par biedriem, kas uzticami līdz nāvei, ir biedriski un laipni. Bet vīra draudzība ir rezervēta, viņa nav kā tas pagasta suns, kas ēd no visiem galdiem un katram zaglim ļauj sevi gļaudīt. Pat, kārtis spēlejojot un kaujoties, vīram nāk līdz goda prāts. Gadu simtenis, kad visā spožumā valdis vīra goda prāts, bus arī brīvības, brālības un vienprātības laikmets.

Krietns vīrs ir godīgs arī visdziļākās kaislības, cīņa, spēle, sacensība un mīlestības veismēs un neveismēs.

Lai tad vīrs arī sarga nācijās asiņu labo slavu, tapat ka gadu simteņi ir sargājuši mūsu ģimeņu godu. Labs vīrs ir lepns uz savu senču darbiem, un lai tālu paliek tas bezgodis, kas ģimenes vārdu apraīpa tumšiem darbiem. Krietns vīrs ir arī lepns uz to, ka viņam ir daudz viņa labo asiņu talak nesēju, gara pēcteču rinda.

Gods arvien ir pašapzinīgs, jo tic savam spekam. Vīra gods prasa būt pašapzinīgam, visu parspēt, varet, mužam celties augšup. Godīgai drosmei iet līdz ļaužu bari, un visas briesmas bēg no viņa kā stirnu bars. No pašapziņas vairās katra lempība, plēgurība un miegainība.

Vīra gods ikvienu ved pie mīlošas sievietes, un visas savas uzvaras tas noliek pie milētājas kājām. Sievas gan tur vīrus mazliet par muļķīgiem, par bezmērķīgiem lidotājiem, bet tam ir arī pamats, jo katrā mīlestībā ir mazliet neprātības. Kur gan gudrie ir tikuši? Prāts viens pats nav dzemdinājis nevienu cilvēku pasaulē. Tā ir dabas augstā mistērija, ka spēcīgajam radītājam vajaga meklēt mīlošu sievietes sirdi. Vīrišķīgākie gadusimteņi pazīst labus vīrus, kas uz ceļiem skaistai sievietei nodod savas uzvaras.

Tas ir vīra gods, ka viņš ir pilns ar spēku un radišanas garu: viņš ir ka sēklas pilns koks, kas grib apņemt visu pasauli. Tikai nevērtīgie sevi izsēj tur, kur nekas nevar augt.

Katram laikam ir bijuši savi don Kihoti un Sančo Pansas,

bet vira goda prāts allaž grib būt valdnieks. Kaut būtu atnācis goda prāta laiks; tas bus arī brīvības, brālības un vienrātības gadu simtenis.

Skaidrite Lasmane

LEPNUMS

Lepnumam latviešu tautas tikumos ir īpaša vieta. Vēsturiskie apstākļi un oficiālā audzināšana arvien tautu virzījusi padevībai. Ne velti tautasdziesmas tik bieži lietoti vardi «niecīnat», «nicīnat», «samīt kājām». Nicināšanas, nievāšanas situācijas ir tik parastas, ka šķiet neiespējami iedrošināties pretoties tam un nepakļauties varas pārspēkam. Taču niecības apziņas pārņemtas tautas dzīvotspēja ir visai ierobežota un morāls pagrimums — pašapziņas zuduma sekas — pastāv kā reāla iespēja, tāpēc kultūrā rastas tas mazināšanas iespējas.

Ja iznīcība latviešu tautai visumā gājusi secen, liela nozīme tam, ka blakus sāpīgam niecības pārdzīvojumam folklorā skan lepna «es nedevu». Neatkarīga pašapziņa ir parastākais protesta un pretistāvēšanas veids apstākļu nelabvēlībai. Pašapziņa un pašvērtība it kā kompensē zemo sociālo stāvokli:

Lai es biju bārenīte,
Lai man viena villainīte,
Ne no krēsla necēlos,
Sliktu ļaužu bildināta.

Katram ir tiesības uz cilvēcisku lepnumu, šo savas personības, sava Es pašizstāvēšanas līdzekli.

Lai cik zems un nožēlojams no varas pozīcijām neliktos cilvēka stāvoklis, tauta rod pamatu lepnumam. Folklorā atklājas vesela pašapliecinājuma iespēju sistēma.

Zemnieka Es apliecinājumam noder viņa paša dzīve un darba gutās vērtības:

- 1) paša rokām darinātās vai par paša naudu pirktās lietas, kas kārtīgi turētas vai koptas;
- 2) dabiskas spējas, prasmes, talanti;
- 3) ariene, apģērbs;
- 4) labu vecāku, krietnas dzimtas piederība;
- 5) tikumiskais krietnums;
- 6) varība un neatkarība jeb pašprietiekamība.

Tauta netiecas pēc pasaules vareno labumiem, kaut gan bez liekulības atzīst pārticības un bagātības vērtību. Butu bezjēdzīgi cildināt darbu, kurš nestu pārticības augļus. Ja darbs, tad arī ražens iznākums un tam līdzīgs lepnums par sava darba radītajam vērtībam, kura apvienots praktiski lietderīgais ar pārpraktisko, vienalga — vai tas izpaužas pūra rakstu košumā vai kopta kumeļa spalvas spidumā, sētas tirībā vai dziesmu varība. Ne lielība un iedomība, ko tauta izsmej, bet godīgi nopelnīts prieks par sava prāta un roku varību ir latviešu zemnieka pašapziņas pamatavots.

Lepnumam vielu dod arī piederība labiem, krietniem ļaudīm. Labi ļaudis ir sinonīms godīgumam, fiziskam un garīgam raženumam. Iznesīgi, stalti, gādīgi brāļi, čaklas, tiklas, skaistas māsas, gudri, godīgi «tēvs, māmiņa» — visi tie ir labie ļaudis, kas vieš pateicīgu lepnumu un vairo pašvērtību, lai kopsajūtas stiprināti stātos niecinājumam preti.

Arī arāju, sējēju, jūrā braucēju — visu amatu un darbu spējas un prasmes, veikla, asprātīga, atjautīga valoda, kas neļauj otram sevi aizrunāt, dziedāt, dejojot maka ceļ pašapziņu. Tāpat arī ariene, kurai tik liela loma jauniešu sadzīvē.

Lepnuma pārdzīvojuma tauta aizstāv savas tiesības uz normālu, cieņas pilnu dzīvi, uz nepakļāvību atkarības varai, uz neatkarību no svešzemju varas.

Lepnu pašapziņu uztur un vairo brīvības un neatkarības apziņa, kas apliecina spēju tikt pašam ar sevi galā un citus balstīt. Pastāv īpaša pašapliecinājuma etiķete, kura spilgti izpaužas ligavas bildināšanā:

Nedod mani, māmuliņe,
Pirmā tautu jājuma.
Lai neteica citu dienu
Mani lēti dabūjuši.

Ne spītība un ietiepība, bet sava krietnuma apziņa ļauj pretistāvēt visam, kas grib locīt pēc savas gribas, vienalga — vai tā būtu kungu vai valodu vara. Lepna pašvērtība pasarga no ļaunā nelabvēlības un ļauj laist pari galvām ļaužu valodas, ne nieka nebēdājot. Tā ir Es stabilitāte un pārliecība par savu krietnumu, kas iedrošina sevis aizstāvēšanai.

Lepnums atšķiras no lielības un plātīšanās, šī nebeidzama tautas humora un ironijas avota. Lielība no lepnuma atšķiras ar pašapmierinatības nepamatotību. Zaķa pārsprāgusi lupa vai vardes pušu pārplīšana pasakās nepārprotami liecina par

lielības tukšumu. Lielība ir sev pierakstīta, bet neesoša verība, kamer lepnumam ir objektīvs un taisnīgs pamats.

Lepnums vienlaikus ir savdabīgs izaicinājums un protesta forma. Tas ir arī neaizstājams tautas tradīciju saglabāšanas priekšnoteikums. Lepnums apliecina Es varību, vairo to, pierāda tiesības uz dzīvotspēju, sauc pēc Es aizstāvības tiesībām.

Harijs Liepiņš

SIRDSAPZIŅA

Manas dzimtenes svētie bērzi
Līgojas zilgani bali,
Un dzimteni vienos ziedos
Tie redz jau, bet tāli, vel tāli.

Frīcis Bārda

Runat par sirdsapziņu un tikai, nesaistot to ar musu vēsturi, arī ar šodienu, ir neiespējami.

Sirdsapziņa ir cieši saistīta ar darbību un nepiespiestu pienākumu. 1915. gadā, formējoties pirmajam latviešu strēlnieku vienībam, tautai atrodoties izmisīga nospīstībā, vienīgais mierinājums un dārgums bija mūsu tautas Dainas ir ar savu grūtdienības, ir ar uzmundrinošu tēmu. Tā bija mūsu pasīvā sirdsapziņa. Piektā gada degošās muižas, sekojošais deviņi simti piecpadsmitais mūsu pasīvo sirdsapziņu pārvērtā aktīva — Darbībā. Pēc 1905. gada vācu baronu apsūdzības, kurai sekoja krievu «melnās sotņas» izreķināšanas, strēlķu Sirdsapziņas Pienākumu apvienoja sauciens: «Ja mēs nevaram dzīvot savā tēvu zemē, tad labāk ir godīgi nomirt par to.» Pirms darbības sirdsapziņa izpaužas kā nepieciešamība rīkoties zināmā veidā, kā pienākums. Ta ir bijis musu nesenā (un sena) vēsture, kura šai aspektā cieši jāsaista ar tagadni.

Kādi tad jābūt un cik tālu jāsniedzas musu sirdsapziņas balsij šodien?

Vai varam godīgi sev atbildēt, ka dažubrid nekaunamies no savas sirdsapziņas, līdz ar to apgrūtinot savu jau tā ne vieglo dzīvi? Šodien mums sevi jānostiprina dzelžaina parliecība, ka sirdsapziņa, tāpat kā mīlestība, var vai nu būt, vai nebūt. Un nekad «pa pusei». Vairākus gadu desmitus bijām spiesti ar savu sirdsbalsi dzīvot «pa pusei». Mēs vienmēr esam dzīvojuši «vārtos». Dažādi zābaki ir mīdījuši mūsu pašcieņu, laužuši nacionālo lepnumu. Nav paaudzes (izņemot pašu jaunāko), kuras laikā vismaz vienreiz nav mainījusies valdība, katra no viņām tautai ir prasījusi vai uzspiedusi savu «sirdsapziņu». Mūsos gandrīz nepārtraukti ir risinājusies smaga sirdsapziņas cīņa. Katrs vakars ir atskaite par dienu, un, ja taja jātīesā sava sirdsbalss, tas ir briesmīgi. Reliģija mus brīdina: pēc nāves nāks atmaksa. Nezinu. Droši vien. Vienu zinu noteikti, to esmu vērojis ne vienreiz vien, atmaksa nāk jau pirms nāves un tieši caur sirdsapziņas mokām (ja vien Dieviņš jau nav viszēlīgi atņēmis prātu). Nebrīves gados vājākos padarīja par liekuļiem, jauniešus (pat bērnus) — par tautas terpos salstošiem demonstrantiem ar iepotētām (pat nesaprastam) dūsmām pret jebkuru lozungu, ironiski vienalīdzīgu attieksmi pret «dižo» lielvalsts mācību programmu. Tieši mūsu jaunatni šī sirdsapziņas salna ir skārusi vissapīgak. Viņa taču būs mūsu jaunās, Neatkarīgās Latvijas vistiešākā veidotāja. Un tomēr es ticu mūsu apbrīnojami sīkstajai patstāvībai. Vēl reizi atgriezoties pie vēstures, gribu citēt Jukuma Vacieša pravietiskos vārdus: «Latviešu tautas jaunas paaudzes krūtīs no 1905. gada jau kvēloja liesma — pēc brīvības, pēc savas vietas saules stūrīti. Tāda patriotiska spēka dzīti, latviešu strēlnieki cīnījās ar neredzētu varonību. Latviešu strēlniekiem nevajaga meklēt savas slavas koklētājus. Vēstures pulsa smagie āmura sitieni iekala mūsu darbus visas cilvēces atmiņā.»

Es neesmu pesimists, es cieši ticu, ka šīsdiēnas jaunatnes vairakumam krūtīs deg šī pati vectēvu brīvības liesma, gaiša, bez kvēpiem.

Es redzu viņos darbības gribu, cēlas darbības, kas tīra sirdsapziņu, lai katru dienu noslēgtu ar gaišām domām par padarīto. Lai musu Darbība un Pienākums ir stingrs merķis mūsu vienotai sirdsapziņai. Šodien šo vārdu dzirdam bieži. Bez vienotības arī pēc mūsu pēdējās atmodas nebūs mūsu mīļas, mazas, bet ar lielo burtu rakstāmās Dzimtenes.

Bez tas nebūsim vairs paši.

**FRAGMENTS NO GRĀMATAS
«LATVJU TAUTAS GODS»**

Kā morālas audzināšanas uzdevums ir izkopt un stiprināt sirdsapziņu šī jedziena parastā nozīmē, lai cilvēks bez liekas gudrošanas prastu un justu, kas ir labi un kas ir ļauni, un tā arī rīkotos, — tāpat arī nacionālās audzināšanas un vadīšanas uzdevums ir — izkopt un stiprināt tautas sirdsapziņu, lai vismaz krietnākie viri un labākās sievas katrā gadījuma skaidri justu un prastu, kas saskan un kas nesa- skan ar tautas godu, ar nācijas augstāko labumu. Un, kā morāla audzināšana cenšas, lai cilvēks nezaudētu tikumisko līdzsvaru, jo sevišķi ārkartējos gadījumos, jūtu satraukuma un prāta samulsuma brīžos, tāpat arī nacionālās audzināšanas lielākas rūpes ir, lai tautas sirdsapziņa būtu dzidra un modra taisni tadā laikā, kad pasaules notikumi jūk kā sniegpu- putenis un kad arī vērigs gājējs var viegli nomaldīties no īsta ceļa.

— Latvieti, dārgais latvieti, pārlūko savu dveseli un do- mās apstaiga savus pazīstamos tautiešus: vai ir modra lat- vieša sirdsapziņa? Vai tā izpaužas darbos un visa dzīvē? Vai ta vienmēr nomodā par latvieša muža veidošanu, lai tas labs un auglīgs iekļautos tautas mūžā? Vai ir modra? — Tu, kā redzam, esi mazrunīgs, jo tu tomēr redzi, cik daudz, cik daudz vel jādara, cik daudz, lai tiktu atkal soli uz priekšu.

Gustavs Berziņš

**FRAGMENTI NO RAKSTA
«PAR ATBILDĪBU TAUTAS PRIEKŠĀ»**

Laiku pa laikam mūs pārsteidz valodas ļaudis par dzīves apnikumu un darba nenozīmību. Daļa ļaužu pieticīgi turas vieglā darbā, kas tiem ļauj daudz brīva laika tukšam kavēk- lim. Metot skatu ap sevi — arī paši sevi —, mes dažreiz varam sastapt pasīva un vienaldzīga dikdieņa tēlu, kam pietiek paviršā darbā savu algu nopelnīt un pārējo laiku pavadīt vaļīgā nekānedarīšanā.

Šādas parādības ierosina pārdomas par to, vai mes esam pareizi savā dzīves uztverē, vai mēs vispār izprotam savu

vietu valsti un tautas kopībā, vai mēs neesam tikai zaļojošs koks ar satrunējušu vidu, kas nespēj labus augļus dot un tamdēļ nav pelnījis ne ta gaisa, ne tās zemes, kur viņš dzīvo.

Mēs piedzimstam ģimenē, mantodami no saviem vecākiem labas un ļaunas iedzimtības dīgļus,— šo patiesību, liekas, nevienš negribēs noliegt. Bet mūsu ģimene asiņu un iedzimtības ziņā nav kaut kas no visas pārējās pasaules atdalīts. Arī tai ir asiņu kopība ar citām ģimenēm, kas viena otrai nodevušas savu asiņu stiprumu, agrāko paaudžu rūdīto vai vājināto gribas speku un gara asumu.

Tā mēs nonakam pie tautas jeb pie visa tā ļaužu kopuma, kas nes sevī vienas nācijas asinis, runā vienu valodu un bauda vienus un tos pašus kulturas augļus, šo augļu kopšana visi līdz strādādami.

Taču mēs nebūsim pareizi izpratuši tautas jēdzienu, ja ar tautu sapratīsim tikai to ļaužu kopumu, kas dzīvo mūsu laika ap mums. Tauta ir kaut kas vairāk. Pie tautas piederam ne tikai mes, bet pie tautas vispirms ir piederējušas visas tas paaudzes, kas zem šīs saules ir dzīvojušas pirms mums kā mūsu priekšteči, kuru asinis mēs jūtam savas dzīslās karsti pukstam. Visi tie senču pulki, kuru miesas tagad pien pazemes tumsā, ar savu dzīvo garu ir darbojušies musu tautas speka, gribas un gara apcirkņu pildīšana, kuras pēdējā paaudze pirms mums, mūsu vecāki, savukārt ir nodevuši mums.

Pie tautas pieder arī visas tās paaudzes, kuras nāks pēc mums kā musu pēcteči. Visi tie spēcīgo un drosmīgo ļaužu pulki, kas tagad vēl snauz nākotnes miglā, savu aicinājuma stundu gaidīdami, pieder mūsu — latviešu tautai tāpat kā mēs, un viņu rinda ir nebeidzama, tāpat kā nebeidzama ir musu aizgājušo senču paaudžu virkne aizsaules mierā.

Ja nu mes sakārtotu skatām tautas personālo sastāvu, tad mums atliek pareizi saredzēt savu vietu šai tautas nemirstības gājiena virknē. Musu vieta ir pienākumiem smaga, bet arī vaiņagota ar lielo atbildības sajūtas prieku.

Mēs esam mazs, bet vienojošs loceklis tautas paaudžu virknē. Iepriekšējās paaudzes ar klusu prieku nodod mums to mantojumu, ko tās saņēmušas, papildinājušas un nu sniedz mums kā sava mūža darba augli un savas dzīvošanas attaisnojumu. Tas ir latvieša sikstais spēks, latvieša neatlaidīga patstāvības griba, latviskā prāta asums un domu dziļums. Ta ir mūsu patstāvīga valsts un viņas plānveidīgā un lietderīgi noorganizētā saimniecība.

Nākošās paaudzes savā laika savukārt spēcīgām darba darītāju rokām sniegtin sniegsies pēc tās tautas kulturas, ko

mums būs pienākums viņam nodot, un — vai! tai paaudzei, kas šīs bagātības vietā nodos tālāk tukšu trauku, kura dibena bus vairs tikai iepriekšējo paaudžu izlietotās kulturas mieles.

Še slēpjas mūsu kā tautas locekļu pienākumu smagums un atbildības plašums. — — —

Kāds tad ir pienākums katram no mums, savu dzīvi veidojot? Šo mūsu pienākumu izteic viens vārds, un tas ir — darbs.

Katrs no mums ir savas tautas loceklis un savas tautas speku nesējs un likteņa veidotājs mūsu laikā. Katra no mums — lielāka vai mazākā mērā — slēpjas daļa no mūsu tautas bagātībam, un pats liktenis šīm dāvanām liek izpausties viena un otrā virzienā — tikpat dažādi, cik dažādi ir mūsu dzīves un ražīgā darba veidi.

Mūsu pienākums tad nu vispirms ir — atrast to pareizo vidi, to pareizo darbu nozari, kurai snaudošus ražīgus spēkus slēpj mūsu gars un mūsu dzīvības spēks.

Kad mēs to esam veikuši, tad mums paliek mūsu pienākuma īstais saturs — mūsu darbs. Mūsu spēki ir īslaicīgi, un musu muža laiks īss. Ik diena, ko mes pavadam zem šīs saules, prasa, lai mēs ražīgi un lietderīgi izmantotu tos spēkus, ko mūsu tauta mums uzticējusi mūsu dzīves laikam. Kā izšķērdētājs turpretim rikojas tas, kam trūkst gribas sava gara un savu spēku pielikšanai ražīgā darbā, jo viņa spēki nepieder viņam, bet viņa tautai.

Zenta Mauriņa

FRAGMENTI NO DARBA «DIVAS KULTŪRAS SAKNES»

— — — Bijība ir smalkais spēks, kas spēj klusējot godināt. Tā slēpjas izjūta, ka mūsu saprāta spēkiem, lai tie būtu diezgan smalki izslīpēti, novilkta robežas: dzīves, naves un mīlestības noslēpums glabājas dziļē, līdz kurai vēl neviens nav ieniris. Dzīvnieks pazīst bailes, vienīgi cilvēks — bijību. Bailēs dzīvnieks trīs soda priekšā, bijībā cilvēks aiztur elpu apbrīnā. Dabiskajam, primitīvajam, dzīvniekam līdzīgajam cilvēkam jebkura vara, pazīstama un nepazīstama, iedvēš bailes, no kuras viņš luko atkratīties, bet bijības pārdzīvojumā kulturalais cilvēks jauš vienīgi viņam nepieejamas bagātības.

Kas pazīst bijību, zina, ka skaistākās lietas par naudu nav perkamas un dziļākas — vardos nav izsakāmas. Bijības noskaņojums ir svinīgi liksma nopietnība. Simboliski bijība

izteicas galvas noliekšanā, bijības pretstats — plecu parausti-
šanā vai arī roku sabāšanā bikšu kabatās.

Bijība jāšķir no respekta. Respektu iedveš autoritate un likums, bijību — izauklē sirds. Ar pavēlēm to nevar panākt, tāpat kā nevienam nevar pavēlēt mīlēt.

Bijības būtība — godāt un saudzēt ne tikai to, kas ir derīgs, ne tikai to, kas mums sagādā praktisku labumu. Kur godā tikai to, kas ir derīgs, — brūk kultūra. Balstoties derīguma principā, mēs nekad nevarēsim saprast, kādēļ darbdienas tukšās baznīcas nevar izlietot par ēdienu veikaliem un plašās kapsētas par sporta laukumiem. Kultūra sakņojas apziņā, ka vajadzīgs ir arī tas, kas nav derīgs. Grieķu vāze glabājama, kaut tajā putru nevar izvārīt, un Brīvības piemi-
neklis neaizskarams, kaut arī trūkst akmeņu ceļu un māju būvei.

Kur bijība zūd, — iestājas haoss un nihilisms.

Bijība sakņojas distancēšanas izjutā. Daba netaisni izdala savas dāvanas, un kulturas jēga ir, lai tie, kam izcilu dāvanu nav, tas palīdzētu sargāt tiem, kam šīs dāvanas dotas. Pati daba ir gribējusi distancēšanu, tā atšķir vienu butni no otras. Pati daba ir pret nivelēšanu.

Kas pazist bijību?

Ir daži smalki stigmatizēti cilvēki, kas jau piedzimst ar bijības izjutu, bet daudzi nomirst, to nekad neizjutuši. Kā piedzimst cilvēki, kuriem dabiska tieksme rokas salikt lūgšanā, tā ir cilvēki, kas piedzimst ar tieksmi pirkstus savilkt dūrē. Ir cilvēki, kas, neapmeklējuši augstas skolas, zinās, ka Braļu kapos nerunā par spēka cenām, un ir tādi, kam mājās pie sienas karājas vairāki iestikloti diplomu, bet viņi pie altāra svecēm aizkūpina papirosu. Bijība, tāpat kā muzikalitāte, lielā mērā var būt iedzimta, bet tas tā izņēmuma gadījumos. Lielā mērā bijība ieaudzināma ģimenē un skolā. Ja sastopam cilvēku, kas dziļi prot noliekt galvu un neatrisināma noslēpuma priekšā klusēt, mēs nevilus jautājam: kas bijuši viņa ceļa rādītāji, kur viņš audzis?

Lūkosiem tagad skicēt, kādas pamatīpašības raksturo bijīgu cilvēku. Lai pārdzīvotu bijību, ir jāpazīst, pirmkārt, svētums, kaut kas augstāks nekā pats cilvēks. Ir cilvēki, kas par visu runā, it kā pašam Dievam būtu stāvējuši klāt sešās radīšanas dienās. No tiem gaidīt bijību nozīmētu to pašu, ko kurlam spēlēt Mēnesnīcas sonāti. Un, otrkārt: bijību spēj izjust tikai spēcīgais cilvēks. Vājais, noliecot galvu, baidās, ka viņš pakritis un vairs nespēs piecelties. Bet spēcīgais zina, ka

viņš, paklanoties dižgaram, pats izaugs lielāks. Un, treškārt: bijīgs spej but tikai pateicīgais cilvēks, kas lielo un daiļo nesāņem kā kaut ko pašu par sevi saprotamu, bet kā dāvanu. Kā jau vairākkārt savos rakstos esmu aizrādījusi, bruņinieks Dons Kihots ir pateicīgs, bet kalps Sančo Pansa pateicību nepazīst, un nav iespējams viņa primitīvajā utilitārisma atrast bijības smalko stīgu. Un, ceturtkārt: bijība ir saistīta ar uzticību: nav jēgas glabāt uzticību tam, par ko «paraustām plecus». Dons Huans nepazīna uzticības, un vai kāds varētu teikt, ka Dons Huans butu bijīgs?

Ir divējādi bijības veidi: bijībā slēpjas vai nu apbrīns pret kaut ko augstāku, ko godinām, kam gribam kļūt līdzīgi, vai arī — līdzjutība pret vārgāku, ko gribam aizsargāt un saudzēt. Kultūras cilvēkus un tautas var sadalīt divās grupās atkarībā no tā, vai viņos vairāk attīstīta tieksme pielūgt vai arī tieksme palīdzēt, citiem vārdiem: vai nu noliekt galvu ta priekšā, kas ir dižāks nekā mēs, vai arī noliekties pie tā, kam ir grūtāk nekā mums. Latviešu sirdij tuvāks pēdējais bijības veids. Ir mūsu tautasdziesmās arī bijība pret to, kas ir augstāks nekā pats cilvēks, bijība pret labo arāju, bāriņu aizstāvi, sirdsskaidrības sargātāju — balto Dieviņu, tāpat — pret likteņa licēju Laimu, pret Sauli, kuras mīlums salīdzināms vienīgi ar mātes mīlumu. Senais latvietis paēdis, padzēris neaizmirst Dievam godu nodot. Dievam ienākot istabā, — jāklusē, Dievu un Laimu gaidot, tīri jānoslauka ceļš:

Protiet kaunu, jaunas meitas,
Lasait kokus no celiņa.
Dieviņš jāja, laime brauca,
Pakrīt laimes kumeliņš.

Bet šais un līdzīgās dziesmās nav tās milzīgās distances, kādu vērojam pie citām tautām, starp bijības jutēju un to, kam bijība veltīta. Latvietis Dieva un Saules vārdu lieto deminutīvā: tik tuvu un mīļu viņš to jūt. Bijības veidam, kas godā to, kas ir lielāks nekā pats cilvēks, arī jāpieskaita bijība pret darbu, daiļumu un sevišķi dzīvību. Nav daudz tadu tautu, kas, Aizsaulē aiziedamas, turpinātu zemes virsū strādāto darbu. Laikam gan tikai senlatvietis aiz paradīzes vārtiem gana lopus, auž, sej un ar. Senlatviešu ētikas principi ir apbrīnojami skaidri: labs ir tikai tas cilvēks, kas dara darbu, bet apbrīnojams tas — mēs šodien teiktu: personība — kas veic daiļu darbu. Ļoti liels ir to tautasdziesmu skaits, kur izpaužas bijība daiļuma priekšā, vai tas būtu stāva, tērpa, dziesmas vai dabas daiļums. Ļauni cilvēki skauž, bet labi cilvēki kopā ar

Dieviņu priecājas par «greznm dziesmām» un baltām zeķēm, kas koši atdalās zem melnajiem lindrakiem. Un, ja daiļais augums un daiļais tērps vēl saistās ar derīguma priekšstatiem (daiļais augums liecina par veselību, daiļais tērps — par čaklumu un bagātību), tad prieks par dziesmas skanīgumu, par naudā neparvēršamo upes sudrabu un zeltu, visskaidrāk apliecina, ka daiļums senlatvietim bija vērtība sevī. Bet vēl polifonak nekā bijība darba un daiļuma priekšā musu tautasdziesmās skan bijība dzīvības priekšā. Cik man zināms, vienīgi latviešu un leišu valodā vienam un tam pašam dzīves jēdzienam ir trīs apzīmējumi: dzīve, dzīvība un mūžs. Šī izteiksmes bagātība vien jau liecina, cik siksti un bijīgi latvietis turas pie dzīvības: kam vislielāko vērtību piegriežam, tam veltījam visdažādākos vārdus.

Citu godāšanu, kas izpaužas bijībā pret līdzīgu būtni, mēs mūsu tautasdziesmās paretī sastopam, jo latvietim, savrupniekam, viensētniekam, kam iekšēja nepieciešamība dzīvot par sevi, darīt kaut ko par sevi, es — tu problēma ir pasveša. Latvieša prāts nenesas uz eukomiju. Bijība pret tuvcilvēku izpaužas tais nedaudzajās dziesmās, kur labs labam krēslu dod, cits citam godu dod, novēl laburītu, dievpalīgu:

Puisis puišam godu deva,
Nosaņēma cepurīti.

Vai arī:

Es nebiju tiki lepns
Kā tie citi tēva dēli.
Nosaņēmu cepurīti,
Līdz zemei klanījos.

Bijība pret sev līdzīgu būtni izpaužas brāļa labvēlībā pret māsu un otrādi. Brālis pats iet kājām, māsa atdevis savu zirgu, lai nesamirktu māsiņas ielociņi. Kopā izbraucis ar māsu, viņš aptur zirgu, lai māsiņa varētu pušķoties baltiem ievas ziediem. Brālis ir stiprāks par māsu, tādēļ jūt pienākumu viņu aizsargāt un iepriecināt. Visskaistāk māsas godināšana izskan dziesmā:

Protiet kaunu, sveši ļaudis,
Ceļaties kājiņās,
Nu ienāca mūs' māsiņa,
Kā ieviņa ziedēdama.

Senais latvietis pazīst bijību arī sevis paša priekšā, bet ne tik lielā mērā kā bruņinieku tautas, kur par goda aizskārumu maksāja ar dzīvību. Dainās ir dziesmu virkne, kur apdziedats pašu gods, goda dargums, goda slava. Tautumeita, apzinādams savu godu, lepni saka:

Runāj't, laudis, kā jums tik,
Es savā godiņā.

Te bijība pret sevi, gods ir neredzamais vainags, kas grezno tautumeitu. Tās ir skaistas atsevišķas dziesmas, kuru motīvs nav dainu vadmotīvs. Tāds ir nevis bijības veids, saistīts ar apbrīnu vai pašapziņu, bet bijības veids, saistīts ar līdzjūtību. Latviešu dzīves smagos apstākļos uzplaukusi karitate kā balta, skurbīgi smaržīga puķe melnaja meža enā. Runājot par kādas tautas tikumiem un netikumiem, jašķir pirmatnējās īpašības no vēstures gaitā iegūtām. Lēnprātība ir arāja tikums, bet, vērojot tagadnes latvieti, nevarēs noliegt viņa nežēlību. Latviešu nežēlība radusies biežos karos, kad bija jābūt cietam un nežēligam, lai neaizietu bojā.

Tautasdziesmu sacerēšanas ziedu laiks noslēdzies 15. un 16. gadsimtā, un, raksturojot latviešu tautu, pamatojoties uz dainām, jāatzīst, ka līdz minētajam laikam nežēlība latviešu tautā nebija vēl viena no markantākām īpašībām.

Un tagad lūkosim dziļāk ieskatīties īpatnēji latviskā bijībā. Ja runa ir par to, ka nav jālauž bērza galotnīte, tad te cieši saskaras līdzjūtība ar bijību. Grūti teikt, vai tautas dziesminieks vairāk cieš līdzī kokam vai arī izjūt cieņu pret koka košumu. Ja tautumeita lūdz, lai govīs gan ēstu, bet nesamītu zaļo zāli, ja viņa lūdz balto āboliņu neaugt ceļa maliņā, lai bajāri, garām braucot, to nesakapātu pātagām, ja par negodnieci sauc tautumeitu, kas biti met ūdenī, tad šais un līdzīgās dziesmās vēl varētu teikt, ka līdzjūtība dibinās derīguma principā — samīta zāle, sakapāts āboliņš vairs lāgā neder barībai, darba bites nāve mazina medus ražu — bet tīra bijība un līdzjūtība bez jebkuriem utilitāriem motīviem izpaužas tais tautasdziesmās, kas aizsargā nevienam nevajadzīgo melno vabolīti:

Ai, melnā vabolīte,
Pagriez ceļu arājam:
Arājam smagas kājas,
Pilnas smilšu piebirušas.

Aizkustina ar savu ētisko celumu tās tautasdziesmas, kas dzied, ka vecs cilvēks jāņem pie rokas un jāved apkārt ne jau bezdibenim, bet peļķei, lai nesamirktu vecā cilvēka kājas; ka vecs cilvēks jāsēdina labākajā krēslā, ka, vecam cilvēkam ienākot istabā, jāceļas kājas. Bijība pret veco cilvēku saplūst kopā ar pateicības izjūtu:

Atsadies, atpūties,
Mana veca māmuliņa,
Gan tu biji piekususi,
Mani mazu auklējama.

Es vecam nesmējos,
Priekšā man tās dieniņas;
Ņēmu vecu pie rociņas,
Ātsēdinu krēsliņā.

Ja man būtu jāmin dziesma, kurā vislielākā mērā atklājas latviešu tautas etnoss,... tad man jāmin sekojošā:

Audz, māsiņa, gana skaista,
Nemin cita kājiņām.

Es sakūru skala guni
Liela ceļa maliņa,
Lai sildās tie bērniņi,
Kam nav tēva, māmuliņas.

Kas citus samin kājām, pats sevi samin, tā iznīcinādams Dieva dāvāto daiļumu.

TAUTASDZIEMAS

Ej, bāliņ, taisnu ceļu,
Runā taisnu valodiņu,
Tad ij Dievs palīdzēs
Taisnu ceļu nostaigāt.

Godam dzimu, godam augu,
Godam gribu padzīvot;
Godam manis augumiņš,
Vai ir liels, vai ir mazs.

Klausu jaunu, klausu vecu,
Bāliņos dzīvodama;
Jaunu, vecu klausīdama,
Kļuvu ļaužu godiņā.

Ai, kauniņ, ai, godiņ,
Abi līdzī piedzimāt;
Ar kauniņu kaunēties,
Ar godiņu godāties.

Pūš vējiņš, grib nolauzt
Pura berza galotnīti;
Grib puisītis, bezgodītis,
Noņemt meitu vainadziņu.

Labāk redzu zelta naudu
Ugunī sadegot,
Nekā savu augumiņu
Negodā paliekt.

Tā, brālīši, dzīvojot,
Mēs godā neiesim;
Mēs smieklā ieliksīm
Savu tevu novadiņu.

Nieka ļaudis goda grib,
Kas niekami godu dos?
Ne dubļiem ziedi aug,
Ne niekami godu deva.

Div' sudraba ozoliņi
Pret saulīti ligojās;
Div' raženi tēva dēli
Māmiņai godu deva.

Miļā Māra man apjoza
Trim kārtāmi zelta jostu;
Apjozdama tā sacīja:
Audzi liela, stāv' godā.

Vai kauniņis ar godiņu
Abi līdzī piedzimuši?
Kas kauniņu kaunējās,
Tas godiņu patureja.

Jauna meita kaunu bēga,
Saujā nesa dvēselīti.
Izmirkusi, sasalusi,
Brien rasiņu dziedādama.

Puiši savu godu slēpa
Apakš platas cepurītes;
Kur, māsiņas, mēs slēpsim,
Šaurs bij ziļu vainadziņš.

Jauni puiši, jaunas meitas,
Ar godiņu dzīvojiet;
Ja gribiet pasēdēt
Goda galda galiņā.

Lai kur biju, dziedu dziesmu,
Tas Dievam patikās;
Nes' ar godu vainadziņu,
Tas jaunai piederās.

Pūt, vējiņ, cik tev tik,
Es krūmiņa ēniņā;
Runāj't, ļaudis, cik jums tik,
Es savā godiņā.

Situ koku uz kociņa,
Lai tek saule vakarā;
Ceļu krēslu uz krēsliņa,
Lai sēž mana māmuliņa.

Sauca mani aiz upītes,
Vai sauc mana māmuliņa?
Kad zinātu māmuliņa,
Peldu laistu kumeliņa.

Dodiet godu, kam dodiet,
Dodiet godu arājam!
Arājam grūtas kājas,
Pilnas zemes piebīrušas.

Es savai māmiņai
Liepu lapu tiltu daru,
Kad pietrūka liepu lapu,
Klāju baltu villainīti.

Es savai māmiņai
Magonišu vietu taisu;
Magonišu vietu taisu,
Rožu klāju paladziņu.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Gods godam ceļu griež.
Laba slava iet kājām, slikta jā jāsus.
Bez mācības audzis, bez goda dzīvo.
Laba slava tālu skan.
Godā citus, tad citi tevi godās.
Kam nav kauna, tam nav goda.
Gods iet pa ceļu, negods pa ceļa malu.
Godīgi dzīvot grūti, bet labi.
Kas deviņreiz melo, tam netic, kad desmito reizi arī taisnību runātu.
Skaista sieva, kas godu neprot, ir zelta gredzens cūkas purnā.
Labāk nabags ar godu neka bagāts ar negodu.
Kas cita godu netaupa, pats savu nolaupa.
Gods godam preti nak.

Pasaka

Uzticīgais ganu zēns

Reiz kādu bārenīti nodeva pie ķēniņa par avju ganu. Bet darbs zēnam izlikās niecīgs, jo viņam bija stipri kauli un attapīga galva. Avis ganīdams, viņš no meža visādas gudrihas iemācījās un beigās saprata koku un putnu valodu.

Kādu dienu, kamēr avis gremoja, zēns apgulās pie veca ozola. Te uzreiz ozols sāka runāt:

— Redzēs gan, cik ilgi man tas zobens būs jāglaba. Nu jau tik daudz gadu, bet neviens vēl nav tam pakal nacis.

— Kas tas par zobenu?— otrs ozols prasīja.

— Tas ir tāds ar pilādža spalvu, ar ko var katru velnu nomaitāt.

Zēns nu uzlēca kajās un sāka ozola dobumā rakņāt. Meklēja, meklēja, beidzot uzķēra varenu ieroci. To nu katru

dienu klāt vien nēsāja. Kad kāds iejautājās, kur tādu ņēmis, tad attieca:

— Atradu mežā!

Tā tas palika.

Te kādu reizi tāls ķēniņš atsūtīja lielu kuģi. Svešie kuģinieki izkāpa malā, kur zēns ganīja avis. Zēns tūlīt uzprasīja:

— No kurienes nākat, uz kurieni ejat?

— Nākam no tālas zemes. Mūsu ķēniņš sūta mus tavam ķēniņam pakaļ, lai brauktu līdz palīdzēt apbrīnot devito brīnumu, kas nule pat mūsu ķēniņa valsti ieradies.

— Labi, labi! Bet tad arī man jābrauc ķēniņam līdz par sargu.

Svešie nu nogāja pie ķēniņa un pierunāja viņu tūlīt braukt līdz.

Otrā dienā ķēniņš taisījas ceļā. Ganu zēns tikām lūdzās un plijās ķēniņam virsū, kamēr tas apņēmas viņu ņemt līdz.

Uz jūras ganu zēns apjoza savu zobenu un staigāja ķēniņam pēdu no pēdas pakaļ. Bet uz kuģa bija divi kraukļi. Tie sāka sarunāties:

— Pag, pag, drīzi svešajam ķēniņam dos ēst. Bet pie maizes ir nāves zāles klāt. Tikko ķēniņš ēdīs, tūlīt būs pagalam. Bet, ja kāds to zinātu un ķēniņam pateiktu, tad teicējs pēc trim nedēļām un trim dienām kļūs līdz ceļiem par akmeni.

— Lai es arī topu līdz ceļiem vai līdz krūtīm par akmeni, savam ķēniņam tikpat teikšu,— domāja ganu zēns un pateica. Ķēniņš neēda un palika dzīvs.

Otrā dienā kraukļi atkal sarunājās:

— Pag, pag, drīz svešajam ķēniņam dos dzert. Bet pie dzēriena piejauktas nāves zāles. Tikko ķēniņš dzers, tad tūlīt būs pagalam. Bet, ja kāds to zinātu un ķēniņam pasacītu, tad teicējs pārvērstos līdz krūtīm par akmeni.

— Lai arī līdz krūtīm vai līdz kaklam par akmeni, teikt tikpat teikšu ķēniņam,— domāja ganu zēns un pateica.

Ķēniņš nedzēra un palika dzīvs.

Trešajā dienā kraukļi atkal sarunājās:

— Pag, pag, musu ķēniņš patlaban pabeidzis pie vārtiem dziļu alu rakt. Līdzko nu svešais ķēniņš pa vārtiem brauks, tā vāks ielūzis, un svešais iekritis alā. Bet, ja kāds to zinātu un ķēniņam pasacītu, tad teicējs pēc deviņām nedēļām un trim dienām pārvērstos viss par akmeni.

Ganu zēns, to dzirdēdams, domāja:

— Vienalga, ja arī tūlīt par akmeni taptu, teikt teikšu tikpat ķēniņam,— un pateica.

Līdzko nu izkāpa no kuģa un piebrauca pie pils vārtiem, tā ganu zēns uzsauca:

— Kēniņ, liec apturēt zirgus! Iesim pa mazajiem vārtiem pilī!

Kēniņš iegāja ar ganu zēnu pa mazajiem vārtiem pili.

Tās zemes kēniņš saņēma viesus laipni jo laipni un vakarā guldināja tos mīkstā gultā.

Bet tā bija tikai viltība. Nakti laipnais kēniņš atsauc velnu ar trim galvām un lika tam savus viesus nogalināt. Bet ganu zēns izrāva savu zobenu ar pilādža spalvu un tika ar velnu ātri galā.

Tāpat ganu zēns tika ātri galā ar sešgalvainu velnu otrā nakti un ar deviņgalvi trešajā nakti. Bet tad ganu zēns teica:

— Kēniņ, te vairs ilgāk nepaliksīm. Trīs velnus esmu gan pieveicis, bet kas zina, cik vēl nenāks!

Abi nu klusītiņām izlīda no pils un aizsteidzās uz jūrmalu. Tur vēl stāvēja tas pats kuģis, ar kuru tie bija atbraukuši. Ļaužu kuģi vairs nebija, tikai abi kraukļi vēl tur sēdēja.

Mājā braucot, kraukļi atkal sarunājās:

— Redz' nu, mūsu kēniņš viesus palaida ar sešiem brīnumiem vien valā, beidzamos trīs nemaz neparādījīs.

— Kur tad nu parādīs,— otrs krauklis atbildēja,— viņam jau līdz tāds ganu zēns, kas visu zina un visu padara. Bet tā nu bija ganu zēna laime, ka pieveica tos trīs velnus, citādi gudrinieks pēc deviņām nedēļām un trim dienām būtu pārvērties viscaur par akmeni.

To dzirdēdams, ganu zēns priecīgi uzprasīja kraukļiem:

— Kraukļīši, melnie putni, vai jūs patiesi to skaidri zināt, ka nu man vairs nav jātop par akmeni?

— Zinām gan!— kraukļi atbildēja un tai pašā acumirkli nozuda kā ūdeni.

Pēc kāda laika ganu zēns ar kēniņu abi laimīgi pārbrauca mājā. Kēniņš tagad nezināja, kā ganu zēnam atmaksāt. Viņš to bagātīgi apdāvināja un iecēla par savu padomdevēju.

Aspazija

SADEGT UN SPĪDĒT

Man mūžos nolemts kādu ceļu iet
No pirmuguns, kas manā sirdī degta;
Es eju dzīvē kā ar liesmām segta,
Lai mana zvaigzne rietētu vai austu,

Es visur rada esmu lielumam,
Ar sīkumu, ko apņemt var ar roku,
Ar zemumu es gurdi zemē plokū,
Ja mani važās liktu, mani lauztu —

Man elpu atgūt vajag brīvībā!
Man vairāk vajag nekā dzīves laimes,
Man kopā vajag visas tautas saimes,
Kas kalnā kāpis, neies lejā slīdēt —

Pat mīla, lielākais virs zemes spēks,
Kas manu dzīvi vidū pušu plēsa,
Tā pēdējo vēl mani neizdzēsa;
Es sadegu — nu vajaga man spīdēt.

Edvards Treimanis

IR KAUT KAS AUGSTĀKS

No tavām gara acīm krīt kā zviņas,
Kad sāpes tevi ved pie jaunām vērtībām.
Ir kaut kas augstāks nekā visas ciņas
Dēļ maizes un dēļ ērtībām.

Ir kaut kas augstāks nekā zelts un slava,
Kas šodien tevi lutina, bet zūd jau rīt.
Ir kaut kas augstāks, kuram vārda nava,
Ko just var, bet ne izsacīt.

Bez vaida krustu tu uz pleciem ņemi;
Pilns spožas dievības tu sava niecībā,—
Un, saplūstot ar debesi un zemi,
Tu ieej mūžībā.

Jānis Jaunsudrabiņš

* * *

Kā snīgi kalnu galotnēs
Lai mūžam balti būtu mēs.

Pirms saules jau tie iedegas
Un sārtā zeltā blāzmojas.

Kad lejas smaga krēsla klāj,
Vēl viņi kvēlot nenostāj.

Kaut bieži viņi dienvidos
Gaist zili baltos debešos,

Drīz tomēr migla atstās tos
Un viņi sauli atstaros.

Kā sniegi kalnu galotnēs
Lai mūžam balti būtu mēs.

Janis Jaunsudrabiņš

* * *

Lai tu kādus dubļus bristu,
Sirdi mūžam turi tiru.
Rētu, vakar naidā sistu,
Šodien labāk aizmirst raugi.

Kas ir sāpes, mīlie draugi?
Sāpe izsāp sāpēdama.
Dzīve aiziet vizēdama,
Ja vien sirdi turi tiru.

Janis Akuraters

DZIMTENES ROKAS

Dzimtenes rokas,
Ak, cik viegli tās šūpo
Savus mīļotos bērnus!
Šūpo vēji,
Šūpo ūdeņi klusie,
Šūpo atmiņas ar
Mīļas no sensenu dienu.
Auklē mila, kas reiz
Tā kā ābeļu dārzi
Ziedēja jaunības sētā.
Auklēs mūžībā vēl,
Izliekot veļu rokas;

Zeme kā spilvens būs,
Māte ko paliek zem galvas.

Paveri skatus --
Dzimtene atsmaidis tev,
Paveri rokas —
Laime tev nāk pie sirds.
Piekļaujies viņai,
Valdinieks laimīgs tad tu,
Novērsies viņai,—
Klaidonis mūžīgi tu.

Un ko gan dievi
Sodīt bargāki var
Kā to vīru, kam aizslēdz
Viņi dzimtenes vārtus,
Dzimtenes vaigs
Kam ir mūžīgi aizsegts.
Un kā lai mirtu
Cildenāk vēl kāds vīrs,
Kā ar šķēpu
Stāvot dzimtenes sargos.
Nemirstību
Nes viņš kā vainagu zaļu,
Dziesmās un teikās
Šupojas viņa vārds.

Jānis Akuraters

PAZEMOTAM

No jaunas varas pazemots ja tieci,
Tev pīšļos lauzta dvēsele un miesa,
Par tevi nospriesta jau kraukļu tiesa
Un šaubās pats jau gurdo galvu lieci,—

Ar saltu mieru izmisumu trieci
Un gaidi klusi sava dvēšles viesi,
Kas vienmēr tavas baltās ilgas riesa,
Ar kurām augstumos bezgala snieci:

Var gars tikt nicināts, viņš augšām celsies,
Kā zvaigzni zibošo to maldi neaiztika —
Iz tvaiku lāsta viņš kā zibens šķelsies.

Ta Herakless, ko vergu kārtā lika,
Iz sirds sev sāpēs mieru spēja smelties,
Līdz dievībā no zemes pacelts tika.

Elna Zālte

CILVĒKA MEKLĒŠANA

Kas pateiks, kādam jābut cilvēkam,
Kas godam savu augsto vārdu valka?
Vai pārākums ir miesā meklējams,
Vai izpaužas tas garadzīvē smalkā?

Luk, viens, kam žēl pat nieka tārpiņa,
Pilns lēnības un dziļas žēlsirdības,
Kas visu piedod, netur ienaida
Un sevi upure aiz mīlestības;

Lūk, otris — lepnis, nelokāms un ciets,
Kam pārestība sirdi raudzē naidu,
Kas to, kas ceļā stājas, zeme triec,
Uz ciņu ka uz dzirēm iet ar smaidu;

Vēl trešs, kas vienaldzībā nogrimis
Un atteicies no ļauzu priekiem, bēdām —
Kam pieder nākotne un scepteris,
Kas vedīs pilnību pa savām pēdām?

Ak, kā es gribu censties cilvēks būt!
Bet kādam jābūt tam?— Ak, zīmi dodat!
Tad ceļu meklēšu līdz viņam kļūt,
Bet, ja es maldītos,— tad nenosodat.

Elna Zālte

PĀRSKATS

Kad pienāks reiz tā liktenīgā diena,
Kas prasis pārskatu par dzīves gaitu,
Par lieliem darbiem, nesto upurskaitu,
Būs jāatbild — to bijis nav neviena,
Nav ziedots dzimtenei, ne līdzcilvēkiem:

Ar dzīves sīkmi karojot, es kaitu,
Kā dēle ikdienība barojās pie spēkiem
Un sūca, sūca, līdz sirds tukša tika,
Vairs upurim man asins neatlika.

Elina Zālīte

KAUNS

Vejš aizputina smiltis pedas,
Pie koka aizaug rēta šķelta,
Ar laiku aizmirstas visrūgtas bedas.

Bet sirds vienmēr top mīņu dzelta
Par padarītu darbu ļaunu,
Un aizmirst viņu griba velta.

Par to ik brīdi sirds jut kaunu,
Kas lielāks izplešas arviņu,
Ja cilvēks atziņu gūst jaunu.

Ka naglu jut to nakti, dienu,
Kas vienmēr dziļāk urbjas iekša
Un sirdi drupina kā ķermis sienu,

Un katram priekam stājas priekšā.

Janis Zaikovs

LATVJU TAUTAS GODS

Godam iemu darbiņos,
Goda turu māmuliņu,
Godā savu augumiņu,
Godā tēvu tīrumiņu.
Kā godiņu neturēt —
Gods Dieviņa devumiņš!

* * *

Nu vēl viena gara ziema gala —
nokvēpusi, izdegusi skalos,
aizskalota pavasara palos,
ziedos izplaukusi meža mala.

Nometusi ziemu krastā nost,
piesvidušos lindrakus
un linu kreklus nost,
aizvējā, kad kuras saules krāsns,
jaunava pie upes mazgājas —
pari tumšai dzelmei liekts
tvirti baltais udenšrozes zieds.

Izbrīnīta sevī skatās:
gaismā kailums mirgo vizēdams,
tā kā pavasaris — pekšņi radies,
dārgāks nekā maize, nekā nams,
vienu reizi visam mužam dots
viņas daiļums, jaunība un ...

Pelnrušķīte uzvelk pelnu drānas —
tagad viņa zinās sevi rotāt,
tagad ies caur birzi sidrabota,
tagad ir ko nosargāt un glabāt,
tagad ir ko lēti neatdot —
viņas sievišķība, viņas gods.

* * *

Taisni tāpēc, ka otrreiz nevar
Piedzimt, dzīvot un laimi kalt,
Cilvēks nedrīkst būt žēlīgs pret sevi
Un smilkstēt kā pūdelis balts...
Tik vai netik, bet atzīt nākas —
Viss, kas cildens ir,
No nežēlības pret sevi sākas
Un. tai izsīkstot.— mirst.

Tālab sevi ir jātriec
Kā skrējējam pēdējā aplī,
Citādi ilgās ātri
Ar pieticību aplīp...
Un, kad maigums kā ūdenskritums
Brāzmo man dvēselē,
Žēlot es varu citus,
Tikai sevi — ne!

Arija Elksne

* * *

Sakiet, ko gribat, un tomēr un tomēr es gribu spārnus,
Un tomēr es gibu lidot — vienalga, vienalga, kā!
Kaut arī no lidojuma man vienīgi brūces lemts pārnest,
Tomēr es gribu lidot — vienalga, vienalga, kā!
Tikai vienvienīgu reizi es pieskāros mākoņa malai,
Bet zibens ieskrēja manī, un tagad man miera vairs nav;
Lai citi sudraba dālderus un svētku pīrāgus dala,
Bet manī ir ieskrējis zibens, un tagad man miera vairs
nav...

Šai lidojumā pret sauli man vajag it visu ielikt,
Nekas nedrīkst palikt pāri, nekās nedrīkst atpakaļ
vilkt,—

Man laimes dzēriena dzidrums pašai jāpārvērš duļķainās
mielēs,

Nekas nedrīkst palikt pāri, nekās nedrīkst atpakaļ vilkt!

Es ticu, ka nākotnē iekļūt līdzēšu savai tautai,
Tikai mūžīgi jāpatur acis visaugstākais Putnu Ceļš,
Aiz manis nepaliks tukšums, bet dzīvības pilni graudi,
Tikai mūžīgi jāpatur acis visaugstākais Putnu Ceļš...

Arija Elksne

AUGSTĀ TIESA

Tauta — mūsu augstā tiesa —
Vienīgā drīkst spriest un lemt,
Kādu daļu no mums katra

Savai nemirstībai ņemt.
Gadās, trinot glumu mēli,
Dažs it augstu uzkāpt māc,
Bet, kad tauta viņu vērtē,
Patiesība gaismā nāk.
Dažs kā ruda skudra tekā,
Pats sev liekas mazs un siks,
Tomēr tautas spriedums viņu
Goda krēslā iecelt drikst.
Gadās, ka ar cita dubļiem
Notašķīts tiek godavīrs,
Taču tauta zin un zinās,
Kurš ir netīrs, kurš ir tīrs.
Tautas dziesmu likumpantos
Viņas viedais spriedums kalts,
Ne ar kādām runām viņai
Netiks vērsts par melnu balts.
Un lai slavēta šī tiesa,
Kura mūžam bij un bus,
Kurai vienīgi pa spēkam
Attaisnot vai sodīt mūs!

Ārija Elksne

* * *

Tiru dzīvi es gribētu nodzīvot,
Tiru, kaut arī grūtu.
Visu mūžu mani gruzd ilgas
Pēc sestdienas vakara maiguma,
Kad pa tirām dvēseles istabām
Tiras domas staigā...
Tiras dzīves vārdā esmu
Sirdi uz pusēm plēsusi,
No melu līkločiem bēgdama,
Savas karstākās ugunis dzēsusi...
Tiru dzīvi man gribētos nodzīvot,
Tiru, kaut arī grūtu,
Lai katrs mans solis,
Lai katrs mans vārds
Skaidribas apstarots būtu.

Māris Čaklais

* * *

Kur rodas sirdsapziņa?
Kur sākums negodam? Godam?
Sirdsapziņa cilvēkā ieaug
Kā riekstā kodols.

Bet tikpat nepamanāms
Ir tārps, kas riekstā iekļūst,
Klusi kodolu grauž
Un smeļ savus sīkstos smieklus.

Māris Čaklais

DZIESMA PAR ČETRIEM BALTIEM KREKLIEM

Ja četri balti krekli
Ir jaunam cilvēkam,
Tas iziet var caur dzīvi.
Bez lielām pārdomām.

Un tikai reiz pa reizei
Kāds atgādina viņam,
Ka dziesma nav par krekliem,
Bet ir par sirdsapziņām.

Tas pirmais — priekšniecībai
Kad vajag rādīties.
Un tad nu paša gribai
Vēl paliek nākamie.

Un atkal reiz pa reizei
Kāds atgādina viņam,
Ka dziesma nav par krekliem,
Bet ir par sirdsapziņām.

Balts krekls rīta pusē,
Bet melns jau pusdienā.
Bet trešais baltais krekls
Top uzvilīts vakarā.

Un atkal nezin kāpēc
Kāds atgādina viņam,
Ka dziesma nav par krekliem,
Bet ir pa sirdsapziņām.

Var baltos kreklus mainīt,
Kā maina uzskatus.
Bet tad, kad vakars pienāks,
Tie visi melni būs.

Vai būs vēl kāda jēga
Tad atgādināt viņam,
Ka dziesma nav par krekliem,
Bet ir par sirdsapziņām?

Ojārs Vācietis

PŪT, VĒJIŅI!

Tā ir tautas sirdsapziņa,
un tai mūžam tādai būt —
pūt, vējiņi, dzen laiviņu,
pūt, vējiņi, pūt...

*

Rijas klons vai pļavas ciņi,
vai nu vagars, vai nu jods,
un tik vien tā «putvējiņi»,
cik tu Jāņunaktī zodz.

Esi mierīgs, dzīvo rāmi,
kamēr kauli sausi kalst.
Dieviņš aizdos savu prāmi
nokļūt tur, kur veļu valsts.
Pūt, vējiņi, dzen laiviņu,
aizdzen mani kapsētā!

Muižas svilst kā darvas ķīpas...
Platā mugurā kā galds
piektais gads velk savas stripas —
apkart sarkans, vidū balts:

Pārāk cieta āda viņiem,
tad lai palīdz miets un «P|ī»,
nav nekada «putvejini»,
ir --«Bože, carja hraņi!»
Put, vējiņi, dzen laiviņu,
aizdzen mani katorgā!

*

Durkli zemē, plecā somu,
«Put, vējiņi», spārnus plet,
pietiek pelēt, jāsāk domāt,
pietiek kaut un jaiet sēt.

Paliek gaisā sapņi zili,
ej, kur tālums gaida zils!
Laiks. Un svešā Peterpilī
sākas tava Peterpils.
Pūt, vējiņi, dzen laiviņu,
aizdzen Revolūcija!

*

Atkal liktens bungas uzsit,
atkal viņam nirdzīgs spīts:
vienam stobrs uz vakarpusi,
otram ņemts uz grauda rits.

«Pūt, vējiņi» vienāds šķietas
tiem, kas abās pusēs līkst...
Divas laivas stāv uz vietas
un pat arī varbūt — grimst.
Pūt, vējiņi, dzen laiviņu
Borovska un Volhovā!

«Pūt, vējiņi», skani saldi,
kaut tavs mūžs pec nāves salds,—
neviens skangals tā nav skaldīts,
neviens pislis tā nav malts.

Pūt, vējiņi, cik ir dušas,—
ne tik viegli masti lūst,
pūt, vējiņi, kamēr pušas,
kamēr buras ir, kur pūst.

Pūt, vējiņi, dzen laiviņu,
aidzen tautu mūžībā!

*

Tā ir tautas sirdsapziņa,
un tai mūžam tādai būt —
pūt, vējiņi, dzen laiviņu,
put, vējiņi, put...

Ojārs Vācietis

NEKROLOGS

Savu dzīvi
Viņš nodzīvojis ir godīgi —
Ar vienas valsts pasi,
Vienu sievu
Un vienu ķermeni.

Dzīves saturs tam bija:
Jaunībā —
Tas, ko viņš izdaris,
Brieduma gados —
Ko varētu,
Vecumā —
Ko būtu varējis izdarīt.

Gājis viņš ir
Tieši tik daudz,
Cik tas ir nepieciešams it visiem,
Kam iedotas kājas.

Mainījis
Apmēram četrdesmit uzvalku,
Divus dzīvokļus
Reizē ar dzīves vietu,
Kreklus pa sestdienām.

Uzskatus viņš nav mainījis,
Ja neuzskata par maiņu —
Neko pret neko.

Saticīgs.
Draugi pa istam
Nekad tam nav teikuši labu
Un naidnieki — sliktu.

Iestādījis viņš ir
Trīs kokus
Un krāsni izkurinājis
Mežu.— — —

Māra Zālīte

FRAGMENTI NO ROKOPERAS «LĀČPLĒSIS»

L i k e- Palīdzi Lāčplēsim kaitēt,
p u r e. Mēs dosim tev visu —
Slavu, mantu, sargātu dzīvi,
Laimdotu skaisto, no rūpestiem brīvi,
Cieņu, ko rādīs tev gribot vai negribot,
Valdnieku vēlību,
Vietnieku aprīnu,
Vēl, vēl un vēl —
Pavisam trīsdesmit lietas.

K o k- Es savu zemi nepārdodu.
n e s i s. Kad taure asinslietū sauks.
Savam zobenam pieskaiti manu,
Jo es esmu tavs, Lāčplēsi, draugs.

Es savu zemi nepārdodu.
Kad dzīve zelta ratos brauks.
Savai laimei pieskaiti manu,
Jo es esmu tavs, Lāčplēsi, draugs.

Es savu zemi nepārdodu.
Kad melni kraukļi nāvi krauks,
Savai dzīvībai pieskaiti manu,
Jo es esmu tavs, Lāčplēsi, draugs.

* * *

- K a n-
g a r s. Ausis ir viņa spēks, es saku.
Viņš savu tēvzemi dzird, es saku.
Jūt katru kustību,
Ik elpas vilcienu.
Mums vajag panākt
Lāčplēša kurlumu.
- D ī f e-
r i h s. Kurlumu?
- Z i ņ o-
t ā j i. Kurlumu?
- K a n-
g a r s. Kurlumu. Kurlumu.
Tad, kad viņš tēvzemi nedzirdēs,
Savalgot varēs
Gan rokas, gan garu.
Kurls pret tēvzemi,
Nejūtīgs, nezinošs.
Nemilošs, neticošs —
Uzvarams Lāčplēsis būs, es jums saku.
Ak, dievs, ko es saku.
Ak, dievs, ko es saku!
- D ī t e-
r i h s. Lieliski, Kangar. Tas labi, tas labi,
Ka palīdzi Pērkonu pilnīgi aizliegt,
Ka apņemies mūsu ticību ieviest,
Ka palīdzi tautas varoņus samaitāt.
Kaut un dedzināt tos, kas ir preti,
Ka esi ar mieru nodevējs palikt.
- K a n-
g a r s. Nē, nē, nē, nē,
Es Latviju milu!
- D ī t e-
r i h s. Ha, ha, ha, ha,
Ko es teicu — meklējiet draugu!

* * *

Nedievojies!
Tik maz tev no dieva,
tik maz no patiesa īstuma,
bez ticības šajā pasaulē, teikšu godīgi,
bīstami.

Nezvēri!
Jau kā zvērs tu,
dienu brikšņājos asinot nagus,
saplosīt gatavs miļubrid
svešos, tuvos un radus.

Makam makanam
vara pār tevi!
Nekliedz, ka tev vienalga.
Vējš pusi vārda aizpūtis,
paliks tāds pusplikš — alga.

Nedievojies, nezveri, nekliedz!
Klusi iemācies darbu darīt,
Pelnrušķīte jau arī nezināja,
Ka zelta lietus kādu dienu var nolīt.

Jēkabs Saiva

**FRAGMENTS NO SENKURŠU TEIKSMAS
«BIRKAS BALOŽI»**

— — — Četri meti mūžam likti, četri gada laiki gadam.
Četrus griežus mēness rāda, četri veidi vīra priekam:
Izaug vīram prieks no darba, uzdīgst zaļā rudzu asnā,
Spāru vaiņagā tas smaržo, teikā rāmi šķetinājas.
Izaug vīram prieks no sievas, naktis sasaldina tiksmē,
Skaņi dzied tas šupļa liksti, atviz bērna pirmā smaidā.
Izaug vīram prieks no ciņas, zobenam tas guļ uz asmens,
Kad ar aumi, ciņā traucot, vairogu tas sacērt skalos.
Darba priekam — dziru stunda, ciņas priekam — kara
gaita.

**GADA BILANCE
JEB
PAMĀCĪBA ŠIS ZEMES VARENIEM**

Slepkavības ir sākums, sākums — galvenais, bez kādiem smalkumiem, daudz un ātri, lai cilvēki nepagūst attapties, lai baiļu stenderēs atspērusies dzīvība netīšām izdara kaut vienu nekrietnību un atjēdzas tikai tad, kad sirdsapziņas vārti jau notriepti ar darvu.

Pēc tam vajag radināt cilvēkus negoda (galu galā darva uz vārtiem ir katram) un acīs splaut vajag tik bieži, ka nebūs vairs nozīmes slaucīties.

Un tikai tad, kad godīgā rīcībā redzēs jau provokāciju (jo vienīgi provokators drikst atklāti radīties godīgs), kad dabiski liksies pie galda sēdēt ar špiku, jubilejā apslavēt pērkamu nelieti un ordeni saņemt no bendes rokām,—

Tad dariet ar šo tautu, ko gribat. Nevajadzēs vairakpat slepkavot. Vergs pārgrauzis rikli bralim, ja tas ķersies pie viņa važas.

Ansis Lerhis-Puškaitis

ĢIRTS

Skolā Ģirts bija diezgan nebednis, bet apdāvināts un apkērigs. Daudzreiz tai pašā dienā par mācībām to slavēja, par nedarbiem pēla. Bet tikpat uzslava, kā paļas zēnam ātri sirdi meklēja: viņš bija jūtīgs, dzīvs; tik dzīvs, ka biedri to devēja par ūdenszāli, kas ne britiņa nevarot rimt. Un taisnība! Te tas grozījās skolas solā, te bija acis griestos, te laukā, te atpakaļ pie darba. Bet, cik šīs dedzīgās acis pie darba kavējās, tik arī nekavējās velti: tad žirgtais, apdāvinātais prāts darbojas ar sekmēm. Nelaime tikai tā: Ģirts daudzreiz pie darba notekājās savā žiglumā velti, darba gaitu tišām saraustīdams. Īsi: te viņam bija darbi, te nedarbi! Laiku neizšķērst — to zēns nejaudāja iegaumēt. Daudzreiz skolotājs gan iebilda: «Ģirt, dari laikā darāmo darbu un neliec tuliņ nepadarīto pie malas tamdeļ, ka acumirkli vēl cits kas iešāvies prātā; šo beidzi, sāci tad to!» Bet tas tai reizei...

Vasaru viņš bija vienās mājās par ganu, skolas namam itin tuvu. Blakus dārzam bija upīte un upītes malā, nokraujā, avotiņš. Te pie avota skolotājs, saticis reizi Ģirtu ar smeļamo trauku, ieteicās: «Ģirt, tik es dzeru no avota, tik tu. Bet, lūk, grāvītis notekai tāds aizaudzis; aizmilzums būtu jāiztīra, lai ūdens taptu dzidrāks: tas tecēs jautrāk, tīrsies labāk. Pa to starpu, kamēr lopi pārdzīti, tev tiešam laika iztīrīt. Dari to!»

«Jā, jā!» Ģirts atteica.

Otrā dienā Ģirts atnāk pie avota ar lāpstu, grib durt — nē! Skat, kas par zaļganu, naigu līdaciņu upītē! Tā jāpaķersta. Ķēra, izķērās — nenokēra; bija jāiet, avotiņš palika.

Trešajā dienā Ģirts laikam būtu padarījis, ja cits kas svarīgāks viņam nebūtu iejaucies starpā... Ceturtajā dienā viņš atnāca pašā dienvidus laikā. Skolotājs tai brīdī sēdēja zem ozola, ārpus dārza, lazdu pudura paēnā lasīdams. Lasa, redz: Ģirts atstāj lāpstu un nāk uz dārza pusi. Panāk gabaliņu, izliec kaklu pār dārza žogu, it kā vaicādams: «Vai dārzā ir kāds vai nav?» Ka lazdu krūmā ir kāds, to viņš nemana. Izskatījās — neviena — ies dārzā.

«Lai iet!» skolotājs nodomā un nesaka ne vārda. Pēc brīža nāks Ģirts atpakaļ, ogas ēzdam, un — kā pametis acis — pamana turpat, soli pieci, skolotāju. Skolotājs skatās uz Ģirtu, Ģirts uz skolotāju; abi nebilst ne pušplēsta vārda; bet krūtis tik vienam, kā otram saceļas vilņi. Ne dusmības vilņi, nē, drizak tos varētu par kauna vilņiem dēvēt: viens kaunējās, ka bijis slikts audzinātājs, kas daudz gribējis, maz panācis; ka velti nopūlējies, tikumības mācības audzēkņa sirdi bārstīdams. Otrs atkal nosarkdam saplaka, ka savu labvēli krāpis, citāds aiz muguras parādīdamies, nekā izlicies acu priekšā. Abi cieta klusu. Bet tad skolotājs pagrieza muguru un likās tālāk lasām. Ari Ģirts tūdaļ apgriezās un aizgāja. Bet sažini Dievs! Taisni tas, ka skolotājs viņam, ne vārda nebildis, kā nicinoši muguru pagriezis, — tas tagad Ģirtu krimta. Tagad, projām ejot, viņam vaibsti pārvērtās: tie neizstaroja vairs pirmītējās kauna jūtas, bet drizāk piktumu. Pirmīt vēl Ģirts bija gatavs skolotājam klāt iet un teikt: «Esmu pārskatījis!» bet tagad aiz spītības vien viņš to vairs nedarītu...

Tomēr vēlāk, pie lopiem, Ģirtam šis piktums arvien vairāk slāba. Noskumis viņš tagad izskatījās. Tāds savāds tur viņš staigāja lopiem riņķi vien. Driz sita ar ganu rīksti pa zemi, driz vicināja gaisā, un tomēr pats ne zināja, ne redzēja, ko ar rīksti darīja. «Tas taču būs gan bezdievīgi bijis! Un cik tas nelāgi būs izskatīties: skolotājs turpat pieci soli, visu to redz, noskatās, un es pats nekā nezīnu, ka man aiz muguras skatās,

par mani smīn? Vakarā no mājniekiem nekur vairs neglābšos. Tie zobos mani par ogotāju, varbūt arī par dārza ložņātāju. Māte visu to dzirdēs; viņai tas sāpēs. Viņa, nabadzīte, raudās, un to es nevaru paciest, ka viņa manis dēļ raudātu.» -

Jā, garā tagad nabadziņš paredzēja daudz ko. Pat to paredzēja, ka nule pat varbūt skolotājs kāpj pa upītes laipu pie viņa saimnieka sūdzēt, kāds nedarbis ir Ģirts.

Vakarā Ģirts gaida, vai nāks kas mājniekiem pār lūpām vai nē. Nekā! Mājnieki nebilst ne vārda. Tātad skolotājs nav vis teicis. «Cik viņš taču labs!» zēns klusu iesaucās.

Otrā dienā pārdzis atkal lopus. Kas tas? Skolotājs patlaban pie rijas runā ar saimnieku, ar mājniekiem.

«Nu viņi zin visu!» tā viņš domā. «Un, līdzko nu saimnieks nāks istabā, tad pirmais vārds būs tūliņ: «Ģirt, ko tu tai skolotāja dārzā dariji?»» Bet tavi brīnumi! Atkal tā nebija. Saimnieks ienāca istabā laipns, kā arvienu, un vēl pasmaidīdams ieteicās: «Ģirt, dēls, ēdi nu, ēdi knaši un liecies pagulēt! Šodien tāds pavēsāks, lopi jālaiž agrāki ārā.» Arī citi mājnieki sanāca, un neviens ne vārda par dārzu.

«Ai, nu var redzēt gan, cik tas skolotājs labs! Un es — kā tad es tādu labumu atmaksāju? Ne avotiņa negāju iztirīt. Vai nu atkal otrreiz noziegšos pret viņu? Nē! Tūliņ paķeršu lāpstu un iešu!»

Ģirts arī tiešām aizgāja un tīrija avotu. Tīrīdams zēns šad un tad pažūrēja atpakaļ, pie sevis nodomādams: «Tas labi, ka skolotājs tagad nenāk. Citādi viņš man vaicātu: Ģirt, tu trīs dienas taisījies šo nieka grāveli izpost un nu tikai varēji sagudrot? Ja viņš man tā vaicātu, tad man atkal kauns.»

Ģirts raka, naigi raka. Sārtie vaigi darba karstumā tvika vien. Darbā nogrimis, viņš aizmirsa uz brīdi savas bažas par kaunu, par visu ko. Darbs jau saldina pat rūgtāko brīdi! Bet līdz ar turpat grāvītis būtu pabeigts, te zalē nočaukst. Ģirts, pacēlis acis, ierauga: skolotājs klusām pienācis itin tuvu un sveicina: «Labdien, Ģirt! Tas labi, ka turēji vārdu, iztīrīji avotu. Bet saki man, vai tava māte ir istabā? Vai neguļ varbūt dienvīdu?»

«Nē, viņa neguļ vis. Viņa klēti šuj man jaunu kreklu. Vai jūs gribējāt viņai ko teikt?»

«Gribēju gan!»

«Jūs jau — — es viņai varētu pateikt —» Ģirts stostījās.

«Nē, nē man pašam jārunā!»

«Miļlais skolotāja kungs, kad tikai jūs mātei negribat, varbūt, teikt, ko es todien darīju? Man kauns! Es vairs nekad neiešu ogās. Piedodiet!»

«Ģirt, ir jau piedots. Tu pats savus nedarbus esi nosodījis. Neviens sods nav tik liels kā sirdsapziņas sods! To es tev skolā jau teicu, un nu tu to piedzīvoji! Ģirt, paluko uz šo avotu, kā tas atskalo dugu pa tavu izrakto grāvīti. Dari visu mūžu pakal šim avotam! ...»

«Bet nu paaicini savu māti — gribēju viņu uz kādu dienu salīgt palīgā ogas nolasīt dārzā. Un vakarā, kad lopus pārdzeni, atteci man palīgā ogas izmērot. Tad mērosim un edīsim abi divi.»

ATZIŅAS

Cilvēkam vajag būt kā dārgam mirdzošam akmenim; viņam nevajaga savas vertības zināt, bet tikai mirdzēt.

R. Kaudzīte

Katra neuzticība un varmācība cilvēku pazemo — kā to, kam neuzticas, tā arī to, kas neuzticas.

P. Rozītis

Cilvēkam jāatbild ne vien tikai par to, ko viņš ir darījis, bet arī par to, ko viņš nav darījis.

R. Kaudzīte

Ja gribi pilnīgs būt un sevī liels,
Tad neprasi, lai dod par darbu algu,
Par jūtām baudu un par sāpēm veldzi.

Rainis

Nav nekāds negods nesaņemt pelnīto, negods ir saņemt nepelnīto.

A. Skalbe

Ļauj sevim pāri darīt, jo tu liels!
Un sevī neaizstāvi, jo tu stiprs!
Un citu nesamin, jo tu to spēj!
Bet pacel citu, un tu celsies pats.

Rainis

Kas savu tēvu valodu kopj un godā, tas savus tevus godā;
un, kas tos godā, tas pats ir godājams.

Kronvalda Atis

Nekad nenicini tēvus un viņu tikumus.

Auseklis

Kas cīnās neapnicis,
Tas allaž godu gūs,
Kas taujājis un pētījis,
Tas beidzot gudrs top.

K. Štrāls

Tik tumsu pētot, skats top ass:
Tas liels var kļūt, kas bijis mazs;
Tas liels var kļūt, kas sevi rod
Un sevi visu ziedot prot.

A. Brigadere

Turies vien godam, tad otrs goda tev neliegs.

J. Neikens

Brīvi darbojas tas, kas nevis padodas ārējiem iespaidiem,
acumirkļa iegribām un iedomām, bet seko saviem mērķiem un
ideāliem, vadīdamies no pienākuma un sirdsapziņas.

V. Olavs

Taisnība tādu darbu nestrādā, kur jālokās, jo viņai stīva
mugura.

R. Kaudzite

Es viens ar savu taisnību,
Es viens pret visu pasauli.
Un tomēr man ir taisnība.
Es pazaudēšu cīniņu,
Bet paliks manim taisnība.

Rainis

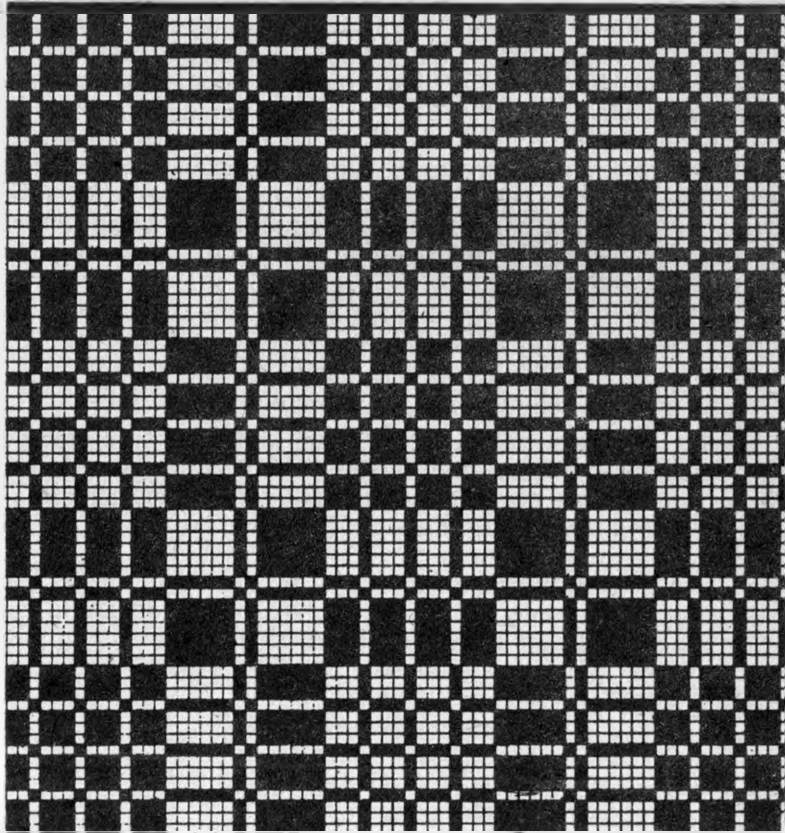
Krietns cilvēks ir drošs tikai tik, cik jūtas, stāvot uz savas pārliecības, nekrietnais ir vienmēr drošs. Tas ir termometrs, pēc tā apspriežat.

Rainis

...katrai tautai ir sava robeža, kas viņas vīriem visiem kopā jāšargā ar ieročiem rokās. Nu vai patiesi man jums jāskaidro, ka šo robežu sauc par godu! Vai jāstāsta, ka visā cilvēces vēsturē gods vienmēr vērtēts augstāk par dzīvību?

J. Lejiņš

LABESTIBA

Mudite Kostanda

LABESTĪBA

Saskaņas un vienotības pamatnosacījums latviešu folklorā ir labsirdība, labavele, labvēlība, labdabība, labestība, labe. Tā ir viena no plašāk izjustajām un ilgotajām vērtībām, kas sākas ar labām domām, laba vēlējumu otram, atvērtību pasaulei, izpaužas līdzpārdzīvojumā — līdzcietībā, žēlumā un noslēdzas darbībā — palīdzībā, aizstāvībā, saudzībā, aizsardzībā, atbalstā.

Tās pretstats — ļaunums, kas izpaužas aizdomīgumā, skarbumā, niknumā, bargumā, asumā, ļauna vēlēšanā, ļaunā priekā utt. un kas izsauc nesaskaņas, strīdus, karus, atsvešinājumu, apgrūtina sadzīvošanu, sadzīvošanu, tuvību.

Labvēlība sākas ar līdzjušanas spēju, kur citu smagums kā savs pārdzīvots:

Kumeliņi kalnus rauda,
Vai es kalnus darināju.
Dieviņš kalnus darināja,
Kungi smagus vezumiņus.

Kalni, protams, palika tie paši, arī kungi un viņu smagie vezumi, taču līdzjušanā mainījusies cilvēka un tautas dvēsele, kura, saprazdama otra smagumu, nepadara to vēl nepanesamāku, bet rod izeju smaguma dališanā vispirms domās un tad darbos.

Dzīvē labestīgums un ļaunums ir nezūdoši spēki. Tie saglabājas tajā vidē un tajos cilvēkos, kuri labestību vai ļaunumu rada. Labestīgs darītājs vairo laimi gan citiem, gan sev, jo dots devejām atdodas. Ļaunais sagādā ciešanas, nelaimi visiem.

Gan man bija košu dziesmu,
Gan bij' želu asariņu.
Gan man bija labu ļaužu,
Gan bij' ļauna vēlētaj.

Ļauni ļaudis, ļauna diena
Stūma mani ļejiņā,
Dieviņš ņēma pie rociņas,
Veda mani kalniņā.

Sper, Pērkon, sausu koku,
Liec zaļam salapot;
Sodi, Dievs, ļaunus ļaudis,
Dod labiem padzīvot.

Labestīgais labdaris vienmēr ir gatavs pakalpot, nerēķinoties ar sevi. Viņš ir nesavtīgs savās labdarības izpausmēs, nebaidās cilvēkiem sevi izdāvēt.

Pret visiem tiem, kas labestību izmanto, necilvēcīgi vēršoties pret tautas vitālajām interesēm, ir jābūt īpašai attieksmei. To varētu nosaukt par naidu jeb drīzāk par spītu, kas liek cilvēkam nelaimē izturet un savu tik un tā sasniegt. Naidis, spīts, tāpat kā jebkura cita morāla vērtība vai nevērtība, ir jāapluko konkrētā dzīves situācijā. Pārdomāsim Zentas Mauriņas teikto.

«Es bieži sev jautāju: kā var atvairīt naidu? Kādēļ kaimiņa naidis arī tam kokam, kas neaizēno viņa tirumu, piezogas klāt un iebojā stumbru? Tagad es zinu: visļauņākajam naidam nav iemesla, un taisni tādēļ tas tik bezjedzīgs, ka iemesla nav. Ja būtu iemesls, tad varētu to iznīcināt, un līdz ar to naidis zaudētu savu spēku. Bet, kur iemesla nav, tur pret naidu karot ir velti. Ir rakstīts, ka naidu var uzvarēt ar mīlestību. Tas ir viens no tiem vārdiem, kurus skaisti lasīt, bet ko piepildīt, varbūt, spēj Dievs, cilvēku spēkiem tas ir neiespējams, jo pats Dievs taču vairāk mīl tos, kas viņu mīl, un Luciferu, kas viņu nīst, viņš iekalis elles vistālākajā kaktā. Dieva mīlestība nav uzvarējusi Luciferu, kā tad lai mirstīga cilvēka mīlestība uzvarētu savu ienaidnieku? Ir arī rakstīts, ka ienaidnieki ir jāmīl. Par šo teikumu es ilgi esmu domājusi, nekādi nevarēdama to saprast. Ienaidniekam m a n a mīlestība nemaz nav m ī l e s t ī b a. Bet ir gan cits veids, kā var uzvarēt savus ienaidniekus: nav viņiem jāpiegriež vēribas, un tomēr nav jāatkāpjas, ir jānorūdi savs gars, kā kara un epidēmijas laikā jānorūdi ķermenis, un tad ir jāturpina ceļš, it kā pretinieka nebūtu. Nav pat jāpaceļ balss, kad jūt naidu tuvojamies, nav jāsabrūk no indīgām bultām. Un to var tikai tad, ja kaut kur preti sniedzas roka, nevērodama mūsu vātis, sniedzas preti un kāda balss sauc: dod, dod! No šā sauciena rodas spēks un aizveras vātis, bet šo saucienu dzird tikai tad,

kad rūgtums nav ausis kurlinājis un nogurums nav aci
aklinājis.»

Baltu tautām pastāvēja stingrs paradums — ļauno
nedaudzināt, nepieminēt, un tieši tāpēc tautasdziesmās maz,
ļoļi maz niknuma, bēdu sūdzēšanas, bet kas gan cits, ja ne
nais, dainu latvietim liek teikt šādus vārdus:

Paga, paga, tu, kundziņi,
Tu ar mani parādā;
Es tev' likšu tai vietā,
Kur deg zila uguntiņa.

Nais jeb zemnieciskā spīts labā nozīmē ir ļoti raksturīga
latviešu tautai. Latvieša spīts, tas ir nepārtulkojams vārds, tā
ir sikstā, spīvā spēja izturēt. Latvietis spītē bargiem kungiem,
nebaltai dienai un nāvei — ticībā, ka arī pēc garākas nakts
uzausis rīts, parādisies saule.

Skaidrite Lasmane

PATEICIBA

Pateicība ir indivīda spēja izjust laba darītāja cilvēci-
gumu, labestību. Likumsakarīgi, ka labestības novērtējums ir
pateicība. Tikai tas, kurš pats ir labdaris, ir spējīgs izjust
pateicību.

Pateicību zināmā mērā varētu dēvēt par labestības parāda
sajūtu. Jo dziļāk cilvēks izjūt sevī šo vēlmi citam pakalpot,
dalīties savā spēkā, gudrībā, pārticībā un citādā garīgā un
pasaulīgā labumā ar otru, jo viņš ir morāli pilnīgāks savā
būtībā, jo viņš ir pateicīgāks.

Ģimeniskā saderībā, saticībā audzis bērns vēl labu visai
dzīvībai: gan labrītu pasakot, gan dienasvidū ļaudīm labdienu
novēlot, gan neaizmirstot labvakaru ne no citiem atņemt, ne
citiem novelēt:

Aust gaismiņa, lec saulīte,
Tas pirmais gaišumiņš;
Labrītiņu, dievspalīdz(i),
Tā pirmā(i) valodiņ.

Pateicības pretmets ir nepateicība, kuras lielākais ļaunums
ir neapzināta, pakāpeniska gaišāko cilvēcisko īpašību zaudē-
šana. Nepateicība ir egocentriskā nevēlēšanās sevī garīgi kopt

cilvēcību. Tas reizē ir arī gribasspēka vājums, nespēja izveidot-jušos ieradumus pārvērst citos, daudz humānākos. Būtībā nepateicīgs cilvēks līdzinās ļaundarim. Atšķirība ir tā, ka ļaundarim piemīt apzināta, mērķtiecīga rīcības programma, kā vārdā viņš veic ļauno. Nepateicīgais neapzinās sava ļaunuma. Viņš dzīvo egoistiskā pašpārliecinātībā, ka būt nepateicīgam ir dzīves norma, laikmeta diktēta prasība, kuru neievērojot pats vari kļūt dzīves paberna lomā.

Latviešu tautas pasakās viens no vispateicīgākajiem ir vecītis, nabags, Baltais tētiņš, pats Dieviņš, kurš nekad nav aizmirsis savu labdari patencināt un apveltīt.

Tāda ir arī sērdienīte, kurai neviens darbiņš nav par grūtu: vai tas nes labumu cilvēkam vai citai dzīvai radībai. Bārenīte par savu labestību negaida algu vai arī izvēlas visniecīgāko atalgojumu.

Skaidrite Lasmane

LABVĒLĪBA

Paša dzīvotās dzīves smagums viegli var dvēseli nocietināt, to pārakmeņot un padarīt nejūtīgu pret citu sāpēm, savas ciešot. Taču kultūra atrod iespēju vājināt vienaldzību, atgādinot sirds siltuma dzīvinošo skaistumu un novēršot it vieglo iespēju pagrimt vienaldzībā un cietsirdībā un padarīt savu un citu dzīvi neciešamu un bezjēdzīgu. Labvēlība atveras otram cilvēkam, viņa veiksmēm un neveiksmēm, lai dalītos tajās. Atvērtība izpaužas gan tieši, āreji laimes, laba vēlējuma formulās, kas izteiktas svētkos un gadskārtu ieražās, gan arī netieši otra izjūtu sapratnē un līdzpārdzīvojumā. Želums un līdzjūtība ir palīdzības ierosinājums, ziņa, ka kādam vajadzīgs spēks, plecs un atbalsts. Tāpat kā mīlestība, tā nenāk piespiedu kārtā, bet veidojas pati kā cilvēka dveseles sastāvdaļa. Bez sentimenta tauta spēj just un izteikt folklorā želumu pret visiem, kam grūti. Allaž kādam tiek atgādināts par vecā cilvēka nespēku vai kupriša smago dzīvi ar «nesmejies», «saudzē», «nedari pāri», «viegliņi».

Labvēlība skar ne tikai neaizsargātos un vājos. Nesavtīgā cieņā, bijībā un patecībā tā izpaužas attieksmē pret varošajiem — pret arāju, ecētāju, audēju, vērpēju. Te labvēlība atklājas dalītā priekā par raženu darbu vai sirsnīgā godbijībā. Formula «pacel krēslu» ir godbijības apliecinājums gan arājam, gan tēvam, mātei kā taisnīga patecība par līdzdalību dzīvības ceļā.

Tautas labvēlība izpaužas arī sirsnīgā smalkjūtībā, kuras dziļums un izkoptība pārsteidz. Ja dziesmiņa paklusām pačukst lugumu — rāt, bārt, pat pert, ja pelnīts, bet tikai maliņā, tā, lai citi nesadzird, ja tautu meita iet ar likumu vagas galā aiz noguruma snaudošajam arājam, lai kaunu nedarītu, ja atsakās no skaisti baltajiem zirgiem, kas tālu redzami un māmuļu ilgi raudinas bērū braucienā, tad tā ir augstākā cilvēciskuma izpausme.

Smalkjūtība izpaužas arī draiskā, gudrā viltībā attiecībās ar vīra māti — ļaut mācīt pa savam prātam un gudri izlikties, ka uzklausa, kaut arī visu zina un prot.

Folkloras labvēlība ir brīva, dabiska, viegla, sev un citam prieku nesoša. Tas ir jūtu dāsnums, uz ko spējīga bagāta dvēsele, kurai ir ko otram dot un kura dodot top pati plašāka. Šāda labvēlība nav ārēji skaļa un demonstratīva, cilvēks tajā vienkārši dzīvo.

TAUTASDZIESMAS

Rīta rasa noskaloja
Rožu ziedam putekļiņus;
Es aizmirsu ļaunu vārdu,
Labu vārdu dzirdēdama.

Visur man saule spīd,
Kad saulīte uzlēkuse;
Visur man labi ļaudis,
Kad es pate laba biju.

Kurš kociņš ziemu zel,
Tas vasaru nelapoja;
Kas otram ļaunu vēl,
Tas pats laba neredzēja.

Dzīvo labi, man' māsiņa,
Ar visiem kaimiņiem,
Tautiets gāja pie kaimiņa
Vaicāt tavu padomiņu.

Mīļi, labi es dzīvoju
Ar visiem ļautiņiem,
Ja tie mani neredzēja,
Lai tie mani pieminēja.

Kura smilga kupli auga,
Tai rasiņa ilgi stāv;
Kas bij laba mātes meita,
Daiļi nesa vainadziņu.

Ļauna guldij', ļauna cela
Svešu ļaužu māmuliņa.
Tā ar vienu ļaunumiņu,
Es ar otru labumiņu.

Vēl, Dieviņi, tu man labu,
Ļaudis laba nevēleja;
Ļaudis manim nevēleja
Nātru krūma sētmale.

Ne to dienu Dievs sodīja,
Kad otram ļaunu vēl,
Soda Dievs mūžiņai,
Soda mūža galiņā.

Kādi bija tie ļautiņi,
Kuri otru nicināja?
Vai bij Dieva labumiņa
Vai saulītes baltumiņa?

Skaidri tek Daugaviņa,
Daži gruži dibenā;
Labu ņēmu mātes meitu,
Dažas vainas dzīvojoj.

Es sakūru skala guni
Liela ceļa maliņā,
Lai sildās tie bērniņi,
Kam nav tēva, māmuliņas.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Ko pats negribi, to otram nedari.
Kas otram rīksti griež, pats dabū pērienu.
Labs tikums spīd vairāk nekā zelts.
Ļauns ļaunam atdodas.
Labs ar labu saderas.
Esi labs, tad tevī arī turēs par labu.

Dots devējam atdodas.
Nevienam nav uz pieres rakstīts, kāds tas ir.
Katram sava labā un kreisā puse.
Labāk otram dot nekā no otra ņemt.

TICEJUMI

Ja bezdelīgai izposta līgzdu, tad ģimis paliek ar plankumiem.

Čūskas nekožot tādām cilvēkam, kas čūskas nesitot un neienistot.

Ja ko ēdamu vai ko citu dod otram pār plecu, tad devējs domā ko ļaunu.

Ja maizes micīlaja būs dusmīga, tad maize bus skāba.

Teika

KĀ LĀCIS CĒLIES

Kāds saimnieks bijis ļoti skops. Dieviņš staigājis pa zemes virsu kā ubags. Viņš iegriezies arī pie skopuļa lūgt maizīti, bet tas nedevis. Viņš gājis vēl otru un trešu dienu lūgt dāvanas, bet bez sekmēm.

Saimnieks sadusmojies, ka ubags neliek miera, un nolēmis to sabaidīt. Viņš sataisījis par lāci, apgriezis kažokam kreiso pusi uz virsu, apvilcis mugurā un palīdis zem tilta.

Kā nabags ticis uz tilta, tā zemnieks no patiltes ārā un sācis ar rokām plaukšķināt. Nabags nebaidījies, bet teicis: «Lācis esi, lācis paliec.» Saimnieks palicis par lāci un aizskrējis uz mežu.

Tā radies pirmais lācis.

Pasaka

SKAUŅA LIKTENIS

Vienreiz bijuši divi pušenieka saimnieki: viens bagāts, otrs nabags. Nabags strādājis un rāvis ar darbiem, cik vien varēdams, bet nav varējis uz priekšu tikt — nabags bijis, nabags palicis.

Un tā nu viņš vienu vakaru itin bēdīgs sēdējis istabā pie galda un domājis par savu nelaimi. Te uz vienu reizi sāks viens aizkrāsne tik jautri pijoli spēlēt, ka šim kājas ne rimt vairs. Aizmirsis visas bēdas un sācis lēkt, lai izput, pa plānu. Lēcis, lēcis — sen jau atlēcies. Bijis tik nokusis, ka elsdams, pūzdams nokritis uz sola, bet kājām kā nav, tā nav miera — vēl gribas lēkt.

— Nu tu brīnumi!— viņš domājis,— pats negrib, kājas grib — kas, velns, tu par tādu spēlmani esi? Nāc laukā no aizkrāsnes!

Labi,— iznāk arī garš vīrs, pats spēlēdams, pats lēkdams. Bet saimnieks satvēris šo:

— Nelec, trakais, saki labāk, kas tu tāds esi!

Garais atbild:

— Kas es esmu — to tu gribēji zināt? Es esmu tava Nelaime!

— Ak tu esi tā Nelaime, kas mani tik ilgi mocīji! Nu tad es zinu, ko ar tevi darīt!

Un saimnieks kā nu grābis garo, tā iebāzis maisā, aizstiepis kalnā un apracis savu Nelaimi.

No šī brīža nabaga saimniekam labība augusi pat uz akmeņiem un lopi padevušies, ka jāpabrīnās — drīzā laikā visus parādus atmaksājis, vēl bagāts palicis — tā.

Bet bagātajam saimniekam tas nemaz nepaticis, viņš sācis jau apskaust savu pušenieku.

Te vienu dienu atnāks bagātais — lai stāstot jele, ka viņš tik ātri uzplaucis!

Nabags atteicis:

— Es apraku savu Nelaimi kalnā, un no tās dienas pavisam citādi sekmējas!

— Ā!— šis skauzdams prātojis,— tad tā ta lieta!— un tūliņ steidzies nabaga Nelaimi ārā rakt, lai apsētu to pa otram lāgam, lai viņš atkal nabadzībā iestigtu.

Labi. Aizgājis, izracis, garais pusmiegā izcēlies. Kāpec viņu traucējot?

Tā un tā, bagātais atteicis:

— Es tevi modināju, lai tu atkal ietu pie sava drauga, pie tā nabaga saimnieka, kas tagad bagāts palicis, kamēr tu gulēji.

Bet lielais garais nu palicis jautrs, apķēries saimniekam ap kaklu un tencināt tencinājis:

— Paldies, paldies, ka mani pacēli, ko es vēl pie cita iešu, palikšu labāk pie tevis paša un kalpošu tev vien, tev vien visu mūžu.

Bagātais saimnieks gan sabijies: «Ko viņš runā, vai viņš traks!» un gribējis par varu no Nelaiimes atkratīties, bet velti: kā dadzis pielipis, ne pēdu neatkāpies.

Un no tās dienas bagātam saimniekam dzīve arvienu vairāk irusi, arvienu irusi, kamēr palicis vēl plikāks nekā pušenieks bijis.

Fricis Bārda

MANA DZIESMA

Kam savu dziesmu es dziedu?
Es dziedu to smilgām un zālei.
Un paceplīšam uz zara.
Un vējam. Un zilajai tālei.

Un kūpoša lagzdu krūma
dzeltainam puteklītim.
Un sūnu lācīšam zaļam.
Un dziestošam auseklītim.

Un baltajai brīnumu pilij,
kas zvaigznēs un ugunīs visa.
Un neprātam, spārnu kas sauca.
Un sirdij, kam gaisma dzisa — —

Fricis Bārda

LŪGŠANA

Lai zemei sāpes nav,
kad manas kājas to min.
Lai puķei jācieš nav,
kad bērns viņu vainagā pin.
Lai avotam raudošos viņus
auklēt nav grūt,
kad nakts ir tumša un gara,
un lai nav neviena —
ja tas var būt —
dvēse bez saules stara!

Kārlis Skalbe

SAULES VĀRDI

Dzīve bez laba — ir dzīve bez smaida.
Brālis lai brālim ir palīdzīgs, labs.
Siltāka, gaišāka diena mūs gaida,
Sirds ja par sauli krūtīs mums taps.

Kārlis Skalbe

MUĻĶĪTIS

Ar gudriem netikas man kopā iet.
Es mīlāk soļoju ar vientiesīti:
Viņš puķes nesamin,
Pat kraukļa maitu
No zemes augšā ceļ un drānā tin.

Kā bērns es vientiesīgs un pazemīgs,
Un, ko es paceļu,— tas nederīgs:
Tur lauka akmeni, tur stīpu nokritušu
Es priecīgs metu savā tarbā.
Vai biklu zaķīti, vai vilku izsalkušu,
Ko ceļā satieku, to līgstu darbā.
Ar gudriem netikas man kopā iet,
Man vārdus vienkāršus un vientiesīgas domas
Kā puķu kātus vieglās ķēdēs siet.

Kārlis Skalbe

* * *

Man visi gudrie vārdi
Sen garlaicīgi kļuva,
Tik sirds,
Tik sirds un saule man tuva.

Tie vārdi, ko runā saule,
Ko asinis ausīs čukst,
Ko runā mīļā saule,
Ko sirds uz sirdi pukst.

* * *

Par katru stundu Dievam pateicos,
Par elpu vienu,
Par katru nodzīvotu dienu.
Un, ja ar man tik sāpes tiek,
Par katru stundu Dievam pateicos,
Ko viņš man dzīvot liek.
Man arī aiziet būtu prieks,
Kā aiziet strauti, pazūd sniegs...

Atis Ķeniņš

MIKSTĀ, BALTĀ, GAIŠĀ DIENĀ

Mikstā, baltā, gaišā dienā,
Kad pa nakti snidzis sniegs;
Mikstā, baltā, gaišā ziema
Pasaule man — saulains prieks.
Smaržo gaiss, un atplaukst saule —
Silti zeltains debess zieds;
Smaržo gaiss, un atplaukst saule —
Kad tev smaidot roku sniedz.
Mikstā, baltā, gaišā ziemā,
Kad pa nakti snidzis sniegs,
Man kā zvaniņš, braucot ciemā,
Sirdi klusi smejas prieks.

Aspazija

FRAGMENTS NO DZEJOĻA «DVĒSELE»

— — —
Zemē tik daudz vēl ir dziļas tumsas un baismu,
Tik daudz degošu sājpu un salstoša naida!
Dvēsele, ej, izstaro gaismu!

Zemē tik daudz ir nedaiļa, dubļu un trūmu,
Puķes to nespēj klaidēt ar saldāko smaržu,
Dvēsele, palīdzi puķēm!
Izelpo daili no sevis kā rožu smaržu!

Veronika Strēlerte

AR VARU NE

Ar varu nepagriezīs saulgriezi
Uz citu pusi, nē, ar varu ne.
Kam saules spēks ir sakņu azotē,
Kam saules krāsa ziedu lapās viz,
Tas pats ir kļuvis saules pulkstenis,
Ko nesamulsinās nekādu laiku jaucējs,—
Tas savas gaismas sargs un savas saules
saucējs.

Elina Zalīte

MĪLAIS VĀRDS

Bez mitēšanās laika dzirnas griežas, maļ,
Ne mirklis dzīvē nenāk atpakaļ.
Uz priekšu, tik uz priekšu upe rit
Un nerimstot pēc viļņa vilni sit.
Plaukst kokam lapa, šūpojas un dzeltē,
To vēlreiz uzplaukstam ir gaidīt velti.
Ak, teic to mīlo vārdu, kas tev sirdi dzimst,
Lai tas tik tevī pašā nenogrimst,
Jo citā sirdī tas var krist kā sēkla laukā
Un dīgt, un augt, un uzplaukt ziedā jaukā,
Kaut tu jau pats to vārdu aizmirst spējis,
Kā vējš, kas pieneņpūku kaut kur sējis.
Teic mīlo vārdu, neaizturi to,
Bez mitēšanās laiks kā upe aizlīgo.

MĒS MĪLAM LABĀKOS

Mēs mēdzam lepoties ar to,
Mēs, cēlie, augstsirdīgie ļaudis:
Ikviens no mums to labāko
Ir dzīvē milējis un glaudis.

Nav grūti milēt labāko:
Mēs viņā vairāk sevi mīlam;
Pār mums viņš gaismu izstaro
Un savu mirdzumu dod ķīlām.

Bet vai gan daudzi atrastos,
Kas lepnī visiem priekšā stātos
Un teiktu: lūk, mēs mīlam tos —
Tos atstumtos un nicinātos?

Mums nicinātos milēt kauns,
Jo: «Tu tāds pats ka tavi draugi.»
Kurš gribētu gan likties ļauns?
Mūs iekāļ patmīlības žņāugi.

Mēs mīlam tikai labākos,
Kur slikts lai laboties ņem spēku?
To tišām grūžam atvaros,
Tam liedzot mīlu, kas veic grēku.

ZVAIGZNES

Mūsu sirds ir debesis,
Kur ikkatru dienu
Labi darbi, upuris
Aizdedz zvaigzni vienu.

Spožāko no visām tām
Mīlestība rada,
Kas pa tekām tumšākām
Mūs kā lāpa vada.

Zvaigznes aizdegas un dziest,
Dienas, gadi mainās.
Nebeidz sirdis liksmot, ciest,
Sist un dziedēt vainas.

Kad neviena zvaigzne vairs
Neplaukst sirdi balta,
Nāves ceļš tad sākas daurs,
Iznīcība salta.

Juris Kosa

LABIETIS

Ai, labieti, bajārvīrs,
Daudz bij tev govju, veršu.
— Gana daudz govju, vēršu.
Vēl jo daudz bandinieku;
Vēl jo daudz sīku bērnu,
Tīra piena dzērājiņu.

Ai, labieti, bajārvīrs,
Tev ražena ligaviņa.
— Gan ražena ligaviņa,
Bajārsētas posējiņa;
Sētas mieti ziedus dzina,
Kur tā gāja dziedādama.

Ai, labieti, bajārvīrs,
Tev Laimiņa vārtus vēra.
— Tos vārtiņus Laima vēra,
Ko gribēja ieejamus;
To vārtiņu vērumā
Atstāt savu vieglu dienu.

Ai, labieti, bajārvīrs,
Liela gāja tava slava.
— Liela gāja mana slava,
Dienu mūžu darināma:
Vārguļam žēlu tiesu,
Neliēšam — bargu roku.

Ai, labieti, bajārvīrs,
Stalts bij tavs kumeliņš.
— Gana stalts kumeliņš,
Simtu jūdžu skrējējiņš.
Krievi, leiši liktin līka
Zem kumeļa pakaviem.

Ai, labieti, bajārvīrs,
Spožs bij tavs zobentiņš.
— Gan bij spožs zobentiņš
Ienaidnieku pulciņā;
Tēvuzemes brīvestība
Zobentiņa galiņā.

Ai, labieti, bajārvīrs,
Tev bij prats, padomiņš.
— Dieviņš pats prātu deva,
Laima gudru padomiņu.

Valdemārs Dambergs

DAILES SVĒTUMS

Daudz dvēselē brižu ir skaistu,
Tik izteikt to vārdiem ir grūt';
Uz mirkli tie uzaust, lai gaistu,
Lai vienīgi sirds viņus jūt.

Tad cilvēks var runāt ar Dievu,
Un pasaules sirds viņā pukst;
Tas aizmirst ir naidu, ir nievu,
Un lūgšanas lūpas tam čukst.

Šie briži, tie vērš to uz labu,
Tie uzdziedēt dveselei ļauj;
Mīl cilvēks tad zvaigznes un dabu
Un mīlēdams cilvēkus skauj.

ŠODIEN

Es šodien klusi pavadīju dienu,
Uz sliekšņa sēdot, kamēr saule riet,
Es skatījos, kā dārzos novāc sienu,
Kā strādnieki no darba mājās iet.

Es klausījos, kā zirgus sētās dzirdī,
Kā līdz ar putniem kaut kur bērni dzied,
Un savāds klusums bija manā sirdī,
Kas tagad vēl kā smarža neiziet.

Pār manu galvu liepas bij un tāle,
Zem kājām saulē sila gaišā smilts,
Un smaršoja pēc medus sīkā zāle,
Un sejā plūda vējš kā elpa silts.

Es šodien klusi pavadīju dienu,
Uz sliekšņa sēdot, kamēr saule riet.
Ja tā es spētu nodzīvot vēl vienu,
Es varētu kā senāk atkal smiet.

Knuts Skujenieks

* * *

mazi putni lielos kapos
haltu naudu kaļ
pacel ziemas pilnās acis
pasauc atpakaļ

tā lai iedreb tavā mēlē
bērza zvaniņš sīks
lai pār krūtīm stāvus nolist
siltums bezgalīgs

* * *

Es gribu šodienas domu maizi
no šodienas domu graudiem,
Man nepietiek tikai ar to,
kas vakar baroja ļaudis,
Jo šorīt saules stari
zemi skar mazliet slīpāk
Un dvēselēs citādi atstaro
pasaules bezgalība...
Un tālab man vajag šodienas maizi,
šodienas pretrunās jauktu,
Tādu, no kuras man spēks
kā spītīgs pīlādzis plauktu,
Uz dzīves svariem izsvērtu,
tīru, no miltiem tīriem,
Bez aizspriedumu sēnalām,
bez liekulības sirupa,
Tādu, kas aizdegtu mani
kā uguns sveķainu lāpu,
Tādu, kas paceltu mani
pāri pašas sāpēm...
Un tālab man nepietiek tikai ar to,
kas vakar baroja ļaudis,
Dodiet man šodienas domu maizi
no šodienas domu graudiem!

Māris Čaklais

UZDĀVINI MAN

Uzdāvini man šo pasauli čukstus —
skaļu es vairs nevaru izturēt.
To vispompozāko runu,
to visdārdošāko ielu
lai viņa pamēģina izčukstēt.

Uzdāvini man
vienu lentu ar zvaigžņu ierakstiem —
es nekad neesmu sapratis,
par ko viņas sačukstas.

Bet viņas nekliedz nekad.
Viņas ir lielas un tālas tāpat —
bez kliegšanas.

Uzdāvini man
vienu piemirstu mīļu vārdu,
 kaut ko pavisam bez nozīmes,
 kaut ko tik nenozīmīgu kā
 lapas balsi, kas
 decembrī turas pie plika zara.

Ārija Elksne

AICINĀJUMS

Savāksim kopā it visu to mīļumu,
Tautas dziesmās un teiksmās kas snauž,
Salasīsim kā zvirgzdus tos vārdiņus,
Mātes ko bērniem gar šūpuli sprauž.
Izraksim tēvu un vectēvu sirsnību —
Zelts taču nerūs un nesapel,
Tikai nātres lai paliek mums pašiem,
Kāpēc ar nātrēm citiem dzelt?
Pavasariņš mazs dzeltens putniņš
Uzticīgi uz pleca jau sēd,
Naida un kara artajā zemītē
Laiks mus maigumu aicina sēt.

Ārija Elksne

* * *

Sakiet, dižgari senie;
kas trūdat zem lauriem un mirtēm,—
Kā, nākot caur gadu simtiem,
jūsu dzeja var atbalsot manī?
Vai jūs sēdējāt ilgi, ilgi
un ik vārdu kā granītā cirtāt,
Vai aiz sparna notvērāt brīdi,
kad dvēsele paši sāk skanēt?

Pēteris Jurciņš

* * *

Sirds bagāta —
kā raspoņš pilns rasas,
kā zaļš trīslapītis purva rūsā,
kā sienāzis ar dižmaņa ūsām.
Debesis spodras kā tikko noskalots olis.
Tik viegls ir solis.
Zaļš vītenis apvijis
pamestu robežu stabu.
Katram pretimnācējam
gribas pateikt ko labu
un brālīgi sadalīt garozu,
ko zvirbuļi rauj katrs uz savu pusi.

Tev es atdošu
šo rīta stundu.

Lija Bridaka

* * *

Mēs saviem vecākiem aizvien vēl esam mazi,
aizvien vēl rājami — kā sendienās,
kad nesauktas un sauktas basās kājas pazib
un rokām miera nav — grib kaut ko celt vai gāzt.

Varbūt ir taisnība — to dienu negausība plaukstās
un steiga palikusi asinīs.
Aizvien vēl — ābols nav par zaļu, žogs par augstu,
kaut katra skramba tagad grūti dzīst.

Bet rītos mums, kā senāk, somā ieliek maizi,
un atkal: «Uzmanies, kad pāri ielai ej!»—
un, tevi lutinot, tēvs malkas klēpi aiznes,
un viņi nepiekūst, un viņi visu spēj,

un bieži nenojauš — mūs bēdas smacē.
mēs izraudam pa garām naktīm tās,
lai mātes rūpju aizgrumbotām acīm
uz mūsu asarām nav jāskatās,

lai saviem vecākiem vēl ilgi esam mazi,—
pēc tam būs kaļnam gals un sāksies kritums stāvs.
Pie vārtiem, kur reiz katrs aizstaigāsim,
lai ilgi divi miļi sargi stāv...

Māra Misiņa

* * *

Mans draugs man uzsmaida
no varas kāpņu augšas.
Viņš kāpj un kāpj, vēl kāpj.
Drīz bēdās nesasaukšu.

Kad Putnu Bulbulu
viņš aizsniegs, augšā ticis,
sāks meklēt kabatās,
kur gredzentiņu licis,
bez kura Bulbulam
nav it nekādu spēju.
Šalc kabatas un svilpo
četrus pušus vēji.

Bet zelta atspidums
slēdz nogurušas sejas
te — pašā apakšā,
te — ļaužu dziļā lejā.

Leons Briedis

* * *

Vismaz kaut mākoņus virs tevis atcelt,
lai iezilgnotu debesī tev vaigā,
ja reiz man nāvi nav pa spēkam atcelt,
kas mūsu vidū nemanāma staigā...
Ja reiz nevienu nelaimi vai postu
es nespēju ar plecu projām pastumt...
Vismaz kaut mijkrēsli tev notraukt nostu,
kas uzgūlies kā lietuvēns par nastu.
Vismaz kaut sirdī grūtsirdības plaismu
ar glāstu aizbilst, aizmiļot ar čukstu,
ja reiz man nav pa spēkam darīt gaismu
vēl krietnāku ar katru savu pukstu...

PAVASARIS

Mans darbs ir mīlēt. Tā kā skudrai
uz pleciem smilgu — baļķi — nest
un upi, kura maldās mežos,
aiz rokas līdz pat jūrai vest.

To kalnu, ceļos noslīgušu,
no putna ēnas svabināt.
Ik ļaužu sāpei nemanāmi
kā saules staram pienākt klāt.

Mans darbs ir mīlēt. Un nevienu
no it neviena nešķirot.
Tās nodzisušās dienas gaismu
no jauna ņemt un iegaismot.

Nest savu baļķi — smilgu — tālāk.
Vēl tālāk, nekā aiznest var.

Jo tur — tai ceļa galā —
nav nāves,

bet gan pavasars.

Olga Lisovska

TŪLIT

Tas bij sapnī. Bet varbūt bernībā.
Nora. Kakpēdiņas. Un rīts.
Vai kāds sauca, vai kāds man sacīja: nāc!
Tev ko parādīšu tūlit...

Kā bez elpas man lika pār noru skriet
Bērna ziņkārība vai spīts.
Un, kad piekusu, čukstēja kāds: vēl mazliet!
Un, kad pakritu, teica: tūlit!

Tas bij sapnī. Un varbūt bērņibā.
Un pēc tam visu mūžu: tūlit!
Vēl mazliet, un es sapratišu, kā
Tavus sirdspukstus izlasīt;

Vēl mazliet, un es ieraudzīšu to,
To, kam nebeidzu pēdas dzīt.
Vārdu noslēpumaino, vienīgo
Tūlit atradišu. Tūlit!

Tā vēl šobaltdien.
Viss tiek apsolīts rīt.
Un ta kā vāvere kokā
Kāds smejas un sauc man — tūlit, tūlit!
Un nedodas rokā.

Olga Lisovska

PAR MAZO PRINCI

Nav tiesa, ka viņš aizgājis bojā,
Ka pie mums viņš vairs iegriezties nemēdz,
Ka tikai bērni un dzejnieki
Viņu dažreiz prot atsaukt uz Zemes.

Man drīzāk šķiet — tevi un mani
Mirkļa īslaicīgums baida.
Bet varbūt uz viņa planētas
Laiku citādi skaita?

Tāpēc nedrīkst pārmet, ka mainīgs,
Ka viņu reti var atrast.
Mazais Princis nav vainīgs.
Viņš ir labs.
Viņš nāktu pie katra.

Bet katrs neprot būt vientuļš
Un no skumjām nebaidīties,
Kur viņš stāvēja vakar — ar to vietu
Samierināties rītdien.

Ar to mirkli, kamēr pārskrien plavu
Balts stārķis garām kājām.
Cik ilgi vējpūsmā vienā
Divas pienešas sarunājas...

Nav tiesa, ka tādus brižus
Tikai bērni un dzejnieki zina.
Viņš vienreiz atnāks pie tevis.
Atnāks.
Un pieradinās.

Daina Avotiņa

VAI ESI MAN DRAUGS

Vai esi man draugs,
Pat nezinu to.
Bet gribas, lai stipri ozoli aug
Tieši tavu domu pagalmos.

Un gribas magoņu ugunis degt
Katru rītu gar tavu ceļu,
Lai miglas projām bēg,
Silta saule pretī ceļas.

Un gribas savas dienas dot un dot
Tev pilnas un smagas kā vārpas,
Lai nekad nav tukšums jasastop
Vientulības pelēkajos vārtos.

Vitauts Ļudēns

* * *

Ja tavās plaukstās saules ir par daudz,
To nemet apcirknī, lai krātin krājas,
Jo saules spēka izslāpis ir grauds
Un saules izslāpušas kaimiņmājas.
Daudz acu mēmi saules slāpēs sauc,
Pēc saules sniedzas labas domas gājums.
Pat akmenī pēc saules tvīkst ik auds,

Un saules slāpes tautā nenostājas.
Tu iznāc ārā gaišs no saviem maldiem,
Dod sauli acīm, plaukstām, logiem, galdiem —
Starp debesi un zemi topi tilts.

Un neprasi — ja nesacis tev paldies,
Pār vārpām ziedošām vējš pāries silts,
Un tūkstoš ābeļdārzus dzemdēs smilts.

Ojars Vacietis

LABDIEN

Mums nav laika vairs
pateikt pat pazistamiem —
labdien.

Mums ir jāskrien —
laikmetam sāp
un mums arī ir jāsāp
vēderiem.

Bet kādreiz nesāpēja.
Kādreiz
katram bij jāpasaka —
labdien.

Cilvēkam, kuru cieni,—
apskaidrots, dzidrs
labdien.

Labdien —
atturīgi,
vēlīgi,
es jūs mīlu,
caur zobiem —
dažāds, kā dzīve,
labdien.

Bet visiem —
labdien,
jo tev ir sakars
ar visiem
un visu.

Un no šī sakara
kokam un puķei,
zvēram un putnam,
rītam
un vakaram —
tā — es piedalos! — parole —
labdien.

Mums nav laika vairs
pateikt pat pazistamiem —
labdien.
Ar to pašu
mēs sev visapkārt
novēlam sliktu.

Imants Ziedonis

* * *

Pacelies, pasaule, riebumā
pret vardarbīgo,
pasaule uzplaukusi
nupat, tik tikko!

Jaunais un stiprais,
uzplaukušais tik tikko,
pacelies riebumā
pret varmācīgo!

No stipruma un spēka
lai neceļas roka (nevienam) nodarīt pāri;
lai no stipruma un spēka
vardarbību nenodari!

Pasaule, uzmanies —
lauž kokam zarus
un cilvēkus samīda
ne tikai stiprais, bet arī sīkais,
laužas pēc varas
arī
mazais, nīgrais un bezspēcīgais.

Jaunais un stiprais,
uzplaukušais tik tikko,
pacelies riebumā
pret varmācīgo!

1986
Rīgā

Fricis Jansons

DIEVA DĀVANA

Kad es vēl biju mazs puisēns, vectētiņš mani mācīja, ka maize esot liela Dieva dāvana, tāpēc pirms ēšanas jālūdzot Dievs, lai viņš šo dāvanu mums neatrautu. Pēc ēšanas turpretim vajagot pateikties par to, ka Dievs mums šodien savu dāvanu vēl devis. Pret maizi, kā jau pret Dieva dāvanu, bija jāizturas ar lielāko cienību un godbijību. Ja maizes gabaliņš kādreiz netīši mums nokrita zemē, tas bija steidzīgi jāpaceļ un jānobučo. Tas bija tikpat daudz kā pielūgties.

Janis Jaunsudrabiņš

FRAGMENTS NO TĒLOJUMA «NOVĒLĒJUMS»

Cilvēka sirds! Tā ir debess un elle, svētlaimība un mokas atkarībā no mūsu izturēšanās.

Kādā rudens pievakarē es biju aizgājis uz kapsētu, kur guļ mana māte. Dzīva būdama, viņa mīlēja visu, kas auga un ziedēja. Es tāpēc viņas kapu gribēju pārvērst apaļā puķu dobē un biju atnesis iestādīt tulpju sipolus. Nedaudz soļi atstatu, mazliet augstāk, pašā pēdējā laikā bija radies svaigs, vaiņagiem un rudens ziediem pārklāts kops. Varbūt es to nepamanītu, jo kas tad visiem sīkumiem piegriež vērību, sevišķi

kapsētā, kur katram vistuvāka tikai viena vieta, bet vēja šalkoņai un krītošu lapu čabēšanai cauri nāca vaidi, un, kad pavēros uz to pusi, tad ieraudzīju kapu un pie tā ceļos nometušos sievu. Sažņaugtās rokas bija paceltas pret debesīm, galva noliekta uz krūtīm. Sieva neraudāja, bet vaidēja, kā vaid cilvēks vislielākās dvēseles un miesas sāpēs. Tur jaucās kopā šņuksti, trīsas, nopūtas, tīri kustoniska kaukšana un smilksstēšana. Bet ar to vēl nebij gana. Kad es, izdarījis savu darāmo, gribēju jau iet, sieva tur augšā sāka pilnā balsī kliegt:

«Dēliņ, manu dēliņ! Celies, manu puisīt!»

Tālākais nāca kā no pazemes, jo viņa ar seju bija iekritusi kapa pušķojumā.

Es turēju par pienākumu nelaimīgo mierināt. Es piegāju, uzliku roku uz drebošā kamieša un teicu:

«Kapsēta, miļā kundze, ir Dieva dārzs, kurā viņš pēc zināma laika sapulcē pasaulē izlaistos cilvēkus. Neviens te nenonāk ne par agru, ne par vēlu, kā mums, žēlabu pārņemtiem, tas varbūt liekas. Tāpēc neraudiet!»

Sieva piecēlās, it kā es būtu pavēlējis to darīt, un, tukšām acīm koku zaru rakstos raudzīdamās, atteica: «Ne visas reizes Dievs dara pareizi.»

Varbūt tā nebija kristīga cilvēka atbilde, bet šie vārdi skanēja tik cilvēcīgi, ka es nezināju, ko tālāk sacīt, un klusēju. Izmisušās sievas vaimanas bij tomēr pārtrauktas. Es biju viņu atgriezis no kāda iedomāta, sāpju pilna murga tanī pasaulē, kura kāda cilvēka ieiešana vai iziešana nenozīmē ne nieka, jo visumā no tā nemainās ne gaisma, ne siltums, ne prieks. Jau viņa bija tik tālu nākusi pie sajēgas, ka norausā no drēbēm smiltis un skujas. Izslaucīja acis un, vēlreiz nolūkojusies uz kapu, nāca lēnām man līdz uz vārtiem. Un ceļā, kas nebija garāks par simt soļiem, es dabūju zināt sekojošo.

Vīrs karā. Tas tur kapā — viņas puisēns, viņas vienīgais. Upmaļos bijis izpalīgs. Vasaras vidū pēkšņi saslimis ar savādu kaiti. Varbūt medū bijis bites vai lapsenes dzelons. Mēle uzpampusi tā, ka nevarējis muti aizvērt. Tā stāvējusi valā kā pārsprāgusi pupas pāksts. Zēns nav varējis ne ēst, ne runāt, ne ūdens lāsi norīt. Tā viņš nomiris badā. Ne ārsts, ne vārdotāji nevarējuši līdzēt. Beidzamajā dienā viņš ar zīmēm devis zināt, ka grib rakstīt. Viņa padevusi zīmuli un skolas burtnīcu, uz kuras pēdējās lappuses visā vientiesībā uzrakstīts:

«Es liku badā nomirt dzeņa bērniem. Pienāca vīrs baltiem matiem, baltu bārdu. Tas laikam bija Dievs. Pienāca vīrs un

teica — kaut tu tāpat badā nomirtu! — Miļais Dieviņ, neliec man nomirt! Es tik ļoti gribu dzīvot. Un man tik ļoti gribas dzert un ēst. Es nekad vairs nevienai dzīvībiņai nedarišu pāri. Nu es zinu, kā ir, kad sāp. Nu es zinu, kā slāpst un kas ir bads.»

Par nožēlošanu bērna lūgšanu Dievs nebij paklausījis, lūk, kāpēc mātes žēlabas bija tik gaužām lielas. Viņai nebija miera ne dienu, ne nakti. Viņai likās, ka ir vainīga pie bērna nāves: viņai nekad nebij prātā nācis pamācīt, lai ir taisns ne vien pret cilvēkiem, bet pret visiem Dieva radījumiem pasaulē. Kā prazdams, es viņu mierināju un, man šķiet, ar panākumiem. Jo, kad šķirāmies, viņa man pateicās ar vārdiem:

«Cik labi, ka ir kāds, kas māc remdēt sāpes.»

Jā, varbūt es to tiešām pratu. Bet kopš šī brīža mani pašā atvērās baigs sāpju un pašpārmētumu avots. Jo neviens cits nebija tas Dievs, kurš puisēnam bij licis badā nomirt, kā vienīgi es.

Es gāju uz mājām kā pa sapņiem. No simtām atmiņām man acu priekšā varavīksnes krāsās iznira mazais gadījums, tur uz upītes krašta, meža ielokā. Es tieši redzēju melno alksni ar zara aci izkaltu caurumu, no kura dažas dienas atpakaļ jautri žvadzēja mazi dzeniņi, kad kokam garām gāju. Nu dobumā bij klusums. Es vaicāju ganu zēnam, kurš netālu stāvēja, — vai dzeņi bērnus jau izvadājuši? Puika atņirdza zobus un neatbildēja. Tad es piegāju alksnim klāt un redzēju skudru ceļu no zemes līdz tumšajai alai tur manu acu augstumā. Es sapratu. Jau nāca arī trūdu smaka, kad papūta vējš. Un tad vēl es kaut ko ieraudzīju: alai priekšā bija aizdzītas naglas. Tas bija briesmīgi!

— Panāc, puika šurp! — es uzsaucu.

Mana balss gan varēja skanēt visai draudoši, jo zēns vairs neņirgājās. Viņš tomēr nepadevās. Stāvēja, spītīgi kājas iepletis, rokas uz muguras. «Tas ir tavs darbs!» — es, rādīdams uz putna ligzdu, teicu. «Ne tavs koks, ne tavi putni!» — zēns atcirta.

«Oho! Tu laikam nezini, ka dzeņus vispār nedrīkst ne šaut, ne citādi kā nīcināt. Ja tu domā, ka man te nav nekāda teikšana, tad es gādāšu par to, lai meža sargs ar tevi parunā.»

Tas līdzēja. Zēns sāka stostīties. Viņš kaut ko stāstīja par vēžiem, par ēsmu, ko likt uz krietņiem. Es viņā nenoklausījos līdz galam, jo pēkšņi atlaidās abi vecie dzeņi un, neņemdami vērā, ka es turpat stāvēju, iemetās alksnī. Iemetās un, izklieguši savus šķāvām līdzīgos kliedzienu, aizlaidās. Varbūt putnu balsis nebija mainījušās, bet manās ausīs tās skanēja

tik žēli, tik izmisuši, ka sašutums, kas jau bija mazliet pārgajis, iegailejās no jauna, un es, aizmirsis arāja labo pamācību, izmetu liktenīgo novēlējumu:

«Kaut tu tāpat badā nomirtu!»

Bet man nevajadzēja tā sacīt. Jo jaunu vēlēt ir tas pats, kas jaunu darīt. Labāk un skaistāk ir ar mīlestību sirdi nostaigāt to negaro ceļu, kas ved no šupuļa uz kapu.

Karlis Skalbe

DEVĒJA ROKA

Reiz vasarā, pastaigājoties liedagā, man gadījās noskatīties, ka veca zvejnieksieva pardeva reņģes no laivas. Es redzu platu, sarepējušu, zviņām aplipušu delnu, kura līdz malam piepilda mēru, tad grābj mirdzošās zivis un uzkrauj vēl tur virsū krietnu kaudzi. Šai žesta atspoguļojas lepna devība un īsta bagātība, kāda ir tikai tautai, kura saņem savas dāvanas tieši no dabas. Man likas, ka cilvēki, kas ar savu darbu dienu no dienas stāv sakarā ar dabu, iegūst kādu daļu no viņas lieluma.

Zivju nebija daudz. Ap melno laivu, nakti veltīgi nomocijušies, idzīgi un miegaini slapjas ādas skotelēs stāveja zvejnieki, risinādami tiklus. Bet tas nemazināja vecās zvejas saimnieces devību. Tā likas man kā pati tauta savā lielumā, kura dara visus darbus un nes visas nastas.

Šoruden reiz es stāvēju dārzā, kur saimniece ar devīgu roku piepildīja ābolu mēru, gustidama un it ka noradama lielos, sulīgos augļus, kas vēlās nost no augstās kaudzes.

Blakus pelēka vestē un baltā kreklā, labsirdīgi smaidīdams, stāvēja sirmais saimnieks.

«Gana!» es saucu saimniecei, kura noņemas ar nepaklausīgiem āboliem.

«Nekā,» saimnieks purināja galvu. «Mūsu majā meru dod ar kaudzi. Tā darija mans tēvs un mans tēva tēvs. Nododami strādniekam vasaras algu, tie nekad nenolīdzināja miežu vai rudzu pūru, bet uzbēra labu kaudzes tiesu. Ta laikam būs darijuši visi, kas šai māja kadreiz dzīvojuši,» viņš domīgi piebilda.

Tā bija veca, skaista latviešu māja. Pie sliekšņa veda kāpes no plakaniem lauka akmeņiem, kurus bija nogludinājuši daudzu paaudžu soļi. Nomelnejušās palodas un sijas bija tikai

cirvja darinājums. Grīdas bija no pušu plēstiem, stipriem priežu baļķiem.

Es sapratu, ka šai mājā bija kaut kas stiprs un skaists, ko tā bija varējusi ar lepnumu nodot nākošām paaudzēm. Tie bija latvju mājas tikumi.

Un tad es redzēju saimnieci, kura ar savu sastrādāto roku viegli noglaudīja brūnās pusvadmalas ielokus, ko tā bija izklājusi sev uz ceļiem. Šai glastā bija labsirdīgās rūpes un arī kluss laba vēlējums. Tā bija drēbe ganiņam, kas bija jānodod kā vasaras alga. Viņa bija noaudusi kadu olekti vairāk, lai svārčiņš iznāktu pilnīgāks — — —

Devība ir tautas tikums.

Jo vairāk mēs iejutamies savā neatkarīgā valstī, jo atklātāk un pilnīgāk parādās mūsu latviskā daba.

Latviešiem ir devēja roka.

Īsā laikā ar tautas ziedojumiem ir uzcelti tik vareni un skaisti pieminekļi kā Brāļu kapi un Brīvības piemineklis, savākti plaši līdzekļi Uzvaras laukumam. Agrākos nebrivos laikos viss tas nemaz nebūtu iedomājams. Latvju valstī ir brīnišķīgi vairojusies nacionālo mērķu kopapziņa. Tas varbūt ir mūsu labākais ieguvums.

Tagad nav tāda sabiedriska pasākuma, kuram trūktu līdzekļu un kuru mēs nevarētu veikt kopējiem spēkiem.

Latvju rokas runā...

Kārlis Skalbe

MALEJA

Mājā cepa svētku karašas. Pameita, kura jau no agra rīta kustējās kā ūdens zāle, ar plāceni uz lizes noliecās pret platu, melno krāsns muti, no kuras nāca sārta kvēle. Lielas pelēkas sviedru lāses karājās viņai uz pieres. Tai brīdī kaķis, lēkdams no mūra, apsitās viņai ap kājām. Pameita satrūkās, un plācenis iekrita pelnos.

Pamāte par to viņai iesita ar krāsns kruķi un izdzina viņu mežā.

Bija salta ziema. Pameitai mugurā bija vecs, salāpīts kažociņš. No cauriem cimdiem līda ārā zili, nosaluši pirkstu gali. Viņa bāza tos mutē un pūta elpu uz rokām. Uz mirdzošām ragavu sliedēm sniegā gulēja dažas nosarmājušas vītušu zāļu sprodziņas, kuras bija izkaisījis kāds siena vezums. Kā

apmulsusi viņa ņēma tās rokā un pūta uz tām dvašu, it kā gribēdama tās atdzīvināt. Tālāk viņa ieraudzīja uz ceļa nosalušu kraukli. Viņa nopurināja tam sarmu no spārnjiem un iebāza viņu azoti. «Nu, te tev būs silta mājiņa,» viņa teica.

Viņa iegāja mežā, pašā meža dziļumā, kur kā balti lāči visapkārt stāvēja mēmi, nosniguši koki. Viņai palika bail. Piepeši krauklis azoti pakustināja spārnu. Viņš bija atsilis un atdzīvojies. Raug, viņš izbāž galvu no kažociņa malas un sāk runāt: «Silta mājiņa, laba mājiņa! Bet saki, kur tev pašai ir māja? Es sēdešu uz tava jumta un sildišos tava skursteņa dūmos.»

«Man nav mājas, un es nezinu, kurp iet.»

«Ej vien taisni. Aiz meža būs kalns, tai kalnā būs stikla nams, tai namā dzīvo malēja, tā tevi pieņems. Es ar tur arvienu sēdu vecas egles galotnē un klausos, kā dzirnavas dūc. Bet tagad es gribu atkal izstaipīt spārnus,» krauklis teica un pacēlās gaisā.

Kā ceļu rādīdams, viņš lidoja meitiņai pa priekšu. Viņa izgāja caur mežu, uzkāpa augstā kalnā un iegāja stikla namā. Sirma sieva tur mala sniegu, pārslas lidoja visapkārt kā mazas sudraba zvaigznītes, viss kalns drebēja un dūca.

Meitiņa padeva labdienu un nostājās pie durvīm.

«Nāc, palīdzi man dzirnas griezt!» vecā teica. «Es gribu drusku nosnausties. Maļu jau dienu un nakti.»

«Labprāt,» meitiņa atteica un satvēra vārsti. Bet vecā nolikās gulēt baltā dūnu gultā.

Meitiņa mala, mala un ievēroja, ka pa dzirnu aci brīnum tālu un skaidri var redzēt. Pārslas lidoja ap vecu zemnieku māju, kuras jumti bija iegrimuši dziļi baltās sniega kupenās. Tikai logu augšējās rūtis bija vaļā, un pa tām sitās uz āru aizkurtas krāsns spožums. Ārā nebija neviena cilvēka, tikai gailītis ar vistiņu pa dziļo sniegu meklēja ceļu uz gubeni.

«Īsas kājas, īsas kājas,» vistiņa bēdājās, nespēcīgi izpletusi spārnus uz sniega.

«Kur tu skrien kā traka, kur tu skrien kā traka!» gailītis bārās un bargi kratīja sarkano bārdu, pie kuras kā krelles karājās lielas spožas ledus lāses. «Nāc te, nāc te,» viņš aicināja. Bet cik viņš pats vienu kāju izvilka, tik otra iestīga.

«Kur tu esi, kur tu esi?» vistiņa kladzināja. «Tā snieg, ka nekā vairs nevaru redzēt!»

Meitiņai palika abu žēl. Viņa apturēja dzirnavas. Snieg nostāja, vistiņa atrada gailīti, un abi, viens aiz otra turēdamies, aizgāja uz gubeni.

Vecā malēja atmodās un prasīja:

«Kas ir, meit? Kāpēc tu nemal?» viņa prasīja.

«Man bija bail, ka gailītim nosals bārda,» meitiņa atbildēja.

«Nekas, nekas, griez vien!» vecā atbildēja un likās atkal gulēt.

Meitiņa mala mala, līdz ieraudzīja lauka vidū malkas vezumu, ap kuru kā sīvas bites šņākdamas griezās sniega pārslas. Brūns kūlainis zirdziņš bija iestidzis līdz ilksim kupenā. Vecs zemnieks ar lielu ausainu cepuri galvā, turēdams kažoka piedurkni priekš acīm, sargādamies no vējputeņa, mīnājās pa sniegu, lūkodams sataustīt kājām cietu ceļu. Viņa sieva, uzmetusi lakatu uz pleciem, jau divas reizes bija iznākusi pie mājas stūra skatīties, vai nebrauc mežinieks, jo kāposti ar cūkas gaļu jau sen bija gatavi. Bet puteņi griezās tik balti, ka tālāk par sētas mietiem nekā nevarēja saredzēt.

Meitiņai palika mežnieka žēl, un viņa apturēja dzirnavas.

«Kas nu atkal?» sirmā malēja no spilveniem pacēla galvu.

«Viens mežinieks bija apmaldījies puteni un nevarēja vairs atrast ceļu,» meitene atbildēja.

«Nu, labi, labi. Es jau redzu, ka tev ir miksta un žēlīga sirds. Bet nu es esmu izgulējusies un varu pati dzirnavas griezt. Pag, pag, es gribu tev ko iedot!» Vecā piecēlās no pējiem un izvilka no azotes mazu zelta spoguli. Viņa pasniedza to meitenei, un viss stikla nams novizēja, it kā no jautra saules stara. «To es tev dāvinu. Dzive tev ir grūta, bet tu proti visu milēt, tāpēc tu būsi arvienu laimīga. Kad tev stājas ceļā kas tumšs un grūts, turi tikai sev priekšā šo spoguli, tas visu griezīs par labu.»

Meitiņa noskūpstīja malējas gludo, vēso roku, iebāza spogulīti azotī un gāja ārā.

Viņai priekšā bija tas pats vecais drūmais mežs, zem tumšām eglēm zuda aizputinātas kamanu sliedes. Uz ceļa tai pretī nolaidās krauklis, kas bija viņu gaidījis, un ķerca:

«Es esmu izgulējies tavā azotī. Ja tu gribi godīga meita būt, tad topi man par sievu.»

Kā izbijusies, kā vairīdamās meitiņa pagrieza pret viņu savu zelta spoguli. Un krauklis pārvērtās par staltu ķēniņa dēlu, baltu vaigu, ogļu melnām dzirkstošām acīm.

«Ļaunā burvība ir beigusies,» viņš teica un sniedza meitiņai roku. «Desmit gadu es maldījos apkārt, kamēr tevi satiku. Ja tu varēji milēt nosalušu kraukli, tad tu varēsi milēt arī ķēniņa dēlu.»

Rokās sakērušies, viņi gāja uz ķēniņa pili. Meitiņa turēja savā priekšā spoguli, un rozes viņiem ziedēja sniegā.

«IR GAN VĒL PASAULĒ BRĪNUMI»

Kārļa Skalbes piemiņai

Bija jau vēls rudens, kad Vējš, pa pasauli skriedams, no kokiem pēdējās lapas raudams, beidzot jutās piekusis. «Deretu kaut kur piemesties un kaut nedaudz atpūsties,» viņš domāja. Pārlaidis skatienu rudajiem pauguriem, zaļajām eglēm, pelēkajām lauku mājām, ezeram, kas svina smags gulēja ielejā, Vējš nekā isti piemērota neatrada un, papletis savu plato svārku stērbeles, laidās tālāk. «Ūū-ū,» svilpdams pārjonoja pāri kalnam un pēkšņi ieraudzīja neparastu ainu.

Meža ielokā kādā dārzā sārziem ziediem ziedēja ābeles, no zieda uz ziedu sanēdamas skrēja brūnas bites, bet pie lauku mājas atvērtā loga, pa brīžam uz dārzu paskatīdamies, sēdēja sirms vīrs un rakstīja.

«Notiek taču pasaulē vēl brīnumi!» atszdamies pret silto, smaržojošo gaisu kā pret sienu, nodomāja Vējš. «Jārauga paskatīties tuvāk!» Un, sarāvies pavisam maziņš, Vējš gar palodzes malu ieslīdēja istabā un piemetās uz mūrīša, drošs paliek drošs — tuvāk skurstenim. Tā nu viņš tur pelēks un nosalis sēdēja.

Sirmgalvis tomēr bija viņu pamanījis. Pagriezās, uzlūkoja lielām, pelēkām acīm un smaidīdams jautāja:

— Nu, ko labu pastāstīsi? Daudz taču būsi redzējis.

— Daudz gan, — sirmgalvja laipnā skatienu iedrošināts, atbildēja Vējš. — Bet tādu brīnumu, ka vēlā rudenī zied ābeles, nekur netiku manījis.

— Tā jau gan varētu būt, — pieļāvīgi noteica sirmgalvis.

— Bet kādēļ tomēr zied tavs dārzs? — tincināja Vējš.

— Es rakstu pasaku par pavasari, un tev, izrādās, ir jūtīga sirds, ja redzi manu ziedošo dārzu.

«Kas tas ir — sirds?» pie sevis nodomāja Vējš, bet pajautāt kautrējās.

— Nu pasildies vien, bet es rakstīšu tālāk, varbūt vēlāk būsi man vajadzīgs, — pagriezies atkal pret logu, teica sirmgalvis.

Un tā kādā skaistā pavasara dienā, kad dārzā ziedēja ābeles un sanēja bites, lauku sētā ienāca liels prieks. Saimniekiem piedzima dēls. Un tūlīt jāsaka, tas bija sevišķi dūšīgs zēns, tā vien likās, ka viņš aug acīm redzami, un, raugi, jau pēc pāris ziemām viņš gāja līdzī tēvam uz mežu medībās. Bet

vēl pēc dažiem gadiem, kad tēvs un māte aizgāja dusēt senču kalnā, jaunais saimnieks visā apkārtnē kļuva slavens ar savu spēku un veiklību. Lai kā slēpās meža zvēri un putni, visur tos panāca jaunā mednieka šķēps un bultas. Neviens ar viņu nevarēja mēroties viltībā, izliekot cilpas un slazdus. Zvēru ādas viņš pārdeva tirgū, bet, mājās nākdams, allaž iegriezās krogā, kur viņš plūda straumēm. Un nebeidza mednieks ar savu spēku lielities.

— Nu, kas ir, vīri! Kam rokas vēl enģes turas?— viņš sauca, aicinādams cīkstēties. Bet neviens neatsaucās. Ko tur, bija jau mēģināts. Dažam labam vēl tagad kauli smeldza. Tad mednieks tukšoja kausu, cēlās un gāja mājās. Ceļš vijās caur biezu, melnu mežu. Bija nakts, bet mednieks nenieka nebaidījās.

— Hei, lāči, pekaiņi, vilki, pelēkie brālēni, panāk nu šurp, kam kažoks vēl vesels!— vicinādams šķēpu, klaigāja mednieks. Taču mežs stāvēja kluss. Šur tur gan iegailējās zvēra acis, bet tūlīt arī nozuda. Viss dzīvais grieza medniekam ceļu.

Pie mednieka mājas pašā sētsvidū auga milzīga simtgažu egle. Kā bieži to bija darījis, mednieks apsēdās zem egles un, iespiedis šķēpu starp ceļiem, klausījās klusumā.

Viņam kļuva skumji. Mednieks nolieca galvu un nemaz nemanīja, kā bija aizmīdzis. Viņš neredzēja, ka noskumusi pie viņa atnāca baltā māmuliņa un kā bernībā noglāstīja viņa cirtaino galvu. Nedzirdēja viņu sakām:— Dēls, tev ir cieta sirds. Būs grūti dzīvot.

Tad, kā zvaigzne mirdzēdama, pāri rasas pielijušai plavai nedzirdamiem soļiem nāca brīnumdaiļa jaunava. Ik rasas lāsīte viņas ceļā iezaigojās kā pārle.

— Meklē mani pavasarī,— klusi smaidot jaunava teica un paslidēja garām.

— Meklē mani pavasarī,— čukstēdams šos vārdus, jau-neklis pamodās. Aiz meža jau augšup griezās saules zelta rats, ritu sveica putni. Savāds, neparasts nemiers bija iegūlies mednieka krūtīs. Domīgs viņš iegāja istabā un it kā pirmo reizi pamanīja, cik tā tumša, dūmiem piedūmota.

«Jāceļ jauna māja,» viņš pie sevis nosprieda. Tūdaļ ņēma cirvi, kas spožs gulēja kaktā, un gāja laukā. Kā pirms negaisa noklusuši bija putni. Mednieks paskatījās uz mežu, kas zilgoja aiz plāvām. «Eh, ko tur daudz gudrot! Līdz mežam tālu, bet no šīs milzu egles māja iznāks labu labā.»

Viņš piegāja pie egles, kā vērtēdams atspiedās ar plaukstu pret vareno stumbru, bet tūliņ kā apdedzinājies to atrāva. Egles augums šķīta neparasti silts. Tad viņš izdzirda čukstus:

— Necērt mani. Es stāvu šeit vairākus mūžus. Es tavu tēvatēvu vēl atceros, bet tu pats, mazs būdams, šeit rotaļājies ar maniem sarkanajiem čiekuriem. Tik daudz putnu ligzdu turu savos zaros! Tavs pagalmis bez manis būs tukšs.

«Kas tās par divainām valodām?» izbrīnā palukojies uz egli, nopurināja galvu mednieks. Viņš pastāvēja vēl brīdi ieklausīdamies. Bet apkārt viss bija kluss. Tad paraudzīja ar īkšķa nagu cirvja asmeni.— Ass gan,— pie sevis apmierināts noteica, atvēzējās un no visa spēka iecirta eglē. Ai-i — kā vairs uz mežu aizskanēja atbalss, egle notrīcēja un, kā žēlastību lūgdamās, kaisīja medniekam pie kājām sarkanus čiekurus. Ai-i — atkal noskanēja pāri pļavām līdz mežam cirvja cirtiena atbalss. Tad vēl un vēl. Un tad egle, smagi šalkdama, gāzās. Nepagāja ilgs laiks, kad vecā māja bija nojaukta un jaunā gatava. Baltas sienas, plati logi, balta egles dēļu grīda. Tajos tālajos laikos grīda bija neredzēta greznība. Mednieks apmierināts staigāja no istabas istabā. Viss bija labi, tikai viena nelaime — kā mednieks soli spēra, tā grīda vaidēja klusi, tāpat kā egli cērtot,— ai-i.

Pagāja ziema, pienāca pavasaris, un mednieks satraukts kaut ko gaidīja. Dienas mijās, bet nekas nenotika. Viņš no agra rīta līdz vēlam vakaram, it kā kaut ko meklēdams, klida pa mežiem un laukiem. Jaunās istabas kaktā augtin auga zvērādu kaudze, taču viņam likās par maz un par maz. Tirgus dienā visi bija pārsteigti — tik veiksmīgu mednieku pat visvecākie vīri neatcerējās. Pārdevis ādas un krogā iztrakojies, mednieks gāja mājās. Smaržoja un šalca melns mežs abpus ceļa, tik mednieka soli vairs nedimdēja tā kā citkārt. Viņš gāja lēni, šķēpu pār plecu pārlīcis, un tas likās tik smags, tik smags.

«Nekas, zem egles atpūtišos... Ak, egles taču vairs nav. Man jauna māja.» Mednieks centās iztaisnot plecus. «Bet tur grīda vaid.» Un atkal saguma. Ienācis pagalmā, mednieks sētsvidū redzēja melnējam dižās egles celmu. Iegāja istabā — ai-i — žēli nočīkstēja grīda. Viņš apsēdās pie galda un iedezza skalu. Sarkana blāzmoja uguns, bet kaktos bieza un smaga gulēja krēsla. Mednieks atspieda galvu rokās. «Viens, viens kā celms,» stīvi skatīdamies grīdā, viņš pie sevis murmināja.

Pēkšņi no pavarda apakšas izvēlās tāds kā pelēks, pūkains dzijas kamolītis. Ar tādiem, kad māmuļa vērpa dziju, viņš bērībā bija spēlējis. Ak nē — tā taču pelīte! Pavisam maziņa tā nedzirdami izslīdēja plāna vidū. Mednieks skatījās, acis nemirkšķinot, dvašu aizturējis. Arī pelīte sastinga, tikai,

pagriezusi galviņu, tā ar spožu actiņu kā melnu pērliti cieši lūkojās varenajā virā. Un dīvaini — kā liegs siltums ielija mednieka krūtīs. Laikam pirmo reizi jaunajā mājā viņš pasmaidīja. Pelīte vēl brīdi lūkojās viņā, tad tikpat nedzirdami, kā nākusi, aizslidēja atpakaļ. Pasēdējis vēl britiņu, mednieks kā sakaunējies pārtrauca ar plaukstu sejai.

«Jauna māja, bet jau peles ložņā. Rīt jāizliek slazdi.» Tomēr slazdus viņš neizlika. Bet, kad atkal pienāca vakars un klusi sprēgāja sveķains priedes skals, mednieks pēkšņi apjauta, ka gaida atnākam pelīti. Tā viņš sēdēja un gaidīja daudzus garus vakarus, taču pelīte vairs nerādījās.

Gāja dienas, zaļā vasara šūpojās briedumā, bet ar mednieku kaut kas bija noticis. Viņš gan vēl gāja uz mežu kā parasti, stopu stingri rokā turēdams un bultu maku plecā nesdams, bet tāpat tukšā, ne reizes neizšāvis, nāca mājās.

Meža zvēri, kas agrāk jau pa gabalu, mednieku juzdami, deva kājām ziņu, nu it mierīgi viņā noraudzījās. Kā tišām zemū pāri galvai laidās putni. Tagad mednieks bieži tāpat vien sēdēja sētsvidū uz egles celma un skatījās tālumā, kur pāri pakalniem balti slidēja mākoņi. Tā nemanot pāri laukiem un mežiem raibiem svārkēm mugurā atnāca rudens.

— Meklē mani pavasari, — it kā kaut ko atcerēdamies, kādu dienu pie sevis nočukstēja mednieks. Tad cēlās no celma, uz kura, domās nogrimis, bija sēdējis, un gāja uz māju. Paņēma stopu un bultas, aizvēra no ārpuses durvis, vēl aizvēla ozola blūķi tām priekšā, pastāvēja brīdi, tad pagriezās un devās prom. Pa balto ceļu, pāri kalnam, cauri tumšajam mežam. Stalts un stiprs.

— Nu, vai esi apsildījies? — nolikdams spalvu, jautāja sirmgalvis.

— Bet kas ar jaunekli notika tālāk? — atjautāja Vējš.

— Nezinu. Es jau teicu, ka varbūt vēlāk būsī man vajadzīgs. Nu tava kārtā izpalīdzēt. Domāju, ka mednieks tagad meklējams zilajā jūras klaidā. Droši vien jau tālu. Viņa laivai būs sārtas buras, bet vairāk tiešām nezinu. Steidzies! Un atnes man ziņu.

Divreiz Vējam nebija jāsaka. — Labi-i, — viņš jau gabalā atsaucās un prom bija. Šalkdams skrēja pāri mežiem, pārlēca pāri upēm, ka sniegs vien noputēja, pārkūleņoja pāri augstiem kalniem. Beidzot jūra! Notraukdams viļņiem baltās putu cepures, Vējš brāzās tik uz priekšu. Jau ilgi viņš bija skrējis, līdz pamalē, tālu dienvidu pusē, ieraudzīja buras, kas sārtas dzirkstīja saulrietā. Vējš panāca laivu un ieraudzīja pie masta stāvam staltu jaunekli. Pie kājām viņam gulēja stops un

bultas, bet laivas priekšgalā atpūtās baltas kaijas. Vējš ieska-
tijās viņa sejā, kurā deglin dega jaunības ticība — drīz, drīz...
Ari Vēju pārņēma priecīga trauksme, un tas ar saviem plata-
jiem pleciem vēl stingrāk iegūla burās. Nu laiva skrēja vēl
ātrāk, un pašā vakarā pie apvāršņa varēja samanit kādas
svešas zemes malu. Jo tuvāk laiva nāca krastam, jo sārtākas
dega buras. Un nu jau viss — gan krasts, gan jūra — grima
vieglā, mirdzošā, sārtā miglā. Laiva viegli slīdēja gar krastu,
kur bezgalīgās pļavās ziedēja krašņas puķes. Tad pēkšņi, kā
no zemes izaugusi, krastmalā parādījās stirna. Nekustīga,
lepna tā stāvēja un raudzījās jauneklī tumšām, starojošām
acīm. Spalva ka kausēts sudrabs dzalkstija vakara miglā,
mezdama spožus zibšņus. Jauneklis skatījās stirnā kā ap-
burts — tāda medijuma viņš savā dzimtajā pusē nekad netika
redzējis. Strauji uzjundīja karstās asinis. Aizturējās elpu, viņš
tik vien dzirdēja, kā krūtis dobji sita paša sirds. Pat nemanīja,
kā roka pati pastiepās pēc stopa. Ielicis tajā bultu, mednieks
bez trokšņa noslīga uz viena ceļa. Vizēdama, žigla kā zibens
bulta pāršķēla gaisu un ieurbās stirnai krūtīs. Jauneklis
gribēja uzgavilēt, pielēkt kājās, bet nespēja. Izšautā bulta —
tikai tagad tā bija no tira sudraba — smagi iegūla stopa
stiegrā, kas arī tūdaļ pārvērtās sudrabā. Tad arī mednieku
pašu sakala spožas sudraba bruņas. Tagad viņš redzēja, ka
vietā, kur bija stāvējusi stirna, mirdzot kā zvaigzne, stāv
brīnumdaiļa jaunava. Tā pati — no tālā sapņa.

— Tu meklēji mani pavasarī, un es tevi gaidīju. Tu atradi
mūžīgā pavasara krastu, bet ne mani... Kādēļ tu šāvi stirnu?
Kādēļ? Tas bija tavs pēdejais pārbaudījums. Bet tagad, no šī
brīža un mūžos, tu būsi Strēlnieks, kas sekos man, savai
Jaunavai. Un nav zināms, vai mēs kādreiz tiksimies. — To
pateikusi, Jaunava klusi aizslīdēja cauri tumsai, kas tagad
klāja mūžīgā pavasara krastu. Aizslīdēja pretī apvāršnim.
Tāpat, uz viena ceļa sastindzis, viņai sekoja Strēlnieks. Vējš
trauca tiem līdzī, bet viņi attālinājās arvien ātrāk, līdz tur,
kur satiekas debesis ar zemi, Jaunavas un Strēlnieka apveidus
varēja tik atminēt kā tālas, spožas zvaigznes mirdzam.

Vējam kļuva skumji, pavisam skumji. Vēl brīdi viņš riņ-
koja gar silto pavasara krastu. Tad, atcerējies, ka to gaida
sirmgalvis, iegavdojās gluži kā vientuļš vilks pilnmēness
nakti un drāzās atpakaļ uz mājām.

— Kā lai sirmgalvim to visu pastāstu? — jau laizdamies
pāri mežiem, gudroja Vējš. Viņš kļuva lēnāks un tikai tagad
pamanīja, ka mežus un laukus klāj sniegs.

— Dzin, dzin! Vai zini, kas noticis?

— Dzin, dzin, zinu, zinu! Bet vai jūti, cik silts ir vējš? Tas nāk no pavasara krasta.

Vējš dzirdēja zem eglēm klusi sazvanāmiešus sniega pulksteņšus. Viņš nopūtās un, vienā rāvienā izskrējis cauri mežam, nonāca dārzā pie sirmgalvja mājas. Bet nu dārzs stāvēja balti piesnidzis. Logs bija aizvērts, bet ieskatījies Vējš redzēja, ka vīrs, vēl turot rokā spalvu, nolīcis sirmo galvu uz aprakstītās papīra lapas, bija cieši iemidzis. Tikai lapas augšmalā varēja izlasīt:

Bāli sila pulkstenīši,
Kas zem eglēm klusi sapņo,
Uzķer tālu zvaigžņu starus.

— Tātad viņš visu jau zina. Ir gan vēl pasaulē brīnumi,— nodomāja Vējš un noguris devās pasnaust lielajās eglēs. Dzirdi, kā viņš tur šņāc?

Bet, kamēr Vējš gulēja, dzidrajā ziemas naktī gar pašu debesjuma malu, sudrabā mirgodami, uz pavasara pusi aizslidēja Jaunava un Strēlnieks.

Elina Zālīte

SIRDS SAULE

— — — Saules gaismu nevar aizstāt nekāds mākslīgs apgaismojums, kaut arī tajā būtu visas tās pašas krāsas un vielas, kas dabiskajā saules gaismā. Vai vismirdzošākā un fantastiskākā lielpilsētu elektriskā gaisma var sacensties ar sauli? Tā var apžilbināt acis, bet cilvēka dvēseli tā neapgaismo un viņa prātu nedara vieglu un liksmu. Zemēs, kur daudz saules, cilvēki ir jautri un bezrūpīgi. Mūsu zemi saule mīlē tikai kādus četrus, reti piecus mēnešus, un tajā laikā Latvija ir skaista un viņas iedzīvotāji liksmi. Vasarā redz daudz mazāk saīgušu cilvēku nekā citos gadalaikos. Saule liek plaukt lapām un ziediem, saule liek plaukt arī smaidiem cilvēku sejās.

Un tomēr ir arī cita saule, kas liek smaidīt dažu cilvēku vaigam, un šis smaids kā īsta saule met savu gaismu arī uz citām sejām. Šī saule ir prieks, sirsnība, laipnība, ko cilvēks nes savā sirdī, un tai cilvēka dzīvē nav mazāka nozīme kā debesu saulei! Tā spēj sildīt un apgaismot visdrūmākās novembra dienas.

Jo drūmāks ir laiks, jo vairāk vajadzīgs sirds labuma. Jā,

bet kur tad lai cilvēks ņem prieku, ja viņam ikdienā ir daudz rūpju un raīžu, bet naudas un mantas maz? Cik ir to laimīgo, kas pēkšņi vinnē loterijā, dabū neparedzētu mantojumu vai gūst nejaūšu peļņu, vai arī pēkšņi tiek pie slavas un goda? Un tomēr, labi pameklējot, katrs savā sirdī var atrast prieka drusciņu. Ikvienam taču dzīvē ir bijis kaut reizi kaut kas skaists, un atmiņas par to rada prieku.

Prieku var radīt arī kāds jauks sapnis, ko cilvēks nēsā savā dvēselē. Gudrie, praktiskie laudis neiedomājas par sapņotājiem, jo visām lielām lietām pa priekšu iet sapņi...

Ir prieks arī reālā dzīvē, tikai mēs to bieži palaizām garām neievērotu, ja tas nav sevišķi liels un spilgts. Pret bēdām mēs esam daudz uzmanīgāki un vērīgāki. Gribētos sacīt, ka savus priekus mēs mēdzam apskatīt caur mazināmo, bet bēdas caur vairojamo stiklu. Mazs piemērs: jums kādā dienā teikts daudz labu vārdu un tikai viens slikts — jūs labo aizmirstat, un sirdī paliek tikai rūgtums par slikto.

Nu, un, ja nu patiesi mūsos ir kāds mazumiņš prieka un mēs ar to kļūstam it kā drusku labāki, ko tad mēs varam ar to panākt, ko ar to līdzēt? Ļoti daudz, jo bieži labs, sirsnīgs vārds, smaids vai kāda cita maza laipnība otram cilvēkam palīdz daudz vairāk neka taustāms atbalsts. Ja jūs esat kādā darbā priekšnieks, vai jūs neievērojat, ka jūsu strādnieki it kā atplaukst, ja jūs pasakāt viņiem kādu laipnu vārdu vai uzsmaidāt? Vai jūs neaizkustina sirmas māmiņas pateicīgais skats, kad jūs palīdzat viņai iekāpt vilcienā vai atdotat tramvajā savu vietu? Ja jūs esat laucinieks ar brašu zirgu, vai jūs nevarat iepriecināt vecu, nogurušu tētiņu, to pavedot kādu gabaliņu savā pajūgā? Ja jūs esat tūrists vai vienkāršs ceļa gājējs, jūs, tūrumam garām ejot, padodat dievpalīgu strādniekiem — un tie uz brīdi atlieks savas muguras un atbildēs jums ar smaidu. Jūs būsiet pierādījuši viņu darbam savu uzmanību. Jeb kādreiz pie jums atnāk nobēdājies cilvēks, jūs gan viņam nekā sevišķi nevarat līdzēt, bet jūs viņu uzklausāt, pasakāt viņam kādu uzmundrinošu vārdu — un viņam kļūst vieglāk.

Sevišķi daudz prieka laipnība var sagādāt mājās, ģimenē. Kā saule uzlec nogurušā vira sejā, ja, no darba pārnākot, viņu sieva sagaida ar mīļu smaidu uz lūpām. Un cik aplaimota jūtas sieva, ja vīrs kādreiz viņai negaidot pārnes mazu dāvanīņu, kaut vai vienu vissīkāko puķīti! Tas viņai atsver daudz dienu vienmuļa darba un raīžu. Un cik bieži bērns var aplaimot vecākus ar niecīgu pakalpojumu! Tas viss ģimenē rada atmosfēru, kurā garīgi atplaukst un atpūšas viscietākie

vīri. Vēsture rāda slavenus kara varoņus un valdniekus, kas nesalauzti spējuši panest lielākās ciešanas un zaudējumus, bet sabrukuši, izdzīstot mazai mīlestības uguntiņai. Bet tā stāsta arī par uzvarām, kas izcinātas tadēļ, ka to dalībniekus spārnojis kāds slepeni uzmests miļš smaids...

Daudz, bezgala daudz ir to gadījumu, kur mēs varam parādīt savu laipnību un citiem ar to sagādāt prieku. Bet diemžēl mēs to darām diezgan reti. Bieži ģimene ir tā vieta, kur trūkst laipnības un pat viselementārākās pieklājības. Virs, kas sabiedrībā galanti skūpst katrai dāmai roku, mājās savai sievai nepateic pat labritu. Ja viņam darbā gadījušās nepatīkšanas, viņš savu īgnuma šļāci izlaiž pār nevainīgo sievu. Un sieva, kas ārpus mājas smaida ar katru poru, mājas staigā ar uzmestu lūpu.

Dažs cilvēks laikam domā, ka, laipns būdams, viņš zaudē cienību un prestižu un tādēļ savā amatā ir idzīgs un nelaipts. Nekad es nevaru aizmirst, kā darba apgādes birojā reiz jauna kancelejas darbiniece rupji uzsauc kādai paveicai sieviņai, kas nebija kaut ko sadzirdējusi: «Slušaiķe uhom, a ne brjuhom!» («Klausieties ar ausīm, ne ar vēderu!») Un turpat blakus otra darbiniece noskumušās darba meklētājas prata iedrošināt ar laipniem vārdiem un mazu izpalīdzību.

Varbūt teiks, ka šīs mazās prieka drusciņas, ko mēs ar savu laipnību un sirsniņu sagādājam citiem, ir nieks. Tas nav tiesa: pasaulē katra dzirkstelīte, katrs atsevišķs stariņš tumsā mirdz, un no šiem atsevišķiem stariņiem un dzirkstelītēm izaug liela saule, kas gaismo un silda.

Imants Ziedonis

EPIFĀNIJAS

...Apiet apkārt... Tas ir vienalga — apiet apkārt ziedam vai apkārt jūrai. Zieds ir tikpat liels kā jūra. Neskriet taisni jūrā, nebrist ziedā, nekāpt cita dvēselē, bet iet tuvu līdzās, apiet apkārt, palikt tuvu.

Dienās jūra ir pilna gaismas, ko tai dod debesis. Naktīs jūra ir pilna siltuma, ko tai devusi diena. Es eju gar jūru vasaras naktī, un no viņas nāk siltums. Es eju gar pašu malu, izpletis rokas kā spārnus, un viena roka man ir zemes pusnaks miglā un otra — virs jūras. Tas ir tas, ko es saucu par tuvumu. Tas IR tas.

Es eju apkārt jūrai vējainās naktīs. Viļņi nāk no jūras tumsas, es tos dzirdu, bet vēl neredzu. Tad tie iekrācas, uz

sēkliem iespīdas balta svītra kā smejoša zobu rinda un nodziest, un atkal tumsa. Nav ne krasta, ne tāluma, ir tikai tumsa bez dziļuma, vienīgi atkal un atkal baltas viļņu svītras pamirdz un iešalca. Balta zobu rinda. Jūras tuvums.— — —

— — — Reizēm man ļoti nepatīkami, kad tieši jāieiet svešās mājās. Ir kā ielaušanās vēl nesaprastā dvēselē. Tad vispirms es apeju mājām apkārt. Katrai mājai ir savs starojums, aura varbūt. Dažai šis starojums ir tik mazs — tepat ap logu, tepat ap durvīm. No citām mājām tas plūst pāri žogiem, cauri alejām — vai kilometru tālumā tev pretī. Es eju mājai apkārt pa to neredzamo robežu, kur sākas mājas tuvums. Tālu staro tā māja, kurā ir bites. Viņa staro tik tālu, cik tālu ved viņas bišu ceļš. Tās ir lielā starojuma vietas. Lielā labdabīgā starojuma vietas. Es te vestu bērņus diendusā guldit. Mājām, kurās nedzīvo bites, starojums nav tik tāls. Bet vienalga, kad tu tuvojies, tu dzirdi kladzinām vistu, viņa ir izdējusi olu. Es ieklausos, ko viņa stāsta, un es pilnīgi viņu saprotu: viņa to nevar paturēt pie sevis, to lepnumu — jo ola tik tiešām ir svaiga un brūna, ar maziem, tumšiem raibumiņiem, un dzeltenums tajā ir tik košs kā apelsīns.

Es vēl neēju mājā, es ieeju malcikni. Te vēl valda mežu starojums, bet skaidu smarža ir koku pēdējā dziesma, no skursteņa kāpj jau upurdūmi. Strazdu tuvums bērņā, stārķa tuvums ozolā, bezdelīgu tuvums pažobelē un peoniju tuvums zem loga. Tā mājas kļūst tuvas, un es eju iekšā...

* * *

Daudz prieka man gājis secen. Tāpat kā jums arī. Ir tādas likumības, kuras, prieku meklējot, mēs gandrīz nemaz neizmantojam. Palīdzēšanas prieks,

Izgāju no mājas pa baltu ceļu, lai apstātos, kur var ko palīdzēt. Bija atvaļinājuma laiks, atvaļinājuma nauda kabatā, visa man bij pietiekami, tikai gribējās kaut kā nebaudīta. Un tā nu es izgāju no mājas pa baltu ceļu, un ne savu kāju, ne roku, ne laika man nebija žēl. Gribējās palīdzēt. Pirmais, kas mani pārsteidza, bija tas, ka cilvēki ir neuzticīgi. Viņi netic, ka tā nu tāds garāmgājējs palīdzēs — tik nesavtīgi un nez kāpēc un kādēļ. Viņi labāk saka: «Nevajag, nevajag... ko jūs... gan jau es pats.» Citi saka vēl tiešāk: «Mums jau nav ar ko jums atlīdzināt.» Citi — pavisam strupi: «Ejiet vien savu ceļu! Gan mēs tiksim galā arī bez jums.»

Te nu tad nav ko darīt.

Bet var darīt arī tā — paņemt pļavmalā grābekli, teikt «Ļoti gribas palīdzēt», — un, negaidot atbildi, stāties tik vāla...

— — — neviens tādā palīdzēšanā nesaskata nekādas loģikas. No sākuma neviens nekā nesaka — vai mazums dīvaiņu ir pasaulē? Gan jau apniks un aizies. Bet salikts viens zārds, sazārdots otrs, un visi sāk tevi vērot — vai tad prom vēl neiesi?

Nē, neiet. Nes klēpi pēc klēpja. Dīvains cilvēks! — — —

Un tad tu redzi, kāds no viņiem pļavā — jaunais vai vecais — aiziet pie krūma, izņem skābputras kanniņu no aizvēņa un aizgūtnēm dzer. Pēkšņi tik ļoti sāk gribēties dzert. Ja tev tagad kāds piedāvātu nodzerties! Tu jau jūti, kā skāņais, vēsais šķidrums tirpst uz tavas mēles un putraimi kā auksti sienāži dziedādami aizpeld uz leju, — un no iedomām tev vēl vairāk sāk gribēties dzert. Neciešami gribas dzert. Varbūt tur kanniņā ir auksts zapsūdens — aukstā akas ūdeni izšķīdināta aveņu vai upeņu zapte. Vīrs nodzeras un noliek kanniņu krūmā. Visa jūlija tveice deg tavā mutē, sirds ir karsta un gaidoša, sviedru lāse kā asara notek pār tavu vaigu. Ja kāds kaut ar vienu aci paskatītos tagad uz tevi un redzētu, cik ļoti tu gribi dzert! Tas ir tas lielais brīdis, cilvēciskas cieņas un humānisma pārbaudes brīdis, kad tu redzēsi, vai tu esi kā cilvēks viņu acīs zapsūdeņa un skābputras vērts un vai viņi ir tavas cieņas vērti. Nu jau sirds sitas ne vairs no karstuma, bet no uztraukuma: piedāvās vai nepiedāvās?... Un tad kāda balss saka: «Elvīr, piedāvā mūsu talciniekam arī nodzerties.» Tu dzer, tā ir vienreizēja Kurzemes skābputra, balti kunkuļi aizgūtnēm nogrimst tevi, nostājas kaut kur sirds apkārtņē kā mazas, baltas dvēselītes un plivina spārņiņus. Sirds sāk sist rakstā, atkal mierīgi un pārlicināti, un tu pasmaidī par sevi: «Par ko tad tu tik ļoti uztraucies?»

Tagad tu esi pieņemts un, kaut arī par dīvaini uzskatīts, tomēr saprasts. Tavs draudzīgums ir pieņemts, un tava palīdzība ir pieņemta, un, kad pēdējais zārds būs sazārdots, tevi aicinās mājā, launagā sēdinās tevi pie galda, un, ja suns pagalmā ries, tas tiks apklusināts, un, ja tev būs patīkšana, tu varēsi kūtsaugšā pārnakšnot. Palagus tev iedos un segas, pasi neprasīs, tikai pieteiks, lai tu nepipē. Zem griestiem apakšā govis šņāks, un nakti sapņos ap tevi nostāsies tie paši baltie skābputras kunkuļi, vicinās spārnus un dziedās, un, kad tu pamodīsies, būs jau rīts, un tie dziedātāji — tie būs gaiļi. Bet var jau būt, ka pļavā tev dzērienu nepiedāvās. Tavu palīdzību

neuzskatīs skābputras vērtu. Varbūt viņiem svešs viesmīlības tikums, varbūt viņiem krūtīs budziska sirds. Tad tu būsi tā kā kalps, tā kā svešs. Neies jau visiem grāmgājējiem grūst kanniņu rokā! Nu, ko, arī viņus tu sapratīsi, un tu paliksi guvējs. Ej tālāk un palidzi, kam jāpalīdz!

ATZIŅAS

Labā sirds ir visa sākums,—
Labā sirds ir visa beigums,
Vairāk cilvēks nespēj sasniegt;
Visu aizdošu es projām,
Turēšu tik labo sirdi...

Rainis

Kā es varu milēt cilvēci, ko neesmu redzējis, ja es nemīlu cilvēku, kurš varbūt cieš tepat blakus.

R. Blaumanis

Cilvēks, kas labu māca, bet pats nedara, ir līdzīgs tam, kas ar vienu roku dod, bet ar divām ņem atpakaļ.

R. Kaudzīte

Labā darba jēga ir tā, ka tam nav algas.

Z. Mauriņa

Mūžu aizmūžā,
Laiku plūdumā,
Gadu gadskārtās
Vienmēr tie paši mirdz:
Gaišā saule un siltā sirds.

Aspazija

Mēs daudz runājam un jūsmojam par augstiem ideāliem. Nekad nekā augsta un liela neradīs mazi cilvēki. Cilvēkiem pašiem jābūt labiem un lieliem, lai dzīvi tādu padarītu.

E. Veidenbaums

GIMENISKUMS

Māra Taivane

ĢIMENISKUMS

Mēs katrs sākamies ar savu māju. Esam sākušies vēl pirms mūsu fiziskās piedzimšanas, jo kāds ilgi jau ir mūs gaidījis. Sagatavojies uzņemt savā vidū tieši mūs. Mēs ienākam vidē, kura nu piederēs mums, tāpat kā mēs piederēsim tai.

Latvieši ir ziemeļu tauta. Nometnieki. Un normālā vide latvietim allaž ir bijusi sava māja. Nevis pārģuļamvieta, bet māja, kur katram ir savs darbs, pienākums un svētki, kur katra lieta iekļaujas mājas ritumā mierīgi, nesteidzīgi un ir pilna pašcieņas — latvietis savas mājas durvis never ar kāju, ar cieņu izturas pret to kaut vismazāko vērtību, jo «ir sunīts Dieva laists, ir uguns pagalīte». Katrai mājai ir sava smarža. Pēc vaska, ķimēnēm, putekļiem, grāmatām, tabakas... Kā nu kurai. Šī mājas smarža iesūcas drēbēs un ādā, tā strāvo no manis un reizē arī parāda, kā dzīvo manās mājās. Kā manās mājās domā, gaida un mīl.

Latvietim māja ir cietoksnis, kurā sakopot spēkus, kur pieaugt gudrībā, kur apjaust savu uzdevumu. Māja — tā ir saistība ar savu zemi, ar savu tautu. Tā ir celta kā aizsargsistēma, kā balsta punkts. Vecajām mājām gar māju sienām iet āderes, kuras pašu mājas vidi atdala no apkārtējās vides ietekmes, nenodarot nevienam ļauna. Savukārt sliekšņi atrodas āderu krustpunkts, caur kuru izejot tiek noņemta liekā spriedze, un tas ir arī svarīgākais mājas robežpostenis. Pat ķekatniekiem nav tiesību ielauzties mājā, ja pats saimnieks uz klauvējienu nenāk atdarīt durvis. Sliekšnis ir svēts, aiz tā sākas dzimtas sakrālā teritorija. Tāpēc arī ir tik daudz ticējumu par to, ko nedrīkst darīt pāri sliekšnim — roku dot, mēslus slaucīt. Uz sliekšņa nedrīkst sēdēt un malku cirst. Nākamais āderu krustpunkts ir pavards. Tur senos laikos kurējās nedziestošā uguns, kura deva siltumu, paēdināja

saimi un piestrāvoja visu virtuvi ar savu labvēlīgo, uzlādējošo enerģiju. Ne velti senākais Mājas kungs uzturējās tieši šeit, bet vēlākos laikos pārvācās uz krāsns, tāpat siltumā. Arī pavards ir svēts. Tas ir mājas, ģimenes un dzimtas simbols. Atvestā jaunuve tieši pavardam ziedo un tiek apvesta ap to, lai pavards to pieņemtu kā savu un neliegtu jaunajai saimniecei svētību visā tās garajā mūžā. Un trešais mājas svētums ir galds. Galds ir tas, kas apvieno ģimeni un saimi kopīgajās maltītēs gan ikdienā, gan svētku reizēs dzimtai sēdot pie kopīga galda, tiek pieņemti visi svarīgākie lēmumi. Arī šodien neesam vēl gluži aizmirsuši paražu — paziņot par pārmaiņām ģimenes dzīvē tieši pie galda. Galds turams allaž tīrs, un maize nekad nav liekama uz plika galda, citādi tai nebūs svētības — nebūs gausa un sāta.

Latviskā māja bez šiem trim svētumiem nav iedomājama, šīs vietas allaž ir uzturamas tīras, pret tām jāizturas ar cieņu, tad arī tās gādās par mūsu ģimenes stiprumu un dzimtas gaitas nepārtrauktību.

Mājas — tās nav tikai sienas, logi, durvis, grīda un griesti. Tās nav kļava aiz loga, taciņa uz kūti un lielo ceļu, tas nav diķis aiz šķūnīša. Vispirms jau tie ir cilvēki, kuri šīs mājas ir iekopuši. Viņu tikumi un aizraušanās, attieksme pret dzīvi. Tās ir paaudzes, kuras vēl aizvien turpina te dzīvot. Ļoti ilgi pēc savas fiziskās nāves. Cik tālu Tu zini savas dzimtas radu rakstus? Kur dzimis Tavs vectētiņš no mātes puses? Un no teva? Un vecmāmiņa bija liela rokdarbniece, un otrai vecmāmiņai bija trāpīga acs un skaudra mēle?

Dīvaini ir ģenētikas lēcieni pāri vienai paaudzei, kas nosaka mazbērnu un vecvecāku jo tuvās saites un mīļās attiecības. Tēvs un māte ir pārāk aizņemti, viņi varbūt reizēm vēl nav sapratuši, ka nesteidzoties var izdarīt daudz vairāk un pamatīgāk. Bet gan jau arī viņi to sapratīs, kad audzinās savus mazbērņus.

Agrāk nebija iedomājama ģimene, kura būtu tikai divas paaudzes. Tas nebija arī ekonomiski un fiziski iespējams, tāpēc arī bija spēcīgi cilvēki — darba, vecāku gādības un vecvecāku padoma izaudzināti. Ģimene ir kā vienas rokas pirksti — visi kopā cieši savilkti — spēcīga dūre, kas triecas cauri laikam un telpai, lai piepildītu šo laiku un tautu ar darbu, kurš tai tieši šobrīd vajadzīgs visvairāk. Katrs pirksts savā vietā, katram savs darbs. Paskatīsim, kā tas ir pat bērnu skaitāmpantā:

Īkšķis — vectētiņš, utubunga, resnais,
rādītājs — vecmāmiņa, podlaiža, krējumlaiža, laižuks,

garais — garais Ansis, Indriķis, Simanis, garā Mādža,
Dižjēcis,

zeltnesis — zelta riņķis, sidrabkalējs, zeltiņš,
mazais — mazais bērniņš, mazais draudzīts, eņģelītis,
kriksītis, tievulītis, pīpiņš, pikusītis, rupucītis.

Cik mazajam pirkstiņam daudz vārdu — jō miļāks kads
bērniņš, jo vairāk tam vārdu!

Dzīvojot kopā visām trim, reizēm pat četrām paaudzēm,
bernos tika audzināta cieņa pret dzīvību, cieņa pret nodzīvotu
mūžu:

Nepasmēju bērniņam, •
Ne vecam cilvēkam;
Es nebiju sava mūža
Ar rociņu apraudzījis.

Kas vecā vārdu klausu,
Pilnu cepli maizes cepa;
Kas vecā neklausīja,
Pa pelniem rušināja.

Ja mēs kaut pavirši apskatām mūsu literatūras un kultūras celmlaužu biogrāfijas, tad sastopamies tieši ar šīs trešās paaudzes labvēlīgo ietekmi uz mazajiem cilvēkiem, uz viņu personības izveidi, pašcieņas un pašvērtības apzināšanos jau agrā bērnībā tieši caur darbu, kuru ir ierādījis un atbalstījis kāds no vecākajiem tuviniekiem. Tādus agrīnus, tādēļ jo vairāk svētīgus darba un mīlestības iegravējumus mēs atrodam Pumpura, Brīvzemnieka, Doku Āta, Brigaderes, Jaunsudrabiņa, Dārziņa mūžā. Pašapzināšanās, kura ieguta caur darbu, caur sevis pārvarēšanu un uzveikšanu:

Lika liepa, liks ozolis,
Tie bij labi šūpoties;
Vecs tētiņš, māmuliņ,
Tie bij labi padomnieki.

Mājas centrā vienmēr ir bijis saimnieks un saimniece. Viņi iemieso sevī māju dvēseli, viņi ir tie, ap kuriem griežas māju darbu virpulis un kuri šai māju ļaužu kustībai piedod mērķtiecību. Būt saimniekam — vispirms ir atbildība pret saviem saimes ļaudīm, pret ikvienu kustoni, kurš atrodas tavā apgādībā. Saimnieks ar saimniecei pirmie ceļas un vakarā pēdējie iet gulēt, tikai tad viņu mājās viss būs kārtībā un saskaņā. Ne katram cilvēkam tas ir pa spēkam:

Protošam, varošam,—
Tam turēt tēvu zemi.
Neprašam, nemākuļam —
Svešas durvis virināt.

Pašam darīt un pašam par to atbildēt — tur vajag vīrišķību un gribu, tur vajag saimnieka goda tikumu.

Saimnieks — vīrietis — rada fizisko māju, atbild par norisēm ārpus mājas — laukos, pļavās, mežā. Saimniece ienāk gatavā fiziskajā mājā — «Bitītei, meitiņai gatavā ieligot», lai piepildītu šo fizisko māju ar garīgo gaismu un siltumu, lai dotu svētību un gausu. No tā, kāda būs saimniece, būs atkarīga visa māju dzīve — saimnieks viens neiespēs nedz izriķot, nedz realizēt visus sikos, neapdarāmos sievišķos darbus, kuri padara dzīvi tikamu un mājīgu. Tautas gudrība saka, ka to, ko vīrs ievēd ar vezumu, sieva var iznest ar priekšautu. Bet par saimnieces prātu un izmaņu liecina šāda četrinde:

Lai tie vīri, ko tie vīri,
Sievām gudri jādzīvo:
Daudzi viesu pamieloja,
Saujiņā turēdamas.

Saimniece ir kā saule, ap kuru griežas visi citi māju ļaudis. Viņa piepilda māju ar saturu. Sievišķais padoms ir svarīgs visās lietās. Sieviete vienmēr ir bijusi apveltīta ar smalkāku psihe organizāciju, tāpēc arī mājas, ģimenes dzīvē viņai pienākas būt padomniecei, kurai visa ģimenes dzīve jāpār-rauga un jāsaturs kopā ar neredzamām dzijām. Lielai ir jābūt ģimenes mātes pacietībai, lai godam izvadītu cauri dzīvei savus ģimenes locekļus, lai, par visiem gādājot, nevienam netiktu nodarīts pāri. Gudra ir tā sieva, kura valda māju klusi, neuzkritoši, rēķinādamās ar to, ka mājas mātes ceļš ir garš, un tas, cik cieņas tajā būs un goda, ļoti bieži atkarīgs no pašas savaldības un sīkstuma. Lietuviešu etnogrāfi izpētījuši, ka vēl pagājušā gadsimtā vedeklas ienākšana dzimtā visā pilnībā vidēji sastāvējusi no 30 gadu ilga posma — līdz ienācēja dzimtā bija sevi pierādījusi kā gudru saimniecei, sievu un māti un godam spējusi patiesi ieņemt dzimtas mātes godu ne tikai fiziskajā esamībā, bet arī garīgajā un tiesiskajā realitātē. Par to bieži laikam gan mums šodien nāktos piedomāt, ieejot

citas dzimtas aprītē. Dusmu un pārestību brīžos tad mūsu sievietēm varētu noderēt tāda tautas dziesma:

Pamazām es dzivoju,
Pamazām Dievs palīdz,
Pamazām bite nesa
Pa vienam ziediņam.

Zenta Mauriņa latvisko sievietes ideālu ir izteikusi isā formulā: $4 \times S =$

strādīgums,
spīvums,
sīkstums,
skaidriba.

Kā šo latviskās sievietes ideāla formulu mēs šodien piepildīsim dzīvē, visvairāk būs atkarīgs tomēr no mums pašām — no spējas sevi novērtēt un spējas sevi piespiest pilnveidoties.

Sievietei un mātei ģimenē ir jābūt tai, kas piepilda māju ar gara gaismu, dvēseliskiem centieniem. Ja viņa nebūs spējīga saprast un atbalstīt savus mīļos sev blakus, ja nezinās, kā tiem palīdzēt, tad jau nav vērts uzņemties sievas, mātes un saimnieces lomu. Sieviete, kura nevēlas attīstīt sevi un reizē arī citus, šodien nebūtu tiesīga uzsākt ceļu pie sava vīra un bērniem. Saimniece organizē mājas dzīvi, dod tai ritumu un jēgu, dod vēlēšanos atgriezties mājās.

Saimnieks ir allaž aizņemts darbos, it kā stāv nomaļus un tai pašā laikā ir visur klāt ar savu vīrišķo spēku un spēju uzņemties atbildību un aizstāvēt savus ģimenes locekļus pret dzīves nedianām. Vīrišķais sākums ģimenes dzīvē ir it ka nemanāmāks, bet tikpat svarīgs un nepieciešams. Saimnieks griež pirmo rīcieni no jaunās maizes un izdala to mājiniekiem, saimnieks pateicas par darbu un aicina Dievu sērst savās mājās un sēsties galda galiņā gadskārtās un ģimenes svētkos. Saimnieks un saimniece ir mājas serde un dzīvība.

Bērni latviešu ģimenē vienmēr ir apsveikti kā liela laime un svētība, jo bezbērnu laulība tika uzskatīta par sodu. Senie latvieši uzskatīja, ka bērns, bērna dvēseles nonākšana atkal pie dzimtas ir īpašs apliecinājums cilvēku saderībai, viņu spējai uzņemties atbildību par bērnu, kas nāk no paša Dieva:

Ne zināt nezināju,
Kur pādīte gadījās:
No Dieviņa nolaidās
Sudrabiņa ķēdītēm.

Bērna dvēsele ierodas mātes klēpi no Dieva, pirms tam vēl iezejot caur Māras istabu, kur Māra, visu lietu māte, dod bērnam fizisko ķermeni:

No debesu nosalaižu
Sudrabiņa ķeditēm
Miļas Māras šūpulī,
Māmuliņas klēpīti.

Līdzīgais pievelk līdzīgo — vecāki apzinās savu atbildību nākama bērna priekšā, jo vecāki bērnus it kā neizvēlas, bet Laima un Dievs gan bērnam izvēlas vecākus un vietu, kur tas augs un pieņemsies spēkā.

Šī vecāku atbildība par bērnu saglabājas visu mūžu. Mazais bērns, protams, daudz ciešāk ir saistīts ar māti, un tāpēc mātei sevišķi jāseko savām domām, velmēm un valodām, kamēr tā nesā bērnu zem sirds. Latviešu tautas ticejums ir daudz aizliegumu, ko nedrīkst darīt nākama māmiņa, jo tad šī darbība vistiešākā veidā ietekmēs viņas nākamo bērniņu. Sevišķi tas attiecināms uz negatīvajām rakstura īpašībām — melnesību, skaudību, zagligumu, melīgumu utt. ...

Jaunpiedzimušo bērnu ar prieku un rūpēm uzņem visa dzimta. Lidz vārda došanai, kas notiek devītajā dienā pēc bērna piedzimšanas, bērns netiek vārdā saukts, lai to nenobrīnētu un tam nekaitētu kādi ļauni gari. Un būtībā pati vārda došana ir jaunpienākušā piesaistīšana dzimtai, ģimenei, padarot to ar dažādiem rituāliem par pilntiesīgu dzimtas locekli. Visi rituāli, kuri notiek krustabās, ir vērsti uz to, lai mazais bērns izaugtu par krietnu, godājamu cilvēku, kurš butu atspāids ģimenei un dzimtai. Tāpēc arī par kūmām tiek lugti ievērojami, cienījami ļaudis:

Labus vien, labus vien
Kumiņās salūguši:
Ne no cita maizes ņēma,
Ne zirdziņa pavasara.

Visas maģiskās izdarības nodrošina jaunā dzimtas locekļa fizisku un garīgu attīstību, lai tas neizaugtu «neveiklītis». Krusttēvs un krustmāte bērnam ir sabiedriskie tēvs un māte, kuriem no dzimtas puses ir jā rūpējas, lai ar pādi viss būtu kā nākas un tā audzināšanā un garīgajā attīstībā būtu visi posmi. Arī tālākajā krustbērna liktenī tie vienmēr ņem dalību un ir padomdevēji, bieži arī tālākas dzīves kārtotāji, ja ar vecākiem kādu iemeslu dēļ vairs nevarētu rēķināties. Arī

kūmās iešana ir jaunu pienākumu uzņemšanās, pienākumu, kuri reizēm turpinās vairākās paaudzēs:

Tec, pāдите, atver vārtus,
Redz, kur nāk krustatēvs;
Zirgu ved rociņā,
Cepurīte padusē.

Latviešu paražas, kuras nonākušas līdz mūsu dienām, nepazīst pilngadības iniciācijas, jo par pilngadīgu tiek uzskatīts dzimtas loceklis tad, kad tas ir spējīgs uzņemties atbildību par citiem. Visbiežāk tas notiek, nodibinot savu ģimeni. Tāpēc arī krustabas tiek svinētas trīs dienas un ir tik svarīgi, lai jaunajam ģimenes loceklim tiktu dots dzīvē līdzī viss, no kā turpmāk būtu atkarīga viņa dzīve — pārējo dzimtas locekļu labvēlība un atdarināšanas cienīgi paraugi.

Bez jau pieminētajiem dzimtas locekļiem mazā bērna audzināšanā piedalās arī brāļi un māsas. Pie tam audzināšana notiek abos virzienos — par mazo bērnu ir jāgādā tīri fiziski, bet, gādājot par to, vecākajos bērnos tiek ieaudzinātas arī tīri garīgas kvalitātes — mīlestība pret brāļi vai māsu, pieķeršanās, tuvība un atbildības sajūta. Visas šīs īpašības būs vajadzīgas tālākajā dzīvē. Ne velti no lielo un kuplo ģimeņu bērniem iznāk atkal to kuplāko un krietnāko ģimeņu tēvi un mātes. Tautasdziesmās daudz ir apdziedāts pašu bērnu savstarpējais mīlums:

Šūpo, egle, vāverbērnus,
Es pats šūpo sav' māsiņ,
Vara likste, zelta striķi,
Sidrabiņa šūpulītis.

Sevišķi apsveicama ir savstarpējā pieķeršanās, sadzīvošana, dalīšanās visās raizēs, priekos, bēdās un maizes rieciņā:

Radi, radi, ritam,
Kas kait citam,
Ka mēs mīļi dzīvojam?
Mežā riekstu atradām,
To uz pusēm dalījām.

Daudz daudzināta tautasdziesmās ir brāļu un māsu laba sadzīvošana, mīlestība vienam pret otru:

Māsiņai zirgu devu,
Pats tecēju kājiņām:
Labāk manas kājas mirka,
Ne māsiņas ielociņi.

Ši savstarpējā pieķeršanās iet cauri visam mūžam — bāliņš izdod māsu tautās, ievēd jaunajā mājā, cirzdam krustus palodzēs un sliekšņi, arī pēdējā godā uz kapsētu savus tuviniekus aizved tieši brāļi, un viņi ir arī tie, kuri agrāk nonesa zārku līdz apbedījuma vietai, arī kapu raka paši brāļi.

Agrākos laikos dzimta turējās kopā ļoti stipri, jo spēcīgāka bija dzimta, jo lielākas iespējas bija tai pastāvēt un, dzimtas locekļiem vienam otru atbalstot, izdzīvot cauri sarežģītajam vesturiskajām attiecībām. Dzimtas gods bija likums, kurš prasīja bezierunu pakļaušanos. Atbildība par dzimtas locekļu likteni sniedzās tālu un ilgi. Pat aizprecēta māsa vēl aizvien atradās bāliņu aizbildniecībā. Tautietis zināja, ka par savu netikumisku rīcību pret ļaudavu saņems atmaksu no istajiem brāļiem:

Tautas mani nicināja,
Stavu laida ūdenī.
Nav zemīte vāku vāzta,
Gaņ bāliņi atdarīs.

Cik laba ir sajūta, kad apkārt tev ir daudz tuvinieku, uz kuru palīdzību tu vari droši pajauties, zinot, ka jūs vieno ne tikai asinssaites, bet daudz kas vairāk — šī pleca sajūta, prieks par tevis paša esamību un prieks par iespēju palīdzēt grūtā brīdī!

Runājot par atbildību vecākiem pret bērniem, brāļu un māsu atbildību vienam pret otru, nav jāaizmirst, ka arī agrākos laikos, tāpat kā šodien, tika pieprasīta atbildība no paša dzimtas locekļa par tā darbiem un izvēlētajiem ceļiem dzīvē:

Neraud meita uz ciētiem,
Ne uz savu māmuliņu;
Raud uz savu slinkumiņu,
Uz netiklu valodiņu.

Ģimenē cilvēks iziet visa veida attiecību skolu — macās milēt, cienīt, nīst, aizstāvēt, aizsargāt, saudzēt, kopt, samierināties, uzpurēties, savaldities. Visas šīs prasmes viņš liks lietā, saskaroties ar lielo pasauli. No tiem tikumiskajiem pamatiem, kurus būs ielikusi cilvēkā ģimene, būs arī atkarīga viņa dzīves tālākā veidošanās. Tikumiskais modelis tiek pārmanots no vienas paaudzes uz otru, un tēvu pēdās iet dēli, un meitas atkārtο māšu kļūdas. Nežēlīgi? Likumsakarīgi. Ģimenes psiholoģiskais klimats, cieņa pret sievieti, bērnu, vīrieti, attiecību stereotipi, darbību un lomu klīšejas no ģimenes nāks mums līdz ikdienas dzīvē un pārveidos šo mūsu dzīvi, kuru mēs paši mēdzam uzskatīt tikai par mūsu pašu izveidotu.

Dzīve, pieredze, materiāla nodrošinātība, protams, izdarīs savas korektūras mūsu ģimenes modelī un tomēr — kāda tu būsi, latviska ģimene, latviskais ģimeniskums?

Visi mūsu gadskārtu svētki ir bijuši ģimenes svētki, kuru norisei gatavojas visi mājinieki neatkarīgi no vecuma un spējām. Svētku pamatlikums skan, ka tajos ir jāpiedalās visiem bez izņēmuma. Svētku sagatavošanās parasti sastāv no diviem posmiem — fiziskās gatavošanās — uzpošana, svētku maltītes gatavošana, iešana pirti, ietērpšanās svētku drānās, telpu dekorēšana, un otrs posms — garīgā gatavošanās svētkiem, noskaņošanās, tradīciju un paražu atcerēšanās, Dieva pieminēšana un savu dvēseles spēku sakopšana katram šim svarīgajam svētku brīdim atbilstoši. Un tikai tad nāk paši svētki. Bez visiem jau tradicionālajiem svētkiem gribas atgādināt, ka katrai mūsdienu ģimenei ļoti nepieciešami ir tādi īpaši, tikai viņiem vien esoši svētki — tā varētu būt māmiņas un tēta iepazīšanās diena vai vienkārši kads noteikts datums, kurā visa ģimene kopā dodas kādā braucienā, pārgājienā vai ciemos pie kādiem konkrētiem cilvēkiem vai arī uz kādu noteiktu vietu. Šī cikliskā atkārtošā ir ļoti būtiska katras ģimenes tradīciju veidošana un izkopšana. Nekas nenostiprina ģimenes saites tik ļoti kā tradīcijas, kuras tiek ievērotas, neraugoties ne uz kādiem traucēkliem un blakus apstākļiem.

Par vieniem svētkiem gribas pieminēt īpaši — tie ir Veļu laiks jeb Dievaines, arī Zemlikas. Ģimene, noteikti kopīgi visiem piedaloties, vajag pieminēt savus aizgājušos ģimenes locekļus, ar savam labajām domām tos sasildot un iedrošinot mums nezināmajos Viņsaules ceļos. Pats Latvijas kapu kults, aizgājušo godbijīga pieminēšana jaunajā paaudzē ieaudzinās to, ko nevar izstāstīt, bet var tikai izjust, — tā būs saskaršanās ar Visumu, garīgumu, labestības neuzvaramību un cieņu pret godīgi nodzīvota cilvēka mūžu.

Par ģimeniskumu var plaši runāt un teoretizēt, bet kā lai vārdos izsaka, kā lai apraksta to, kas ar mums notiek, kad mēs tuvojamies savai dzimtajai mājai, dzimtajai vietai, kur katrs ceļš un ceļmalas zāles stiebrs runā par vienu — cik ļoti mums visiem vajadzīga māja, māte, tēvs, brāļi — visi mūsu mīļie, kurus mēs mīlam tāpēc, ka viņi ir MŪSĒJIE.

Piezīme.

Raksts veidots, izmantojot B. Mežales un I. Vika lekciju materiālus, atziņas no V. Maldoņa, E. Brastiņa rakstiem, kā arī no N. Reriha darba «Dzīvās ētikas mācība».

FRAGMENTS NO DARBA «KĀRLIS ULMANIS»

Kas tad nu ģimene un radniecība galu galā ir? Tā ir apzināšanās, ka visi piederīgie cēlušies no viena celma, ka visos rit vienas un tās pašas asinis, kurās gul' atmiņa par kopīgiem kapiem un kopīgiem šupuliem. Katra ģimene ir noslēgta pasaule, un tās pamatā atrodas citiem nezināms un nepieietams noslēpums. Un ikviens ģimenes loceklis, kas nostaigā savu lemto ceļu no bērna autiņiem līdz miroņa autam, kustas vienā un tajā pašā radniecības gaisā.

Ja jūs lidojat aeroplānā pār mūsu zemi, tad jūs redzat, ka Latvija sastāv no atsevišķiem laukiem, bet, ja jūs paceļaties virs tautas, tad jūs redzat, ka tā sastāv no atsevišķām ģimenēm. Tie, kam būs pazīstama Romas kara vēsture, zinās, ka romiešu karavīri, ejot uzbrukumā pret apcietinātu pilsētu, paceļa virs galvām vairogus un sagrauda tos cieti kopā, caur ko viss leģions atradās it kā zem pilnīga bronzas jumta un palika neievainojams. Ja nu visas mūsu nācijas ģimenes paceļ virs galvām savas kopības vairogus un sagrauž tos kopā, tad neievainojama un neuzvarama paliek arī latviešu tauta.

Ģimeņu vesture ir latviešu vesture, un, jo lielāka mums bus ģimenes paradumu nojaušana, jo dziļāki mes paši sevi izpratisim un ciešāki turēsimies kopa. Latviešu ģimeņu sakaru savstarpejā izkopšana nav nieka jautājums, tas ir nacionāli politisks jautājums. Latviešiem ir rakstnieks Austriņš, kam bijusi dziļa nojaušana par visām šīm lietām: «Es redzu musu patumšo, lielo istabu pildamies aizgājušo gariem, kas nāk ārā no kaktiem, tīri no pazemes. Tur, baltā veļu drūzmā, es braugu ne vien tevu, māti, vectēvu, bet veselu garu senču rindu iznirstam no sirmās senatnes. Viņiem pievienojušies ir krusttevs un krustmate, tāpat māsa ar savu vīru. Kā apstulbis aiz brīnumiem, blenžu šinī neparredzama senču pulka, kas atdevuši man savu garu, savas asinis, savu valodu un savu nesalaužamo dzīvesprieku, savu peticību un savu pazemību. Šis mantojums ir tik liels, ka uz apkārtni es skatos it kā ar mājas acīm un runāju šo baltu dienu vēl mājas valodu.»

Tauta, kurai būtu tāda vai nu apzinīga, vai neapzinīga radniecības sajūta, nevar iet bojā. Tā ar asinīm ciešāki nekā ar dzelzs ķedem ir saistīta savā starpā. To var iznīcināt tikai visu, bet pa vienam nē.

FRAGMENTS NO ATMIŅĀM «MĀTE»

Māte uztur dzīvas cilvēku paaudzes atpakaļ līdz Ievai un joprojām līdz pat zemes mūža pēdīgai stundai. Māte ir neizsīkstošs mīlestības avots, tāpēc mužīga kā pati mīla. Māte ir stāvējusi, bērnam piedzimstot, nāves priekšā, matei nav grūti sava bērna dēļ nomirt kaut kuru brīdi, ja tas būs vajadzīgs. Māte ir laicības nemirstīgā daļa, cilvēces ciltskoka sakne un reizē zaļa lapa.

Kad mana māte kļuva astoņdesmit gadus veca, mēs sariņojām mazus svētkus. Un tad es pirmo reizi ieraudzīju, cik skaisti izskatās, kad garā goda galda galā sēd tava māte. Man šķita, it kā es skatītu ziedošu mežābeli gatves gala, debesu zilumā. Līdz ar to es atzinu, ka vārds «māte» liekams tūlīt aiz Dieva, tik liels ir tā saturs.

TAUTASDZIESMAS

Saulīt, mana mamulīte,
Abas vienu labumiņu:
Saultē sildījos,
Pie māmiņas remdējos.

Es tecīņus vien tecēju,
Kad māmiņa mani sauca.
Kā māmiņa tad tecēja,
Kad es breču šūpulī.

Es izaugu diža meita
No tās mazas mīlulītes,
Gāju, mežus šķirstīdama,
Koku galus locīdama.

Pie māmiņas dzīvodama,
Es dziesmiņu daudz zināju:
Ik darbiņu padariju,
Tam dziesmiņu nodziedāju.

Redz saulīti noietam,
Redz no rīta uzlecam;
Neredz savas māmūlītes,
Ka gulās, kā cēlas.

Palīdz, Dieviņ, tai mātei,
Kas pakāra šūpulīti,
Kas pakāra šūpulīti,
Gudru vīru audzināt.

Es mātei viena meita
Pavaļā uzaugusi;
Kurš puisits mani ņēma,
Lai vij garu pātadziņu.

Labā mana māte bija,
Labi mani audzināja:
Maigu miegu negulēt,
Gatavo nenēsāt.

Cēlu krēslu vakarā,
Lai sēd mana māmūlīte.
Mātei kājas piekusušas,
Mani mazu auklējot.

Apauņiet man kājiņas,
Ielaidiet celiņā.
Tad sakiet manu vainu,
Kad maizītes nedabūju.

Es savai māmiņai
Palīdzēt palīdzēju;
Palīdzēju šūpli kart,
Bāleliņus audzināt.

Gauži dziedu dziedādama,
Gauži raudu raudādama,
Kam Laimiņa nelikusi
Viena īsta bāleliņa.

Kupla, kupla tā sētiņa,
Kam pie vārtiem ozoliņš;
Tā slavena mātes meita,
Kam ir daudz brāleliņu.

Es brāļiem viena māsa
Kā saulīte debesīs,
Brāļi mani tā gaidīja,
Kā saulīti uzlēcam.

Man uzauga div' brālīši,
Sīmtai tadu nedabūsi,—
Uz jāšanu, uz braukšanu,
Uz kumeļa barošanu.

Bāliņš savu skaistu māsu
Liepājā audzināja;
Tautiets sola simtu māрку
Vienas reizes redzējumu.
Dod, tautieti, otru simtu,
Tad vedīšu saulītē;
Dod trešo, ceturto,
Tad būs tava līgaviņa.

Brālīts, māsu mīlēdams,
Laipa meta zobentiņu;
Ej, māsiņa, viegli pāri,
Nelauz manu zobentiņu.

Arajs ara kalniņā,
Ne tas ara manis dēļ,
Tas ar savas sievas dēļ,
Savus bērnus barodams.

Griķus sēju, griķus aru:
Griķi viegli ritināt,
Maza mana līgaviņa,
Nespēj rudzu ritināt.

Es nesēju daudz auziņu,
Man bij skaista līgaviņa,
Lai tā man nenoput,
Auzu miltus sijājot.

Tā, tautieti, darīsim,
Kā tu biji solījies:
Viens otram klausīsim,
Tad mēs labi dzīvosim.

Mans vīriņš kā lācītis,
Es maizītes paēdusi:
Tāpat krita velēniņa
Kā ir tam labajam.

Malti gaju maltuvē,
Arājiņu līdzī vedu:
Ja pavilkst nevarēju,
Arājiņš palīdzēja.

Iešu malt palīdzēt
Sav' jaunai līgavai,
Kāršu savu cepurīti
Dzirnu staba galiņā.

Dod, Dieviņ, linus labus,
Liniem labas pakuliņas!
Dod, Dieviņ, vīru labu,
Vīram labu padomiņu.

Dod, Dieviņ, ko dodams,
Dod man gudru arājiņu!
Visa mana dzīvošana
Arājiņa padomā.

Sargā, Dievs, mani jaunu
No trijām nelaimēm:
No vilciņa, no lāciņa,
No dzērāja tēva dēla.

Nedod, Dievs, tāda vīra,
Kas pīpēja tabaciņu:
Man micīte nokvēpuse
Tabaciņa dūmiņiem.

Sieviņ' raud, bērni raud:
Bez putraimu kāpostīni,
Vīriņš skaisti gaviļē
Kroga galda galiņā.

Ņemiet, jauni, padomiņu
No veciem ļautiņiem:
Vecajiem ļautiņiem
Dieviņš devis padomiņu!

Kam tie veci vīri der,
Kam tie veci ozoliņi?
Veci vīri padomam,
Ozoliņi pamatam.

Kam derēja veca zeme,
Kam vecā māmuliņa?
Griķam der veca zeme,
Padomam māmuliņa.

Iet saulīte vakarā,
Iet māmiņa vecumā.
Steidziet, bērni, jautājiet
No māmiņas padomiņu.

Pacel mani, māmuliņa,
I ne ilgi gulējušu:
Gribu skaisti pastaigāt,
Vel ielikt puriņa.

Kopā, kopā,
Kaimiņu meitas,
Iesim darbiņu
Padzīvot.

Es apmetu audekliņu,
Māmiņai nezīnot;
Nemācēju ienītēt
Bez māmiņas padomiņa.

Rakst', māsiņa, villainīti,
Mani mazu mācīdama;
Tu noiesi tautiņās,
Kas man' mazu pamācīs.

Kāpēc mana māmuliņa
Agri mani modināja?
Tā paredz manu dzīvi,
Tautiņās noejot.

Dancot māku, dziedāt māku,
Roku darbu nemācēju,
Roku darbu kauns mācīs,
Tautiņās dzīvojot.

Meitas, manas meitenītes,
Šūt gribeja, nemācēja;
Vai tās pašas nemācēja
Vai māmiņa nemācēja?

Maku, māku, ko es maku,
Vēl es visu nemācēju:
Vēl nemaku cimdu, zeķu,
Ne triniša audekliņu.

Augums ir, māmuliņa,
Vai auguma vien bus gana?
Vajadzēs augumam
Piecu baltu villainīšu.

Tautiešam kreklus šuvu
Dažādiem dzīpariem:
Visapkārt sikus rakstus,
Vidu savu sirdi liku.

Es savam arājam
Baltu kreklu izvelēju,
Lai tas ara tirumā
Kā baltais balodīts.

Ceļu gāju rakstīdama,
Kā cielava dziedādama;
Norakstiju bralim kreklu,
Jaunajam dieverim.

Arājam kreklus šuvu,
Pie ozola mērīdam',
Lai tas auga, lai zaļoja
Kā zaļais ozoliņš.

Izrakstiju goda kreklu
Trejadiem rakstiņiem:
Saulītemi, zvaigznītēm,
Ozoliņa zilītemi.

Es savam miļākam
Sila ziedu cimdus adu,
Lai viņš mani tā milēja,
Kā bitīte sila ziedus.

ILGU ZEME

Lai butu sapnī vai nomodā,
Tev nespīd zvaigznes vairs otrreiz tā!

Lai ietu caur visu pasauli,
Tu nerasi vairs to zemīti:

Tur glāsta zīda vējiņi,
Tur čalo sidraba strautiņi.

Auž smalkus tiklus tur zirneklīts,
Guļ saulītē izstiepies staipeknīts.

Tur kociņš, tur krūmiņš, tur kopā viss
Kā dzeltens puķu pušķītis!

Tur miti tu tēva mājiņā
Kā puteklītis ziediņā.

Tur juties tu māmiņas mīla ziņā
Kā diedziņš, ievērts adatiņā.

Tur tiki tu viņas milēts un skauts,
Kā ziedoņa zāliiti pludina strauts.

Kā biedris tavās rotaļas
Mazs kaķīts ar tevi spēlējās.

Un mīļākais ciemiņš, kas atjāja,
Bij sniedziņš uz balta zirdziņa.

Bet viesi vislielākās godībās
Bij Ziemsvetki rakstiņas kamanas.

Bij viss tavš dzīves gājumiņš
Kā pirkstā uzmaukts gredzentiņš.

Nu ej tu caur visu pasauli,
Bet nerodi vairs to zemīti —

Nekur vairs zvaigznes nespīd tā
Kā tavas jaunības lodziņā!

MANA DZIMTENE

Kā pērli glabāju es sirdī vietu svētu,
Kur pirmais ausa reiz man dzīves lielais rīts,
Kur bērns es skraidīju pa tēva klušo setu
Kā kumeļš savvaļā, tik paša prieka dzīts.

Še manas būtības visdziļās saknes tveras;
Še mana iesākās reiz muža izteka.
Iz katra pudura, iz katras gravas veras
Še pretim sirsnīgi man baltā bērniņa.

Ai, dārgā dzimtene! lai kur es būtu, ietu —
Pie tevis atpakaļ vilks mūžīgi man' viss:
Virš zemes nezinu es mīlamāku vietu
Par zemes stūrīti, kur dzimis, uzaudzis!

Jānis Jaunsudrabiņš

* * *

Ilgi, ilgi nevarēju
Uzminēt, kas manā sirdī
Licis saldi skumjo prieku —
Ilgoties pēc zilam tālēm.

Tagad zinu : Klēpī slepies,
Zīzdams maigu, baltu krūti,
Saņēmu uz mūžu mužiem
To no mātes zilam acīm,
Mīlas pilnām zilām acīm.

Anna Brigadere

MŪS MĀSĪTE

Baltā bērzu šūpulītē,
Patī balta vizbulīte,
Sīka, maza mūs masīte.

Tāļ aiz zaļās jūras viņa
Sarkanrožu debestiņā
Nolaidās no mēnestiņa.

Mēness sidrablaivu lēja,
Liljas ziedu buras sēja,
Māsiņ jūru atpeldēja.

Un caur biezu mežu vienu,
Gar tīmekļa pavedienu,
Gaja nakti, gāja dienu.

Dienu gāja, nakti gāja,
Kad pienāca mūsu māja,
Nu vairs ceļa nezināja.

Vecais tēvs ar gudru ziņu
Vīla viņu, sauca viņu
Pa atslēgas caurumiņu.

Rainis

MANU JAUNU DIENU SAULE

Cik man nākas savā gaitā
Atcereties bērnu dienu,
Tik es redzu gara acīm
Zelta sauli atmirgojam.

Ij kad neskatos uz viņu,
Jutu vieglu, siltu staru,
Ta ka agrā pavasarā
Cauri salam sila vaigi.

Es nekad gan nebūt' spējis
Izturēt šīs dzīves smagmi,
Ja ne jaunu dienu saule
Sildot devusi man spēku.

Sasmēlies es esmu saules,
Manim pietiek visam mūžam, —
Ziemas ritu sakur krāsni,
Pietiek visai garai dienai.

Toreiz biju viens ar sauli,
Atsevišķu vedu dzīvi,
Laime lēma, liktens lauza,
Rieksta čaulu plēsa asins.

Bojā gāja viena gaita,
Vienīgā, kas pilna prieka,—
Traģēdija ceļu šķīra
Dvēselei uz tālāk eju.

Bet, cik vien ir talāk ejā
Daiļš un darbs, un zieds, un auglis —
Tik ir audzis jaunas dienās:
Saules pašas īstā valstī.

Jānis Akuraters

LATVIJA

No kuras puses vēji nepūstu ar
Un kāda izloksne ausīs man neskanētu,
Visur šīs zemes valodu dzirdu svētu.
Kurp kādos ceļos arī es nestaigātu:
Gar vijigo Gauju, gar Daugavu kluso,
Gar zviļošā Rāznes ezera malu
Vai Salacas jūras šalkoņā vēsā,—
Visur zem kājām dzimteni jutu,
It kā sen sen to pazinis būtu.
Un kādus laudis es nesatiktu gan,
Visi tie senredzēti izliekas man:
Vai piebaldzens kustīgs, garš un liks,
Vai zemgaliets bagāts un patvaldīgs,
Vai Vidzemes jaunava romantiska,
Vai lauku kalps no Dundagas puses,—
Viss, viss mani sveic kā leģendas klusas,
Un dziļi vārds kāds dvēselē auklējās
Kā dainu dziedājums jaukās atskaņās,
Sirds klusa kā birze tiek, skaidra kā strauts,—
Visu to, visu to par Latviju sauc.

MĀTES SIRDS

Ja tev šķiet, ka nabags esi,
Pasaulē tik vajāts, pelts,—
Nava tiesa : mātes sirdī
Tev ir visudārgais zelts.
Ja tu daudz ko pazaudējis,
Kas tev likās liels un svēts,—
Kur tu mieru atradīsi?
Tad pie mātes sirds tu bēdz.
Pat priekš tumša noziedznieka,
Kam būs bargu sodu ciest,
Mātes sāpju pilnā sirdī
Mīlestība neizdziest.
Dimantus un dārgas perles
Vari ceļa dubļos sēt,
Ja tu lauzis mātes sirdi,—
Nav vairs tev ko pazaudēt!...
Glabā savu mātes sirdi —
Mantu visudārgāko:
Mūžam mīļu viņu turi,
Mūžam nenicini to!

Janis Poruks

* * *

Pie mātes bērns, pie sava bērna mate:
Nav laimes lielākas! Nav citu jūtu,
Kas augstākas ka mātes gādība,
Kas stiprākas par mātes jūtām būtu.

Karlis Eliāss

LATVJU KLĒTIŅA

Starp vecām ābelem, kur maura zaļais zīds
Tik zaļi sazēlis un segai līdzīgs klājies,
Snauž vecā klētiņa un vēju aijās tric
Un, liekas, straujais laiks pār viņu rāmaks stājies.

No vēsiem apcirkņiem vel graudu smaršas nak,
Čaukst lapu vaiņagi no Jāņu ziediem pērniem,
Un klons, kad ieskanas, kā dziesmu dziedāt sāk,
Teic senu pasaku, ko stāstām mīļiem bērniem.

Tā liktos vientule, kā ezers aizaudzis,
Bet visā Latvija tai tuvi, mīļi radi —
Kur Poruks skumis viens un Bārda sapņojis,
Tās palikušas vēl, kaut aizgājuši gadi.

Man tevi apdziedāt un svētu tiktos saukt,
Kā klusu svētnīcu ar zaļu sūnu jumtu,
No tavas zemības būs garam dižam augt —
Vai tavā paēnā mums dvēs'les vienas skumtu?

Tu, latvju kletiņa, tu svētību mums dves,
No taviem apcirkņiem kas dievišķīgs mūs baro;
Mes nākam, aizejam, tu paliec, laimi nes —
Tavs klusais svinīgums pār visu zemi staro.

Karlis Skalbe

MĀJĀS

Cik mīļa mana maja!
Visapkārt klusums zied.
Es dzirdu savu sirdi,
Kas klusi krutīs dzied.
Es dzirdu savas domas,
Kas gaismas soļiem iet...
Cik mīļa mana maja,
Kur balta puķe zied.

Viktors Avotiņš

* * *

No rīta piena rasa krita
Ar visām siltām putām vel,
Un bērniņš teica:— Nevāritu
Te visas puķes pienu dzer.

Un bērniņš teica:— Kas ik rītu
To katrai zālei mutē lej?
Vai kāda mīļa māmuliņa
Ir arī baltai pasaulei?

Lija Brīdaka

Rakstīdama kreklus šuvu,
Rakstīdama nēzdodziņus,
Rakstīt vien norakstīju
Sav' maizītes arājiņu.

Un, tagad — pēc gadsimtiem lasot šos rakstus,
kā dzenis sirds izbrīnā skanīgi kaļ:
no kā mācijās viņas šos ritmiskos rakstus —
tik dzīvības pilnus kā zelmenis zaļš,
tik nomierinošus, tik izlīdzinošus
kā ceļš, kas uz mājām ved atpakaļ.

Vai no glāstošas rokas, mierīgi labas,
kas graudus iesēj un maizi griež,
no septiņsimt bēdām, kas jāizcieš,
no bites, no putna, no dabas?
No saules, kas dzidrina asaras plakstos
un rudens zīmētos kļavlapu rakstus?
Ak, šodienas rokraksta varenā steiga
kā raķete debesīs!
Un īsās tuvības vienkāršās beigas,
un stikla sasistais stobriņš,
un dzīvsudrabs, kas nu dalās un šķīst!
Es vairs neizrakstīšu
ne nēzdogu, ne kreklu,
vēstuli pat uzrakstīt nav laiks...
Kaut tik nekļūtu es pārāk sekla,
skrienot līdz dzīvei mainīgai!
Lai starp milzu plašumiem, kas atvērti ir skatam,
mīlestība maldīdamās nepazūd,
lai pa gandrīz netveramo, smalko zelta matu
sirds uz sirdi mājupceļu jūt...

Tā nav diena — šī spuldze spīvā,
Ko pie krāsotiem griestiem redz.
Tikai tajos brīžos tu dzīvo,
Kad tu dienu caur mijkrēsli dedz.

DĒLS

Dēls,
ja ej karot,
ardievu pasaki visiem,
var būt, ka tu aizej nolikt karoti!

Dēls,
ja ej karot,
baltu margrietiņu noplūc,
cik lapiņu ziedam, tik dieniņu mūžam
atlicis
varbūt!

Dēls,
ja ej karot,
No Dzimtenes neaizej tālu,
Dzimtenei nepatiks,
ja svešu zemi sev pāri pārsegsi
par neko.

Dēls,
ja ej karot,
padomā arī par to,
padomā arī par to,
ko teiksi mātei,
ja uzvarēsi — svešajā zemē.

Ārija Elksne

LAI JUMS KUR PĀRNĀKT BŪTU

Visu mūžu es ceļu māju,
Tas ir sievietes sensenais amats,
Ceļu smiedamās, ceļu rādamās,
Ceļu, gaužas asaras raudādama...
Ai, cik vēji ir kāri uz siltumu,
Kuru sargāju es,
Kā viņiem gribas to slepeni nozagt
Un svilpojot projām nest!
Visu mūžu es ceļu māju,

Lai jums kur pārnākt būtu.
«Nekur nav tik labi kā mājās!» jus sakāt,
Un atkal es stipra jūtos
Un neticu saldajai čigāna dziesmai,
Kas vilina projām iet,—
Smaržo pīrāgi, un uz palodzes
Mājas svētība zied.

Guntars Godiņš

KRIŠS GŪTMANIS (VECVECTĒVS)

Kā pašķirt to aizkaru,
lai ieraudzītu skatuvi,
kur viens vīrs uz paštaisitas vijoles
čigā pagājušo gadsimtu?

— Kriš, kaimiņu Grietai kazas,
atnac uzraut kādu meldiņu!

Un viņš rauj.

— Kriš, ņem uzskricelē
grāmatu augstiem kungiem!

Un viņš skricelē:

«Kungi jau negribeja pievilt, tik drusciņ ap
stūri apveda, lai nedabūtu tādi, kuri nesmerē
to resno švunkrata asi. Jo nevajag piemirst to,
ka bez smēres neiet viegli un labi,
bet, ja nesmērē, tad klab un grab.»

— Kriš, uzcep kadu peršu uz godiem!

Un viņš cep:

«Tur, kur mājo debess klusa
Un kur dvēselēm ir dusa,
Tur mēs atkal tiksimies,
Lai ar bedām šķiramies.»

— Kriš, iegreb Dieva vārdus kapu vārtos!

Un viņš grebj, un Dievs ir mierā.

— Kriš, uztaisi tiltu!

Un viņš taisa.

Bet krasta nav.

Cik viņš uztaisa, tik krasts
pakāpjas atpakaļ, cik viņš uztaisa,
tik krasts pakāpjas
atpakaļ, cik viņš uztaisa...

Krasta nav.

Tilts gan stāv
te uz viena, te otra, te trešā,
tagad uz manas muguras.
— Kriš, es turu tiltu,
apakšā plūst mūsu asinis.

Guntars Godiņš

ANNA KASTAINE (VECĀMĀTE)

Varbūt tas ezers ir pareizais spogulis,
varbūt tā debesmaliņa, aizķērusies aiz priedes,
varbūt tavs brillu stikls, kas paripojis zem kušetes?
Ej nu sažini, kur skatīties,
kur meklēt tevi.
Tak ne jau kapos:
zeme nerādīs neko.
Še tev dālders, pērc, ko pirkdams...
Nē, zeme nerādīs neko.
Bet es tevi redzu,
manī ir savs spogulis,
Kas tajā paskatās,
tos tik viegli vairs neatlaiž.
Tavā dzīvē viss bija neparasts,
tāpat kā visiem,
tāpēc nav ko velti muti dzesēt,
ja nu vienīgi to,
ka pa vasarām esi kalpojusi pie Plūdoņa.
Tāda tu mani stavi — ar lupatu rokās.
Tu teici —
«Tur bija daudz grāmatu un daudz putekļu.»
Un vairāk neko tu neteici.

Olga Lisovska

SESTDIENAS VAKARS

Tec, bērniņ, nomazgā tīru muti!
Apaunies baltas kājas!
Ar tīrām grīdām, ar spodrām rūtīm
Sestdienas vakars nāk mājā.

Salasi kļavlapas, ienes no āra
Vectēva sasiētu slotu!
Raugi, jau mikla rūgst muldai pari...
Saki jel, ka lai to notur!

Tagad nu skaties un stāvi klāt,
Cieši sapītām bizēm.
Tas būs svēts brīdis, kad tava mate
Liks maizes klaipu uz lizes. .

Ojars Vacietis

IN MEMORIAM

Kur likt silto maizi,
ko tev nesu, mat,
ja tu klusa aizbrauc
skumjā vezumā?

Tālā, tāla ciemā,
mūsu asarās,
tur, kur vairs nav ziemas
un nav vasaras.

Kāršu silto maizi
pāri bērniem,
lai to putni aiznes
saviem bērniem.

Un tad kādā ziedā,
kāda noziedā
tie tev pāri dziedās,
kamēr nodziedās

tavam ceļam garam
lielos vārdus tos,
kā tu navei garām
aizej mazbernos.

KREKLA ŠŪŠANA

Vecāmāte
šuva sev mirstamo kreklu
un dziedāja.

Sāka par ieviņu
plāniņa vidū,
ko visi dzied,
tālāk — savu,
ko neviens nedzied
un nedziedās.

Es biju mazs
un nezināju,
ka taisni man
vajadzēs atcerēties.

Lai dziedātu
daudzi un daudzreiz,
ar sirdi jāpaņem,
ko dzied viens
un dzied
vienreiz.

Es nepaņēmu,
sirsniņa bija par mazu
tai dziesmai,
ko dziedāja vecāmāte,
pa reizei iesmiedamās
un mirstamo kreklu sev
šūdama.

Ar visiem vārdiem,
kas rakstīti
un vēl rakstāmi,
tās dziesmas jēgu, varbūt,
es paspēšu pateikt,
bet skaņu nevarēšu.

TĀ RUNĀJA CIMDU MĀTE

Pasaule — tas ir cimds.
Un Pasaules Radišana,
bērniņ, nav nekas cits
kā cimdiņa adīšana.

Tiesa, tiesa — ir pasaule caura.
Tev ir rociņām auksti.
Bet tas ir uz pavasari.
Re, kā tu, meitiņ, man plauksti.

Dod nu, es salāpīšu.
Palīdzi adata trapīt.
Nekaunies pasauli mīlēt,
tas nozīme — nekaunies lāpīt.

Tūkstoš dzīparu, rakstu un krāsu.
Cimdiņa adīšana,
bērniņ, nav nekas cits
kā Pasaules Radišana.

VAKARĀ

Es durvīs iestājos.
Jūs varat mani apsveikt —
es esmu iestājusies durvīs.
Jau rokturis tur uzticīgi manu roku.
Es durvīs iestājos un skatos,
vai ir visi.
Vai ir mans sievas gods
vai bērna smieklis,
kas rīt būs atkal vajadzīgi smiešanai,
vai ogle pavardā ir nomodā,
vai mājas gariņi pa savām vietām.
Es durvīs iestājos un skatos,
vai ir visi.
Vai ieraugs abrā,
auseklīts pie debess,

vai tēvutēvu piemiņa,
vai skaidrais prāts,
un vai ir mīlestība pārnakusi mājās.
Es durvīs iestājos —
vai visi,
vai visi vakara.
Jā, visi vakarā.
Ir visi vakarā.
Es kļūstu durvis.

Mara Zalīte

MĀTEI

Cik skaisti mākoņi pār jūru.
Es ilgi skatos. Man ir kauns.
Jo mana māte šajā bridī,
Uz kūti ejot, kājas aun.

Cik skaisti mākoņi pār jūru.
Es smagu sirdi noskatos.
Kam man tie mākoņi pār jūru,
Ja mana māte neredz tos!

Bet zinu — savu dzīvi māte
Nemužam nenosauks par sūru
Tik tādēļ vien, ka skatos es,
Cik skaisti mākoņi pār jūru.

Klāvs Elsbergs

* * *

Neklepo, tu aizbiedēsi veļus,
Kas sagājuši virtuvē un vāra kartupeļus.

Aiz sienas nerimstot skan klusas, klusas balsis
Un trauki grab, un, liekas, atskan valsis.

Kāds spēlē mutes ermoņikas neredzamas
Un sagādā mums sāpes nebeidzamas.

Mēs esam pārstājuši visu pārdzīvot,
Bet viņi izliekas, ka nesaprot.

Un visi miega zāles dzer, lai nedzirdētu veļus.
Un mana sieva mizo viņiem kartupeļus.

Mēs gaidās dzīvojam, un raugi, atkal naktī
Tie sanāk virtuvē un valsē savā taktī,

Tie raksta spoguļos, un viņu dzejas
No rītiem maigi glāsta mūsu sejas.

Tais rītos gaudenos, kad visi nikni ceļas,
Pēc zemes smaržo virtuve, pēc sairusās veļas.

Un kresli virtuvē mums pajauta, ka klājas,
Viens šķivis pats no sevis ņem un nomazgājas.

Kur, cilvēk, dēsies, tie ir musu veļi
Un mūsu virtuve, un musu kartupeļi.

Imants Ziedonis

* * *

Jekaba vakarā pie ēdiena
nav brīv runāt.

Jo neizteikts vārds vel ir pilns
kā svetku vakars. Vel gaida.

Vēl sirds ir pilna, vēl būs. Ka
Jāņu vakars — vēl nedzied,

vēl ugunis nedeg, vēl sarkana
saule brien rudzos. Vēl gaida,
vēl nedzied. Jau

meijas sāk smaržot, vēl nedzied,

Vēl jākapā kalnes, vēl
cep, vēl mazgā krūzes.

Nekad jau nav svētki tik
skaisti kā vakars pirms
svētkiem. Un izteikts vārds

nav tik stiprs kā neizteikts
vārds. Tu redzi un jūti,
guļ pākstī zirņi kā zilbes,

un pākstis vēl nesprāgst,
 un turi pie sirds-bij
 Annas, ir Jēkabi, jauna
 maize. Tik nesauc to vārdā,
 mēs saprotam paši.
 Kā vāciņš uz katla guļ
 mēle. Jo mazāk tu runā,
 jo stiprāka
 iespīdas doma. Nāk Jekabam
 GAIŠUMS no rokas, bet NESAKI
 to nevienam. Mums VIENMER
 būs maize, bet nesaki to
 nevienam. Un Ilzei būs
 bērns, un Baibai būs bērns
 un omīte nomirs, bet
 nesaki, Jānim spīd acis,
 bet Edžus ir blēdis, bet nesaki
 to nevienam. Mēs šodien sev
 audzējam galdu. Jo klusums
 pār galdu ir stiprs, mēs uztveram
 domu, mēs mēģinām sajust
 bez vārdiem, kas esam viens otram.
 Kas sapratis šovakar,
 sapratis tiešāk un tuvāk.
 Visstiprākie
 būs, kas šovakar prātis bez vārdiem.
 Jo vardi ir čaulas, un vējš
 jau gaida aiz loga.

Imants Ziedonis

* * *

Piens rodas,
 bet tā ne no kā piens neatrodas,
 tas ir jārada.

Māte guļ vaļejām acīm un rada pienu.
 Tas ir tā,
 it ka viņa domātu par visu to, kā bērns
 apgērbsies no iekšpuses.

Cik viņam būs sāta:
 lai mans dēls nav rijīgs,
 lai viņam pietiek ar dažām sievietēm
 šai pasaulē
 dies dod ar vienu
 lai viņš neaplasa
 visas sievietes savā pusē
 visām mātēm ir dēli un visi
 grib tīras sievas.

Cik viņam būs spēka:
 lai viņš nekad nekaunas
 krogā paprasīt
 glāzi piena
 varonis ienāk krogā
 un saka: dodiet
 man mātes dzērienu

Cik viņam būs smalkuma:
 lai ir tādas reizes
 kad viņš nodur acis.

Imants Ziedonis

* * *

Kad bērni apkārt, tad ir kaut kā drošāk.
 Cik otrādi! Pat tad, ja nevar tie
 mūs aizstāvēt, tu jūties tomēr možāk,
 tu jūties stiprāk, kad tev vajag iet.

Pat kliegt ir drošāk. Tumsā katrā pusē
 Tev bērni iet, un tu tiem ceļu šķir.
 Es jutu to, kā bailēs mani klusē.
 Es tāpēc esmu drošs, kad viņi ir.

Vai mātes mūžs nav vienās bailēs bijis?
 Viens izbijies un baiļu pienākums!
 To vel neviens nav dziesmā uzrakstījis,
 Cik mazi bērni ļoti stāv par mums.

Fragmenti no triloģijas

«DIEVS, DABA, DARBS»

Svētku sestdiena sauc Anneli mosties. Kaut kas smags gul tai uz kajām. Pār gultu ir uzlikts plats, balts delis ar tikko taisitam karašīnām, kriņģeļiem un radziņiem. Un kas tur stāv pie pavarda blakus mātēi ar tām resnajām, zeltaini mirdzošām bizēm? Liziņa! Annele skaļi ieliedzās, neganti nobiedēdama abas karašu cepējas. Liziņa pieskrēja pie gultas un, atlikusi miklainās rokas uz muguras, nomutē Anneli: «Ak tu meitene, meitene! Nu tik augšā un pa lauku, lai tu mums te nemaisies pa kajam!»—«Jā,» Annele saka, bet kavējas vēl brītiņu. Kaut ko jauku vajaga vēl padomāt: lielā, miļā māsa atbraukusi nakti. Jo tuvāk nāk svētki, jo svētāki tie paliek.

Cauru dienu Annele pa lauku.

..Izkupējuši tālie skursteņi, kas visu dienu tik nikni strādāja. Noliešmojis riets. Lēni iemirdzas mēness, kas jau ilgi stavējis pie debesīm un gaidījis, kamēr nozudīs dienas lielais spideklis. Apvārksnis noslēdzas kā zils tērauda gredzens.

Sabraukuši ziemassvētki!

«Annele, Annele! Žigli, žigli!» Balts lakatiņš plivo. Sauc lielā māsa. Kas tad tā jāsteidzas! Kas tad ir noticis? Tomēr, lai negaida velti, Annele liek mājā priecīgā bijībā, gaidās. — Bus kaut kas.

Paver durvis un paliek uz sliekšņa. Kāds brīnums, kāds nepieredzēts brīnums! Istabas vidū jaukā egle ar septiņām mirdzošām zvaigznēm! Sienas un kakti liekas būt pazuduši, izkusuši, mīkstā, melnā sūnā iegimuši. Tikai egle viena, augšup augdama, nakts krēslas zaros zeltu un sudrabu atsirdama.

Annele skatās vaicājuši smaidošās sejas, valgi mirdzošās acis. Ak tā tas bij! Braļa lūkiem nosietā nasta, māsas daudzie, krasainos papīros satīstītie, noslēpumainie aizsainīši. Viss priekš viņas! Un priekš viņas pirmās, burvīgās egles!

Ai, svētki, ai, svētki! Ko lai nu pasaka! Klusoša mute un laimē pukstoša sirds. Vai tad tā nu būs ilgi, ilgi?— Un Annelei liekas, ka kaut kur šalktu lielā nakts un visas pasaules: jā, ilgi! Mūžu mūžos!—

Kad Annele atskatās no uzkalniņa, viņa daudz nedomā par mājām. Māju plāns jau tai sen galvā un viss izdomāts. Atskatoties viņa meklē, kur ieraudzis vēl savu tēvu. Tā kā no ceļa tumsā, kādās mājās skatoties, meklē, kur uguntiņa. Kur tā, tur ir mājiņa un labi.

Un tur, kur tēvs, ir labi. Tur ir jauno māju uguns, tur ir jauno māju sirds. Nav grāvja tīrumos, ko tas nebūtu racis; nav tīruma, ko tas šē nebūtu iēplēsis, sastrādājis par auglīgu zemi un apsējis; nav pamata jaunajām ekām, ko tas nebūtu racis; nav sienu, ko tas nebūtu celis; nav jumta, ko tas nebūtu klājis. Annelei liekas, ka viss tas, ko tagad redz atmata, ir izaudzis no viņas tēva rokām. Citi ir nākuši un gājuši, bet tiem bij vienalga — šodien vai rit tiek padarīts viens vai otrs darbs. Viņi darija ar rokām, bet ne ar domām un sirdi. Kad bija pabeiguši kādu darba posmu, tie stāvēja un gaidīja, ko darīs tēvs. Viņa norādījumiem tie sekoja, jo no darāmā darba tie redzēja tikai mazu daļiņu, bet tēvs nesa prātā visu. Nostāties un tēzēt viņam nekad neatlika laika. Bet, kad bij viens pie vientuļa darba, tad gadījās, ka tas to pēkšņi pārtrauca, it kā aizmirsās, rokas sakrustojis uz krūtīm, gaišu, aizgrabtu seju skatījās kaut kur debesu laukos, un viņa lūpas ar kaut ko klusi runāja.

— Kas tēvam mācīja visus darbus?— Annele kādreiz gribeja zināt.

— Kas tad nu mācīja? Pats paturēja acis vaļā un vēroja. Visa dzīve ir skola.

Janis Jaunsudrabiņš

SESTDIENAS VAKARS

Prieks atcerēties tos brīžus, kad sieviešu rūpes un smagie darbi pārvērtās vieglos soļos, žīglā tekāšanā no istabas uz klēti, no klēts uz istabu baltām drēbju nastiņām un elkoņiem. Cik viegls darbs tad bija slaucīt sētsvidu! Mauriņš kļuva zaļš, kā lietus nomazgāts, izmītie celiņi un olnica — balti, kā ar kritu nolieti. Es skrēju ar grābekli no viena putekļu mākoņa otrā un stūmu kopā salmus un grūzus; un man likās, ka bez

manis no slaucīšanas nekas neiznāktu, ka vienīgi es sētsvidu padaru tik tiru un gludu.

Prieks atcerēties sirmās kreslas stundas, kad balti tēli lēnām kapa no pirts pa pļavas celīti uz māju. Sārtas sejas, tīras drēbes. Viriešiem nedēļas sviedros mērcētie krekli tagad mazas nastiņās padusēs. Rokās viņiem izmirkušas, lapainas slotas. Viņi gāja un klusām sarunājās.

Tad pēc brīža pa to pašu ceļu kustējās sievietes, augstu sacēlušies, lai mitrā smiltis un rasas pilnā zale neķertos pie tirajiem lindrakiem. Vecmāte gāja viena pati un klusām kaut ko murmināja. Viņa skaitīja tēvreizi.

Prieks pieminēt sestdienas vakarus, kad pēc pirts visa saime sapulcējās ap lielo galdu pie vakariņām. Pa logu raudzījās bala blāzma. Krēsla apņēma lielo ķērnes piena bļodu un naigās karotes. Nekāds skaļāks troksnis netrauceja maigo saskaņu. Tikai mīksti vārdi un dunoša karošu piesišānās pie skanīgās bļodas malas pildīja silto vakaru. Suns pagaldē sēdēja kluss un rāms. Viņš bija galvu uzlicis uz saimnieka ceļa un pacietīgi gaidīja kumosa maizes. Tikai, kad saimnieks minēja viņa vārdu vai paglaudīja, viņa pinkainā aste drusku paslaucīja zemi. Viņš skaidri zināja, ka tagad ir sestdienas vakars, jo citos vakaros, kad viss ar steigu gāja, saimnieks viņu trieca projām.

Un tad pēc vakariņām mēs sēdējām brīdi uz klētspriekšas. Mātei bija ap pleciem apņemts smags pelēks deķis. Ar vienu stūri viņa apsedza arī mani un pievilka tuvu sev klāt. Mums abiem bija tik silti, un viņa teica, kas es esot viņas sildītājs. Tad es vēl vairāk parāvos zem apsega un pūtu siltu dvašu mātei padusē. Krusttēvs sēdēja uz akmens pakāpes un spēlēja harmoniku. Viņš spēlēja skumjas dziesmas, un Vaktiņš, sēdēdams turpat zālitē, gaudoja līdz. Sāka mirdzēt zvaigznes. Kad krusttēvs mitējās spēlēt, mēs dzirdējām tālumā dziedāšanu. Tur leiši gari vilka savas tautas dziesmas. Viņi dziedāja divbalsīgi, un tas skanēja ļoti skaisti. Mēs visi brīdi klausījāmies un tad gājām gulēt.

Mēs ar māti pacēlāmies gultā sēdus un abi kopā noskaidrījam lugšanu. Tad es skaidri jutu, ka Dievs man uzliek savu roku uz acīm un lēnām noglauda manu pieri. Es atvēru acis, lai viņu redzētu. Nekā. Tumšs. Tikai logi spīdēja kā baltas papīralapas. Tad sāka velties šurpu miegs, viņiem vien, mēzdams man acis dažādus dzirkstošus krustiņus, kā cimdu rakstus, kā zeltainas skujiņas. Es viegli iegrimu kā remdena ūdenī un nozudu no paša pasaules.

Prieks atcerēties tos brīžus, kad nedēļas darbi un rūpes izsīka, kad uz brīdi cilvēkus apņēma plašas nakts debesis ar mēnesi un neskaitāmam zvaigznēm, un aizmigdami šie cilvēki juta mūžību ap sevi kā cietu sudraba gredzenu.

Janis Jaunsudrabiņš

PIEDZIMST PUIKA

Trešo reizi Skuju māte nāca no upītes, un nu viņai klepī bija divu māsiņu gaviles un tēva un mātes nepasakāms prieks, bija piedzimis puika.

Visā mājā bija klusi siržu svētki. Kalpones tekāja liksmas no istabas uz klētīm, no klētīm — kūtis, no kūtim — uz istabu. Kas gāja saimnieces kambarī, tas miksti vēra durvis, miksti valodu veidoja. Bija noticis kaut kas liels. — — —

Saimniecei likās, it kā saule nupat paceltos no debess malas un pamazām mostos vējš. Gaiss sāka drebēt, vilņodams visu sev līdz, aizvien stiprāk, aizvien stiprāk. Bet viņa gulēja bāla, aizvērtām acīm, mierīga, izpitiem matiem baltā gultā, un sirds viņai drebēja aiz laimes. Logs bija aizkārts ar plānu, zilu drēbi. Mazais delš, satīts baltā, platā jostā, guleja viņai cieši pie krūts. Viņš zīžot bija aizmidzis. ... Saimnieks lielajā istabā kaut ko darija. Viņš vairāk reižu jau bija iegajis, noliecies pie sievas un pie mazā, paskatījies, pasmaidījis un uz pirkstu galiem atkal izgajis. Vīrs nāca un gāja tik klusi, tupeles novilcis, bet sieva manīja katru viņa soli. Tikai liela laimes sajūta bij viņu padarījusi pavisam nespēcīgu. Viņa nevarēja kustināt neviena locekļa. Pat acu atvērt nevarēja.

Bet tad pamodās mazais, uzreiz arī matei acis atvērās. It kā viņi nebūtu vēl divas šķirtas butnes, divas dzīvības, māte sajuta bērna visvieglako pakustēšanos. Viņa nemanīja vairs ne sāpju, ne noguruma. Lika vienu roku pie bērna muguriņas un ar otru pacēla plano drāniņu no puisena acīm.

Nu mate redzēja pirmo reizi sava bērna acis. Kā divi gaiši ziedi tās vizēja. — — —

Puisens sāka raudat. Māte viņu mierināja.

Padzirdis viņu nomodu, ienāca tēvs. Viņš aizskāra delu ar savas sastrādātās rokas muguru, baidīdamies, ka ar pirkstiem sāpes nenodara, sauca viņu par lielo nebēdnieku, un acīs pašam spīdēja lielas asaras. Tad saimnieks noliecās pie sievas

auss un sirsniņi, ka kadu noslēpumu izpauzdams, klusām un viegli teica: «Nu mums ir puika.»

Tad viņi abi kluseja un, roku rokā ielikuši, raudzijas tālu uz priekšu savā dzīvē un dēla nākotnē. To viņi redzēja tik gaišu kā pavasara sauli aiz loga zilā aizkara. Viņi vadīja dēlu pa skolām. Priecājās par viņa gaišo prātu un silto sirdi. Vēda viņam līgavu. Visa nākotne bija tikai prieks.

Civinādams gar logu patecēja abas meitenītes viegliem, vingriem bērna soļiem. Viņas iegāja vispirms lielajā istabā, kur sačukstējās ar meitām, un tad vēra kambara durvis.

Ienākušas un ieraudzījušas uz gultas sežam tēvu, meitenes kļuva drošas. Viņas nāca, aiz muguras kaut ko slēpdamas. Viņas bija saplūkušas tik daudz zeltāinu pureņu ziedu, cik vien savās mazajās rokās varēja saturēt. Tos viņas gribēja dot mazajam brālītim. Tie bija pirmie pavasara ziedi — pilni zemes spēka un saules skaistuma.

Kārlis Skalbe

LAIME IR LIGZDĀ

Sakarā ar ģimenes dienu

Kāds dabas draugs man stāstīja:

Ļaudis prāto, kā laimīgiem kļūt. Par to runā un raksta. Bet, jo vairāk mēs gudrojam un pratojam, jo vairāk maldamies.

Mežs glabā gudribu, kura nav rakstīta neviena grāmatā. Dažreiz to nejauši izdodas noklausīties. Tad līdz sāk runāt arī paša sirds un liekas, ka esi tuvu laimes noslēpumam.

Kādā vasaras dienā gāju uz ezeru. Ejot caur mežu, viss piepeši kļuva tāds pelēks un sāka līt lēns, smalks lietiņš. Es palīdu zem vecas, kuplas egles un skatījos, kā caur biežām, zaļām skujām stiepās gari, pelēki lietus pavedieni. Visi zari un zariņi apvilcās smalkam rasas pērlēm. Es atlaidos uz smaržīgām nobirušām skujām, kuras kā bieza, brūna sega izklajās zem egles nolikušiem zariem, un piepeši jutos tik labi kā zem mates zaļa, barkstainā lakata, kas, bērniībā ganos ejot, mani sargāja no lietus. Lietum sīcot, man nāca prātā mīļas un gaišas domas. Atcerējos, ka vecāko koku mežā sauc par Mežmāti. Man likās, ka viņa mani ir pieņēmusi un apkampusi ar savām zaru rokām, es dzirdēju pukstam meža sirdi. Lietus bija nodzesis un nolīdzinājis visas krasas. Tā kā nebija ko

redzēt, es dziļāk sajutu pašas dabas tuvumu. Ausis meža krēslā asāk uztvēra visas skaņas. Es dzirdēju putnu balsis. Tā nebija dziedāšana, bet jautra un laimīga sarunašanās ligzdā. Es noklausijos putnu ģimenes dzīvē. Maigas, guldzošas rikles skaņas, kuras nemeķleja vairs neko tālumā, bet vijās turpat ap ligzdu. Tām atbildēja tāda pati liksma dūdošana. Putni sēdēja savās ligzdās un sarunājās. Es nebiju vēl dzirdējis tik laimīgu skaņu. Man likās, ka Mežmāte man atklāj laimes noslēpumu, ko gudrā daba zin, bet kas mums, cilvēkiem, arvienu no jauna jāmacās.

Es atcerējos savu bērnību.

Zem mūsu mazās mājas jumta virs pašas nokvēpušās āra durvju palodas bija bezdelīgu ligzda. Kad es atmodos vasaras rītos, durvis arvienu bija vaļā, iekšā plūda plata, zeltaina saules palts, un es dzirdēju bezdelīgu vidzināšanu... Bezdelīga simtkārtīgi aizlaidās un atgriezās ligzdā, lai pabarotu izsalkušās mutes. Viņai līdzī nenogurstoši kustējās manas mātes soļi. Viņa bija te istabā, te virtuvē, te nāca no akas ar udens nēšiem vai no klēts ar putraimu sietiņu. Kas varētu saskaitīt viņas labsirdīgo soļu kustības, ar kurām varētu apvit zemes lodi. Man liekas, ka viņa bija tikpat kustīga un čakla kā mūsu mājas bezdelīga. Rūpes par bērniem desmitkārtīgi pavairoja viņas spēkus. Un, ja viņa spēja tik daudz dot un atstāt tik gaišas un brīnišķīgas atmiņas, tad tikai tāpēc, ka viņas ligzda bija pilna bērnu. Man nav bijis lielākas un tīrākās laimes par to, ko māte man devusi bērnībā, un, viņu pieminot, es arvienu redzu bezdelīgu, kura nemitīgi lido un atgriežas savā salmu paspārnē. Tagad viņa atgriežas vairs tikai atmiņā. Bet, ja jums ir māte, tad mīliet un glabājiet viņu, jo reiz pienāk laiks, kad bezdelīga aizlido...

Tu gribi zināt, ko es sacītu ģimenes dienā?

Laime ir ligzdā, kur daudz bērnu, kur draudzīgi dala azaidu un kopīgi pārdzīvo bēdas un priekus. Un, ja jūs tam neticat, paklausieties gavilējošās putnu balsis, kas atskan plaukstošā vasaras mežā.

Edvarts Virza

FRAGMENTS NO POĒMAS PROZĀ «STRAUMĒNI»

Kas tic, tas būs redzējis mīlo Māru pusdienas laikā steidzamies. Viņas zaļais zīda lakats tai dziļi novilkts pār acīm un neļauj saskatīt ne seju, ne gludi sasukatās matas.

Un, kad viņa tā iet, ar vienu roku drusku pacēlusi savus bārkstainos svārkus, liekas, ka ikdienišķa sieviete aizsteidzas savās gaitās. Bet, kad viņa iet garām ganāmam pulkam, kas guļ dienas dusu kuplo berzu pavēni, govīs viņu uzreiz pazīst, pieceļas un idēdamas nāk tai klāt un nolaiza viņai rokas ar savām asajām mēlēm. Ikvienai viņa izdala pa zāļu kušķītiem, kas saplūktas pa lauku un ceļu malām. Kad viņai gadās ieiet istabā, kur pusdienas laika ļaudis guļ dienas dusu, viņa tiem uzlaiž vēl cietāku miegu kā magoņu sulu un padara pusdarītos darbus, un aiziet, atstādama kādu piemiņu: brīnumzilu rudzupuķu pušķi māla krūzē uz galda, sudraba grābekli sētsvidu vai par bārenes gultu zīda sagšu, rakstītu visiem debesu rakstiem.

Ikvienam būs gadījies iet vasaru pa laukiem savā nodabā. Piepeši, nezin no kurienes nākdama, jūs apdveš salda liepu smarža, kaut gan apkārt ir klajums un neredz neviena koka. Vai viņa nāk no bitēm, kas bariem dodas pāri? Neredzama jums ir pagājusi garām Māra liepziedu smaržas mākonī.

Tāda bija arī Straumēnu saimniece, kas, ienākdama Straumenu mājās, atnesa sev līdzī ne vien pilnu piedarinātu pūru, bet arī pūru pielocītu visjaukākīem tikumiem. Pie tiem Straumēni arī atspirdzinājās, kā spirdzinājās ļaudis pie vēsas udens akas. Ar saimnieces rūpību raibas rozes šupojās istabas priekšā jūnija un jūlija vējos, un krāšņas ģeorgīnes padarīja vēl krāšņākus Straumēnu rudenus. Apiņi, vīdamies ap verandu, uzkāpa līdz pat jumta mugurai un tikko dzirdami sita savas zaļās galvas āra pie loga rūtīm. Bet viņas lielais govju pulks bija viņas īstā valstība, un, lai cik labi bija tās ziemeļu paēdušas, cik treknā zālē tās ganījas vasaru, saimnieces balsi dzirdot, viņas pacela galvas, un jēri atstāja mates un saskrēja ap viņu. Viņa zināja zāles pret visām slimībām, salasīdama tās pa grāvjiem un ežām, un saslimušās govīs pienāca pie viņas un neaizgāja, pirms tā viņām nebija palīdzējusi. Tīri apģērbtus viņa turēja savus bērņus, ar dziesmām tos iemidzinādama un ar dziesmām uzceldama, un viņas roka vēl kustināja šupuļa liksti, kaut arī viņa pati bija iemīgusi. Viņa nerunāja daudz, bet izteica visu ar skatu, un labvēlība lidoja ka liepziedu smarža ap viņu. Viņa gaiši visu redzēja un aptvera, un viņai nevajadzēja daudz pie kādas lietas piedurties, lai tā iegūtu citu izskatu, un viņas lēnā roka arvienu gāja pari tam, ko bija cēlis viņas vīra stingrais darbs. Tā saules izdedzinātām klajumam iet pari vēsma ar lietūs mākoņiem, un zāle zaļo, zied puķes un ūdeņi burbuļo, kur tecējusi to mitrā ena.

FRAGMENTS NO GRĀMATAS

«PASAULES DZIESMA»

* * *

Puķu dobes bija mātes valstība. Darta Pliekšāne tik ir deva tur citiem darba, kā Cīrulim ierakt zemē kutsmešlus un aizvākt sakaltušos zarus. Pati līdzināja vagas, veidodama šūpuļus nākamajām puķēm, pati vilka linijas sējumiem un, ceļos nometusies, kaisīja bedrītēs spurainas, gludas un bārkstainas sēkliņas.

Pilni bijības, Žaniņš un Liziņa noskatījās mātes darba. Tikai viņa prata katru puķi tā ielikt savā vietā, lai krāsa sasauktos ar krasu un smarža nenomaktu smaržu.

Visjaukākais bija tas, ka mātēi priekš katras vagas bija sava dziesma. Vabūt arī tāpēc viņas sētais vienmēr dīga? Berni kusteja mātēi līdzī, nesa udeni parstādāmajiem augiem, pasniedza seklu maisiņus un klausījās abām ausīm. Tur bija klišģerīšu dziesma un rožu dziesma, dziesma par siklapu magonītem un sartaļām puļenēm. No dziesmam vien varēja zināt, kāds izskatsies dārzs, ziedu pumpuriem veroties. Dziesma apšūpoja katru sēkliņu gluži kā mazo māsu, tai gulet ejot. Liecies uz auss un audz liela!

Klusi un svinīgi, ka elpu aizturot, dārzā dīga stādi. Divas zaļas plaukstas pacēla puķu pupa, tukšo graudu čaumalu sev virsū turēdama. Viņu vijām uzvijās titenis. Vienā nakti sazaļoja klišģerītes. Žaniņš likumoja starp dobēm — kas vēl izlīdis no melnās zemes?

Imants Ziedonis

EPIFĀNIJA

...Pekšņi uznāca bailes, ka es varu aizmirst savu māsu. Ka viņa paliks man nepazīta. Es tik daudz esmu runājis ar svešiem cilvēkiem, bet vai man ir bijis laiks parunāties ar savu māsu? Tikāties, sasveicinājamies, atvadijāties...

Nez kāpēc taisni šodien redzu, ka viņai jau mazas grumbiņas ap acīm, ka viņai ir cieta, sastrādāta roka un ka viņas acis

ir ļoti līdzīgas manējām. Ja tā padomā, es ne reizes neesmu viņai galvu noglaudījis. Varbut tad, kad viņa bija pavisam maza, maziņa un ēda cukurmaizi? Biežāk gan es viņu situ. Viņa gribēja man visur nakt līdz, bet es negribeju. Man ne prātā toreiz neienāca, ka viņa tāpec man visur vilkās līdz, ka esmu viņas tuvākais, draugu viņai vēl nebija.

Vēlāk bija citi draugi.

Es atceros viņu tais retajās reizēs, kad mēs svinējām kādu notikumu viņas dzīvē. Radi ēda un dzēra, un runāja par darbu un naudu. Bet neviens neredzēja, ka viņai ir mazliet sastaipīta roka, fabrika smagās kastes cilājot, ka viņai ir skaisti, cirtaini mati, zilās, godīgas acis un tas prasa mīlestību — — —

Es neatceros, bet man liekas, es tev toreiz nepiegāju, neapliku tev roku ap pleciem, nepateicu neviena mīļa vārda, tikai parastos apsveikumus, kā svešais svešajam. Bet es biju jaunākais no visiem par tevi vecākajiem, man tevi vajadzēja saprast, es biju tavs brālis.

— — — Un pēc tam — tev bija tavi bērni un man bija mani bērni, tev bija tavs darbs un man bija mans darbs, tev bija rūpes, un mums abiem nebija laika.

Šodien pēkšņi uznāca tādas savādas bailes — it kā sapnī tevī butu atkal mazu redzējis, it kā ierunājās asinsbalss. Tik daudz esmu ar svešiem cilvēkiem draudzējies, bet savai mātai neesmu galvu noglaudījis. Bet es esmu viens no viņas vistuvākajiem, un viņas acis ir ļoti līdzīgas manējām.

Pēkšņi uznāca bailes. It kā dzirdēju asinsbalsi. It kā dzirdēju no tāluma runājam.

ATZIŅAS

Kas tad es esmu?

Tā, kas tu gribi būt. Tā, kas tu esi tavas dvēseles dziļumos. Tu esi māte. Vai tu vari beigt liesmot uz augšu, apstarot, sildīt, mīlēt?

A. Brigadere

Vārds «māte» ietver sevī seklam prātam nepieejamu kosmiskā mistērijas noslepumu. Ja visām sievietēm nav lemts būt par mātēm šai tiešajā psihofiziskajā veidā, tad tas nenozīmē, ka viņas nevar piepildīt mātes misiju augstākā nozīmē,

ieauzdamas savas noslepumainās spējas kā zelta pavedienus
dzīves pelekajos audos.

K. Kundziņš

Cilvēks pa lielākai daļai auglis, kas tēva un mātes dārziņā
audzināts un briedināts.

A. Kronvalds

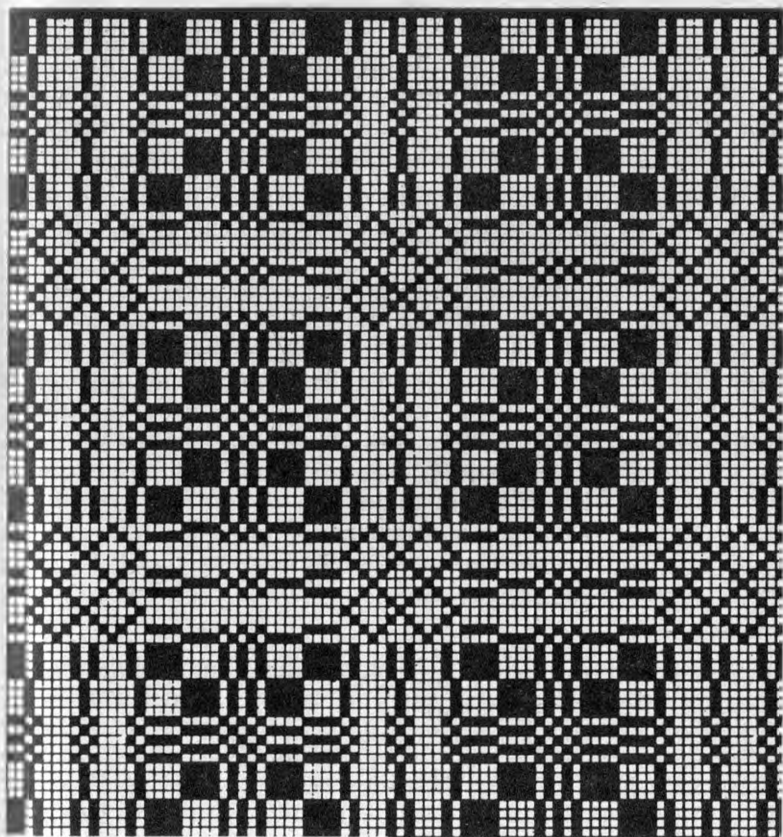
Caur tuvo vari apjaust lielu tāli.
Caur māti, tēvu, sievu, meitu, brāli,
Caur zaļu lapu, sīku pļavas zāli
Gan cilvēce, gan Visums atklājas.

I. Auziņš

Tās acis, ko māte savā mīlestībā skūpstījusi, nekad tumšas
nepaliek.

J. Jaunsudrabiņš

MĪLESTĪBA

Mudite Kostanda

MILESTĪBA

Nevienam nevajaga, ka tu pasaulē esi.
Un vai tev vajag, ka pasaule ir?
Viens tevi mīl, un tu esi vajadzīgs pasaulē.
Tu vienu mīli, tev vajadzīga visa pasaule,
lai vienam to dotu.

Rainis

Mīlestība vienlaikus ir gan noslepums, gan devība. Vīrieša un sievietes dvēseles pārdzīvojums, dzīvības enerģijas izstarpjums. Cilvēces pamatlīkums.

Mīlas jūtas ir pirmās, kuras dabas cilvēks senatnē sajūt kā kaut ko augstāku par ikdienas dzīvi un kā kaut ko sevišķu. Cik sena ir pasaule, tik sena ir arī pati mīlestība. Un joprojām cilvēki cenšas izprast šī brīnumainā dzīvības pamatlīkuma jēgu. Cik cilvēku — tik mīlestību, jo katra dvēsele salkst neizsakāmas mužīgas mīlestības, bet katra — savādāk.

Es mīlu tevi
Kā vilnis jūrmalu,
Kā ziediņš smaržu,
Kā mēness nakti mīl,
Kā rudens sauli.

Es mīlu tevi tā,
Ka vārds mīl ausi,
Kā stars mīl aci,
Kā pukstiens tavu sirdi mīl —
Es mīlu tevi.

Rainis

Bet vai katrs cilvēks spēj mīlēt?

Z. Mauriņa raksta, ka «ir cilvēki, kas neprot mīlēt. Šie mīlēt nepratēji ir parasti tie, kas bērnībā nav saņēmuši mīlestības. Bērnībā mīlēti cilvēki spēj atkal mīlēt citus: savus vecākus, savus bērnus, savus draugus. Viņi sevi uzsūkuši saules spēku, kas nav ieslēdzams cietā čaulā, kas visu apkārt dzīvina un raisa. Kas saņēmis nesavtīgu mīlestību, tam tā jāizstaro tālāk, varbūt pēc gadiem, varbūt gluži svešā vietā, bet agri vai vēlu tā sev izlauzis ceļu, jo nesavtīgā mīlestība ir burvju dāvana, ko neviens sevi ilgi paturēt nevar.»

Mīlestības avots — mīloša ģimene. Tikai vecāku mīlestība — savstarpejša sapratne, cieņa vienam pret otru un arī pret bērniem — var audzināt dvēselīgu, mīletvarošu jauno cilvēku.

Bet vai vienmēr tas ta notiek? Kā mīlestību izpratis un kā mīles tads cilvēks, kas radis dzīvē vienmēr apmierināt savas egoistiskās vēlmes, rēķinoties vienīgi un tikai vienīgi ar sevi? ...

Izlutināts bērns, vēlāk jauns, mīletgribošs cilvēks, kam vecāki aiztaupījuši ārpusaules parestības, rūpes, grūtības un nelaimes, domās, ka viņš ir viens pats pasaulē. Viņš neprātis rēķināties ar citiem un neatzīs tādus, kas ir pārāki par viņu. Cilvēka iedaba ir cēlonis daudzām vēlākajam mīlētāju ķildām, neizpratnei, ilūziju sairumam, ta bieži vien rodas vilšanās, «liekā» un «mazvērtīgā» sajūta.

Egoisms nonāvē pretmīlu, jo tas pazīst tikai savas personīgās iegribas, visu ņem gatavu, nekur negrib pulēties, nevienam negrib pateikties. Egoists vienmēr būs pats ar sevi apmierināts un pats par sevi sajusmināts.

«Kas ir glabiņš no egoisma? Vai teoretiski iespējams uzbūvēt uz cita pamata pasauli? Ja — pretstatā uz altruismu, mīlu,» teicis Rainis.

Kas sevi mil un savu taisnību,
Tas visu pasauli sev dara šauru,
No sevis atstumj nost — līdz paliek viens.

Rainis

Jaunībā sapņotā mīlestība ir netverama, romantiska, viliņošā, kas reizē aicina un tai pašā laikā biedē, attur. Jaunībā iemīlētu cilvēku nevar aizmirst, jo vairāk par atsevišķu konkrētu cilvēku mēs mīlam paši savu mīlestību, mīlestības speku. Un tādēļ jaunības mīlestība pavada mūs visu mūžu. Dažkārt tā ir vīzija, ilūzija, sapnis, bet no tās ir ļoti grūti, pat neiespējami (un tas nav vajadzīgs!) šķirties!

Sapņu tālumā,
Staru spožumā
Zvaigzne dziestošā
Mana laimība.—

Rokas izstiepju,
Gaužos, pielūdzu,
Atsaukt nespēju
To, ko zaudeju.

Tvaikos vītušas,
Dubļos samītas
Dvēseles drebošās,
Baltās lapiņas.—

Smiekli pārkliedza,
Troksni izgaisa,
Nav vairs dzirdama
Saldā meldiņa.—

Sapņu tālumā,
Staru spožumā
Nepielūdzama!
Neatsaucama!

Aspazija

Miglā asaro logs. Ko tur liegties, nav vērts:
Tikai tevi es milējis esmu,—
Laikam asinīs manās savas lūpas tu mērc,
Ka tās deg ar tik sarkanu dvesmu?

A. Čaks

Sievietes un vīrieša iekšējo pārdzīvojumu gamma ir dažāda. Sieviete un vīrietis ir divas pirm pasaules, kas nekad nespēj sakust, nekad nespēj pilnīgi viens otru saprast.

Bet mīla mūžam dzīvo no tā,
Kas nava nekad un nevar būt,
Ka divi spēki spētu par vienu kļūt.

Aspazija

Lielais dzīves noslēpums: divi ir viens, un viens ir divi.

Z. Mauriņa raksta, ka «sieviete var būt sieva, māte, māsa, meita, tie ir brīnišķīgi sievietes tituli, bet tajos vēl neizpaužas sievietes būtība. Viņas īstā misija: būt par vīrieša iluziju, radīt pilnības tieksmi.

Sieviete ir sieviete tik daudz, cik viņa spēj ierosināt, apburt un iluzionēt. Šī ilūzija ilgst reizumis tikai acumirkli, reizumis visu mūžu, bet, kamēr viņa ilgst, sievietei ir neaprobežota vara pār vīrieti.

Ko jaunas meitenes savās istabiņās izsapņo, tas vairāk pārveidojis vēsturi neka kara dieva tērauds. No meiteņu slepenu fantaziju liegautiem pa lielākaļ daļai atkarīga nā-kamo gadsimteņu īstenība.

Vīrieši piepilda sieviešu radītos ideālus — to zinās katrs, kas dziļāk ieskatījās kultūras vēstures ritmā.

Par vīrieti liecina viņa darbs, par sievieti — viņas esamība, viņas personība. Sieviete ir kā gaisma. Gaismai nav jāpulas, lai mirdzētu, un tomēr tās staros lietas zied visās krāsās. Ta arī nereti ietekmē bez piepūlēšanās, tikai izstarojot apkārtne savu esību. Tā ir sievietes dziļākā īpatnība, ka viņa spēj veidot un valdīt bez varmācības.

Vīrietim jāgādā, lai viņa darbs kļūtu pilnīgāks, sievietei — lai viņa pati kļūtu pilnīgāka. Kļūdamā pati arvien pilnīgāka, viņa vīrietim, lietu realizētājam, uzstādīs arvien lielākas prasības un tā vedīs dzīvi augšup.» — — —

Ne tādu tevi mīlu, kāds tu esi
Un kādu tevi citi ļaudis redz,
Man vienai šķiet, tu zvaigznes acīs nesi,
Jo manis pašas ilgas tās tur dedz.

Kā varai piemīt perļu vizmošana,
Kad saules stari viņā salaistās,
Tā tevi pārvērs mīlestība mana,
Tu nobālēsi, kad vairs nebus tās.

E. Zālite

«Īsta mīlestība ir tur, kur divi cilvēki ne vien mīl, bet arī patiesi dziļi, svēti viens otru ciena, izjūt viens pret otru cienību kā pret augstāku personību.»

R. Rudzītis

Latviešu sievišķības, mīlestības īpatnības visdziļāk izjutusi rāmi gaišā Anna Brigadere. Viņas tēlos redzam tās īpašības, kas latvieti atšķir no kaimiņu tautām. Ārējs skaistums un dziļi apslēpts iekšējs maigums — vai tāda nav latvju sievietes būtība? A. Brigadere uzskata, ka sievietes ģenialitāte ir viņas uzpurēšanās spēja mīlestībā. Pie tam A. Brigadere nedoma, ka tāds kluss, visu pārvērtētājs mīlestības spēks ir tikai kādu ārkārtīgu individualitāšu priekšrocība, bet uzskata to par sievietes būtībā vispār iemītošu.

Es tavā svētā milā
kā sēkla zemē krītu
un dīgstu pretim gaismai
ar katru jaunu ritu.

Tai gaismai, kuras mirdzu
nakts melnā nemazina.
Tai gaismai, kas ne ēnu,
ne gala kādreiz zina.

Tai gaismai, kas kā brīnums
iz dvēselē kāpj un ceļas.
Tai gaismai, no kā spēkus
pat saule un zvaigznes smeļas.

F. Bārda

«Virietim viss iziet uz zināšanu, sievietei uz jušanu. Virietim taisnība, sievietei mīla. Virietim loģika, sievietei impulss. Virietim lieta un darbība, sievietei — pašas mīlamie cilvēki.»

Rainis

Agrā jaunībā mīlestībai piemīt pašvērtība pati par sevi, tā ļauj cilvēkam, emocionāli sevi izdzīvojot un cilvēciski otru sajūtot, apzināt, iepazīt pašam savu dvēseli. Un ne tikai savu! Nelaimīgs ir tas, kurš nav mīlējis, nevis tas, kuru nemīl.

Es skūpstu Tavas rokas —
Tās darbā neapkūst.
Es skūpstu Tavu pieri —
Tev domas gaišas kļūst.
Es skūpstu Tavas acis —
Un ļaunu neredz tās.

Es skupstu Tavas lūpas —
Tās sārti iedegas,
Tu uzziedi kā puķe —
Aiz mīlas reibstu es.
Mēs divi vien vairs esam
Uz plašās pasaules.

J. Jaunsudrabiņš

Mīlestības kvintesence ir jaunas dzīvības aizsākums. Mīlestības satvars — laulība, mīlotu cilvēku kopdzīve, jauna ģimene. Ta ir apziņa, ka tu esi kādam visvairāk nepieciešams, kad bez tevis kads nevar. Tas ir arī pienākums vienam pret otru, bet galvenokārt tas ir pienākums pašam pret sevi — nebūt egoistam.

«Neviena laulība neizraisa visas cilvēka spejas, nepiepilda visas viņa dusošās iespējas. No kaut ka vienmēr jaatsakas» (Z. Mauriņa).

«Visdziļākas mīlas pedejās pakapes noslēpums starp diviem cilvēkiem ir tieši šāds: visā apzinātajā vienam otru saprast un ilgi just. Šī visdziļāka mīla ar to tiek veidota arvien dziļāka, vienmēr atjaunojas, ar visdedzīgāko tālākauģošu interesi un ziņkāri. Šī tieksme pēc zināšanām, atziņām, jūtu vilņojuma piepildās tadējādi, ka arvien paplašinās abpusējās saprašanās robežas līdz pat visslepenākajām, pusapzinātajām izjūtām un domu iedīģļiem, kas reizē ir slēpti it kā dūmakā un reizē arī poētiski filozofiski» (Rainis).

Mīlestības jūtas nāk no ģimenes un paliek ģimenē, mīlestība pāriet darbā un citās garīgās kustībās. Mīla līdzīgi spēkam nekad nezūd. Visi lielie garīgie darbi, varonība izriet no viņas kā no gaismas avota.

Fricis Barde

MĪLESTĪBA

Es jautāju mūģibai, kas mīlestība ir, kas ir viņa,
neizprotamā?

Un muģība man deva šādu atbildi:

Mīlestība un atziņa ir viens, un cieģšanas ir viņu
mērs,

Ciešanas un laime ir viens, un skaistums ir viņu
mērs.
Skaistums un bezgalība ir viens, un dzīvība ir viņu
mērs.
Dzīvība un nāve ir viens, un mūžība ir viņu mērs.
Es jautāju mūžībai, kas mīlestība ir, un mūžībai nebij
vārda, ar ko atbildēt...

Fricis Barđa

TITENĪTIS

Tu tinies ap mani un vijies,
Kā zirnīts raibs, nomaldijies,
Kā smaržīgs titenīts.

Tu tinies ap mani un vijies,
No debesīm nomaldijies —
Velc mani uz debesīm līdz.

Fricis Barđa

KRĒSLĀ

Man gribētos tevi ieaijāt
Kā krēslā vējš liepiņu aiajā.
Man lūgšanu gribētos pār tevi klāt
Kā zaļsirmu vakaru maijā.

Man gribētos tevi vest un vest
Pa tumšzilām sapņu pļavām,
Man gribētos tevi uz spārniem nest
Uz debesīm — manām un tavām...

Paulina Barđa

MIRDZOŠS BRITIŅŠ

Kad tavu vārdu dzirdu es,
Man šķiet, kāds pēkšņi garām nes
Man klēpi sārtu rožu.

Un kā no zara zieds kad krīt,
No visa atraisos tobrīd
Ar gaismas straumi spožu.

Viss, viss ir zelta miglā tīts,
Nav vakars vairs, ir priecīgs rīts,
Kas skan un virmo dziesmās.

Lai rudens nāk un vēji puš,
Īss, mirdzošs brītiņš mūsu mūžs,
Sīks salmiņš uguns liesmās.

Paulina Bārda

MAN GRIBAS NOSKUMT ŠOVAKAR

Man gribas noskumt šovakar
Un salikt rokas, lūgšanā kā saliek,
Lai tukši vārdi mani neaizskar,
Bet klusums svēts pie manis nāk un paliek.

Man sirds ir pilna nopūtu,
Kā rudens mežs, pilns nomirušu lapu.
Caur sauli, ziediem, zaļu vasaru
Un mīlestību ejot, tāda tapu.

Man nepatīkas acu mest
Vairs citu ļaužu rožu dārzos saldus —
Tik atmiņas kā dārgu nastu nest.
Kā nebeidzamā sapnī viņas maldos.

Ne debess gaisma mūžīgā,
Ne kalnavota ūdens dzidrais kritums —
Nekas neko gan nespēj svētīt, šķīstīt tā,
Kā jaunu sirdi svētās mīlestības ritums.

Rūdolfs Blaumanis

KĀ ZAGŠUS

Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām,
Bez puteņiem un bez vētras,
Ir pavasaris atnācis:
Zied lazdas, zaļo jau mētras.

Kā zagšus, tik lēnām, tik klusītiņām,
Tā pašam nemanoti
Pret tevi iedegusies sirds
Un kvēlo nu ļoti, ļoti.

Rūdolfs Blaumanis

VĒL TU NEZINI

Vēl tu rozēs plūc
Nenotvikdama,
Vēl tu matos spraud
Tās bez nolūka.

Vēl tu uzsmaidi
Visai pasaulei,
Vēl tu nezini
Sava skaistuma.

Paies laiciņš īss,
Un tu nosarksi,
Birzes maliņā
Ziedus meklējot.

Un tu plūksi tos
Vienam vienīgam,
Un tu smaidīsi
Vienam vienīgam.

Karsti slavēs viņš
Tavu skaistumu,—
Bet es staigāšu
Kā pa rudeni.

Jānis Akuraters

MILAS ROKA

Viegli ir ceļams viss,
Ko mīlas roka ceļ;
Mūžam neapnik kauss,
Ko mīlas roka smēļ.

Degoša, dziļa ir vāts,
Ko mīlas roka šķēļ;
Mūžam sāpēm nav gals,
Kad mīlas saldums dzeļ.

Augusts Bračs

DADZIS

Vai mīli mani, vai nemīli,
Vai gribi tā, vai negribi —
Par to vien, ka tuvu man pienāci —
Es mūžam kļuvis tavš.

No saknes savas atrāvusiēs,
Sirds mana tev visur līdzā ies!
Vai dusmo tu tādēļ, vai priecājies,—
Simts pirkstiņiem tevi tā skaus.

Ne skata, ne smaida sev neprasu...
Man viena laime: būt kur tu!
Sirds, sevi tik gabalos saplēstu,
No tevis atrauties ļaus.

Antons Austrīņš

MILESTĪBA

Es mīļu vārdu saku maz,
Tiesa gan.
Bet nava par to jābrīnās,
Tie dziļi sirdī man
Zem dienas bieži āriņas;
Zem zvaigžņu nakts,
Kā jūtas, kautri vāriņas,
Kā svētums dziļi rakts.

UN KĀRI SIRDS KĀ SALDU VELGMI DZER

Un kāri sirds kā saldu velgmi dzer,
Un zilās upes plūst un plūst un zvana,
Un lielās dienas dzidrā skanešana
Man pēkšņi dvēseli priekam vaļā ver.

Tā esi tu, kas liec man atkal kaist
Un tvīkt tā nemiera, kas rauj sev līdzī.
Es jaunās dzīves redzu dzīves stīdī,
Un mūsu laivas zilos viļņos gaist.

Un zinu es: var atkal tukšums krist
Un ledus gālēs nogrimt balta diena,—
Tu būsi vienmēr ar mani viena,
Un tavai saulei mūžam neizdzist.

SIEVIETEI

Tu dievišķā kokle
Ar saulstaru stīgām,—
Vaj'g īstena vīra,
Kas spēlēt tev' prot.

Tu dziesma bez vārdu,
Tu atbalss simtskaņu,
Tu nomoda sapnis,
Tu zemes gars svēts.

Prātus tu apbur
Kā fata morgana,
Lieglaimes salā
Dvēseli nes.

Tuvumā tavā
Gaist telpa, laiks stājas — —
Kas tevi jutis,
Tam žēl nava mirt.

Tu brīnišķīgā,
Kas smaržo un dzel,
Ar dievības varu
Cel augšup mūs, cel!

Janis Poruks

TEICI TO STUNDU, TO BRĪDI...

Teici to stundu, to brīdi,
Kad tu man roku sniegsi?
Jeb vai tu mūžīgi mūžam,
Ka mani milē, liegsi?

Man saules dienās teic puķes,
Ka manu laimi tu glabā!
Kad tu to manīm teiksi,
Tu, neizsakāmi labā!

Mums saules dienas drīz zudis,
Un puķes nobālēs lejās!
Nāc, sniedz man savu roku,
Lai laime staro mums sejās!

Rainis

VASARAS NAKTS

Tu mana un tavs esmu es,
Kā vasarnakts mākonīts tu mani nes.
Visapkārt mēness jūra mirdz,
Vidū peld augšup no ikdienas
Tava un mana sirds.

Rihards Rudzītis

KAD DZĪVĒ ES SASTAPU TEVI

Kad dzīvē es sastapu tevi
Starp tūkstoš dažādām sejām,
Man šķita: no pasaules dzejām
Dievs brīnišķīgāko man devis.

Un laimīgs, ka eju tev līdzās,
Un raudzīties tevi es varu,
Un just tavu dvēseli un garu
Kā spožumu apkārt man stīdzam;

Un šķīstīt tur sāpošo vaigu
No pasaules skumjām un ēnām,
Un tapt tavā spožumā lēnam
Par dvēseli spēcīgu, zaigu.

Kārlis Skalbe

BIĶERIS

Tai dienā sirds man bija pilna mīlas.
Uz ko? Pats nezinu. Vai nava viena alga?
Tā bij kā lapa, kas no medus valga.
Viss, viss man solījās un deva saldas ķīlas.

Ar seju paceltu es staigāju
No ielas ielā, ļaudis aizmirsis.
Pats nezinu, kam ejot smaidīju,
Un skūpstīt gribējās man debesis.

Kaut kam es savas lupas pretim sniedzu,
Un rudens gaiss uz viņām vēsi kusa.
Es dzēru, dzēru, dzēru — debesis...
Sirds bija laimes pilna, klusa.

Un piepeši ap mani staro viss,
It kā no augšas biķeri kāds būtu
Pār mani labdarīgi apgāzis,
Un it neko es nejutu vairs grūtu.

Kārlis Skalbe

KO ZĀLES SMARŽA DARA?

Ko zāles smarža dara
Ar slimu dvēseli,
Pa garām ziemas ēnam
Kas vaidā gurusi?

Ko zāles smarža dara,
Ko agrais zemes dziets?
Ko laime sirdij dara,
Kad tu man roku sniedz?

Ko laime sirdij dara?...
Tā skumjās pārvēršas,
Pār tāli — zaļām pļavām
Kā migla nolaižas.

Karlis Skalbe

MĪLESTĪBA

Man sirds ir jauna un rotāt grib,
Kā saule rotā ar stariem.
Es prasu zvaigznēm un debesīm,
Es prasu cēlākiem gariem.
Mīli, mīli!
Man atbild debess un zeme.

Mana sirds ir jauna un rotāt grib,
Kā saule rotā ar stariem.
Es prasu mežam, kas pumpurus ver,
Es prasu putniņu bariem.
Mīli, mīli!
Man šalc no visiem zariem.

Ar gaismu acis pildās man,
Ar maigām skumjām rokas.
Kā avots sirdī veras un skan
Mīla, mīla.
Slēdz viņu saldās mokas.

Biruta Skujeniece

NĀC!

Nāc, es esmu paklājs tev zem kājām,
Nāc, es — ziedu zars virs tavas galvas,
Nāc, es esmu zvaigzne zilā telpā,
Nāc, es — krokus smarža vakareļpā.

Un es tevi vedīšu uz mājām,
Un es pasniegšu tev maigas balvas,
Jo es esmu ceļš zem tavām kājām,
Jo es — ziedu zars virs tavas galvas.

Austra Skujiņa

SOLVEIGAS DZIESMA

Būtu tu gaidījis
parnākam mani,
varbūt ka aizbēgtu
mūžīgā ziema
un atkal pavasars sakristu liepās
un putni.

Būtu tu gaidījis
parnākam mani,
varbūt mūsu būda
vēl atrastos mežā
un sliekšnis,
kur atpūsties man
tik gurdai
no dzīves.

Un tad
tu nāktu no darba
ar vakara zeltā
zibošu cirvi pār plecu.
Es auklētu
tavu dēlu
un dziedātu dziesmu
par divpadsmit
laupītājiem —

ja tu būtu gaidījis
mani, Pēr Gint!

Anna Dagda

VISU DIENU

Visu dienu gar manu logu
Vējš nesa pelēkas pieneņu pūkas.
Tik puķu pūkas
Gar manu logu aiziet un klist...
Mana dvēsele klusē.
Klusē un tevis vairs nepazīst.

Anna Dagda

DZIESMA

Es gribu, lai mana sirds apklust
Tai pašā brīdī, kad tava.
Es gribu, lai mēma top mute
Tai brīdī, kad klusa top tava.

Lai zūd mana dzīvības dvaša,
Kad tava uz lupam beidz kaist.
Ļauj man, lai es atgriežos tevī,
Kad tev likts aiziet un gaist.

Es gribu zem zemes un kapā
Vēl dusēt kopā ar tevi
Un putekļos, pišļos un nāvē.
Es gribu mūžīgi mūžos
Būt kopā ar tevi, tevi.

Jānis Vainovskis

KĀPĒC?

Kāpēc mēs toreiz klusēt nevarējām,
Kad runāt nepratām un arī negribējām?..
Tie svešie vārdi, kurus sarunājām,
Ar kuriem tālumu starp sevi krājām,—
Tie svešie vārdi, lieki, nesaprasti,
Guļ tagad starpā un mēs — divi krasti,
Starp kuriem sasaukšanās apklususi.

Un apkārt tagad ir tik tukši, klusi.
Un pagājušas jau ir tik daudz dienas,—
Tik smagā virknē viņas tagad sienas,—
Bet sastapšanās nav vēl atnākusi,
Kaut ilgi, ilgi sirds to gaidījusi.
Un neatnāks,— vai tiešām neatnāks?!— es prasu
Jau kuro reiz — kā spriedumu sev lasu:
Tak neprātīgā sirds vēl negrib ticēt,
Ka brīnumi vairs nenotiek, bet cerēt, ceret...
Iet tālā gaidīšanā gausas dienas,
Un atkal nebeidzamā virknē mirkļi sienas.

Kāpēc mēs toreiz klusēt nevarējām,
Kad runāt nepratām un arī negribējām? . .

Jānis Trimda

* * *

Caur rīta dzidrumu tu atnāci tik klusi
Kā vēsmu rotaļa, kas cauri priedēm irdz.
Tik puķēm sadrebot bij rasa nobirusi,
Un mana sirds
Kā soļu aizskarts zieds bij viegli drebējusi.

Hilda Vika

MĪLAS TRONI

Nu mīlas tronī mana sirds ir celta,
Tai tava mīla zied kā puķu lauks.
Tā uzkāpj augstumos, kur debess zelta
Mirdz liekdamās un lejas zvaigžņu trauks.

Kur nokrīt viss, kas pielīp ikdienībā —
Ak, tava mīla spārnus dāvāt var
Un pacelt garu tādā apskaidrībā,
Ka liekas, Dievs pats manu pieri skar.

Es esmu pakāpusies kalna galā,
Zem manis mākoņi kā segas gul.
Aiz viņiem pasaule kā vētrā sala,
Kur šaubu nemiers koku galus kuļ.

Hilda Vika

* * *

Tu reizē tuvs un reizē tāls man esi,
Kaut katru dienu tu gar mani slīdi,
Kaut katru nakti manos sapņos spīdi.

Sirds reizē mīl un reizē tevi ienīst,
Jo redz tā tevī tumšo ēnas pusi,
Bet gaišo dievina man dvēse klusi.

Tu reizē ilgots, reizē projām raidīts,
Sirds tevī skata sasniegumu saldu,
Bet reizē arī vilšanos un maldu.

Elina Zālīte

BEZ DVĒSELES

Šis nams bez dvēseles ir, kopš tevis nava,
Kā mežs bez putniem un bez ziediem grava.

Bij tavi vieglie soļi pulkstens mans,
Bij viņi atpūtas un darba zvans.

Tavs mīlais tuvums mani spirdzināja,
Kā balto bērzu smarža pāri gāja.

Es tavos klusos vārdos šūpojos
Kā kaija sudrabotos ūdeņos.

Nu esmu es kā piesnigusi grava,
Es viss bez dvēseles, kopš tevis nava.

Elina Zālīte

AGRĀ PAVASARĪ

Es visu šo nakti klusiņām smējos
Un klausījos ziedoni vēstošos vējos.

No rīta silts lietiš mirgoja klusi,
Bij zaļa zālīte sadīgusi.

Un brīnums man bij, ka nav plaukuši ziedi
Tai vietā uz rokas, kur skūpstu tu spiedi.

Elina Zālīte

MILAS SPĒKS

Ne tādu tevi mīlu, kāds tu esi
Un kādu tevi citi ļaudis redz,
Man vienai šķiet, tu zvaigznes acīs nesi,
Jo manis pašas ilgas tās tur dedz.

No savas dvēseles es gaismu smēlu,
Ap tevi aureolam liku plaukt,
Par savu valdinieku tevi cēlu
Un varu ar' no troņa zemē traukt.

Es tavām gaitām saites neuzlieku:
Ko tevī mīlu, pieder tikai man,
Un tavas dvēseles stīgas, niecīgas pārlietu,
Vien manis aizskartas tik jauki skan.

Kā rasai piemīt pārļu vizmošana,
Kad saules stari viņā salaistās,
Tā tevi pārvērš mīlestība mana,
Tu nobālēsi, kad vairs nebūs tās.

Jānis Ziemeļnieks

NO VIENA ACU SKATA

No viena acu skata
Tik viegli kļuva man!
No viena mīļa vārda
Viss tālums dzidri skan.

Nekas vairs nav par grūtu,
Es zemi aizmirsis.
Pie pleciem spārnus jūtu
Un skūpstu debesis.

SAZVĒRĒJIES MŪŽS

Stieg kājas dubļos, zari seja sit.
Ceļš, kalnā gājis, gausi lejup rit.
Un visi pulksteņi kā sazvērējušies
sit cits caur citu pilnus tukšpadsmīt.

Krīt ābols un pirms nokrišanas pūst.
Nams, rītdien uzceļamais, šodien grust.
Un visas upes tā kā sazvērējušās
uz savām iztecēm no juras plūst.

Starp debesīm un zemi maldās koks.
Vārds nepiedzimušais uz lupām plok.
Un visas cerības kā sazvērējušās
nekur vairs neved, nesola neko.

Pat vasarā gar druvām putens slien.
Vai dziedi tu vai raudi, bet ikdien
tavs sazvērējies mūžs tev jāsasien
ar mīlestību.

* * *

Vij zalktis senus rakstus liepavotā,
kas tev pie krūtīm saktā silti kņudz.
Šai stundā, mūžībai vēl neatdotā,
nekas no dzīves mums nav jāizludz.

Tas debess miers un zemes dziļais rāmums
viens otru līdz ar abiem mums šeit svin;
un senzināmā vārda nezināmums
uz mūsu sirdīm ceļu atrast zin.

Ojārs Vācietis

KĀ MAN BEZ TEVIS SALST...

Jūlija pirtsnaktī.
Madaru tvanā.
Miglā,
kam zaķi
ganās pa apakšu.

Kā man nemaz nav balss...

Skaņas kā bērni
lielajos svētkos
uz rīta pusi
sāk saldi
snaust.

Tikai nekam nav gals...

Reibīgs un nepazīstams
pasauli nomodā tura
tavs tuvais
tālums
un apturēts
laiks.

Austrumos palst.
Austrumos
gaisma svīst.

Ojārs Vācietis

* * *

Es tevi milēšu
dzeltenās madarās,
es tevi paslēpšu
dzeltenās madarās
no meža kaķa
dzeltenām acīm,
no beigtas dzeltenas vālodzes
paslēpšu.

Es tevi paslēpšu, baltā,
no dzeltēšanas
un aiziešanas
ar dzeltenu vēju.

Miļā,
es tevi milēšu
dzeltenās madarās!

Ojars Vacietis

* * *

Visas pasaules puķes bez plūkšanas
es tev vienīgai, vienīgai dāvinu
un tev sargādams pāri kā lūgšana
trakās pasaules debesīs stāvu,
plaukstu zibenim pretī atvēris,
un, ja pēkšņi no debesīm ēna krīt,
tad tu zini, ka zibens ir satverts
un pie tevis tā nāvīgums nenāks,
un būs debesīs svinīgi tukšs —
baltos pelnos es nobiršu lēnām
pāri pasaules puķēm bez plūkšanas.

Ojars Vacietis

KAMENĪT!

Nesīc ziedā, kamenīt,
nesīc
ziedā.

Tajā ziedā, kamenīt,
pati
gāji.

Rozes ziedam, kamenīt,
mīkstas lūpas.

Mikstu lūpu pārestība
sirdij
jācieš.

Nebūs laimes, kamenīt,
ja nebūs
sāpes.

Nesīc zieda^š kamenīt,
nesīc
tāpēc.

Ojārs Vācietis

* * *

Kā vējš alkšņiem
tu uzpūti man —
un es kļuvu
gaišāks.
Lapu apakšpuses
alkšņiem
ir baltākas.

Cilvēku iekšpasaule ir
trausli tīrāka
par viņu ārpusauli.

Tāpēc jau sargās,
kā nu kurš
māk.

Bet es vairs nemāku.

Lai nāk kas nākdams —
kāda' varena balss,
visstipra roka,
visvarena
vara
man ir lēmusi,
nolēmusi
un piespriedusi
no tevis
nesargāties.

JUMĪTIS

No tā, ka tu man acīs skatījies,
No tā, ka es tev acīs skatījos,
No svēta mirkļa — zila un no pelēka —
Viņš piedzima. Zils ilgu jumītis.

No tā, ka dienas rūpe rūpi dzen,
No tā, ka gadi... Nē, viņš ziedēt nepārstāj.
Viņš paliek bērns. Tev plaksti sirmos putekšņos.
Uz manām rokām sudrabs sijājas.

Viņš staigā man pa pēdām pilsētā,
Viņš staigā, tev ar akotiņu pieķēries,
Jo mūsu bērns ir sirms un gaidīt māc.
Nekā, ko zaudēt. Un nekur nav jāsteidzas.

Viņš neaug liels. Viņš zelta graudos nebriedīs.
Par īsu vasara — viens mūsu mūžs.
Nav lemti patēvi, ne pamātes
No svēta acu mirkļa dzimušam.

Uz viena stiebra divas šķirtības,
Uz divām šķirtnēm viena tuvība...
No diviņu stundas, kad mēs nomirsim,
Bērns, kur tu iesi, sirmo bārenīt?

Jānis Peters

* * *

Nāc pie manis par saulīti spīdēt
tad, kad dumpis caur biezokni mauj,
nāc pie manis par saulīti spīdēt,
šaubas atkal kad cerību kauj.

Nāc pie manis par saulīti naktī,
tad, kad nogurums skursteni kauc,
kad no vendīgas dvēseles vēji
tumši sērigas stabules mauc.

Sieva, nāc man par dzimteni kļusti,
pieliec sirdi pie lūpām, lai deg
sarkans pīlādzis Daugavas krastā
un lai Daugava mūžīgi tek

garām bālai un satrauktai rokai,
cauri mūžam, kas nervozs un skarbs.
Sieva, nāc man par saulīti spīdēt!
(Atkal tev jau tas smagākais darbs...)

Imants Ziedonis

* * *

Par mīlestību, jauno gadu sākot,
par citu it neko — par mīlestību —
par pašu skaistāko un varenāko,
par citu negribu, par viņu gribu.

Tik — vai tā būs? Būs, bet vai ieraugāma?
Vai sajutišu savās vājās miesās?
Nāks atkal pāri ikdienība rāma
Un gurdai vienaldzībai mani tiesās.

Es mīlestību šogad izlūdzos,
Šo visu glābjošo un reto spēju.
Ak, man vienalga, kādu man to dos —
kā akmeni, kā krustu vai kā vēju,

lai tikai ir! Lai neņem roku nost
Un lai vēl piespiežas pie mana pleca.
Vienalga, lai kā nātre atnāk kost,
tāpat, kaut vai aiz paraduma veca.

Māra Zālīte

* * *

Būt tavā tuvumā. Ko vēl
var vēlēties? Vēl var vēlēties
tuvāk būt. Tuvu būt. Ko vēl
var vēlēties? Vēl var vēlēties

tuvāk būt. Tuvu, vēl tuvāk. Ko vēl
var vēlēties? Vēl var vēlēties
tuvāk būt. Tuvu, tuvu. Ko vēl
var vēlēties? Vēl var vēlēties
sākt no tālienes.

Tālu, tālu tu man.
Tālu, tālu tev es.

Klāvs Elsbergs

ES DRUSKU NOKRĪTU UZ CEĻIEM TAVĀ PRIEKŠĀ

es drusku nokrītu
uz ceļiem tavā priekšā

un sīki zvaniņi
skan tavās pilnās riekšās

tu aizplūsti
kā ūdens pāri krācēm

šī diena — stiegra atvilktā
tu pārcērt

un dūmi ilgi vijas debesīs
un fantastiski mākoņi ir debesīs
un valoda tiek atcelta pavisam

Klāvs Elsbergs

* * *

Es tevi atkarošu
eksistencei un varām

es tevi iekarošu
uz durstīgām smilgām un skarām

es tevi izkarošu
ar bezmiega naktīm garām
lai dzīve tev nepaiet garām

Zenta Mauriņa

FRAGMENTS NO DARBA «VADMOTIVI RAIŅA MĀKSLĀ»

Raiņa pasaulē cilvēka vērtības noteicēja ir mīla. Cik cilvēks uz mīlu atsaucies, cik mīlā viņš ir devis, cik mīla viņa spēkus raisījusi — tik viņā vērtības. Raiņa mīla ir daudzprāīga, ne jau katru jūtu liesmojumu viņš sauc šai saules vārdā.

Viņš atzīst tikai vienu mīlu — jaundari, to, kas saka:

Mīla grib uzcelt, ne nostu plēst —
Mīla grib radīt, ne spēku dzēst.

Viss cits ir asiņu mulsums, jutekļu dvinga. Rainim mīlēt nozīmē kļūt pilnīgākam, un kur tā nav, tur jāaiziet. Mīla — tā viņam ir griba augt («Mēs augsim mīlā, un cīņā sūrā...»), tā ir kalnā kāpšana, latentu spēku raisījums. Mīla atjauno spēku, viņa piesauļo ikdienību, viņa piepilda to, ko Rainis gandrīz programātiski ir izteicis Sirds devējā:

Tu velti mīlēts tiki,
Velti mīlēji,—
Ja mīlot labāks, skaidrāks —
dvēslē netapi!
Ja mīlot cita dvēslī —
augstāk necēli.

Mīlai ir jāpiepilda vērtības. Šis motīvs,— kurā, bez šaubām, ir kaut kas nežēlīgs, jo nepieļauj mīkstčaulīgu želošanu,— izvijas cauri visai Raiņa intīmajai lirikai, un saskaņā ar to dzīvo Raiņa radītais cilvēks, kas neprot ne sevi dalīt, ne arī apmierināties ar pelēkā līdzenumā atrasto. «Savu dvašu var tik visu dot, ne daļu»— to pat maigā Baibiņa jūt, un Antiņš savu princesi neatrod līdzenumā, bet stikla kalna galā. Spīdola skaidri redz Lāčplēša smagumu, viņa iekšīgo nekustību, par maisu viņa to nosauc, bet tomēr sniedz viņam roku, apzinādamās, ka viņiem abiem viens mērķis — pilnība, ko tikai divvienībā spēs sasniegt.— — —

Es nezinu citu dzejnieku, kas attiecības starp vīrieti un sievieti tēlojis tik garīgas, brīvas, suverēnas. Bet, atzīmējot to,

ir jājautā: vai Raiņa priekšstats par sievieti arī tad būtu tik cildens, ja viņam līdzās nebūtu karojusi Aspazija?

Kas liriski izteikts dzejā, to drāmās piepilda viņa radītie tēli. No sieviešu tēliem vispilnīgākā ir Dina. Viņa pārāka par visām citām pjeDESTālā celtām sievietēm. Viņa ir dzimtenes un dzīves simbols. Viņai pašai ir sava garīgā patība, caur viņu Jāzeps atrod savas būtības kodolu, viņa dod visu, neko neprasidama no Jāzepa, pat pretmīlu nē. Viņas saules mīla ved uz aizsaules malu, un tādēļ arī Jāzeps viņas tēlu varēja sevī glabāt septiņpadsmit gadus. Vienas vienīgas satikšanās pietika, lai tās gaisma rādītu ceļu visam mūžam. Dante Vita Nuova saka, «par savu mīlu es jums stāstīšu un visu pasauli es mīlēt mācīšu», to pašu varētu Rainis teikt Dagdas skiču burtnicās un savās lielās traģēdijās.

Imants Ziedonis

FRAGMENTS NO GRĀMATAS «TU DZĪVOJI DIŽU DARBU»

Kaut kāds ļoti sevišķs ir dainu mīlums. Reti tas izpaužas patosā, kaismīgā uzbangojumā vai ārišķīgā skaļumā, drīzāk gan — klusā kautrīgumā un savaldīgā diženumā. Pasaule, lietas un cilvēki it kā tiek noglāstīti, bet bikli un distancēti. Varētu teikt — rāmi. Rāmi, bet negaistoši. Tautasdziesmu mīlums, lai cik tas arī nebūtu atturīgs, pastāv kādā savdabīgā ilgumā. Tas neatlaiž, kaut arī nepielaiž par tuvu. Varētu pat teikt — tas ir nepabeigtais mīlums, turpinājošais, ilgstošais. — — —

Kā jau tas pasaulē mēdz būt, sievišķais mīlums ir izteiktāks par vīrišķo. Saduras smalkākā skaņa ar rupjāko, iejūtīgākā dzīvība ar robustāku dzīvību. — — — Tās varētu saukt arī par saderības dziesmām, ja nebijis tajās kaut kas vēl smalkāks, intimāks. Saderība ir blakus stāvošā satiecība, mīlums ir — saplūstoša satiecība. Tai ir atdeves vērtība. Tāda ir šī «visīpašība» — dainu mīlums.

Imants Ziedonis

EPIFĀNIJA

Viņi ir likteņa izredzētie. Divas baltas neļķes pie nakts melnā smokinga. Divi kroņlukturi debesis.

Ir tik ļoti maz to, kuru mīlestība nav noslēpjama.

Tie ir tie retie, kuri stāv augstu pāri mums. Viņi tur nav kāpuši, viņi to nav prasījuši, bet kāds brīnums pacēlis viņus mums pāri, un nu mēs tos nesaprotam. Mums ir grūti skaistos vakaros, mums ir smeldze, skumjas un grūtsirdība — skaistums sāp, kad tas mums ir nesasniedzams. Viņiem ir priecīgi skaistos vakaros, jo viņi ar skaistumu dabā ir izlīdzināti. Viņi ir tajā augstumā, kuru mēs nevaram aizsniegt. Tā ir dziesma, ko mēs neprotam dziedāt. Viņi šūpojas kādās šūpolēs, ko mēs neredzam. Tie ir dabas ritmi, kurus arī mēs gribam izdziedāt, bet tos nevar izdziedāt pa vienam. Mums nav otrā.

Mīlestība ir izlīdzināšanās ar dabu. Uz laiku dota spēja apjaust pilnību. Daba jūs paņem sevī un liek saprast, ka jūs kādreiz esat bijuši viņas bērni, un viņa uz laiku jūs paņem atpakaļ, izrauj no vienaldzībā nobružāto cilvēku vidus. Jums dod dzīvnieku jutekļus un dievu brīvību.

To nevar pateikt, kas tas ir par sajaukumu viņos: viņš ir uzvarošs tēviņš, un viņa ir paļāvīga mātīte, bet viņiem ir cilvēku maigums acīs un cilvēkbērna saudzīgums pirkstu galos. Viņi ir neredzēti skaisti, jo viņu attiecības nav noslēpjamas. Viņi spēlē atklātām kārtīm un mūs uzvar. Viņi ir vienīgie, kas atklātām kārtīm uzvar. Viņi atļaujas mūsu acu priekšā būt intīmi (ko mēs nevaram), bet mēs piedodam viņiem. Viņiem nav kauna. Viņi ir aklī un kurli pret mums. Viņi mūs neredz, nedzird un nesaož. Un tomēr — mēs viņiem piedodam. Jo viņi ir solījums, ka varbūt arī mēs kādreiz... Varbūt arī mēs.

TAUTASDZIESMAS

Es savam mīļajam
Sila ziedu cimdus adu,
Lai viņš mani tā mīlēja,
Kā bitīte sila ziedu.

Sakurami mēs, tautieti,
Bērzu skala uguntiņ;
Ja tā gaiši kurēsies,
Tad mēs mīļi dzivosim.

Dzīvo mīļi, tu tautieti,
Nesmej mana augumiņa;
Mīļi mana māmuliņa
Man kārusi šūpulīti.

Labi man šim brīžam,
Kaut visam mūžiņam?
Mīļi sauca tautu dēls,
Mīļi tautu māmuliņa.

Tev, brālīti, div' māsiņas,
Kura tev jo mīļāka?
Mīļ' man viena, mīļ' man otra,
Tautu meita jo mīļāka.

Mīlē mani tas celiņš
Smalkajāmi smiltiņāmi;
Mīlē mani tā meitiņa
Smalko ziļu vainadziņu.

Mīļu turu sav' māsiņu,
Vēl jo mīļi līgaviņu;
Sav' māsiņu rokā vedu,
Līgaviņu padusē.

Neviens mani tā nemīl,
Kā mīl mani tautu dēls;
Dod mutītes guldāms,
Dod no rīta celdāms.

No zemītes izziedēja
Sarkanais āboliņš;
No sirsniņas es mīlēju
Sav' maizītes arājiņu.

Klaus', tautietī, mana vārda,
Es klausīšu tava vārda,
Tad mēs mīļi dzīvosim,
Kad viens otru klausīsim.

Mīļa mana līgaviņa,
Mīļas mātes auklējums,
Mīļi mani pavadīja,
Vēl mīļāki sagaidīja.

Tā mīlēšu vīra māti
Kā ir savu māmuliņu;
Tāpat grūti dzīvojusi
Kā ir mana māmuliņa.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Mīlestības dāvanas nedara nabagu.

Kas mīlestību sēj, tas mīlestību pļaus.

Ko acis neredz, to sirds aizmirst.

Mīlestībai nav neviens žogs par augstu.

Nauda spēj daudz, mīlestība spēj visu.

Mīlestība nav par naudu pērkama.

Mīlestība gadus neskaita.

Mīlestība ir akla.

Mīlestība nekad nebeidzas, tā panes un piedod visu.

Mīlestībā draugu nav.

Mīļam daudz mīļu vārdu.

Ar varu nevar otram būt mīļš.

Slavēt nav mīlēt.

TICĒJUMI

Kurai meitai augšējais auss galiņš izlīdis no matiem, tā ir iemīlējusies.

Ja meitai — vāritājam biezputra piedeg, tad puisis viņu mīlē.

Ja meitai brunču ārpuse pašā apakšā uzlokās uz āru, tad to puisī mīlē.

Brunčus nedrīkst atstāt uz grīdas, tad puīši nemīlot:

Kad sapnī apmauc gredzenu pirkstā, tad drīz apprecēsies.

ATZIŅAS

Es vienmēr būšu pusceļā uz tevi,
Jo mīlestības ceļam gala nav.

V. Belševica

Kas labo spēku dvēselē neaudzē,
Tā mīla nav.

Rainis

Draudzība skaidra, nedziļa upe — droši pa viņu brist, jo
redzami oļi dibenā. Mīlā tik dziļi atvari, ka neredz dibena.

Rainis

Dodat viens otram, cik spējat.—
Jūs saņemsat to ar augļiem atpakaļ.
Jūs varat kļūt dieviem līdzīgi, bet
tikai viens caur otru.

A. Deglavs

Greizsirdība ir asas, tukšas sāpes, kas pārvērš visdaiļāko
dvēseli par tukšnesi, dadžu un ērkšķu zemi.

Birznieku Sofija

Mīlestība ir vislielākā vērtība pāri atomzinātnēm un astro-
nomijai, un to visgrūtāk pierādīt un iešifrēt. Tai nav savas
zīmes. Tā ir par lielu jebkurai zīmei un visām zīmēm.

I. Ziedonis

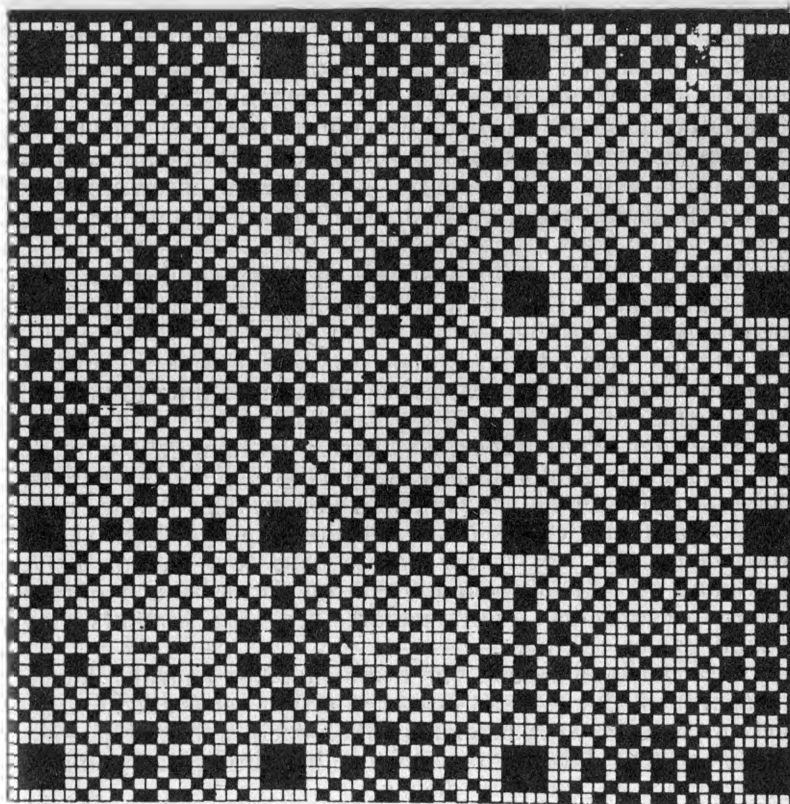
Mīlestība ir tikpat liela, cik cilvēks pats.

I. Indrāne

Kur mīlas jūtas parādās labā un labu izsauc, tur viņas nāk no īstās mīlas; kur viņas parādās ļaunā, šaurširdīgā greizsirdībā, tur viņas nāk no patmīlas.

Rainis

DRAUDZĪBA SADERĪBA

Zenta Mauriņa

FRAGMENTI NO DARBA «SIRDS MOZAIKA»

Draudzībai es ticu kā saulei debesīs, kas pie mums ziemeļos tik reti spīd. Kas putnam ir spārni,— tas cilvēkam draudzība, tā paceļ pāri zemes putekļiem.

Lai cilvēks postā neizsamistu, lai pametuma nekļūtu līdzīgs lopam, lai šaurums to nepadarītu stulbu, Dievs tam dāvājis draudzības jūtas. Bet tikai viens no tūkstošiem spej tajās dzīvot ilgstoši. Lielākai daļai draudzība ir svētdiena, kas aizņem tikai vienu septīto daļu no dzīves; daudziem draudzība ir Vasarassvētki vai Lieldienas — tās nosvin un aizmirst; bet visbiežāk gadās pagāni, kas draudzības svētkus nemaz nepazīst.— — —

Mīlestība lielā mērā ir instinktīva, bioloģiski nepieciešama, bet draudzību nerada erotiskie instinkti, un valsts likumi to neaizsargā.

Draugs pie tevis atnāk dziļā pusnakts stundā, nesaukts un neaicināts, un paliek pie tevis, kamēr to nomaina rīta ausma.

Skaists ir katrs draudzības akords, bet laimīgs ir ceļinieks, ko draudzības simfonija pavada pāri visiem dzīves dumbrājiem — pāri slimībai, nabadzībai, pamestībai — līdz nāves valsts vārtiem. Bet, cik retas ziemeļos ir pilnīgi bezmākoņainās dienas, tik rets ir arī draugs, kas tevi pavada dzīves ceļojumā no rīta līdz vēlam vakaram. Draudzība ir dārgakmens, bet uzticība — zelta ietvars, bez kura dimants viegli pazūd dzīves raktuvē.— — —

Niķe draudzību sauc par svētdienu, kas sadrūp, ikdienai pieskaroties. Bet es saku — nav jāpastāv tai draudzībai, kas neiztur ikdienas sīkā pelēkuma! Pielūdzēji, apbrīnotāji, suminātāji ar tevi daļa tavu svētdienu, bet draugs arī slimības, pametumus un šauruma dienas.

Draudzība ir dāvana, ko cilvēks saņem neatkarīgi no saviem nopelniem un grēkiem. Draudzība jāsāk katru dienu no jauna. Ar katru saules lēktu no jauna draugs jāmil, jāievēro, viņam jāpiedod, viņa dēļ jāveidojas, plaši jāver visi dvēseles logi, lai vējš aizpūstu vienaldzības putekļus. Draudzība nav tikai dāvana, tā ir arī piepūle, un, kas sava drauga dēļ nav dziļi cietis, tas to nav patiesi milējis. Draugs nav laba grāmata, ko jebkurā katrā laikā arī nemazgātām rokām var noņemt no plaukta, lai bagātinātu vientuļu vakara stundu, izklienētu garlaicību, atrastu sapratēju. Draudzība ir dvēseļu mijiedarbības skaistākais, vārigākais, rūpīgi kopjams zieds, kas, ja tam nepievērš pietiekami vērības, nonīkuļo un nokalst, vēl iekam pilnīgi uzziēdējis. Ir vārdi, kas satur indi, un drausmi ir, ka izrunāto vārdu nevar paņemt atpakaļ. Kā indīga bulta tas reizēm aizķeras dvēselē un aizden to bojā. Bet ir arī vārdi, kuros apslēpts burvju spēks. No viena maza vārda nonīkusi dvēsele var atspīrgt, atjaunoties, — sākt ziedēt visiem pavasara ziediem reizē.

Tu pacietīgi izturi arī tās drauga īpašības, kas, ja ir citiem, tevi pilda ar īgnumu. Draugs ir nevis labu īpašību katalogs, bet dzīvs cilvēks, kura negatīvās īpašības tu tikpat labi pazīsti kā pozitīvās, nesaslejojies pret tām.

Ja draugs no tevis aiziet tādēļ, ka tu žāvājoties muti neaizklāj ar roku, tad neskumsti par to. Kā ir malu mednieki, tā ir arī malu draugi, kas tver tikai tavas būtības ārējās malas. Ar tiem jauki pakavēties vienu, otru stundu, bet dvēseli viņi nebagātina, ziemas vidū nespēj ienest pavasari, pusnaktī neiededzina gaismu. — — —

Nīce ir teicis, ka sava drauga dēļ mēs nevaram pietiekami skaisti uzposties, un tas ir jāsaprot kā psihiski, tā fiziski — jāuzpoš ķermenis, jāuzpoš dvēsele, jāuzpoš telpa, lai tā būtu cienīga saņemt draugu.

Grūti ir atrast draugu, bet vēl grūtāk saglabāt draudzību.

Ja negribi zaudēt draugu, neatgādini viņam nekad, ko tu viņa labā esi darījis, cik tu viņa dēļ esi tērējis. Neizmanto pārāk ilgi sava drauga viesmīlību. Aizbrauc tai minūtē, kad liekas, skaistākais vēl nāks — tad tu būsi glābis draudzības svēto gaismu.

Draugs sevī grib uzsūkt visu sava drauga dvēseles gaismu un tumsu, grib, lai draugs viņam atvērtos visām šūniņām, bet tas bez atlikuma nav iespējams, un te nu sākas draudzības traģika — nepilnīgais cilvēks nepilnīgajā dzīvē alkst pilnības.

SADERĪBAS DAUDZINĀJUMS

Sader man, ar šo puisi
I dziedot, runājot;
Saderēs miežus plaut
Celmajai lidumā.

Kas ir saderība? Tā ir divu vai vairāku atsevišķu daļu kopā derēšana, līdzsvarota harmonija. Saderība var būt ilgstoša un stabila kā saules sistēmu un zvaigznāju miljongadu tecēšana tais pašos, paredzamos ceļos. Saderīgais līdzsvars var būt arī nestabils, nemitīgi dažādu ārpus spēku iespaidiem pakļauts. Tā tas ir ar dzīva organisma metabolisko procesu gludu, līdzsvarotu norisi, ko kurā katrā laikā var iztraucēt slimība vai ievainojums. Tā tas ir ar sabiedrību, kuras radošu, augošu līdzsvaru var katrā laikā izjaukt ķildas, cīņi un kari.

Ir lietas, kas it kā dabīgi saderas kopā, jo, kad vienu ieraugām, tūliņ nāk prātā otra: sviests un maize, sāls un pipari, vīrs un sieva, māte un bērns. Bet šādos gadījumos runa vairāk par statistisku piederību, ne par saderību, kas ir dinamisks jēdziens.

Ir lietas, kas, kopā nebūdamas, aktīvi, varētu teikt — kaisligi, viena otru pievelk. Tā tas ir ar magnēta pretpoliem, ar meitām un puisiem, ar ūdeni, kas neatvairāmi tiecas uz leju, zemes pievilksanas spēka vilkts. Šeit varētu runāt par aktīvu, pozitīvu tendenci pēc līdzsvara, pēc saderīga piepildījuma.

Ir arī lietas, kas gluži dabīgi nesaderas, pat viena otru aktīvi atvaira, tā tas ir ar magnēta vienādiem poliem, tās tas ir ar zināmiem cilvēkiem, kas viens otra klātienē vienkārši neizskaidrojami jūtas neērti un nepatīkami.

Latvju dainās saderības tikums izcelts un vārdā minēts galvenokārt sabiedriskā nozīmē, runājot par ļaužu savstarpējo saticību. Taču plašākā nozīmē visas dainas piesātinātas ar harmonijas, ar līdzsvara meklētāju garu. Šī tieksme un saderība izpaužas trīs dažādās plāksnēs: saderība ar dabu, ar fizisko pasauli, saderība sabiedrībā, ļaužu starpā, un, beidzot, iekšējā saderība ar sevi pašu jeb garīgais rēnums.

Mūsu senči bija zemkopju tauta, pašu zemē dziļi sakņojušies, ar zemkopju nosvērtu, pragmatisko, veselīgi saprātīgo domāšanu. Viņus neinteresēja abstrakcijas, ideoloģijas, nedz

metafizisku sistēmu vai dogmu izveidošana. Viņiem piemita asi attīstītas dabas novērošanas spējas, jo no tām bija atkarīga viņu lauku darbu, viņu ražu svētība. Taču, dabu novērodami, senie latvieši darbu ne tikvien iepazīna, bet arī iemilēja. Tā radās sabiedrība, kurā cilvēks dzīvoja dziļā tuvībā, saderībā un sirsnībā ar dabas spēkiem un norisēm.

Es uzkāpu padziedāt
Baltābola kalniņā,
Lai birst manas greznas dziesmas
Baltābola ziediņos.

Cik bagāts, cik izšķērdīgs radišanas un došanas prieks ir šai dziesmā! Dziedātāja dzied tikai savas iekšējās vajadzības, sevis pašas prieka dēļ. Tai nevajag klausītāju, tā nesagaida atbalsi vai atalgojumu. Viņa ir viena, bet ne vientuļa. Savas dziesmas viņa sniedz ziedošajai dabai un līdz ar to it kā iekļaujas, it kā saplūst ar baltābola ziedēšanu, ar baltābola smaržošanu, ar vasaras augošo, radošo esamību.

Zemkopju sabiedrībai ir arī raksturīgi tas, ka zemes apstrādāšana prasa kolektīvu darbību, veselās lielģimenes vai saimes sastrādāšanu kopējā saimniecībā. Te nu ir nepieciešama saderība, tiklab darbus darot, kā darba augļus dalot.

Gana man saderēja
Ar bāliņa līgaviņu:
Sader ziemu maltu iet,
I vasaru druviņā.

Ne jau vienmēr saderība, sastrādāšanās spēja ar citiem nāk pilnīgi dabīgi un bez piepūles. Saderība ar citiem ir būtībā sabiedriska māksla, kas jāapgūst garā mācīšanās un vingrināšanās ceļā, sākot ar visagrāko bērnību.

Dēli, meitas, māmuliņas,
Mīļi, mīļi dzīvojiet!
Neiet labi tiem ļaudīm,
Kuri mīļi nedzīvoja.

Mīļi dzīvojošā ģimenē bērns iemācās palāvību sev pašam un uzticību pret citiem. Vecāku atbalsts, paraugs un mīlestība attīsta to veselīgo pamatu, uz kura visu mūžu varēs veidoties racionālas un saderīgas attiecības ar citiem ļaudīm. Bērns izjūt pateicību par vecāku rūpēm, kas vēlāk dzīvē tam palīdzēs reaģēt pozitīvi arī uz citu ļaužu devumu, uz citu ļaužu pūliņiem un sasniegumiem:

Atsasēd, atsapūt,
Mana veca māmuliņa!
Jau tu bijī piekususi,
Mani mazu auklēdama:
Kalnā kāpi, dubļus bridī,
Mani nesi rociņās.

Turpretī vecāku aukstums un atstumšana cērt dziļas rētas,
kas visu mūžu nesadzīst:

Kādu ļaužu nu vairs būšu,
Pati pēla māmuliņa:
Pill' istaba svešu ļaužu,
Sauca mani netikušu.

Ģimenes lokā arī bērns iemācās cienīt citu tiesības, iejusties citu vajadzībās, nostādīt citu vēlmes līdzās savējām:

Mīļi, mīļi es dzīvoju
Ar savām māsiņām:
Pušu griežu āboliņu,
Pušu — riekstu kodoliņu.

Sabiedrībai, kur valda saticība, ir divējāds labums. Vispirms jau katram vieglāka, patīkamāka, laimīgāka sajūta, ja nav pārāk jāstrīdas un jāķīlidojas. Tad, saderīgi dzīvojot, darbs labāk sokas, vairāk tiek padarīts, visa dzīve vairāk iet uz augšu. Zināmi konflikti, protams, jebkurā vidē ir neizbēgami. Bet veselīgā sabiedrībā vienmēr tiek meklēti pretpēki, kas tos mazinātu. Šeit daži piemēri.

Viens no konflikta avotiem zemkopju sabiedrība ir kopēji saražotās mantas dališana. Sevišķi grūtības ir ar meitām, kas aiziet tautās. Meitas līdzī ņemtais pūrs būtu sava veida atlīdzība par tēva sētā nostrādātiem gadiem. Bet brālim, kas paliek uz vietas, tas, protams, ir tīrs zaudējums. Tamdēļ nu dabīgi, ka vājāka rakstura brālim var rasties kārdinājums māsu apkrāpt:

Brālīts man linus svēra,
Ūdenī mercēdams.

Kādu pretpēku varētu lietot māsa, lai vadinātu brāli nekrist šādā kārdinājumā? Māsa saka: jo man būs lepnāks pūrs, jo tev būs tautās lielāka slava, jo tev būs manās kāzās lielāks gods. Zaudētā manta būs aizstāta ar iegūtu godu, psiholoģiskais līdzsvars brāļa un māsas attiecībās būs saglabāts.

Cits piemērs ir kāzu apdziedāšanās dziesmas. Ir gluži dabīgi, ka sākotnēji vīramātei vedekla reti kad būs pa prātam. Tāpat līgavas radiem līgavainis ar visu savu materiālo un sabiedrisko stāvokli reti kad liksies labs diezgan. Tie ir neizbēgami psiholoģiski konflikti, kas, divām ģimenēm saradoties, kļūst aktivēti. Jo ātrāk katrs tiem tiks pāri, jo vieglāka būs dzīvošana. Un tā latvieši kāzās mēdz pavisam neganti apdziedāties:

Mans brālis balodis
Dzintara pilē,
Tautu meita — pūcite
Žagaru būdā.

Mūs' māsiņa skaista, balta
Piedzimuse saulītē;
Tautiets mellis kā bambalis,
Ziemā dzimis ziemeli.

Dziesmā katra radu saime nopēla otru, tā izlādējot savas negatīvās jūtas sabiedriski atļautā veidā. Pēc šādas veselīgas katarses salīga mieru, un gaiss bija mazliet noskaidrots kā pēc pērķona lietus.

Dainās sevišķi izcelta lielā saderība vienas saimes locekļu starpā pretstatā grūtākām attiecībām ar citiem. Varētu teikt: dainās saderība attiecināta uz visai šauru sabiedrības loku. Kamdēļ tas tā? Vienās mājās dzīvojot, ļaudis diendienas saskarē iemācās viens otru tik smalki pazīt, ka spēj izprast un sadzīvot ar otra īpatnībām, ar otra untumiem vai vājībām. Nemitīgā saskares berzē atšķirības ar laiku tiek nogludinātas, noslīpētas, kā ūdens nogludina akmeņus apaļus upes gultnē. Turpreti ļaudīm, kas viens otru mazāk pazīst, atšķirības ir kā svaigi laužas akmens šķembas — visur aizķeras, visur berzējas. Varam saprast, kamdēļ tīrā pašaizsargāšanas nolūkā kāds dainu dziesminieks ir teicis:

Apkārt sevi vien dziedāju,
Apkārt savu kumeliņu,
Svešus ļaudis nepieņemu,
Lai netapu ienaidā.

Nekāds īstais atrisinājums tas nu gan nav, jo, ja katrs tik nedroši sevi ierautos, visa sabiedrība kļūtu provinciāla, šaura un garā nabaga.

Trimdas sabiedrībā, kur latviešiem vairs nav pat kopēja vienkopā dzīvošana vienā zemē, ir sevišķi svarīgi censties

vienam otru labāk pazīt, vairāk uzzināt par otra nolūkiem, centieniem, cerībām. Tāpat sevišķi būtu jāpiestrādā, lai saskatītu mūsu sabiedrības īpašos berzes un pretrīkību punktus, būtu jāpūlas atrast tiem pretspēku, atrast tiem atrisinājumu.

Mūsu trimdas sabiedrībā diemžēl bieži notiek pretējais. Netiek meklēta objektīva informācija, dažkārt tā pat tiek aktīvi atraidīta. Bet, jo mazāk tiešu ziņu, jo brīvāku lidojumu var uzņemt fantāzija. Nelaimīgā kārtā šī fantāzija lido tikai negatīvos virzienos, meklējama vienmēr un visur ļaunus nodomus, peļamus darbus un bīstamas, nepareizas idejas.

Ir dabīgi, ka, uz citiem pa gabalu, no ārienes lūkojoties, viņu izdarības var likties neparastas, divainas, aizdomīgas vai nepareizas. Tas ir tāpat kā iebraucot svešā zemē, kur viss jauns un nepazīstams. Tamdēļ ir svarīgi citos ieklausīties, censties tos izprast un iepazīt. Tad bieži atklāsim daudz vērtīga un interesanta.

Bet, ja kāds nemitīgi uzbrūk saviem līdzcilvēkiem, ja kāds piekopj nemitīgu, neapvaldītu negativismu, ja kāds nemitīgi peļ, kritizē, aprunā, nosoda un sēj pret citiem ļaunas aizdomas, tas nu vairs nav dabīgi, tad lieta jau grozās ap patoloģisku personību. Šādi cilvēki sabiedrībā koptin kopj nesaderības netikumu, šādi cilvēki, ja tiem seko un tos uzklausa, var sabiedrībai izdarīt bezgala daudz ļauna.

Citu nosodišanas, citu aprunāšanas netikums šķiet mūsu tautā jau no seniem laikiem izplatījies. Ir tik daudz dainu par ļaunu ļaunām valodām, ka no tām varētu sastādīt veselu grāmatu.

Gulbis peld pa ūdeni,
Es pa ļaunu valodām...

Šāda savstarpēja verbāla agresija nav nekas cits kā mantojums no mūsu tautas vergu laikiem. Tauta, kas beztiesībā apspiesta, nespēj atklāti cīnīties, nespēj iet atklātā uzbrukumā pret saviem īstiem ienaidniekiem, pret saviem apspiedējiem. Bet dusmas krājas un rūgst, un kaut kur tās ir jāizgāž. Tad nu tās izgāž pret savu brāli, pret savu kaimiņu, pamatojoties uz jebkuru sīkumu, jo tur to var, tiem arī nav tiesību. Jeb vēl labāk — pret bārenīti, kam nav neviena aizstāvja, un sevišķi pret tādu, par kuru jau cits kaut ko ļaunu ir teicis:

Ierieto suņi rēja,
Iemesto upe nesa;
Tāpat mani, bārenīti,
Visi mina kājiņām.

Senos laikos, grūtos apstākļos, ļaudis nīdās par mantas dalīšanu, par darbu sadali. Tagad, paldies Dievam, šāda veida rūpes mums atkritušas, mantrausību katrs var piekopt gluži privāti, ar citiem nestrīdoties. Tagad mums toties ir ļaudis, kas savas sīkas, personīgas ķildas glorificē, paceldami tās ideoloģiskas cīņas plāksnē; savas personīgās nepatikas politizē un paaugstina nacionālo drošības jautājumu līmeni. Un tā rodas brāļu kari, tā rodas nesaderība un šķelšanās mūsu sabiedrībā, par kādu mūsu ienaidnieki pat sapņos nebūs sapņojuši:

Suņi rēja, vilki kauca,
Bārās mani bāleliņi;
Tādi suņi, tādi vilki,
Tadi mani bāleliņi.

Ko lai darām mēs, labi ļaudis, lai sāktu dziedēt šo mūsu slimīgi sašķelto sabiedrību? Vispirms jau ir jāapvalda nevalodas, pašiem tās tālāk nelaižot. Katru reizi, kad uz mēles nāk kas ļauns par kādu sakāms, apstāsimies, noskaitīsim līdz deviņi. Un padomāsim: vai tai vietā nebūtu drīzāk kas labs sakāms par kādu citu. Mūsu vidū ir tik daudz labu, gudru, čaklu, prātīgu un konstruktīvu cilvēku! Runāsim labāk par tiem!

Nākošais: neiecelsim sevi par soģiem savu brāļu rīcībai. Citus rāt un citus ganīt nav krietna cilvēka galvenais uzdevums! Vienīgā morālā atbildība, ko nesam sava Dieva, savas sirdsapziņas priekšā, ir atbildība par sevi pašu, par savu rīcību, ne par vienu citu. Neskatīsimies tik daudz, ko citi dara, vai pareizi, vai nepareizi. Raudzīsim tikai skaidrāk saskatīt paši savu dzīves ceļu, paši sava darba sūtību. Berzīsim baltus savus liepu galdus, slaucīsim tīras savas pirts takas, iedegsim kaut tikai vienu — savu sveci tumsībā.

Dedziet skalu, dedziet sveci,
Dievs ienāca istabā.

Dieva gaisma mums nevar tikt klāt, ja mūsu pašu istaba nav jau izmēzta, ja tā nav sagatavota.

Un beidzot, mācīsimies iecielību pret citu ļaužu īpatnībām:

Viena koka tās lapiņas,
Ne vienā zariņā;
Vienas mātes tie bērniņi,
Ne vienā prātiņā.

Mūsu zemnieku senči to ļoti labi zināja. Daži mūsu modernie, augstu izglītību ieguvušie, pasauli redzējušie tautieši šo vienkāršo patiesību vēl nav paguvuši aptvert: ka daudzveidība, ka dažādība ir vieliskās, materiālās pasaules dabīga un neizbēgama īpašība; ka ar to mums jāsamierinājas, jāsadzīvo; ka nevaram sagaidīt, lai vienas tautas locekļi būtu visi pilnīgi vienādi kā olas ligzdā, kā pupas pākstī, kā skudras pūznī.

Ir jau tiesa — mūsu tauta vēstures gaitā ir atkal un atkal tikusi smaga liktens piemeklēta. Pārāk ilgi, pārāk bieži ļauna diena, nelaba, ir gājusi mums pa priekšu un latvieši ir jutušies liktens pamesti, no visām pusēm ļaunuma apdraudēti. Bet tas taču nav attaisnojums, lai brālis vērstos pret brāli, lai viens otru kā suņi norietu, kā vilki saplēstu.

Jo grūtāk mums iet, jo svarīgāk ir nezaudēt savu iekšējo spēku, savu pašapziņu. Un tas nenozīmē skaļi brēkt un kladzināt par savu nelokāmo stāju. Stāja izpaužas un parādās pati par sevi, attiecīgā rīcībā, par to nav lieki muti jāvirina. Par visdziļāk izjustām lietām latvietis drīzāk klusē:

Visi vēji mani pūta,
Visi ļaudis aprunāja;
Skaista biju vēja pūsta,
Skaista ļaužu aprunāta.

Lūk, tā ir pašapziņa. Tā ir stāja. Pašapziņa un saderība ar citiem būtībā nāk no vienas un tās pašas saknes, un tā ir iekšējā saderība, kurā cilvēks spējis atrast līdzsvaru starp savas esmes daļām, iekšējā saderība, kas ļauj izjust savu piederību, savu iederību kosma visumā. Tas, kurš kaut uz brīdi ir izjutis savas esmes būtisko vienību ar visu dzīvo un nedzīvo pasauli, tas nekad vairs nejutīsies viens, atstāts vai pamests:

Saka mani bārenīti,
Es nebiju bārenīte:
Dievs man tēvs, Laima — māte,
Dieva dēli — bāleliņi.

Šo radniecību ar dievišķo pasauli gan izjust var tikai tas, kas labestībā un saderībā ir centies dzīvot, kas sevi ir spējis izkopt to iekšējo mieru un klusumu, kurā cilvēks jūt Dieva elpu:

Lēni lēni Dieviņš brauca
No kalniņa lejiņa;
Netraucēja ievas ziedu,
Ne arāja kumeliņu.

Lai Dievs palīdz katram mums atrast šo iekšējo klusumu, šo dziļāko saderību ar savu esmi, kas vienīgā noved pie istas saderības ar citiem ļaudīm, ar visu dzīvu radību un ar visu pasauli.

Skaidrite Lasmane

SATICĪBA

Saticības mācība sākas ar darbu un izpalīdzību, kas tiek atalgota ar sirsnīgu pateicību. Darbs radā iespēju dot otram, palīdzēt. Skopums un skaudība ir viens no asāk izjustajiem nesaskaņu avotiem. Nepalikt parādā, atdarīt ar darbiem vai pateicību ietilpst tautas saticības priekšnoteikumos. Tautas «paldies saku» nav reta formula tautasdziesmās.

Labs pret labu — šādas attiecības folklorā uzlūko par normu, kamēr ļauns pret ļaunu tiek skausts. Saticību atvieglo pacietība, iecietība, ko tauta māca kopt kopš mazotnes. Te izpaužas tautas tolerance, kura pieļauj atšķirīgā, citādā taisnību. Daudzkārt tautas dziesmās izskan bridinājums nesmiēt otru, radināties uzvert citādību, kuras izpratnē zināma nolemtības pieskaņa:

Nesmejos nevienam,
Kādu kuru redzēdama:
Kādu Laima izlaidusi,
Tādu māte auklējusi.

Bārs, nabags, kropls — visi laisti pasaulē, lai dzīvotu, tāpēc tauta māca smalkjūtību un atsaucību pret dažādo dzīvības — stipras un neaizsargātas — pasauli. Motīvi citādības aizstāvībai ir dažādi. Viens no tiem — tālredzīga doma par sevi, paredzot nejašu neveiksmju piemeklētību, tāpēc tiek radīta atsaucības augsne vispār, lai izdzīvotu arī vājais.

Saticību nodrošina arī smalkjūtība un takts — sadzīves diplomātijas izpausmes. Te daudz kas ir atkarīgs no iejušanās spējas un gudras tālredzības, situāciju plānojot.

Tauta māca ilgi neturēt naidu un necelt ienaidu, jo
Ienaidis naidu nepacēla,
Kad nebija cēlājiņa.

Vajadzīga apdomīga gudriba, lai apturētu ienaida spēku un neļautu ķildai sākties, vajadzīga prasme sāktu naidu ātrāk pārtraukt un neļaut plesties plašumā, tāpēc

Vienu vārdu ļaunu teicu,
Otru labu atbildēju.

Saticību atvieglo piemērošanās otram, piekāpšanās saskaņas vārdā:

Kādus ļaudis zinādama,
Tādu laidu valodiņu.

Turklāt ta nav sevis pazemošana, bet apzināta piemērošanās saticības merķa dēļ. Tās dēļ pieprasīts arī rātums un paklausība, sevišķi bērnu mācīšanās. Paklausība atvieglo vērtību uzņemšanu nākamās paaudzes garīgajā pieredzē. Patriarhālo attiecību bargumu latviešu folklorā tikpat kā nejut, tāpēc bērnu un vecāku attiecības nebalstās uz varmācīgu atkarību, bet uz labprātīgas, gudras klausības normu. Dzīvē, protams, ne jau saticība vien pavadījusi bērnu — vecāku attiecības, taču folklorā patur ideālo un, kā jau norādīts, nedublē sadzīves ķildas, naidu, nesavaldību.

Saticību atvieglo bagāta garīgā pieredze, rāmums, nesteidzīgs miers, labvēlība. Sis īpašības tiek ņemtas vērā, arī sievu lūkojot. Viram ir savas prasības, bet to vidū — iejūtība un nenocietināta sirds. Satikšanu veicina sirsnīgums, maigums, līdzjutība — visas daudzveidīgas labvēlības izpausmes. Un nemaz nav iespējams bieži vienu no otra nodalīt. Dvēseles bagātība, apzināta un kultūrā apgūta dzīves diplomātija — tā ir tautas saticības ābece, kuru tomēr ne katram pa spēkam apgūt, kā liecina folklorā.

Saticību folklorā arvien pavada gaišuma un siltuma poētiskais tēls, tā simbolizējot dzīvībai raksturīgos nosacījumus. Ne mazāk par pārticību tauta alkst saticības, sevišķi radu attiecībās, un sāpīgi pārdzīvo tās trūkumu. Jo mazāk saticības, jo lielāka ir ilgošanās pēc tās. Un jo lielāks, neslēpts prieks par pašu rastiēm tuvības un sirsnības mirkliem:

Es savai māsiņai
Taisu liepu dzirnavīnas,
Lai negrauzā baltas rokas,
Lai nedila gredzentiņi.

Saticība ir dzīvības drošības un tās ilgstamības nosacījums.

TAUTASDZIESMAS

Kam, saulīte, spoži leci,
Kam tu spoži netecēji?
Kam, brālīti, sievu ņēmi,
Kad tu labi nedzivoji?

Dzīvo labi, man' māsiņa,
Ar visiem kaimiņiem,
Tautiet's gāja pie kaimiņa
Vaicāt tavu padomiņu.

Mīļi, labi es dzīvoju
Ar visiem ļautiņiem;
Ja tie manis neredzēja,
Lai tie manis pieminēja.

Baltu klāju paladziņu,
Meln' atradu gulēdama;
Mīļu ņēmu tautu dēlu,
Barg' atradu dzīvodama.

Bijām brāļi saauguši,
Tāpēc gudri dzīvojām.
Lai stāv mūsu tēvu zeme,
Mūs mūžam nedalīta.

Ej, purvā, tautu meita,
Ne manos bāliņos;
Šķir purvā baltus bērzus,
Nešķir manus bāleliņus.

Ko, gulbiši, dūdojiet?
Gana dziļš ezeriņš;
Ko, bāliņi, baratiet?
Gana liela tēvu zeme.

Smilga auga Daugavā,
Zelta rasa galiņā.
Kas vakar bārāties,
Eita mutes mazgāties.

Ar visiem saderēju,
Ar visiem laba biju;
Ar to vien nesaderu,
Kas pacēla valodiņu.

Ko, bāliņi, baraties
Ap to vienu ozoliņu?
I šodien lietišš lija,
Auga citi ozoliņi.

Būšu laba, jaunā mārša,
Iesim abas vienu vietu;
Ja būs' nikna, ja būs' barga,
Iesi viena raudādama.

Vēl' man labu, es tev arī,
Tad būs mīļa dzīvošan'
Ko mēs abi dabūsim,
Kad mēs ļaunu vēlēsim?

Es savos bāliņos
Ilgi dusmu neturēju:
Vienu vārdu ļaunu teicu,
Otru labu atbildēju.

Ai, kaimiņu zeltenītes,
Mūs' mīlīgu dzīvošanu!
Viena pate roze zied,
Visas vija vainadziņus.

Mēs māsiņas nebijāmi,
Mums dziedāt savedās:
Vai tādēļ savedās,
Ka mēs mīļi dzīvojam.

Tā dzīvot meitiņām
Kā baltām(i) aitiņām:
Ne nīsties, ne bārties,
Ne tām celt ienaidiņa.

Lai ceļ naidu, kas ceļ naidu,
Meitas, naidu neceliet.
Kur meitiņas naidu cēla,
Tur zemīte liktin lika.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Esi draugs, bet ne uzreiz.

Labs draugs ir reta laime pasaulē.

Draugus macās pazīt nelaime, ienaidniekus laimē.

Laime nost, draugs vēja.

Kur laime, tur draugi.

Jo lielāka nelaime, jo mazāk draugu.

Nelaimē draugu grūti atrast.

Pie pilnas bļodas draugu daudz.

Labs draugs reta manta pasaulē.

Īsts draugs neatstāj draugu nelaime.

Dievs, pasargi mani no drauga; no ienaidnieka pats at-sargāšos.

Viens ienaidnieks ir par daudz, simts draugu par maz.

Labāk simts draugu nekā viens ienaidnieks.

Jo vairāk ienaidnieku, jo vairāk goda.

Kam draugi, tas bagāts.

Nepateicība ir pasaules alga.

Svešas mātes vārds vairāk sāp nekā savas mātes kūliens.

Viņi tik lieli radi kā zostēviņš ar vilku.

Akmens pie akmeņa piesitas, ne vēl cilvēki.

TICEJUMI

Ja apavs atraisās, tad viņa valkātāju kāds apruna, lamā.

Ja kāds otru aprunā, tad vajag runatajam, projām ejot, pieskarties, lai tas pats aiznestu savu ļaunumu.

Kad kāds otru aprunā, tad mēlē metas čulgas.

Ja pie bitēm sak stridēties, tad viņas izput.

Bišu darzā nedrīkst bārties.

Ja kāds ir uzsācis kādu darbu darīt, tad otram nevajag pabeigt, jo tad jāstrīdas.

Ja sapnī dzied, tad būs bāršanās.

Kad citus atstāj pie galda ēdot un pats aiziet, tad neizbēgams strīds, lai ietu kur iedams.

Andrejs Eglītis

SAVEJOS ĻAUDIS

Kas mani aizvedīs postā,
Tas nebūs ienaidnieks;
Gan pašu brālis tālākais
Visdziļāk brūci trieks.

Zinu, kas mani pazemos,
To nesauks — svešinieks;
No kopu dzimtas tuvākais
Viszemāk galvu lieks.

Un maldīgi dvēsele ienaidu rauga —
No mīlestības Jūdass aug, no tuva drauga.

Kārlis Skalbe

DRAUGIEM

Sirds bagātība dāvājoša
Jums, draugi, mūžam neizsikst,
Kā saule laipna, starojoša,
Kaut daža puķe ceļā nīkst.

Es nezinu, kas vakar bija,
Es nezinu, kas rītu būs.
Tik ausīs šalc kā melodija:
Sirds bagātība nesarūs!

Janis Akuraters

DRAUGAM

Draugs, viegli lai soļi Tev
Caur pūli iet,
Zini: mums pāri
Dzeja un zvaigznāji zied.

Elina Zālīte

KAUT...

Draugs, nedzen mani projām, kad tev klājas grūti,
Ir tiesa, es tev nevaru no pleciem noņemt nastu,
Tāpat kā nevaru likt savu sirdi tavās krūtīs.
Es tikai stāstīt varu, kā šķel vilnis krastu
Un, klusi dziedādams, trauc atpakaļ,
Kā dzenis zaļā priedē kal
Un pirmie putnēni no olām šķiļas;
Es varu stāstīt, debesis cik gaiši dziļas,
Cik jocīgi mazs kaķēns saulē rotaļājas
Un kā slīgst pļavas mitrā zilē kājas.
Es varu stāstīt bezgalīgi daudz,
Kā dzīvē skaņas sakopo un krāsas jauc,—
Tu klausīsies, un varbūt doma tava
Uz brīdi atrausies no tevis paša
Un tālē aizlidos kā bezdelīga aša.

Un, kad tā atgriezīsies, redzēsi, ka nava
Vairs sirds tik tukša, dzīve vairs tik skarba
Un ka var atkal drusku prieka rast pie darba,
Draugs, nedzen mani projām, kad tev klājas grūti,
Kaut savu sirdi nevaru likt tavās krūtīs.

Vilis Plūdonis

MAZU BRĪDI, MAZU BRĪDI PIRMS GAISMIŅAS

Mazu brīdi, mazu brīdi pirms gaismiņas,
Kad putni vēl nav modušies
Un kokos dus vēl vēsmiņas,—
Tad zemi apstaigā pats dievs.

Mazu brīdi, mazu brīdi pirms gaismiņas
Viņš iet pa ļaužu būdiņām,
Kur bads un bēdas mitinās,
Kur gala nava ciešanām.

Mazu brīdi, mazu brīdi pirms gaismiņas
Viņš vieglu roku liegi māj
Un nožāvē tās asaras,
Kas bālus, karstus vaigus klāj.

Mazu brīdi, mazu brīdi pirms gaismiņas —
Tad pasaulei tik viegli kļūst:
Pats Dieva miers pār zemi plūst
Mazu brīdi, mazu brīdi pirms gaismiņas.

Leons Briedis

TAVAM MOŽAM

Ojāra Vācieša piemiņai

Ik rītus acis bērzos izmazgāt
jo spodri baltas
un nevienu ļaunu,
nedz rūgtu domu nepielaist sev klāt;
it visu allaž redzēt tikpat jaunu

ka bareniti dziesmā,
kura mūžam
maļ gaismu visas tavas dzīves mūžam.
Ar smaidu dzīvot,
tēva dubļus brist
un nejusties ne brīdi pārestības
vai pamestības varā...
Bet, ja krist
reiz tiešām lemts,—
tad tik dēļ mīlestības
ka barenites dziesmā,
kura mūžam
maļ gaismu arī tavas nāves mūžam.
Vismelnākajā liktens stunda spēt
visbaltak izslieties
un laikiem pāri
ar acīm aizdarītām saredzēt
sev dvēselē bezgala pavasari
ka bareniti dziesmā,
kura mūžam
maļ gaismu tavam mužīgajam mūžam.

Lija Būdaka

* * *

Es sev uzsedzu smaidu ka lakatu,
kad krūtis man tukši un auksti.
— Tev vienmēr iet labi!— saka paziņas
un satiekot laipni spiež plaukstu.
— Ja, labi gan, labi bez gala,—
piekritu. Ko tur stāstīt par savām raizēm?
Paldies jau par to, ka darbu, ka maizi
gads gadā ar mani dalāt...
Es uzsedzu smaidu kā lakatu,
un tad patiešām kļūst siltāk.
Un tad vairs tik smagas nav debesis,
kad eju mājup pār Daugavas tiltu,
kad vēl vienai pelēkai, lietainai dienai,
kad vēl vienam vēsam rudenim,
kad vēl vienam svešam cilvēkam
pa slapjo ielu pretī es brienu.

* * *

Basām kājām
saule pa zemi staiga
un nenodara pāri
mallēpenes vaigam.

Basām kājām
saule pa debesi staigā,
pa cīruļdziesmām,
pa kaiju klaigam.

Un, ja cīruļdziesma
paliek saules pēdas,
tās kļūst par ziediem,
tās nekļūst par rētām.

Es zinu -- šī zāle
ir manas mājas,
un tāpēc es pļavā
noauju kājas.

Pa pļavas zaļo
un domīgo seju
basam kajam eju.

Jānis Jaunsudrabiņš

FRAGMENTS NO GRĀMATAS «ZALĀ GRĀMATA»

Brangaļu jaunā saimnieka brālis Juris Klibiķis bija mans draugs. Esmu mūžā izlasījis daudzus un dažādus stastus, kuros attelota draudzība, bet nevienā neesmu varējis saskatīt Juri un sevi. Arvien tur ir jaucies klat kaut kas pārdabīgs, maisīts ar visādiem sarņiem. Draudzībai bij vajadzīgi apakšā mēsli kā puķei, lai ziedētu. Draudzība izauga no kaut ka — no pašai izdzīgas izturešanās, glābjot kādam dzīvību. Bij tur arī draudzības kopš bērības un draudzības līdz kapam. Draugs draugam palīdzēja trūcumā. Draugs draugam atmaksāja ar draudzību, bet arī bezkaunīgi aizliedzās. Gandrīz pretīgi kļuva lasot, kad draugi sāka viens otram izmekletos vārdos apliecināt savu uzticību. Vai kad divi jasmīgi jaunekļi viens otru uzmudināja: būsim draugi! Apkampšanās, pat skupstišanās. Tiri nelabi paliek.

Viss minētais mums bija svešs.

Draugs man bija pašas draudzības labad. Viss, kas saistījās ar kādu izdarību, bija vienkārša padeva, par ko pat paldies nebij jāsaka. Varbūt mīlestība daudz prasīja un veļas daudz davat; draudzība iztika ar sevi vien. Pirmo kā patiesību man apliecināja Minna, otro mes gaiši redzējam abi ar Juri pie sevis. Likās, ka draudzības dzirksts, kas bija uzšķilusies skolā, gruzdeja nemitīgi viņa un mani. Sirdi? Smadzenēs? Acis? Kas to vareja pateikt?

Bija nepasakāmi skaisti just ilgas draugu redzēt, dzirdēt viņa balsi, uztvert viņa skatu. Kā savādi sāka sirds sist, kad pa lielu gabalu ieraudzīju viņu nākam, un ilgi vajadzēja noskatīties pakal, kad viņš gāja projam. Gandriz ik svētdienas Juris mani apciemoja ganos. Kad viņš nāca pacilādamies, ar to savu garo augumu it kā vēl augstāk bīdīdams, es jau redzēju viņu smaidām, tiklīdz varēju izšķirt sejas pantus. Un man tad arī bija jāsmaida. Bet kas zina,— varbūt viņam bij labākas acis, viņš redzēja pirmais mani smaidām un tikai atbildēja.

Mēs sadevām rokas. Tad, atspiedušies pie ganību sētas, pārrunājām visikdienišķākās lietas. Es vaicāju, ko viņi tagad strādā, vai domā sākt jau sienu plaut. Viņš man — cik tālu mūsmājās ar darbiem.

Jurim bija uznākusi griba spēlēt, un viņš bij nopircis nelielas umžiņas. Tās viņš dažreiz paņēma līdz, un tad mums nemaz nebij jārunā. Viņš spēlēja, un es klausījos. Tad viņš padeva spēles man un spēlēja es.— — —

«Gribi? Vari paturēt līdz citai svētdienai,» Juris atvadīdamies man piedāvāja savas spēles. Viņam nebija žēl.

Augusts Saulietis

FRAGMENTS NO STĀSTA «AIZ SNIEGA UN TUMSAS»

Ienāca meitenīte, gluži balta nosnigusi, un nedroši padeva labvakaru.

«Tak Priednieku Anna... Dieviņ tētīt!»

«Gribejas redzēt Lizīti... Ko viņa dara?»

«Tādā sliktā laikā, bērniņ!... »

Viņa noņēma viešņai apsnigušo lakatu.

Slimniece bija atkal atmodusies un, sēdus pacēlusies, platām acīm skatījās uz ienākušo, it kā tās nepazītu. Tad piepeši viņas seja noskaidrojās, un viņa klusi iesaucās:

«Ann!...»

Anna steidzās pie slimās. Bet kāda pavisam savāda bija palikusi Lizīte! Izdilusi — kauli un āda... Seja pastiepusies garāka un izskatās bāli pelēka kā drēbe. Bet acis tādas lielas... Tagad viņas staroja tāds savāds mirzums.

Meitenes nomutējās. Anna nolika mazas draudzenes klepi savu nesamo: tur bija kukulītis baltasmaizes un pāris baltu zeķu ar zilām stripiņām.

«Šito tev, Lizīt, uz Ziemassvētkiem... man cita nebija... man cita nebija...» meitene čukstēja kā nokaunējusies.

Apveltītā no jauna sniedza viešņai pretī plānās, saspregājušas lupiņas. Bet tad viņa nespēcīgi atlaidās guļu vietā atpakaļ.

«Viņai jau nava spēka, meit,» māte paskaidroja. «Jau piekto nedēļu guļ kā koka gabaliņš. Domājām jau, ka pagājušā naktī Dievs pieņems — tā mocījās. Bet vēl nebija tas brīdis... Kājiņas gan jau metās tīri saltas... Bet tad atkal palika tāda spirtāka...»

Dāvanas stāvēja gulētājai līdzas uz gultas malas, bet viņa pati platām acīm skatījās uz savu viešņu un turēja tās roku savos vesajos pirkstiņos.

Lizes māte prasīja, vai no Priedniekiem arī braukuši uz baznīcu.

Jā, aizbraukuši ij krusttēvs, ij krustmāte, ij citi ar...

«Vai tad, meitiņ, viņi ar zina, ka tu atnāci šurp?»

Anna nodura acis, cieta klusu un nosarka, kā pie nedarba pieķerta.

«Ko tad vecāmāte? Vai arī uz baznīcu aizbrauca?»

«Nē, viņa mājā... Apgūlās...»

«Tad viņa ar, meit, nezina, ka tu te?»

Anna vēl dziļāki nolieca galvu.

«Vai, bērniņ, ka tad labi vien būtu... ka tik tevis nebārtu, ka esi bez ziņas nākuse un ko nesuse.»

Slimniece klausījās sarunā, un priecīgais smails viņas nāviņi izvārgušajā sejā dzisa.

«Ka tik krustmāte nebārtos, ka tu... tās zeķītes esi nesuse. Vajadzēja, bērniņ, paprasīt...»

Slimniece pavilkla Annu tuvāk un sāka klusi ko čukstēt. Anna noliecās pie viņas.

«Zeķu tad es nevarēšu ņemt... viņa tevi bārs... Vej, kā vasarā viņa bija tāda dusmīga, kad uz tevi aizgāju...»

Anna strauji pasita galvu uz augšu.

«Nē, nebars vis, viņa nevar bārt! To dziju man iedeva vecāmāte, un es pate noadiju. Man ir vēl priekš otrām mājā... Vecāmāte nebārsies — viņa ir laba... Paturi vien... Man tikai žēl, ka es... viņai nezinot izgāju... »

Slimniece apmierinājās. Bet viņa bija ļoti nogurusi, un acis tai vērās cieti. — — —

Anna pacēlās, noskūpstīja slimnieces mutīti un taisījās iet, jo sirds viņai nesās uz māju.

Līzes māte uzsedza viešņai lakatu un bažījās, kā gan tā pāriešot mājā. Nebija labi arī pašai Annai, kad iedomājās grūto gājienu. Bet viņa spīrgti un pārliecinoši teica, ka neesot ko bēdat: ceļu jau viņa zinot, un brišana neesot nemaz tik grūta...

Iziedama tā vēlreiz paskatījās uz gulētāju, kura, likās, bija iesnaudusies.

Ilze Indrane

DIVI CUKURGRAUDI

Kad manu māju no šīs piekalnes noskalos ūdensplūdi... kad tā nodegs un izplēnēs pelnos... kad to izārdīs pērķona negaiss, tad gruvešos jūs atradīsiet kādu cirvi, kādu lāpstu, varbūt bērnu vannīti un noteikti vienu cukurgraudu. Necentieties to noberzt un notīrīt baltu. Tas nebija balts jau toreiz, kad guleja uz melnas plaukstas, tikko no melnu bikšu kabatas izvilkts.

— Ņemiet, varbūt paliks labāk,— man teica melns puisis, ar platajiem pleciem atspiedies autobusa griestos, un mulsums kā putns drebēja vēja aprautajās lūpas. Puisis laikam bija ievērojis, kā es pie slimnīcas iespraucos pārpildītajā autobusā. Nē, iekāpt es nevarēju: labi, ka drūzma mani ievilka, iegrūda, iemīcīja. Drūzma mani turēja kājās un neļāva nokrist. Sēdēja vienīgi invalīdi un bērni ar vecmāmiņām. Autobuss — arī kara invalīds — grabēdams griezās riņķī — kalnā, lejā, likumā, laiku pa laikam izpūzdams melnu benzīna tvanu. Tais brižos es lūdzos:

— Apturiet, nevaru vairāk...

Tak autobuss svaidījās vēl negantāk, it kā bēgdams no sagrautā ciemata. Apturiet! Vai nu man nebija vairs balss un tāpēc neviens mani nedzirdēja, vai arī ļaudis bija nodomājuši

mani glābt, jo... kājās stāvot, vēl neviens nav nomiris, bet grāvi guļot gan.

— Apturiet... — es lūdzos un ar mokām un pretigumu mēģināju ieelpot putekļu un benzina saindēto gaisu. Tai brīdī man pie lūpām pacēlās melna plauksta ar diviem cukurgraudiem. Cukurs garšoja pēc mašīn[il]as, zobos man šņirkstēdami sadrupa zemes graudiņi. Bet tai brīdī arī zem kājām es sajutu zemi — drebošu autobusa grīdu, neatrautu no zemes, uz kuras dzīvs cilvēks var kājās nostāvēt. Atgriežas samaņa, speks atvert acis un paskatīties, kā aiz loga skrien zaļas apšu galotnes, nevis nedzīva, bumbu šaardīta pilseta. Pacēlu galvu un ieraudzīju cilvēku — milzi, kurš ar pleciem balstīja autobusa griestus, lai tie neieliektos. Viņa raupjā, stūrainā seja no mana skatiņa vēl vairāk savaibstījās kautrā mulsumā. Viņš laikam ilgu mūžu bija glabājis kabatā cukurgraudus un meklējis sevi drosmi tos kādam atdot.

Kad plūdi noskalos no piekalnes manu māju, tad gruvešos jūs noteikti atradīsiet vienu no tiem diviem cukurgraudiem, kuru es toreiz neapedu. Kad udensplūdi noskalos šo pasauli, tad viss sāksies no jauna ar tev pretī pasniegtu cilvēka plaukstu, uz kuras guļ sirds.

Viks

ES GRIBU AR TEVI DRAUDZĒTIES!

Aiz sienas atkal bija dzirdama balss. Balss dziedāja. Ņipra un neatlaidīgā balss dziedāja! Zvirbulēns izlīda no mitekliša ejas un uzlaidās uz palodzes. Istabā dega spuldze, uz grīdas sēdēja Cilvēka Bērns, blakus tam atradās Nedzīvais putnēns, un Cilvēka Bērns skatījās spuldzē un dziedāja.

Arī Zvirbulēns vērās spuldzē, taču nesaskatīja tajā nekā speciāla. Vismaz vajadzību dziedāt Zvirbulēns tādēļ neizjuta. Vienkārši bija patikami klausīties Cilvēka Bērnu dziedam. Un Zvirbulēns klausījās, klausījās, klausījās, kamēr ieraudzīja — — —

— — — uz ziedoša ievas zara sēdēja Zaļā Vārna un kaut ko nedzirdami stāstīja, lejā burbulēja upīte, lejā pie uguns-kura tupēja Ūdensstrazds un Zirneklis, viņi par kaut ko sačukstējās savā starpā, bet netalu uz niedres zieda uzlaidās Ha-Spāre, un tūlīt sakustējās udens līmenis — tur apmeta loku Zaļais Līdacēns. Tikai nekur neredzēja Sarežģīto Zvirbu-

lenu. Sarežģītais Zvirbulēns nekur neredzēja pats sevi. Viņš ļoti uzbudinājās un... tikko nenovēlās no palodzes.

Tieši pretī viņā vērās zilu un apaļu acu pāris — tik apaļu, kādu Zvirbulēns savā mūžā vēl nebija redzējis. Un tik tuvu!

Cilvēka Bērns skatījās Zvirbulēnā, un Zvirbulēns skatījās Cilvēka Bērņā, un starp viņiem bija stikls — pieskārienu liedzoša caurredzamība.

Tad Cilvēka Bērns ierunājās:

— Es gribu ar tevi draudzēties!

Zvirbulēns pasmaidīja, bet Cilvēka Bērns smaidu nepamanīja.

— Es arī gribu ar tevi draudzēties! — sacīja Zvirbulēns, taču Cilvēka Bērns nesaprata nevienu vārdu.

— Dzirdi, Zvirbulēn, es gribu ar tevi draudzēties! — runāja Cilvēka Bērns, un Zvirbulēns atskārta, ka Cilvēka Bērns nav sapratis viņa sacīto.

— Es arī gribu ar tevi draudzēties! — vēlreiz sacīja Zvirbulēns, kaut gan apzinājās, ka sacīt ir veltīgi. Nevar draudzēties, ja viens otru nesaprot.

— Tu arī gribi ar mani draudzēties, jā? — tad sacīja Cilvēka Bērns, un Zvirbulēns nobrinījās, kā Cilvēka Bērns uzminējis, ko viņš teicis.

Zvirbulēns pamāja.

— Zini ko? — sacīja Cilvēka Bērns. — Es izdomāju! Ielido pie manis, jā? Ielido pie manis istabā!

— Bet kur atrodas Cilvēks? — vaicāja Zvirbulēns. — Vai pie tevis gadījumā nav Cilvēks?

Cilvēka Bērns apmulsa.

— Tu baidies? — viņš vaicāja. — Nebaidies! Te neviena nav. Es esmu viens pats. Nebaidies! Pagaidi, es atvēršu logu! Labi?

Un tad Zvirbulēns satraukts kādu brīdi stāvēja uz atvērta loga palodzes. Tikai pārlicinājies, ka istabā bez Cilvēka Bērna tiešām neviena cita nav, viņš nolaidās uz grīdas.

Cik te viss bija nedzīvs! Itin viss, no kā istaba sastāvēja, bija nedzīvs. Zvirbulēnam kļuva pavisam neomulīgi, un viņš aizspurdza atpakaļ uz palodzes.

— Tu baidies? — Cilvēka Bērns balsī varēja dzirdēt vilšanās. — No kā tu baidies? Es tev nekā sliktā nedarišu, nebaidies, Zvirbulēn!

— Kāpēc pie tevis viss nedzīvs? — jautāja Zvirbulēns. — Kā tu te vari izturet?

Un viņam ienāca prātā: nav brīnums, ka tad var saslimt — un ne tikai saslimt. Zaudēt saprašānu var. «Varbūt

arī tāpēc Cilvēks vairs nesaprot mūsu valodu,» iedomāja Zvirbulēns, pats nemaz neapzinādamies, ka atminējis vienu no galvenajiem pasaules noslēpumiem.

— Ja tu baidies nākt pie manis, es došos pie tevis,— pēkšņi sacīja Cilvēka Bērns, pieceldamies no grīdas.

Tobrīd kāds atvēra istabas durvis, un caurvējš aizcirta logu. Trokšņa pārbiedēts, Zvirbulēns pacēlās spārnos, un viņš nedzirdēja viņrās un neatlaidīgās balss sarunu ar sapīkušo balsi. Viņš nedzirdēja viņro un neatlaidīgo balsi stāstām par to, ka gandrīz sadraudzējies ar Zvirbulēnu. Gandrīz. Ja tikai viņš, Cilvēka Bērns, saprastu, ko Zvirbulēns viņam saka.

— Kā gan lai iemācos viņa valodu?— gribēja zināt viņrā un neatlaidīgā balss.

— Es neticu, ka to var iemācīties,— atteica sapīkusi balss. Sapīkusi balss netic.

Un ir pavisam bēdīgi, ja viņra un neatlaidīga balss notic sapīkušai balsij.

ATZIŅAS

Ne vienmēr īstu draugu atrast protam,
Ne katrs solis tiek ar prātu svērts,
Rūgts kļūst mums smaids un rūgti vārdi rodas,
Ja tas, ko cienām, nav šis cieņās vērts.

Ā. Elksne

Draudzība prasa sev saprašanu un dod to arī otram; mila neprasa nekā sev un dod otram visu un sevi.

Rainis

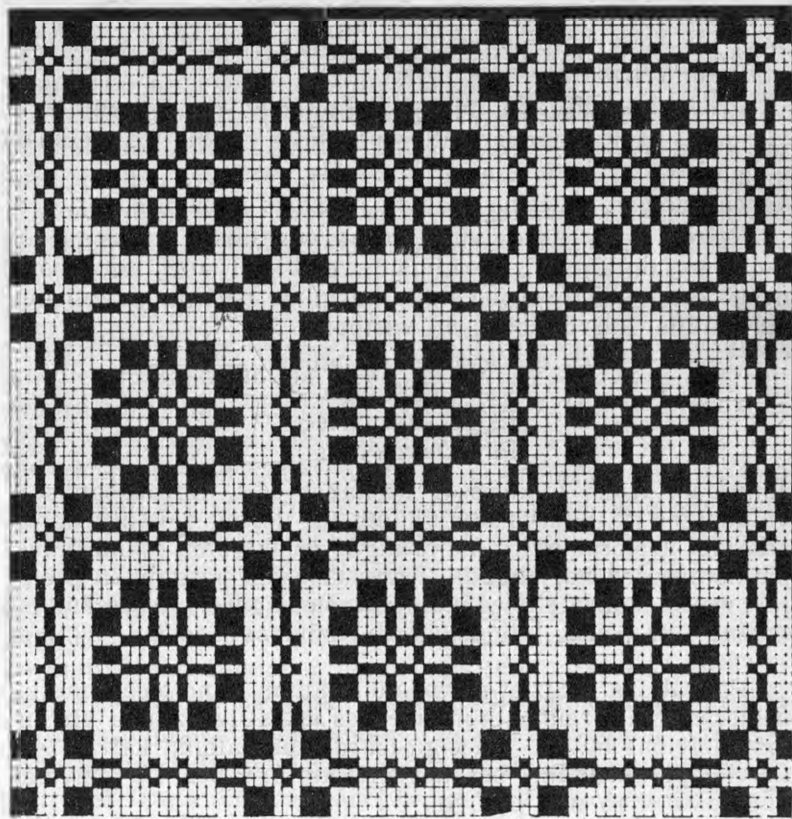
Ista draudzība līdzīga jūrai — lēni sasilst un arī lēni atdziest.

A. Skalbe

... Uz sava tuvākā saucienu
tikai vienreiz tu vari būt mēms —
kad vairs neesi
dzīvs.

O. Vācietis

PRIEKS

Skaidrite Lasmane

PRIEKŠ

Prieks ir pilnīgas dzīves daļa, kas gūstama paļāvībā uz sevi gan skaista pūra darinātprasmē, gan ar vieglām rokām grūtā darbā iegutais, gan svētķu dziesmās un dejās klātnākušais, lai dzīve būtu pilnāsīnīga. Prieks — varības apliecīnājums un veicinātājs.

Priekam ir dažāda intensitāte un nianses. Reizēm tā ir vienkārši liksme, apmierinātība par savu varību, tās pieklusināts emocionāls vērtējums, klusināta saskaņas izjūta, paša darba, rīcības, dziesmu, valodu prasmes nopelnīta.

Reizēm tā ir pargalvība, kuras augstākais vilnis pieder jaunības dullībām, trakulībām, kad vēl nav piedzīvots neveiksmju surums vai valodu barguma sāpīgums, kad tiek pārbaudīts, kas ir spēks un varība:

Vai manu jaunumu,
Vai vieglumiņu,
Es lēkšus pārlēcu
Pār Daugaviņu.

Jauns un traks folklorā ir saskaņas tēls. Iztrakošanās ir vajadzīga, lai līdzsvarotu tikumu un normu saistošo pareizību, lai nepieradinātos pie prātīgas izdevīguma rēķināšanas, pie nomācošās nopietnības. Tautasdziesmu pargalvība pretojas veselā saprāta piedāvātajām pieticīgajām iespējām un laužas uz aru pilnāsīnīgas dzīvības spēku skaļajā saucienā.

Pargalvība neatzīst normas un tikumu rāmo tecējumu, tai nepieciešama straume, kurā mesties iekšā, lai izjustu aizraujošo dzīvības būtību. Pricīga izārdīšanās atbilst katras tautas temperamentam, bet neviena kultūra bez šīs dzīvības augstākā viļņa nav pilnīga.

Prieks atver pasaulei, lai cilvēks redzētu tas skaistumu.

Zied rudziši, san bitītes,
Pats prieciņa nevarēju.

Īgnums, nogurums, nomāktība to slepj un dara nepieejamu. Priekā rastais skaistums ir dzīvi veicinošs spēks.

Prieks sasaista esošo mirkli ar nākamo, labvēlīgi ievadot tajā. Ne nikulība, pagurums, gaušanās, bet pacilātība un griba dzīvot ir produktīvie tautas atzītie garīgie spēki. Prieks ir dabisks un adekvāts skaistuma, veiksmes, pārticības apliecinājums, kas aicina uz dzīves pilnskanību visā tās daudzveidībā. Tauta prot dzīvot ne tikai rupju un sapju cilvēciski dziļā pārdzīvojumā, bet līdzsvarot tos ar prieka mirkļiem. Priecīgs prats (prātiņš) izsaka ne tikai emocionālo stihiju, bet arī apzināto tā kultivēšanu un prieka tradīciju kopšanu. Tad prieks ir reizē arī dzīves gudriba, kuru jāprot gut, lai bagātīnātu dzīvi un vairotu gribu tajā palikt.

Viss — jaunības trakulības, gudra apvešana ap stūri uztur pārspilējumu, lai izsauktu izbrīnu, smieklus, lai padarītu sajūtamu dzīvi. Pārgalvīga varības spēle uzbur brīvības prieka sajūsmu. Ne pie zemes vien cilvēks ir saistīts, ne pie parastuma un ikdienības. Kultūras pārgalvības spēlei ir savas normas un mērķi, lai atraisītu augstaku varības tiecību. Un tas nav mazāk svarīgi par pareizu tikumu ievērošanu. Dzīvei vajag visu, kas tai sien klat, nevis ved no tās projam. Izcelt un izcerties spēkā, atjautībā, riskā, izrauties no ikdienas rāmjiem neparastajā, pat veselajam saprātam šķietami neiespejamajā — te ieslēdzas folkloras spēlveidīgā iedaba, lai viss ietu uz nebedu, reizēm skaļi, pat greizi un nepareizi, bet uz labu. Arī pārgalvība, kas nerēķinās ar normu, ir kultūras spēle, lai atraisītu un attīstītu cilvēka tās potences, kuras atklājas vienīgi dzīvības augstākās saspringtības mirkļos, kuru gaisajā priekā tiek svinēti dzīvības svētki. Pārgalvības rotaļīgais vieglums un estētiskā pievilcība nerada aizdomas par pareizi normatīvā pārkāpumu, jo nopietnais tiek parvērsts joka, humorā, tautas smieklos un tādējādi no ikdienības pārcelts kultūras telplaikā brīvas spēles vieglajā gaisīgumā. Jo cilvēkam vajag izdzīvot visas dzīvības izpausmes, un, ja to pietrūkst zemes ikdienā, kādēļ neaizgūt trūkstošo no kultūras lidojuma, lai atgrieztos uz zemes ar lielāku varības apziņu?

FRAGMENTI NO DARBA «SIRDS MOZAIKA»

Prieks dara cilvēkus labus, bet ne visus, tikai celus raksturus. Egoistiskais priekā kļūst vēl karīgāks un reibumā aizmirst, ka bez viņa pasaulē vēl dzīvo citi cilvēki. Egoisma ekspansija gan biežāk gadās baudā un jautrībā nekā priekā. Jautras izpriecas izklaidē cilvēku šī vārda burtiskajā nozīmē, bet prieks šķisti un atmodina cilvēku, izraisa apslēptus spēkus, modina jaunas iekšējas iespējas. Ka debesu saule atdzīvina ģeogrāfisko ainavu, tā prieks — dvēseles ainavu. Bauda ir savtīga, prieks pašizliedzīgs. Bauda apmierina jutējumus, prieks sirdi. — — —

Vēl daži vārdi, lai skaidrāk atšķirtu prieku no baudas. Dalot baudu, mēs kļūstam nabadzīgāki, dalot prieku — bagātāki. Pieredze māca, ka grūti atrast cilvēku, kas spētu ar mums dalīties priekā, varbūt pat vēl grūtāk nekā tādu, kas līdzī pārdzīvotu mūsu sāpes. Lai līdzī dzīvotu tuvcilvēka sāpēm, dvēselei jābūt bijīgai un līdzcietīgai, lai līdzī dzīvotu priekam — iejūtīgai un brīvai no skaudības. — — —

Prieka putns ir bikls radījums, ne jau katrā dārzā tas vij savu ligzdu. Prieka puķe ir trausls stāds, ne jau katrā dvēseles zemē tā dīgst un zeļ. Attiecībā pret prieku cilvēkus var sadalīt divās grupās — koka sirdis un skanīgās sirdis. Pirmie savos darba veikumos reizēm ļoti krietni, bet nekas viņu dvēseles nespēj ietrīsināt. Skanīgās dvēseles ir kā smalkas smilgas — katru saules staru tās uztver un zuz klusākajā vējā. Bet ir arī cilvēki, kas uzskata zem savas cieņas priecāties, saīgums ir viņu dzīves stils.

Kadai jābūt cilvēka dvēselei, lai tā spētu sevī uzņemt prieku? Kādi ir prieka bagātas dzīves priekšnoteikumi, dzīves, par kuru mēs pēdējā mirklī neteiktu — velti, viss bijis velti!

Skarbajā dzīves skolā, kurā nav klašu iesācējiem un kur tūlīt no katra prasa to grūtāko, esmu izkaldinājusi sešus baušļus.

Pirmkārt — Dvēselei jābūt modrai. Reiz pie katra loga pieklauvē laime, bet, kas kluso klauvējienu nedzird, palaidīs garām savas dzīves lielāko stundu. Dažs labs guļ līdz pusdienai un vakarā želojas, ka nav redzējis saules lēkta un rīta rasas.

Otrkārt — Dvēselei jābūt drosmīgai. Ir grūtāk saņemt prieka putnu nekā ļauties sāpju plūsmai. Sāpes — tās ir mūsu

dzīves reālākā sastāvdaļa, tās mūs pavada arī pret mūsu gribu, bet prieks mums pašiem jāvada. Prieka puķe jādēsti musu dārza vai arī jāstaigā tādi ceļi, lai to uzmeklētu. Parasti tā zied stāvā nogazē, un tikai bezbailīga roka to var noplūkt.

Treškārt — tikai pacietīgam atveras prieka puķe. Kas viņas pumpuru priekšlaicīgi uzplēš, nekad neredzēs tās pilna plaukuma. Dažs labs aiz tumsas aiziet boja stundu pirms saules lēkta, dažs aiz ziemas aukstuma. Bet, ja viņam būtu bijusi pacietība ledainā tukšumā izturēt vēl kadu britiņu, pār viņa galvu būtu atskanējusi debesu ērģelnieka ciruļa dziesma.

Un ceturtais bauslis sakņojas labvēlība pret cilvēkiem, dzīvniekiem un lietām. Iekšēji brīvais, kas pats savā gaismā mīt, pazīst šo kluso starošanu, ko aizdedzinājusi nevis debesu saule, bet paša sirds. Viņam nevajag, lai komēta nokristu pie viņa kājām, viņš priedājas par sulīgu abolu, par drauga smaidu, par saules staru aukstā diena. Mēs pazīstam noskaņas, kad viss izraisa prieku. Tādās dienās visa pasaule mums kā māsa, mīļa un vēlīga, nāk pretī. Bet, ja esam igni un iekairināti, viss «krīt uz nerviem», darbs neveicas, vestule draugam paliek neuzrakstīta, un stundas no dzīvības koka tiek nozāģētas kā ar neasu, sarūsējušu zaģi. Dziļa gudrība apslēpta sirmvecajā dziesmā:

«Visi man labi bija,
Kad es pati laba biju.
Visi mani naidinieki,
Kad es naida cēlējina.»

— — — Esi sava dvēselē neievainojams! — tā skan piektais kalnā kapēja bauslis. Visi iekšķīguma kultūras aizstāvji, sākot ar Aristoteli līdz mūsu dienu dvēseles darzniekam Čarlim Morganam, iekšējo līdzsvarotību uzskatījuši par svarīgāko jēgpilnas dzīves priekšnoteikumu. Morgans runā par «silence of soul» — par dvēseles klusumu, norobežošanas no ikdienas kņadas un gada tirgus trokšņa. — — —

Kam piemīt dvēseles neaizskaramība, tas dus sevi, svētumā, tā zina, ka mums tik daudz pieder, cik mēs paši ar savām rokām varam nopelnīt, paši ar savu garu uzcelt, paši ar savu prātu izgudrot, paši izdāvat un beidzot — paši savā sirdī izturēt. Pazuduši esam, ja gaidām, lai citi mūs celtu, atzītu, saprastu, stiprinātu, aizstāvētu un aplaimotu.

Un tagad par sesto prieka priekšnoteikumu, par savrupību un klusumu. Cilvēks, dzīvojot barā, nevilus aiz pašuzturēšanās dziņas pielāgojas baram. Dvēseles dziļuma dimensija

paseklinas, personīgā iniciatīva apstāst. Ja cilvēks nevar dienu iztukšot no sava kausa, ja tam tā jātukšo ne kopīga katla, viņš dzīvo tikai pusdzīvi, viņa garīga seja arvien vairāk izbal.

Jo vairāk kādam pašam savs stils, savs pasaules uzskats, jo grūtāk viņam uniformēt sevi.— — —

Ja katram kulturālam cilvēkam, lai sevi atrastu, lai nekļūtu pats savs ienaidnieks vai arī pats sava es iznīcinātājs, nepieciešams šādā gadījumā palikt vienam, tad sevišķi skaidri to zina latvietis, kas, kā visi ziemeļnieki, pēc būtības ir savrupnieks un, kādas īpašas psihiskas struktūras dēļ, viensētnieks, sādžas dzīves pretinieks. Dzejnieki ir tautas dveseles īpatnību atminētāji, un mūsu lielākais dzejnieks radījis citās valodās nepārtulkojamo vārdu — vienpatis; latvietis grib būt viens un pats visas lietās un darbos. Šī īpatnība ir viņa individualais skaistums, bet sociālajā dzīvē, kopības darbā — lielākais traucēklis. Ja latvietis nevar dzīvot, strādāt, rīkoties par sevi, ja apstākļi viņu spiež no savrupības atteikties, viņš kļūst ļauns un neciešams, viņš deģenerējas un izvirst.

Zenta Mauriņa

FRAGMENTS NO DARBA «DZĪVESJĒGU MEKLĒJOT»

Pasaulei, kurā priekam nav vietas, jāiet bojā. Ja vajadzīgs talants, lai davātu un izstarotu prieku, tad vēl lielāks, lai prieku izjustu. Ir cilvēki, kas viena saules stara pārdzīvo visu saules gaišumu, un ir tādi, kam rītausmas spožums nenozīmē vairāk kā misiņa ripa.— — — Dzīvot kopā ar kokainu cilvēku ir pārbaudījums un sods.

— — — Kas nogalina tuvcilvēka prieku vai aiznaida, muļķības vai nesmalkjūtības, pieskaitāms ļaunākiem noziedzniekiem.

Ļaudis, kam nepiemīt spēja priecāties, uzskatāmi par sliem. Kas savas sirds durvis un logus noslēdzis sarūgtinājuma atslēgām, pie tā dievišķā prieka gaisma nevar iespīdēt. Patiess prieks dīgst un plaukst tur, kur drosme iedriktēties un atsacīties ir līdzsvarā.— — — Dzīve, kas izstaro prieku, ir jēgpilna.

Konstantins Raudīve

**FRAGMENTS NO DARBA
«DONS KIHOTS UN MŪSDIENU CILVĒKS»**

Prieks ir bagātība, bez kuras nevar iztikt neviena dzīva būtne. Prieka izjūta mūs pilda ar laimi. Laime nav problēma, bet tā ir dzīve. Tā ir saistīta ar katru dzīvi kā mūsu dvēsele saistīta ar miesu. Ja filozofi izgudro abstraktu laimi, tad tā nav laime, bet formulēta, loģizēta abstrakcija. Laime ir tur, kur ir kāda reāla jēga, ko var izjust pozitīvi. Laime izjūtama prieka un mīlas apziņā. Tas ir mūsu apziņas stāvoklis, kurā mēs vēlamies mūžīgi dzīvot. Tās ir mūsu ilgas, kas radījušas paradīzi, kur cilvēks sevi var uzglabāt mūžīgi.— — —

Imants Ziedonis

**FRAGMENTS NO GRĀMATAS
«TU DZĪVOJI DIŽU DARBU»**

Prieks ir vēl viens personības pamatstāvoklis. Ikvienam. Līdzsvara stāvoklis. Bēda ir nelīdzsvars. Bēda ir nestabilitāte. «Priecīgam būt ir sabiedrisks pienākums,» savā laikā Aspazija mācīja Rainim. Bet vispirms tas ir paškopšanas likums. Nekādi vēstures moku mūži nav varējuši ļaudīm atņemt prieka likumu. Prieks ir zāles pret visām vainām. Pati eksistence ir priecīgs notikums — ar lielām jausmām par savas klātbūtnes skaistumu šai brīdī. Dzīve ir varīga, darīga un savos centienos priecīga.

Baltu tautām pastāvēja stingrs paradums — ļauno nedaudzināt un nepieminēt. Tāpēc tautasdziesmas maz, ļoti maz nīkuma, tieši uzrunājošu žēlabu un bēdu sūdzēšanas. Bet prieka vairāk varbūt nekā pašā sadzīvē, iedvesmaskārt vairāk.

Jānis Liepiņš

PRIEKS KĀ TIKUMS

Prieka jēdziens ir plašs, un nebūtu gudri to iežņaupt tikai fizioloģijā vai psiholoģijā vien. Un vārdiem mainās nozīmes, droši vien, tautasdziesmas pēc kartas cauri lasot, atklātos arī kāds senāks slānis, ko ar parastu aci tekstos neatrodam.

Tagad, piemēram, grieķu radītā askēze mainījies tik ievērojami, ka sākotnēji uzsvērtais jēdziens — vingrināšanas tiku-mos — ir gandrīz pavisam pazudis, vismaz parastas sveš-vārdu vārdnīcas vairs neuzrāda šā termina vecākās nozīmes. Ja askēze bijis tikums, kāpēc lai askezei pretējs jēdziens — prieks — tāds nebūtu!

Raudzīsim noskaidrot vispirms prieka valodisko pusi, pēc-cāk tā vietu latvju dainās, tāpat prieka vietu mūsdienu sabied-ribā, kas ir tik nožēlojami atkarīga no sabiedriskas liksmības, tik gauži alkst pēc tās kā senie romieši pēc ēdiena un baudam.

Milenbaha un Endzelīna vārdnīca, šī mūžīgi mužam neiz-smēļamā aka, rāda mums savu priekšteču atspulgu, un mēs varam būt apmierināti, ka viņi ir bijuši bagāti ļaudis, vismaz par vārdu krājumu domājot. Tik vecam ir būtiskam jēdzienam kā prieks, protams, ir jābūt ar ļoti senām saknēm, un valodnieki tās meklē pat indoeiropiešu pirmsdzimtenes laikos. Lai nu būtu, kā bijis, mums ir savs īsteni baltisks vārds, ar citiem nesajaucams, no citiem neaizgūts, un ar to vien ir gana, lai justu priecīgu prātu, kads nepieciešams tagad, kad dzird visnejēdzīgāko žargonu apkārt, visnožēlojamako krievu un angļu mistru, kas draud aprīt mūsu valodas mirdzošākās perles.

Un reizē klājas padomāt arī par tikuma vārdu — kādus dziļus valodas slāņus tas glabā, ja jau pat grieķiem vārda tveršanās citkārtējā askēzē ir mainījies, līdzī pārtopot grieķu filozofijai un cilvēku domāšanai.

Dainas, šis mūsu tautas ētiskais un estētiskais satvars, neuzradis nekā tāda, kas spētu aizskart mūs, vienu vai otru jēdzienu akcentējot, arī nerātnās dainas lasot. Prieks kā garīgs pacēlums, ne kā miesas diktats, kad vajag atslodzes, jā, prieks viscaur mūsu tautasdziesmās atklājas kāpinājumā un estētiskā spriegumā, apbrīnā par Dieva pasaules gudru iekārtojumu un par Dieva žēlastību latviešiem atvēlēt tik daiļu zemes malu, kāda ir Latvija (kādas, protams, tais laikos nemaz nebija, jo Latvijas vārds sāk figurēt tikai ap pagājušā gadsimta vidu, kad tikai vēl rodas domas par tautas gara mantu savākšanu un kad ir apzināta vēl tikai neliela daļa, — biežāk sveštautiešu nekā pašu nopelns). Prieks, ko daudzas tautas bieži saista ar nelabā, varētu arī sacīt, ar velna aktivitāti, latviešiem vienmēr ir Dieva atvēlēta jutoņa. Gēte, savā «Faustā» ģermāņu tautām raksturīgus ticējumus ietilpi-nādams, ļoti daudz priecīga prāta brīžu atvasina no Mefisto-feļa ricības un viņa klātienē galvenā varoņa dzīves ceļos. Latvietim ir pavisam cita dzīves izjūta, un neba nu viņš tāpēc

būs tik šaurredzīgs, ka neprātis novērtēt šo vācu nācijas
geniālāko darbu, kas Gēti neapšaubāmi padara par pasaules
dižgaru uz laiku laikiem. Tikko pieminēts Gēte, mūsu tautas
ievērojamākā dzejnieka Raiņa paveikums uzreiz nostājas
mūsu acu priekšā gan ar viņa (jebšu Aspazijas inspirēta)
«Fausta» izcili labu atdzejojumu, gan ar paša darbiem, kuros
tautas gars atklājas tā visraksturīgākajā izteiksmē. Un reizē
faustiskākais, reizē tautas gara mantās bazētais lugas «Spē-
lēju, dancoju» motīvs («Spēlēju, dancoju visu savu mužu»)
mums ieskanas ausis kā garīga tonusa, ka neapduļķota prieka
nosacītājs.

Priecīga dzīvošana — šis jedziens dainās absolūti nefigurē
tā musdienīgā lietojumā, kad jauns cilvēks priecīgs spēj būt,
tikai baudīdams vai kādus ķīmiskus budinātājus lietodams.
Priecīga dzīvošana ir labi aizvadītas dienas sinonīms, strādā-
šanas liecība, jo kas nu tā butu par priecīgu dienu, laiskumā
un ļumēšana pavadīta.

Kundziņš guļ spilvenos,
Ir tad saka: vai, vai, vai.
Es uz sava cieta sola:
Tralalā, tralalā!

Zemnieku dzīve, latviešu tautasdziesmu galvenā noteicēja,
prasīja mundru prātu un luknu ķermeni, ar tieksmēm pēc
Nirvānas, kas tik būtiski raksturo austrumu cilvēku. Latvietim
nav grūti ko panākt pat auglīgā Zemgalē, par liesu Vidzemi
un Latgali nemaz nerunājot. Tāpēc viņam pati dzīve diktē
priecīga prāta nepieciešamību kā strādāšanas vieglinātāju.
Un ne tikai tieša locīšanās tīrumā vai kūtī, visa diena ir
aizvadāma tā, lai vakarā būtu nokūsis tiktāl, ka vairs neva-
rētu padziedāt, un nokusuma labākais atvairītājs ir mundrs
prāts, priecīga lūkošanas uz dzīves paradībām, cilvēku attiek-
smēm. Īgnums nav latvietim raksturīgs dvēseles stāvoklis,
vismaz tais laikos ne, kad tapa klasiskas tautas dziesmas.

Aiju, manu bāleliņu,
Salāpītu kažociņu!
Ej, bēduli, sila malu,
Lai ļautiņi neredzēja.

Īgnums mazina ne tikai darba prieku, bet pamazina arī
grodu skaitu vārpā, ābolu daudzumu ābelē, piena baltumu
slauktuvē. Īdzējam nekas nevedas, un meita lūdzas, lai māte

nedod viņu idzējam, ar ko mūžs kopa paiet, ne bērnu svētības, ne lauka auglības nedodams.

Priecīgu prātu iemanto tas, kas uz dzīves parādībām raugās kā uz Dieva prāta gudru likumu, uz Laimas svētību, pat ja dažūdien nav šķietami nekādas svētības, nekas neveicas un vakarā nav lāga, kur acis pamieļot, paveikuma skaistumā raugoties. Senā latvieša tuvība dabai un darba vērtēšana ne tik daudz tā pekuniārāajā izpratnē, cik saprotot ar to dievu noliktas kārtības ievērošanu, kopšanu šā vārda plašākā nozīmē,— tie ir galvenie faktori, kas dainu sacerētājam nosacīja priecīgu raudzīšanos uz itin visām parādībām tuvumā un neviedējamā tālumā. Kopšana latīņiem ir saistīta ar vēlāko kultūras jēdzienu, un tādējādi mēs varam sacīt, ka priecīga strādāšana nodrošina mūsu vietu kultūras tautu vidū.

Gan četrdesmit gadu koptas prieka devalvācijas tradīcijas mums pašreiz liek ar lielām bažām vērties uz savas tautas, īpaši jaunatnes nākotni. Pēckara gados sāka un gadu desmitiem nelietīgi ekspluatēta izlikšanās, prieka tēlošana, liksmības rādīšana fotokorespondentu vai avīzes līdzstrādnieku un rakstnieku vajadzībām ir sašķobījusi cilvēka dabisku izturēšanos un reizē ar to arī satricinājusi mūsu savulaik nopelnītu vietu Eiropas kultūrā, kurā mēs tagad ar savu patosu, svešinieku uzspiestu ārišķību, jautra prāta rādīšanu tādos brīžos, kad klātos raudāt vai vismaz izturēties nopietni, vairs lāgā neiederamies, jā, šī indeve ir mūs ne tik vien attālinājusi no tautasdziesmām un no to saprašanas, bet attālinājusi mūs arī no kultūras tautām. Un pirmais solis uz atgriešanos kultūras tautu vidū ir dabiskas pozas ieņemšana, dabiska runāšana, netēloti smalka ēšana un cilvēciska strādāšana, nevis tiekšanās uz jauniem sasniegumiem, runu sacīšana, uztura uzņemšana un ražošana. Tikko mēs būsim spējīgi atkal dabiski rīkoties, kā pasaules tautu vairums dara, mēs atkal būsim tai vidē, kāda nodrošināja klasisko tautasdziesmu rašanos, citādi mēs aizvien esam tai nepieskaitāmības jutoņā, no kuras izrietēja tā saucamo padomju tautasdziesmu rašanās, šis visnožēlojamākais mūsu tautas apkaunošanas lukožums, uzspiežot nācijai dažu varmācīgu, no Krievijas sanākušū vai šepat radušos bezgaumju vēles kā tautas mentalitātes izpauzumu.

Sešdesmito un it sevišķi septiņdesmito gadu pompozīe tautas svētku inscenejumi, kad cilvēki nerunāja vairs ar muti, bet ar rupu, kad matu piņu vietā bija makslīgas bizes, kad visi ar Nīcas vainagiem raudzīja radīt ilūziju, ka mūsu meitas ir jau sasniegušas padomju karalietu statusu, šī māžošanās,

varētu sacīt, valstiskos apmēros ir ievērojami ruinejusi mūsu veselīgu domāšanu un senu tradīciju nosacītu rīkošanos. Nav mums drošākas viedu padomu grāmatas par Latvju dai-
nām — kā tagad atkal meklēt ceļu atpakaļ uz tādu valsti, ko
var saukt par tiesisku, bet varētu saukt arī par prēcīgas
dzīvošanas zemi, kada ir katra vieta, ja tur dabiski darbīga
diena mijas ar miegam, nevis uzdzīvei domātu nakti.

Pasaule brīnējās, ieraudzīdama tā dēvējamo padomju cil-
vēku mūžīgi apkrāvušos ar valstiskam idejām un īgnumu.
Tagad, kad vismaz vārdos iespējams paust arī diezgan patie-
sības un cilvēks no tādas iespējas vien ir atguvis prasmi
pasmaidīt, daudzie iebraucēji pārsteigti vēro, ka ļaudis atkal
sākuši izskatīties prēcīgi. Darba un prieka imitācija ir sagra-
vusi visstingrākos tikumus, un, jaunai valstij topot, mums
tikpat lielā mērā kā par politiskiem jautajumiem ir jādoma
par morāli: kā atgūt zaudētos tikumus?

Likumsakarīga šādu lūzuma brīžu garīga izpaušanās ir
senu dievestību godā celšana, un nevar vien pārvērtēt kera-
miķa Eduarda Detlava pūles no jauna radīt latviskas reliģijas
jeb dievturības pamatus, ja arī pats nams vel nebūtu uzce-
ļams. Īstenībā šis process bija jau sācies, gatavojoties Kriš-
jāna Barona 150 gadu jubilejai, tikai tad nebija vel iespēju
tautasdziesmu dziļāko tilpņu — ticējumu un parašu — visap-
tverošai manifestācijai par teatralu uzvedumu augstākā,
proti, reliģiskā formā.

Prieks ir visas latviskas dievestības pamatos, bet tas nav
tāds, kādu pauž ķipariskas lēkāšanas piekritēju jautrība tau-
tas deju ansambļu uzvedumos. Prieks vispirms ir nacionāla
pašapziņa, no kā izriet prēcīgs prāts arī drūmā dienā un
bēdās, tā ir apziņa par savas tautas lielajām, bagātajām
garīgajām vērtībām, kuras mantinieki esam un kuru nodo-
šana nākamajām audzēm ir mūsu pienākums, ko īgņa nevar
īstenot.

Demonstratīvais, nepiepildītais tautiskums, diemžē runā-
šana par mākslas izpaušmju sociālistisko saturu un nacionālo
formu kopš Staļina laikiem gluži nemainīgā vājprātība liela
mērā ir sagraāvis cilvēka iespēju sevi izteikt tēvtēvu dotās
skaņās un krāsās, jo ikreiz jābīstas, vai netopi par ideoloģiska
puskoka lēcija atdarinātāju vai vismaz nerrīgu klausnieku.

Izcila nozīme visdažādākajā lūkojumā — makslineciski,
nacionālas pašapziņas stiprināšanā, audzinoši, saliedējoši —
ir tiem folkloras ansambļiem, kas sāka savu svētīgu darbu,
kad apkārt bija tikai valdības akceptēti parādes kolektīvi, kas
ar riebigu, reizēm gluži nepaciešamu patosu raudzīja paust

padomju cilvēka neizteicamu prieku un nesatricināmu laimības sajūtu; folkloras ansambļi nāca kā glābēji un reizē arditāji, tie uzreiz atklāja tautas mākslas saknes un tautas mākslas dziļo ietekmīgumu. «Skandinieki», «Iļģi», drusciņ vēlāk «Grodi» pakāpeniski parādīja, kur meklējama nogrimusi Burtņieku pils, un vēlāk, šo ansambļu ierosināti, no vienulaik teatralizētas, drusciņ estradizētas uzstāšanās atiecās jau sen pazīstamie Nicas, Bārtas, Rikavas, Alsungas folkloras ansambļi (vai ka nu kurais sevi dēvē). Šis ir ārkārtas nozīmīguma brīdis mūsu tautas vēsturē — apmēram tāds pats kā Pirmie vispārējie dziesmu svētki, kā Jāzepa Vītola «Gaismas pils» rašanās — šajos brīžos tauta ir uztaustījusi savus spēka, savus prieka avotus un aizšķērsojusi ceļu svešnieku ideoloģiskai varmācībai un svešnieku inspirētai pašmāju ceremonijmeistaru tieksmei ķēmoties. Istena tautas dziedāšana, dejošana, skandēšana un muzicēšana arvien prieku pauž ieturīgi, ka apzinoties nāves tuvību dzimšanai, vakara neizbēgamību pēc garas dienas, cita cilvēka iespējamu bēdīgumu tai laikā, kad tev ir neremināmi liksms prāts. Nevis kāju mešana pa gaisu, zobu rādišana un tiša joku taisīšana, bet mēra sajūta it visās makslinieciskās izpausmēs, lūk, kas raksturo mūsu tautas mākslu. Tas pats attiecas arī uz krāsām, kuru priecīgums parādās apvaldītībā, un butu pavisam drausmīgi, ja senais latvietis būtu klausījies tādiem bezapdoma apikātiem, kādi tagad saradušies mākslas kritikā un kas atklāti mudina uz brutalitāti, saskatīdami tajā latvieša iespēju mākslinieciski sevi izteikt. Starp trimdas latviešu mākslas teorētiķiem ir liels skaits tādu, kas mūsu mākslinieku bezkriatisku padošanos estrādes, avangarda telotājas mākslas un destruktīvā teātra vilinajumam uzskata par visbīstamākiem nacionāliem draudiem.

Kad Latvijā divdesmitajos un trīsdesmitajos gados bija gana vācu valodas pratēju, Bēthovena Devīto simfoniju parasti atskaņoja, Šillera «Odu priekam» dziedot latviski, tādējādi ikreiz klausītājam uzsverot komponista vēlēšanos ar savu darbu paust pasaulei prāta un dvēseles attieksmi pret prieku, šo katram cilvēkam tik nozīmīgo jēdzienu. Tagad, kad Latvijā vācu valodas pratēju ir maz, kori parasti Devītās simfonijas tekstu dzied oriģināla, jādodomā taču, nelūkodami tiši norobežoties no konkrēta attieksmes pauduma abstrakcijā. Tomēr Šillera vārdu neklātieņi muzikā (ta ir, kad sacīto, proti, dziedāto nesaprot) ievērojami sašaurina Bēthovena darba ietekmi. Bez īpašas vajadzības Bēthovens nebūs visiekļāvis kori Devītajā, ja astoņas simfonijas viņš pratis sace-

rēt, cilvēka balsi neekspluatējot. Latviešu gara dzīve ar Šilleru ir cieši saistīta, viņa «Laupītājus» pārtulkoja un izrādīja jau 19. gadsimta sākumā, un to veica nevis ka tradicionāli pierasts — vācu mācītāji, bet muižas kalpotājs Jānis Peitāns. Bez mūsu tautasdziesmas uzturēta priecīga prāta (tā nesa-kompromitētā izpratnē!) nedz Peitāns būtu pie darba ķēries, nedz viņam tas būtu sekmejis. Tautu garīgas sakarības palaikam ir neordināras, neprognozējamas un neiegrožojamas. Un, lai gan šepat, Baltijā, dažs vācu mācītājs Šilleru nepavisam nevērtēja par latvietim propagandējamu autoru, vācu apgaismības gars ir tomēr spiedies Latviešu draugu biedrības sašaurinātas programmas cietajiem vākiem cauri. Un es nebūt netaisos šē noniecināt gudru cilvēku uzturētu Latviešu literārisko biedrību, kurā, protams, paši latvieši nepiedalījas vai piedalījās tikai kā pārvācoti mācītāji, tikai pēc dzimšanas dēvējami par latviešiem.

Pašreizējā situācija Latvijā, kad pamodušās ilgi slapētās tautas cerības, ļauj uzsisties augstāk arī latvieša mentalitātei raksturīgām prieka izjūtām, kas gan reizēm ir pārlieku sasprindzinātas, tomēr liecina par tautas gara nenokaujamību (pie tam turot prātā apstākli, ka starp latviska gara nīdētājiem vispamanāmāk izcēlās tieši paši latvieši, kas nolēmuši pārkrievoties vai bijuši pārkrievoti jau iepriekšēja paaudzē).

Pērkons bula laikā gan dažkārt uznāk pēkšņi un ir reizēm postīgs, taču kāda pēdējos gados daudz dziedāta tautasdziesma godina pērkona lēnu, proti, rāmu nākšanu pāri jūrai. Dziedātājs izlūdzas no tā svētību sētai un laukiem. Arī prieks pēdējos gados, redzot nācijas garīgo spēku atjaunošanos, pēkšņi manifestējas, tomēr drīz norimst, sastoplies ar sociālistiskās dzīves papīrdeklarācijām, kam nav nekāda pamata dzīvē un kam vēl jo mazāk gaidāma kāda pozitīva pasvēšanās nākotnē. Krišjāņa Barona Latvju dainu sējumi tad nu ir mūsu priekšturamās bruņas pret nepacietību, pret pēkšņu gara sašļukšanu, ak Dievs, mēs esam gaidījuši septiņi simti gadus, lai varētu būt savas dzīves noteicēji pašu zemē, bet mūsu nepacietība ir tik neremdināma, ka pat septiņas dienas reizēm liekas pārāk garš laiks ilgu piepildījumam. Dieva noliktas kārtības atzišana, iekļaušanās tajā, sava spēka apziņšanās arī tādā laikā, kad pārspēks un pretspēks ir pulka lielāks, apziņa, ka tauta ir stipru indivīdu kopums un ka atsevišķs denktums beigu beigās nodrošina nācijas monolitumam — šie faktori lai nosaka mūsu spēju būt priecīgiem brīžos, kad sašļuk gars un nolaižas rokas!

Krišjāņa Barona un viņa kārtotu dainu godāšanai sarīkotā jubilejas izstādē bija liepājnieku austa sega, kurā ar paceltiem zobeniem karavīri, tos pret sarkanu sauli turēdami, radīja iluziju, ka gaisos plivo sarkanbaltsarkani karogi (un tobrīd vēl tiem neviens atklāti plīvot vis neļāva!). Makslinieku izmaiņa lai ir mums gudra skola: prast pateikt savu sakāmo arī drūmos laikos un apspiestībā, prast apliecināt prieku, kad tikai bēdas vien visur viedējamas! Un es nemudinu uz nerrīgu liksmošanas par katru cenu, jebkuros apstākļos, es mudinu apzināties savu spēku, no kā tad izrietēs dzīves priecīga uztvere, kas nodrošinās garu darbamužu, jo «ilgi dzīvot ir pienākums pret cilvēci» (Rainis) vai konkretizējot — pret savu tautu.

Tikums ir katras nācijas nākotnes nosacītājs, prieks ir viens no tikumīgas dzīves nodrošinātājiem. Kad daudzus gadus nu esam garīgi un tikumiski ruinēti, mes varam pastāvēt tikai ar apziņu, ka tevtēvu garamantas vēl neesam pavisam izšķērdējuši.

Vaira Viķe-Freiberga

DZIESMA UN TAUTA

Svētku runa 6. latviešu dziesmu svētku atklāšanā

Kanādā Toronto 1976. gadā

Pie kājām viņai gadusimts
ar dziesmām un ar Jāņu zālem,
bet viņa pati tūkstoš gadi
ar dziesmu meldiņiem un vārdiem.

Andrejs Irbe, «Meitene ar baltu puki»

Dziesmu svētki pašlaik iegājuši savā otrā simtgadē, bet dziesmas pašas sniedzas atpakaļ, tik talā senatnē, ka mēs tām nesaredzam sākuma. Latviešu tautai tāpat vēsture ir vēl īsa, bet pagātne gara un sena. Gara vēsture ir tikai tām tautām, kuru sasniegumi ir akmeni iekalti, mūri iemureti, rakstos ierakstīti. Par šādām tautām mēdz teikt, ka tās esot kultūras tautas...

Latviešu tautai turpretim paaudzes nāca un gāja gadu simtiem cauri, bet vēsture izdzēsa viņu puliņus, ka vējš izdzēs

gājēja pēdas kāpu smiltis. Vai nu viņu augumi palika kara laukos, vai spēki izsika kungu rijās, vai viņu darbu sagrauza laiks vai aprija kara ugunis. Viņu mūžus izdeldēja nemitīgā cīņa pret badu, nemitīgās pūles, lai sagādātu sev dzīves visvienkāršākās nepieciešamības.

Bet vienalga, kādos arī apstākļos cilvēks dzīvotu, iedzimtā radoša dziņa prasās pēc izpausmes. Intelektu saista un attīsta audumu raksta veidošanas ģeometriskā sarežģītība, krāsu baudu apmierina meistariski saliktās lindraku svītras un izšūto rakstu zarojumi, muzikālo tieksmi apmierina vienkāršas, pašdarinātas kokles, taures un stabules. Taču visām pāri visbrīvāk varēja attīstīties runāšanas un dziedāšanas māksas. Nebeidzami laucinieku darbi aizņēma rokas, nokausēja kājas, salieca muguras. Tikai mute vienmēr un visur bija brīva:

Piekūst manas kājas, rokas,
Mute mana nepiekūst —
Kājas, rokas darbu dara,
Mute darbu nedarij'.

Mute un gars palika brīvi un, gadu simtiem ejot, slīpēja dziesmas kā dzintara graudus, vēra vienu pie otras un darināja savai tautai rotu, kas var greznumā sacensties ar karaļu dārgakmeņiem, cēla vārdu un balsu pieminekli, kas var varenumā sacensties ar katedrālem.

Tad laiki mainījās, un daudz vairs netrūka, līdz viss būtu pazudis. Ja viss šis mantojums mums tagad vēl ir pieejams, par to galvenais nopelns nacionālromantisma kustībai, kas sāka celt godā vienkāršās, neskolotās tautas «blēņu dziesmiņas» tieši ap to laiku, kad tās jau bija sākušas izzust. Paaudze pēc paaudzes paš aizlīdzīgu dziesmu entuziastu tautā vāca un pierakstīja dziesmas. Taču lielāko pateicību esam parāda diviem apgarotiem, nenogurstošiem savdabīgiem: Krišjānim Baronam par dainu vārdiem, Emilim Melngailim par dziesmu balsiem. Bez viņu veikuma par mums tik tiešām būtu varēts teikt: lūk, nožēlojama «bauru» tauta bez kultūras!

Tagad, pateicoties tautasdziesmām, mēs zinām, ka mūsu senčiem bija kultūra vārda visdziļākajā nozīmē, t. i., tieksme izkopt un izdaiļot kā sevi pašu, tā savu apkārtni. Šai kultūras vidē vārda un balss mākslai bija izcila vieta. Droša, tekoša valoda, skanīga dziesma kļuva par individa personības augstāko izpausmi un bija tādā pat godā kā grezna rota vai labs tikums:

Lai es gāju, kur es gāju,
Droši gāju dziedādama;
Izvedīga man gaitiņa,
Skaidra, ērta valodiņa.

Taču vārdi, tikko izrunāti, izgaist vējā; dziesma, tikko izdziedāta, aizskan tālē un pazūd. Tikai tad, ja kāds tās sadzird, uzņem un atceras, dziesmas un balsis iegūst paliekamību, pat nemirstību. Tamdēļ jau no agras bērnības latvietis mās dziesmas un mās caur dziesmām, jo dainu metrikas stingrajā forma ir ielieta visa tautas gudrība:

Teic, māmiņa, tu dziesmiņas,
Tu dziesmiņu daudz zināji,
No saulītes, no maizītes,
No gudraja padomiņa.

Savu dziesmu sacerēt var tikai reti, Dieva doti talanti. Citi cītīgi vāc dzirdētās dziesmas vācelē, tin dziesmu kamolā un pamatoti lepojas ar savu dziesmu bagātību:

Bij man dziesmu trīs pūriņi
Apinišu dārziņā;
Trīs gadiņus izdziedāju,
Vēl vāciņu nepacēlu.

Dziesmas dziedāja, lai kavētu laiku garos vientulības brīžos, kā ganos ejot. Dziesmas dziedāja, lai raksta ritumā lauztu gara, garlaicīga darba vienmuļību, kā ar ratiņu vērptot. Dziesmas dziedāja, lai vieglinātu pārlietu smaga darba grūtumu, kā maltuvē maļot. Ar dziesmām gāja druvā, ar dziesmām pļavā, ar dziesmām pat rijās karstuma un putekļos. Dziesmas dziedāja talkās, svētkos un ģimenes godos. Par latviešu nemitīgo dziedāšanu svešzemju ceļotāji ir atstājuši izbrīnas pilnas rakstu liecības, kas apstiprina visiem pazīstamos tautas dziesminieka vārdus:

Dziedot dzimu, dziedot augu,
Dziedot mūžu nodzīvoju,
Dziedot iet dvēselīte
Dieva dēlu dārziņā.

Blakus savai lomai darbos, godos vai rituālos dziesmai bija vēl katra cilvēka dzīvē dziļi privāta nozīme. Visgrūtākos dzīves brīžos, vislielākās bēdās un sāpēs dziesma latvieti remdināja, dziesma pasargāja no izmisuma, no bezcerības:

Labāk dziedu nekā raudu,
Grūtu mūžu dzīvodama,
Vai es savu grūtu mūžu
Raudādama atraudāšu?

Visgrūtākais liktenis, mūsu tautai par negodu, bija bāra bērniem. Bet varbūt tieši tamdēļ bāreņu dziesmu cikls ir viens no skaistākajiem mūsu dziesmu pūrā. Kad atnāca kļaušu laiki, visa latviešu tauta bija nonākusi bāra bērnu kārtā. Taču pat šais vissivākos laikos dziesma apklusā tikai atsevišķos gadījumos:

Es būt' skaisti padziedājse,
Aiz kundziņa nedrīkstēju:
Kundziņš man plīķi cirta,
Dūri sīta mugurā.

Parasti dziesma bija tā, kas saglabāja tautā izturības spiti un pretestības garu:

Lai rāj kungi, ko norāja,
Jaunu meitu nenorāja:
Meitas gāja dziedādamas
Garām kungu namdurvīm.

Ja jau dziesmu spēks varēja balstīt «šķiru cīņu», tad tas noteikti varēja arī noderēt mazāka apmēra konfliktos, ka, piemēram, vīru un sievu starpā:

Es bij' liela dziedātāja,
Man' iedeva rauduļam;
Es to savu rauduļi
Ar dziesmām smīdināju.

Raugoties no visas tautas vēstures viedokļa, vissvarīgākā dziesmas sutība ir tomēr bijusi tā, ka dziedāšana veicina kopības izjūtu ļaužu starpā:

Ko dziedam divi vien,
Neiet šā, neiet tā;
Dzied lielā pulciņā,
Tad derēti piederēja.— — —

Klasiski ir kļuvuši vārdi, kuros Melngailis 1909. gadā sūdzējies par 5. dziesmu svētkiem:

«Īsti vienoti tautas svētki būtu tur, kur tauta vienota ne uz kādu tautisko ālēšanos, ne pēc varas kārojot, nedz uz mantrausību un ne draudu dēļ, bet lai tuvotos cilvēces mužīgam nākamības sapnim... Atsevišķām biedrībām un kļiķēm, kas te

gribētu nākt pa vecam ieradumam ar savām slaucenēm to lielo tautisko govi paslaukties, tiks teikts: Atkāpies!, jo tiem jābūt īstiem dziedāšanas un darba svētkiem.»

Taču pašus dziedātājus nekas nekad vairs nav varējis apklusināt: ne kungi, ne kari, ne ķildas, ne ķeizari. Tamdēļ varam droši teikt ar Andreja Irbes vārdiem:

Ši diena nav ne ķeizara, ne kungu,
Ši lielā diena — tās, kas gadusimtiem cauri
ar baltu puķi kāpusi
pa piebradātām kāpnēm baltas gaismas kalnā
un tagad dziesmā deg
ka Jāņuguns
uz gadu simta pieres.

Tāpat kā viņu senči, mūsdienu koristi un diriģenti ir turējuši dziesmu dzīvu, neskatoties uz grūtībām. Zaudējusi seno lauku dzīves vidi, kas to uzturēja, latviešu tautasdziesma ir sekmīgi atradusi sev jaunu vietu modernā latvieša dzīvē. Tautasdziesmai blakus ir stājusies mākslas dziesma, simfoniskā mūzika, estrādes dziesma, tautas deja un teatra spēlšana. Senais dziesmu gars ir palicis dzīvs.

Ir tie, kas ļauna naida dēļ gribētu sašķelt latviešu tautu, izolējot tautu dzimtenē aiz dzelzs aizkara un noliedzot trimdniekiem viņu piederību latviešu kopībai. Ir tie, kas svetulīgas paštaisnības dēļ gribētu sašķelt latviešu tautu, liedzot tautai dzimtenē visas tiesības un radošā gara izpausmi un kategoriski noraidot jebkuru viņu māksliniecisku sasniegumu. Tiem pirmajiem es gribētu vaicāt: ar kādam tiesībām jūs uzdrošināties teikt, ka meita, kas aizgāja tautās, nav vairs savas mātes meita? Un tiem otrajiem: vai nav mazliet smieklīgi teikt, ka meita, kas palikusi Rīgā, būtu mazāk savas mātes meita nekā tā, kas tagad dzied Toronto vai Ķelnē, vai Sidneja, tikai tamdēļ, ka tai zem bargiem kungiem jādzīvo? Ja jau mēs sāktu ieņemt šādu «nelokāmo stāju», tad mums būtu jābūt loģiski konsekventiem un jānoraida arī pašas tautasdziesmas un visas senās tradīcijas kā politiski aizdomīgas. Jo vai tautasdziesmas netika saglabātas, daudzas pat sacerētas, bargu kungu laikos?

Viena meita Rīgā dzied,
Otra dzied Toronto;
Abas dzied vienu dziesmu,
Abas — vienas māmuliņas,
Abas — vienas tautas.

Vai nav jau pietiekoši traģiski, ka tauta tagad ir izkaisīta pa visu pasauli? Starp mums ir laiks un telpa. Jūras. Gadi. Dzelzs aizkari. Neliksim visam tam klāt vēl pašu celtus paštaisnības un neiecietības mūrus.

Kā Indra Gubiņa ir rakstījusi Melngailim par piemiņu: «Visās pasaules malās tagad māla krūzēs viņa lasītās puķes zied.»

Šīs pasaulē izkaisītās biržu un noru puķes ir latviešu tautasdziesmas. Un tālāk:

Simts gadu ritumā — klausies:
tava un mana tauta vēl dzied
tās mūžīgās dziesmas ar saules
gaismu,
kas mūs pie tautas un par tautu sien.

Mēs visi labi zinām: mūsu tautas nākotne šodien, tāpat kā daudzkārt senatnē, ir nopietni apdraudēta. Kamēr vēl skanēs latviešu valoda, kamēr vēl dzīvos dziesma, tikmēr vēl dzīvos tauta. Tautas valoda, dziesma, dzīvība tagad ir mūsu rokās.

No iepriekšējām paaudzēm mēs esam tās saņēmuši. Nākamajām audzēm mums tās jānodod tālāk. Tamdēļ smelsimies jaunus spēkus visā, ko mums sniedz šie dziesmu svētki, un rūpēsimies par to, lai tie, kas nāks pēc mums, arī par mūsu laikmetu varētu sacīt: «Tautu izglāba dziesmu gars!»

TAUTASDZIESMAS

Vai tādēļ nedziedāt,
Ka man bija grūts darbiņš,
Dziedādama, lustēdama
Grūtus darbus padariju.

Paldies saku Dieviņam
To darbiņu padariju;
Nesacīju piekususe,
Priecājos padarijse.

Labāk grezni padziedāju,
Nekā niekus daudz runāju;
Dievam tika greznas dziesmas,
Ļaudīm nieku valodiņas.

Lustīgai man dzivot
Liela ciema draudzītē.
Ja lustīgi nedzivoju,
Visi mina kājiņām.

Ļauna diena priecājās,
Kad raudāt vien raudātu.
Raud tu pate, ļauna diena,
Es staigāju dziedādama.

Ligsmu dabu es meitiņa,
Dziedādama vien staigāju.
Kaut dieviņis man piešķirtu
Ligsmu dabu tēva delu.

Jo tie ļaudis daudz runāja,
Jo es nieka nebedāju;
Minu ļaužu valodiņas
Ar savām kājiņām.

Paldies devu Laimiņai,
Ka lustīgu mani laida;
Ka lustīgas nelaiduse,
Nomirtum bēdiņā.

Jo es bēdu bēdājos,
Jo nelaime priecājās;
Labāk gāju dziedādama,
Lai nelaime bēdājās.

Vai es dziedu, vai es raudu,
Viss manā mūžiņā;
Labāk dziedu, nekā raudu,
Lai ļautiņi nesmejās.

Spodra saulīt' i lēkdama,
Jo spodrāka rietēdama,
Liksma māsiņ' i augdama,
Jo liksmāka dzīvodama.

Kas pazina vasariņu,
Kad ziediņi neziedēja?
Kas pazina mani jaunu,
Kad lustīgi nedzivoju.

Ligsmā bija man dabiņa,
Kaut no Dieva veselība;
Es tai āru ozolā
Ar tecīņu uztecētu.

Prātiņ, manu lustīgo,
Kur man bija tevi likt?
Vārdu saku, meži skan,
Soli speru, zeme rib.

Ko bij man tam darīt
Lustīgam prātiņam?
Tautiets rāja ik dieniņas,
Es staigāju dziedādama.

Prieki bija arājam,
Priek' arāja ligavai;
Redzej' savu rudzu lauku
Kā ūdeni ligojam.

Lustīgs dzimu, lustīgs augu,
Lustīgs mūžu nodzīvoju:
Lai lustīgi man' aizveda
Uz kapiem dziedādami.

Vedat mani dziedādami,
Nevedat raudādami;
Lai iet mana dvēselīte
Pie Dieviņa dziedādama.

Smuks puisītis gauži raud
Zirgu staļļa galiņā:
Nav sedliņu, nav iemauktu,
Nav jājama kumeliņa.
Celies agri, gulies sebu,
Pelni sedlus, iemauktiņus,
Pelni sedlus, iemauktiņus,
Sev jājamu kumeliņu.

Kur tu nēmi, bāleliņ,
Tik lustīgu ligaviņu?
Kuru malu i aizgāju,
Tur izdzirdu ligojam.

Uz spēlītes es dziedāju,
Uz spēlītes gavilēju;
Uz spēlītes man Laimiņa
Pina puķu vainadziņu.

Gāju ceļu dziedādama,
Kā cielava rakstīdama.
Dod, Dieviņ, satikties
Ar godīgu tēva dēlu!

Dziedat, meitas, rītā agri,
Dziedat vēlu vakarā:
Rītā agri tautas dzird,
Vakarā bāleliņi.

Dziedat, meitas, vakarā,
Vakarā tāļu skan:
Pusdienā nedziediet,
Tad bitītes ziedos gāja.

Dziesmiņām es izvīlu
No māmiņas malējiņu:
Citi puisi nevarēja
Ne par zelta gabaliņu.

Labāk dziedu nekā raudu,
Grutu mūžu dzīvodama;
Vai es savu grūtu mūžu
Raudādama atraudāšu.

Sudrabiņa bērziņš auga
Maltuvītes galiņā;
Meitas dzied maltuvē,
Lakstīgala bērziņā.

TICĒJUMI

Ja kreisā acs niez, būs jāsmejas, ja labā,— jāraud.
Ja acis niez,— dabūs raudāt.
Ja sapnī redz asinis, tad būs sirdssāpes.
Ja iesāk aust, tad pilnā kaklā jāsmej, lai audekls labāk
austos.

Audeklu aužot, pārējiem jāsmejas pilnā kaklā, tad audeklu ātri noaudis.

Ja pavasarī neēdis pirmo reizi dzird meža balodi rucam, tad tas gads būs bēdīgs.

Ja sapnī redz brāli vai māsu braucot, tad būs prieks.

Ja sapni dzied, tad būs asaras.

MĪKLAS

1. Saimniecei viena acs. 2. Atskrej gailis, noskrej gailis, sasit spārnus: kliukš, klaukš! 3. Ko šķērsu nes baznīcā? 4. Satiekas uz ceļa un viens otru pazīst, bet nezin, no kurām mājām. 5. Otram kož, pats kliez. 6. Zilas pļavas, baltas govīs, divi gani, viens sudraba, otrs zelta. 7. Divas māsas lielā ienaidā: viena rādās, otra bēg; viena balta, otra melna. 8. Kas tas ir, kas tevi aizved uz visām pasaules malām, lai gan pats no vietas nekust? 9. Kas ir tirs nieks un tak redzams? 10. Mežā, mājā vienā vārdā. 11. Baltas ganības, melni lopi; kas māc ganīt, tam labi. 12. Kas zin visu izteikt bez mēles? 13. Divas galvas, sešas kājas. 14. Tupiķis tupēja, karulis karājās; tupiķis grib karuli baudīt. 15. Ielāps uz ielāpa, ne adatas dūriena. 16. Putns skrien, spalvas put. 17. Panest var, izskaitīt nevar. 18. Mazs, mazs sunītis parej, parej, dus. 19. Liela egle ar sešiem zariem, svēts putns galā. 20. Vērsis māva Vāczemē, šai zemē atskanēja. 21. Mežā dzimis, mežā audzis, top uz rokām ucināts. 22. Mazs namiņš, visapkārt lodziņi, bet tomēr pa tiem nevar redzēt. 23. Melns zirgs, sarkans jājējs, zaļa pataga rokā. 24. Mazs, mazs cirvītis, cērt dienu nakti. 25. Kas iet bez kājām un sit bez rokām? 26. Četri bāliņi skrien pa ceļu raudādami, cits citu nepanāk. 27. Vīrsū dzīvs, apakšā dzīvs, vidū miris. 28. Viens iet, simtiem, tūkstošiem krīt. 29. Mazi balti putniņi, pielaižas pilni žogi, atnāk spožais, apēd visus. 30. Jo cūciņa tek, jo barojas. 31. Brižam skrien ātri, brižam skrien lēnām un nekur neaizskrien. 32. Divi siles divi šķilas, katla dibens un ilens. 33. Koks vienā pusē, koks otrā pusē, iemet spalvainu vidū. 34. Pilns gaiss riekstu, ābols vidū. 35. Liela muiža, visapkārt logi; kas iekšā iet, ārā netiek. 36. Man mutēs nava, bet rit es varu; ko tikai vien es dabonu, to es riju; dod man degvīnu, es rīšu; dod ūdeni, es miršu. 37. Kas neskrej pret kalnu? 38. Kas iet caur visām zemēm un stāv uz vietas? 39. Dienu pilns, nakti tukšs. 40. Kam zobi ir un mutēs nav? 41. Sarkana gotiņa zīdā piesieta. 42. Sarkana māsiņa, balta sirsniņa.

43. Liels, liels ozols pagasta vidū, septītā dienā bites lien iekšā. 44. Maza, maza meitiņa tīruma vidū, kurš iēt garām, tam dod kukuli. 45. Līka ķēve tālu sper. 46. Visiem mīļš un patikams, bet nevienam uzskatāms. 47. Adu ādu es aplāts; kas tās ādas noplēsis, tas tad raudas palaidīs. 48. Divi lieli lielījās, abi ziemu pārcietuši, viens sniega kupenā, otrs koka sirsniņā. 49. Kas iet uz galvām baznicā? 50. Pelēks auns ar vienu aci,

MĪKLU ATMINĒJUMI

1. Atslēga. 2. Aušana. 3. Bērnu. 4. Bites. 5. Zāģis. 6. Debess, mākoņi, saule un mēness. 7. Diena un nakts. 8. Domas. 9. Ēna. 10. Ieva. 11. Grāmata. 12. Grāmata. 13. Jātnieks. 14. Kaķis un gaļa. 15. Kāpostu galva. 16. Sniega mākoņi. 17. Mati. 18. Mēle. 19. Nedēļa ar svētdienu. 20. Pērkons. 21. Vijole. 22. Uzpirkstenis. 23. Pirts lāva, pērējies, slotā. 24. Pulkstenis. 25. Pulkstenis. 26. Ratu riteņi. 27. Sedli. 28. Sienu pļauj. 29. Sniegs, Saule. 30. Spole. 31. Vējdzirnavas. 32. Žile. 33. Zirgs ilksis. 34. Zvaigznes ar mēnesi. 35. Tikls. 36. Uguns. 37. Upe. 38. Ceļš. 39. Cepure. 40. Cirvim. 41. Dzērveņu oga. 42. Avene. 43. Baznīca. 44. Dadzis. 45. Šautene. 46. Saule. 47. Sipols. 48. Zelmenis, bite. 49. Zabaki. 50. Dzirnakmens.

SAKĀMVĀRDI UN PARUNAS

Mājā, kur smejas, iegriežas laime.

Priecīgs prāts un sātība dara bagātu.

Maz kas vajadzīgs priekš prieka; priecīgam netrukst nenieka.

Prieks ir vislabākais ārsts.

Kur skan dziesmas, tur laime mīt.

Godam priecāties nav liegts.

Vai ēdis vai neēdis, pacel cepuri smiedams.

Labāk dziedu, nekā raudu.

Dievs cilvēku pasaulē laidis priekam, ne skābšanai.

Kad priecīga sirds, tad priecīgs vaigs.

Priecīgs kā cīrulis pavasari.

Palīdzi man bēdas ciest, es tev palīdzēšu medu ēst.

Kam bēda, tam spilvens ciets.

Jautrs kā pulkstenis.

Pasaka

BRĪVGRĀMATA

Kādreiz vilkam bija brīvgrāmata, un viņš drikstēja dzīvot ir laukos, ir mežos. Kādu rudenī stipri lija, un brīvgrāmata samirka. Vilks gudroja, gudroja, ko darīt, un beidzot gāja pie sava drauga suņa:

— Sunit, brālīt, paņem, izžāvē manu brīvgrāmatu, pavisam slapja samirkusi.

— Labi, labi, kas tur ko neizžāvēt!

Paņemt paņēma, bet, kur izžāvēs, nezina. Gdroja, gudroja suns un beidzot aizgāja pie sava drauga kaķa:

— Kaķīt, brālīt, paņem, izžāvē vilka brīvgrāmatu, pavisam slapja samirkusi.

— Labi, labi, kas tur ko neizžāvēt!

Paņemt paņēma, bet žāvēt nav laika: slinkums. Aizgāja kaķis pie savas draudzenes peles:

— Pelīt, māsiņ, paņem, izžāvē vilka brīvgrāmatu, pavisam slapja samirkusi.

— Labi, labi, kas tur ko neizžāvēt!

Pele uzvelk brīvgrāmatu uz krāsns augšas un sāks žāvēt. Bet viņai gribas zināt, kas tanī iekšā. Sāks grauzt, tad jau uzzinās. Grauzta, grauzta, kamēr sagrauzta, bet ne pie kādas gudrības netika.

Pēc kāda laika vilks pie suņa:

— Atdod nu, draugs, manu brīvgrāmatu, būs jau izžuvisi.

Suns tūliņ pie kaķa:

— Atdod nu, draugs, vilka brīvgrāmatu, būs jau izžuvusi.

Kaķis pie peles:

— Dod šurp vilka brīvgrāmatu, būs jau izžuvusi!

Ši atnes — tavu postu, vienas skrandas! Kaķis nes tās pašas sunim, un suns dod tās vilkam. Vilks, tās ieraudzījis, pārskaišas un sunim virsū! Suns kaķim, kaķis pelei, tā alā iekšā!

Kopš tā laika vilks nedrīkst vairs pa laukiem staigāt, jo viņam nav brīvgrāmatas un jādzīvo tikai mežā. Par to viņš nikns uz suni un pastāvīgi brūk tam virsū, tiklīdz sastop. Suns, nevainīgs būdams, ikreiz turas vilkam pretī. Suns savukārt visādi uzbrūk kaķim, bet tas, arī bez vainas apzinādamies, daudzkreiz turas sunim pretī. Kaķis visādi vajā peli, bet tā, kā jau vainīga, bēg no viņa pa kaklu pa galvu un nemaz nedomā tam pretoties.

To man stāstīja circenis aizkrāsnē. Kas netic, lai pajautā viņam pats.

Janis Akurāters

PRIEKŠ

Ko Dievs grib apveltīt ar savu gaismu,
Starp tūkstošiem ko liktenis grib žēlot,
Tam sirdi liek viņš vientulības baismu,
Tam liek viņš karstos sapņos degt un kvēlot.

Tam liek viņš krist kā meteoram jūrā,
Kā ledus puķei ziedēt kalnu gālē,
Pie sevis pašam plakt, kā pieplok bura
Pie masta ūdeņos, kad vakars bālē.

Ir mirkļi tad, kur nāves zvans jau zvana
Un eņģel's tāls jau pasniedz savu roku.
Tad dzīvi zeltu klusa mirdzēšana,
Ap sevi gars tad apvelk saules loku.

Bet, pirms mums nākt šai transā izredzētā,—
Daudz niknāka kā Dantem jabrien pekle.
Ak, lielais prieks, ak, dienu gaisma svētā!
Caur nakti jāiet tam, kas viņu meklē.

DZĪVES PRIEKŠ

Kas reizi vien, kas reizi vien
Ir noliecies pie dailes akas,
Vairs mūžam ēnā nenostās,
Tam mostas ilgas spēcīgākas.

To pļava sauc, tam šalko mežs,
Tam katra jauna diena zvana;
Pilns dzidru dziesmu dimd ik strauts,
Ir zvaigznēs jauna vizēšana.

Kā sudrabgulbis dzives prieks
To nes, kur lejas zaļganākas,
Kas reizi vien, kas reizi vien
Ir noliecies pie dailes akas.

SASKAŅĀ

Cik daiļa ir zeme,
Cik mīla svēta,
No prieka kad dvēsele
Apmirdzēta!

Zied zvaigznes augša
Un lauki lejā,
Un dzīvības sapņi
Zied tavā sejā.
Pat nāvi tad jūtu
Staigājam lēnu...
Man liekas, es klausītos
Bēthovenu.

PRIEKA MIRKLIS

Caur zaļiem zāļu laukiem vientuls maldos.
Ap mani ziedons siltas vēsmas dveš.
Pār mani debess zilus spārnus pleš.
Es grimstu sapņos, brinišķīgos, saldus.

Man laimes gan. Sirds nevēlas nenieka.
Ar dabu dvēsele man kopā kūst.
Par daiļu dzeju viss ap mani kļūst.
Cik maz, cik maz ir vajadzīgs pie prieka!

Rainis

DARBS UN PRIEKŠ

Esi uzvarējis — priecājies:
Brīvu ceļu lauzis sev tavs darbs.

Esi pazaudējis — priecājies:
Krūtīs atkritis, tev briedis darbs.

Ir viss pelēks apkart — priecājies:
Spoži sarkans sirdi degs tavs darbs.

Esi mīlu radis — priecājies:
Gaišāk iesilsies un sildīs darbs.

Esi naidu radis — priecājies:
Ciešāk sevi apzinās tavs darbs.

Ej kā iedams, būdams — priecājies:
Vienā kustībā tu pats tas darbs.

Rainis

DĀRGUMU TRAUKS

Kad diena ceļas — iet pasauli zeltīt,
Nakts sūta rītu tai rotas vēltīt;
Tās viņa darina klusu,
Kad velu i pēdējos aizlaiž uz dusu.

Rīts steigdamies sasitis dārgumu trauku,
Birst dimanti, pērles pa visu lauku.
Teic ļaudis: tā rasa!
Bet bērni un dzejnieki smejoj tas lasa.

Kārlis Skalbe

JAUNĪBAI

Pasvied man vaiņagu, jaunība,
Ikdienas miglājam pāri.
Ceļš mums uz kalnu, uz sauli iet,
Tumsa sedz leju un āri.
Pasvied man vaiņagu, jaunība,
Mīži jau kalnalās mostas.
Diena pār kalniem jau šķetina
Savas sudraba jostas.
Atveras debesu godība,
Zeltā kalngali liesmo.
Pasvied man vaiņagu, jaunība,
Sirdis lai dzirksta un liesmo.

Paulīna Bārda

STATUS QUO

No zilās mūžības es skatos
Un netrūkst man vairs itnekā,
Kā karalim, ko zelta ratos
Redz gleznā tālā, sensenā.

Es pasmaidu par dienu steigu.
Mans mūžs, tas cietā gultnē rit,
Kur nav ne sākuma, ne beigu,
Ne pulkstens kādreiz stundas sit.

Viss, viss ir viens, viss alga viena,
Ko dara cilvēks, dzīvnieks, stāds.
Es siets pie zelta pavediena
No mūžības, ko šūpo kāds.

Spid saule spoži visam pāri,
Nekas nav dabā mainijies:
Zils vakars pārklāj kluso āri,
Nāk nakts, smej mēness atgāzies.

Viktors Eglītis

ES MILU DZIVĪBU...

Es milu dzīvību tās visos veidos,
Gan dabā, ciešanās un priekos ar',
Tā kuģis, piestādamies tūkstoš reidos,
Par īsto tāļbraucēju saukties var.

Kas jaunība, kas vecums — tukši nieki,
Var dzejot jauns kā vecs un arī vecs ka jauns,
Ir visiem pieejami dailes prieki,
Un liksmam allaž būt nekad nav kauns.

Es gribu nodzīvot un nemainīties
Ar dižo gudrību, ko dziļavotos smel;
Ap manām durvīm apiņvijām vīties
Un rozēm smaržot, kaut ar' ērkšķi dzeļ.

Andrejs Eglītis

PRIEKŠ

Prieks ir daudzējādos veidos plaucis,
Dzied ar ūdeni un vēju gulgo —
Cits to vago, dzied, augšup jaucis,
Cits to sajutis ar zvaigzni spalgo.

Prieks ir daudzējādās veidos plaucis.
Man tas novēlēts kā dziļas bēdas.
Ne es aicinājis to, ne saucis.
Atkal atstājis tas vaigā pēdas.

Leonuds Breikšs

* * *

Ir laime dievišķa ar vējiem ielās iet,
Ar rudens lietu skumt, ar pavasari smiet,
Un ziemas sniegos klaiņot apskaidrotam.

Ir laime dievišķa pa smilšu ceļiem brist,
Ļaut smeldzei sirdi iedegties un dzist,
Ar smaidu saņemot, ko mums šīs dienas velta.

Ir laime dievišķa zem sājpu nastas likt,
Ka kokam kalstošam pēc valgmes slāpt un tvikt,
Un priekā salapot, ja viņu dienas dod tam.

Šis zemes prieks ir auglis salds un sārts,
Šis sāpes — auglis, saules neizskarts,
Ši dzīve — dārzs, ko Dieva saule zelta.

Augusts Smagars

PRIEKŠ

Prieks nav mērojams un sverams,
Nav tas uzceļams kā nams.
Prieks nav krāsās attēlojams,
Nav tas pērkams, pārdodams.

Prieks ir sirsniņš rokas spiedienu,
Prieks ir acu skatiens zaigis,
Prieks ir rasas piliens saulē,
Drauga starojošais vaigis.

Prieks ir gaisma, jūtu siltums,
Sniegs un ledus tajā kūst.
Prieks ir gaišu domu avots,
Kas no sirds uz sirdi plūst.

PRIEKŠ

Tas laiks ir pagājis, kad slavināja māņus,
Tas laiks ir pagājis, kad nika dziesminieks.
No jauna, drebinādams neticības slāņus,
Iet dzīvi iekarot un labu darīt prieks.

Tas sevī nesis dzīves slāpes lielās
Un skaistumu, kas mūžam nenodziest,—
Nav domas tās, kas gurdas paliek ielās,
Nav mila tā, kas kaisles tumsā dziest.

Par to ir dvēsele, lai sāpēm augtu pāri,
Par to ir sirds, lai alkту tālāk iet.
Vai ilgas — tikai zili sapņu spāri
Vai malduguns, kas mežu krēslā zied?

Tam laikam jāpāriet, kas slavināja māņus,
Tam laikam jāpariet, kad skuma dziesminieks.
No jauna, drebinādams neticības slāņus,
Iet dzīvi iekarot un labu darīt prieks.

Veronika Strēlerte

* * *

Bērns, kas aizmieg raudot,
Raudās tālāk sapnī,
Raudās tālāk dzīvē,
Kaut ar acīm sausām.

Mūžam cauri ēdas
Mīlestības bads,
Bērns, kas aizmieg raudot,
Tas tu pats, tu pats.

ASARAS

... Mana māte raud,
kad ierauga kaut ko skaistu.

Ar bišu mākonī zaros
ķirsis ir apmeties sēta.

Mana māte raud.
Un tas nav aiz bēdām.

Arija Elksne

* * *

Audziniēt labi savas meitas —
Iemāciet viņam svētkus svinēt.
Cik nabadzīgas tas ģimenes,
Kas tikai darbdienas zina!

Ak, cik daudz lieka mēs visa mācāmies,
Neiemācāmies prieku, —
Kur lai, kur lai es savu ērcīgo,
Savu ērkšķaino dvēseli lieku?

Velc, vienalga, kādu tērpu —
Nīgrums cauri duras.
Nav neviena balta gulbja,
Nevienas baltas buras.

Un tā — vistīrākā mājā
Cilvēks netirs jūtas,
Ja nav neviena, kas iededz
Baltu svecīti krūtīs.

MĒS AR KUMEĻU

Kad nedienu pelēkā bezgalā
Ne dzīvot, ne nomirt var,
No ķirbja es kumeļu perēju,
Un ziniet — padodas ar'!

Pats dzeltens, ar zaļam krēpem
Un kaklu dižīgi liec,
Un visi gurķi sāk bubināt,
Kad mans kumeļš zviedz.

Tik cēli ar jātnieci mugurā
Viņš tomātu biezokņos brien!
(Bet cerības — tās gan ārpusē,
Tās tikai ķeras vien.)

Pa dillēm, pa zirnājiem — aulekšos
Pa tirumiem aiztraucu es,
Mums nošvikst gar sāniem tupeņzieds
Un pakaļ pland magones.

Kad šķīdīs pret vārpatas činkuru
Mans kakla laužamais mūžs,
Lai beru maršu uz atvadām
Man ķirbju trumpetes pūš!

Anna Brigadere

FRAGMENTS NO TRILOĢIJAS «DIEVS, DABA, DARBS»

Debesis bij kā dziļš, zils ezers. Mākoņu baltums viņā mirdzēja kā sniegs. Mākoņu enas, tik vieglas un priecīgas, sējās pār atmatu, skreja pāri rokam. Kaut katru varētu saķert kā putnu! Ezeriņa spogulis aiz mājām te nozuda, ka ar melnu roku noslaucīts, te atvizēja ka dzirkstošs kristāla trauks. Bērzu birzis tālumā it kā kāds rotaļīgi iesviestu saulē un atkal atrautu enas atpakaļ. Un tomēr nebij vēja, bet tikai viegla, silta vēsma šai agrā rītā.

Rasa vēl bij nenotraukta. Tik viena rinda pēdu tecēja pret māju pusi. Tur bij aizgājis tēvs, paganījis lopus tikmēr, kamēr Annele paguldināta ilgāk šai svētdienas ritā.

Svēts rīts!

... Annele nometa apsegu, nometa lakatiņu, pagriezās pret glaudīgo vēsmu, skrēja, skrēja, iekrita atmatas zālē kā mātes klēpī. Pieglauda vaigu zemei. Klausījās. Ko dzirdēs? Taču kaut ko brīnišķu. Zeme smaržoja. Gaiss smaržoja. Kur ziedēja tādas puķes? Kur? Kur?

Sirds nemierīgi sita. Annele rāvās caur krūmiem un pēkšņi atradās līdz ceļiem biežā zālē. ... Kā zālē iebridusi, tā palika kā apburta. Kas še bij par vietu! Kas par pļavu! Meža elkonī kā spilvenā tā guleja. Koki, zariem zālē iegrimuši, to sargāja. Kā milzīga bļoda tā bij, pilna valgmēs, ziedu, saules, smaržu. Viņa izplēta rokas, tad tas saspieda pār krūtīm. Un aizgūtnēm sāka raut ziedus. Rāva, spieda tos pie krūtīm, glauda pie vaiga un rāva.

Mežmalā iekūkojās dzeguze. Meitene sarāvās. Un jau rokas nost no puķēm.

Vai, ko es daru! Tikpat badīgi kā govīs! Nē! Lai stāv ziedi, lai aug. Lai nav neviena roba. Nekad tak vēl nav redzēta tik skaista pļava, tik zaļš mežs, tik spoža saule, tik lieli ziedi. Te nu bij tas, kas visu ritu gaidīts. Lai aug neaizskarts. Kluss. Skaists. Svēts.

Vasara?

Te viņa bij. Ištā, ištā vasara.

Vīks

TAVS PRIEKŠ IR MANS KĀRUMS

— Cilvēks?— pārvaicāja tas, kuram bija visneparastākais vārds visā putnu pasaulē,— Sidrabiņtēvs. Un, lai gan ārpusē pieturējās sals, pažobelē šķita silti un mājīgi.— Ir visādi cilvēki.

Tad Sarežģītais Zvirbulēns izstāstīja Zaļās Vārnas stāstus, kurus viņš labi atcerējās, jo tie bija paši pirmie stāsti, ko viņš savā mūžā bija klausījis, un pašus pirmos stāstus vienmēr atceras vislabāk.

Sidrabiņtēvam bija tāds spalvu tērps kā nevienam citam. Tas bija sidrabaini zils, un Zvirbulēns izjuta gandrīz nepārvaramu vēlēšanos pieskarties. Ceļā uz pažobeli Parastais Zvirbulēns bija stāstījis, ka neviens nevarot pateikt, cik Sidrabiņtēvam īsti gadu, arī pats Sidrabiņtēvs vairs to nevarot. Varbūt tieši tas radīja noslēpumaino valdzinājumu un vēlēšanos pieskarties?

— Tas viss ir pareizi,— sacīja Sidrabiņtēvs, kad Zvirbulēns bija beidzis.— Bet Zaļa Vārna paliek Zaļā Vārna.

— Kā — Zaļā Vārna paliek Zaļa Vārna?

— Zaļā Vārna ir pārāk skaista, lai zinātu vairāk, nekā skaistajiem lemts zināt,— sacīja Sidrabiņtēvs.

— Sākas,— pačuksteja Parastais Zvirbulēns.

— Kas sākas?— tikpat klusi pavaicāja Sarežģītais Zvirbulēns.

— Galvas sapēšana,— atbildēja Parastais Zvirbulēns.— Es tik grutu valodu nevaru saprast, bet tev jau gan labi — tu esi Sarežģītais. Es tevi pagaidīšu laukā.

— Ha-Spāre ir vēl skaistāka nekā Zaļā Vārna!

— Varbūt ir, varbūt nav,— atbildēja Sidrabiņtēvs.— Bet ko tu tādā gadījumā teiksi par Pāvu?

— Pavs?— iečiepstējās Sarežģītais Zvirbulēns.— Salieka-
mais Saulesargs, vairāk nekā!

— Nu re,— sacīja Sidrabiņtēvs,— bet daudziem Pāvs šķiet visskaistākais no visiem putniem. Tāpat ir ar cilvēkiem. Visi jau nav vienādi, ir labāki un ir sliktāki cilvēki.

— Bet kā var zināt, kurš labs, kurš slikts? Man, piemēram, nekas nebūtu pretī ar kādu no viņiem sadraudzēties, īpaši tagad, kad sniegā un aukstumā tik grūti sameklēt kādu kārumu.

— Palido, pavēro,— runāja Sidrabiņtēvs.— Viņu vidū ir mūsu draugi.

— Jā, bet zīlītes?— atcerējās Zvirbulēns.— Kāpēc Cilvēks gatavo barotavas zīlītēm, bet zvirbulēniem ne?

— Nav tiesa,— iebilda Sidrabiņtēvs,— barotavas var apmeklēt ikviens putns. Kas tev teica, ka barotavas ir tikai zīlītēm?

— Parastais Zvirbulēns.

— Nu jā,— sacīja Sidrabiņtēvs.— Viņam šī ir tikai otrā ziema. Bet arī viņam jau laiks zināt tik vienkāršas patiesības. Redzi, del, ar zīlītēm ir mazdrusciņ īpaši,— turpināja Sidrabiņtēvs.— Viņam ziema der tikai īpaša barība — tāda, kādu zīlītes pašas nevar atrast, tāpēc Cilvēks nāk viņām talkā.

Mēs, zvirbulēni, spējam iztikt ar daudz vienkāršāku barību. Bez tam zilītes palīdz Cilvēkam tikt galā ar dārzu kaitēkļiem.

— Kā — kaitēkļiem? — brīnījās Sarežģītais Zvirbulēns. — Ko nozīmē — kaiteklī?

— Dažādi kukainīši. Paši par sevi viņi nav nekādi kaitēklī, — sacīja Sidrabiņtēvs, — bet Cilvēks ieviesis savos dārzos tādos kokus un krūmus, kas mežā neaug, un mazie kārumnieki nevar noturēties, tos nenobaudījuši. Savukārt zilītēm, mušķērajiem, strazdiem un daudziem citiem šie kukainīši ir garda jo garda maltīte, un cilvēks to, bez šaubām, ir ievērojis un cenšas visādi pievilināt šos putnus dārza tuvumā. Vai redzi tur to mājokli berzā?

— Redzu, — apstiprināja Sarežģītais Zvirbulēns.

— Tas pieder strazdam, un to gatavojis Cilvēks. Cilvēkam labi, un strazdam nav peļami, — sacīja Sidrabiņtēvs un turpināja: — Bet ir cilvēki, kuri draudzējas ar putniem prieka pēc. Taču arī prieks ir visāds.

— Kā — visāds?

— Vienam prieku sagādā cita prieks, otram prieks rodas, apmierinot tikai savu kārumu vien.

— Ē, paga, paga, — iečiepstejās Sarežģītais Zvirbulēns, — te kaut kas nav tā, kā vajag. Ja jau ir tā, kā tu saki, ka prieku var sagādāt cita prieks, vai tad neiznāk, ka cita prieks arī ir kārums?

— Kā — cita prieks arī ir kārums? — nesaprata Sidrabiņtēvs. — Ka tu runā?

— Nu kas tur ko nesaprast? — brīnījās Zvirbulēns. — Ja, piemēram, man sagādā prieku tas, ka tev ir prieks, tad tas nozīmē, ka man kārojas, lai tev ir prieks. Nu saproti — tavs prieks ir mans kārums! Mans kārums ir tavs prieks! Skaidrak vairs nevar pasacīt — mans kārums ir tavs prieks.

— Paga, paga, — viņu pārtrauca Sidrabiņtēvs. — Kā — tu pirmi teici — tevi sauc?

— Par Sarežģīto Zvirbulēnu.

Sidrabiņtēvs pamāja vairākreiz ar galvu, un viņa debessirmis spalvojums ievīzejas.

— Varen trāpīgi iedēvējuši.

ATZIŅAS

Tērpies ziedos, tērpies dziesmās —
Dzīvei vajag skaistai būt!

E. Treimanis-Zvārgulis

Dziedāšana mūsu sirdis, mūsu pratus attur no ļaunām un skubina uz labām, krietnām domām; jauka dziedāšana der cilvēkiem par dzīvu prieka avotu.

A. Kronvalds

Ļauj savai sirdij dabas rokās dzīt,
Lai dus, kas vakar bij,— skat, kas būs rīt!

Rainis

Mums jāsaudzē tāds mazs puisītis -- Prieciņš, mēs viņu maz pazīstam.

Aspazija

Ja tu, mana tauta, reiz ļausi aiziet zuduma priecas macībai, tad zini,— tas ir tavs gals.

K. Ulmanis

Un vai tad mūžībai ir jega,
Ja tanī sevi neizdzied?
Bet varbūt mūžība ir beda,
Par kuru dziedādami iet...

J. Peters

No naida var akmeņus cietokšņiem velt,
Bet maju var tikai no smaida celt.

V. Ļūdēns

Mara Mellēna

PĒCVĀRDS

«Pingvīns piedzimst par pingvīnu un nodzīvo savu dzīvi kā pingvīns. Toties divkājainam zīdītājam par cilvēku jāizaug, un nereti gadās, ka izaug necilvēks,» šādu ierakstu savā dienasgrāmatā 1973. gada februārī izdara Z. Mauriņa, meklējot atbildi uz jautājumu, kas ir tie spēki, kuri cilvēkam liek par cilvēku būt un palikt visdažādākajās situācijās un viskrasākajos vēstures pagriezīenos.

Mūsdienu situācijā, kurā mēs visi dzīvojam un kuru neraksturo cilvēciskās dimensijas izkoptība ne laikā, ne telpā, visbūtiskākais jautājums katram no mums — kā iespējams radīt, atjaunot un sakārtot savu cilvēciskās jēgas pasauli. Kā mēs varam sev un saviem bērniem palīdzēt radīt šo pasauli, ieiet tajā, lai viņi būtu spējīgi dzīvot, domāt un darboties kā pilnvērtīgi kultūras cilvēki?

Mūs ir piemeklējusi sāpīga atskārsmē: latviešu tauta zaudē savu nacionālo patību. Kāda ļoti būtiska saikne vietām ir pārtrūkusi, to satur tikai atsevišķi pavadieni.

Daudzi no mums nespēj pilnvērtīgi izjust sevi kā to tautas daļu, kura gadsimtiem ilgas necilvēcības, cinisma un vardarbības apstākļos ir saglabājusi cilvēcisko cieņu, gara brīvību un nacionālo pašapziņu. Šajā situācijā meklējot ceļu uz rimtu un cieņas pilnu dzīvošanu, mēs uzdodam sev pamatjautājumus: «No kurienes mēs nākam? Uz kurieni ejam? Kas mēs esam?»

Kultūras un domas vēsturē varam atrast dažādi izteiktus šos jautājumus. Katra kultūra piedāvā atbildes uz šiem jautājumiem atbilstoši savām pamatvērtībām un nacionālai mentalitātei.

Lai mēs šodien varētu atbildēt uz šiem jautājumiem, mums ir svarīgi zināt, kā tos atrisinājuši mūsu senči. Viņu pieredze mūs uzrunā tautas gara mantās — folklorā. Man šobrīd šķiet

īpaši svarīgi palūkoties uz folkloru kā tautas vēsturi, kas pasaka katram būtisko par viņu kā cilvēku un tautas daļu. Folklorā parāda ceļu uz saskaņu ar lielajiem dabas un pasaules ritmiem, kā arī harmonisku dzīvi kopā ar saviem līdzcilvēkiem.

I. Ziedonis par dainu varoni teic, ka «... tas ir reāli stiprs, tas ir dzīves stiprs, tas neslimo ar gigantomaniju. Viņa lielums nenāk no kaulu svara, bet no pasaules rita izpratnes. Viņš ir pareizi liels starp par sevi lielāko un par sevi mazāko. Šī mēra izjūta piemīt lielākajai daļai folkloras varoņu, un tieši tā viņus padara par varoņiem. Savas domu pasaules joma un apjoma izjūta.»

Grāmata «Latviešu tautas dzīvesziņa» ir viens no ceļiem, kas ved uz sevis un savas vietas apjaušanu tautas vēstures gājumā.

IETEICAMIE RAKSTI

- Akmens Jānis*. Ķimene.— R., 1940.
- Akuraters Jānis*. Dzeja /Sakop. Laima Akuratore.— R., 1944.
- Akuraters Jānis*. Kalpa zēna vasara. Degošā sala. Mūžības tuvumā.— R., 1939.
- Akuraters Jānis*. Sapņotaji.— R., 1927.
- Ancītis Valdemars*. Saknes un galotnes.— R., 1981.
- Apsīšu Jēkabs*. Bagāti radi.— R., 1965.
- Apsīšu Jēkabs*. Pie pagasta tiesas.— R., 1937.
- Ausējs Longins*. Ceļš uz laimi.— 1937.
- Ausējs Longins*. Dzīves dzelzs likums.— 1935.
- Ausējs Longins*. Grāmata par laulību.— R., 1938.
- Austriņš Antons*. Puiškāns.— R., 1959.
- Avotiņa Daina*. Dadžu vijoles.— R., 1981.
- Barda Antons*. Dziesmu Dievs. Dzejas.— R., 1930.
- Barda Fricis*. Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam.— R., 1938.
- Bārda Fricis*. Zemes dēls.— R., 1942.
- Bārda Paulīne*. Rudens putniņš.— R., 1973.
- Belševica Vizma*. Gadu gredzeni.— R., 1969.
- Biezais Haralds*. Dzīvības un mīlestības sinteze kristīgajā humanitātē.— R., 1939.
- Biezais Haralds*. Kristianisms, nacionalisms, humānisms.— Kopenhāģena, 1953.
- Binde Ilze*. Teva majas.— R., 1982.
- Birkerts Pēteris*. Ievads latvju tautas prātniecībā.— R., 1937.
- Birkerts Pēteris*. Latvju tautas dzīves gudriba.— R., 1937.— I, I. Laimes problēma; I, 2. Darba filozofija.
- Birkerts Pēteris*. Latvju tautas estētika.— R., 1938—1939.— I — II.
- Birznieks-Uptis Ernests*. Peleka akmens stasti.— R., 1955.
- Birznieks-Uptis Ernests*. Pastariņa dienasgrāmata.— R., 1984.
- Blaumanis Rūdolfs*. Indrāni.— R., 1938.
- Blaumanis Rūdolfs*. Pazudušais dēls.— R., 1945.
- Brastiņš Ernests*. Latviskās Latvijas labad.— R., 1935; žurnāla «Kārogs»—1990.— Nr. 2, 3.

- Brastiņš Ernests*. Latviešu tautasdziesmu tikumi.— R., 1929.
- Brastiņš Ernests*. Tautības mācība.— R., 1936.
- Brastiņš Ernests*. Samulsuma pārspēšana.— R., 1938.
- Breikšs Leonīds*. Mūsu ģimene.— R., 1935.
- Breikšs Leonīds*. Dziesmas zemei un debesim.— R., 1942.
- Bridaka Lija*. Uzticības vārdi.— R., 1972.
- Bridaka Lija*. Naktsvijole.— R., 1980.
- Briedis Leons*. Būtības dārzs.— R., 1987.
- Brigadere Anna*. Trilōģija (Dievs, daba, darbs. Skarbos vējos. Akmeņu sprostā).— R., 1957.
- Brigadere Anna*. Pasaku lugas.— R., 1988.
- Brinuma stabulītes /Sast. Zaiga Kuple.— R., 1985.
- Cedriņš Vilis*. Ziemeļu dārzos.— R., 1942.
- Čaklais Māris*. Uz manām trepēm.— R., 1979.
- Čaks Aleksandrs*. Mūžības skartie.— R., 1989.
- Dailes lokā. Tautasdziesmas par daiļumu/Sakārt. Jānis Alberts Jansons.— R., 1970.
- Dāle Pauls*. Gara problēmas.— R., 1935.
- Darba dziesmas /Sast. Leonīds Breikšs.— R., 1936.
- Darba vara lielu dara /Sakārt. Jānis Alberts Jansons.— R., 1973.
- Domu perles /Sakop. Augusts Melnalksnis.— R.
- Dziesmotā Latvija: Antoloģija/ Sakārt. Janis Grīns.— R., 1936.
- Dziļums Alfrēds*. Saplēstā krūze.— R., 1990.
- Dziļums Alfrēds*. Viršu druvas.—1949.
- Dzintara gredzens. Milas stāsti /Sakārt. Daumants Rolands.— R., 1944.
- Ētika, teorija, problēmas /Sast. Andris Rubenis.— R., 1985.
- Freijs Alberts*. Par svēto un labo.— R., 1936.
- Frosts Valters, Maldonis Valdemārs*. Psiholoģija, loģika un ētika.— R., 1928.
- Gara daile. Dziesmas gara atjaunotnei un rītdienai /Sakop. Rihards Rudzītis.— R., 1935.
- Goba Alfrēds*. Latvju tautas gods.— R., 1935.
- Goba Aldis*. Mācība.— R., 1936.
- Goba Aldis*. Latviešu dievestības mācība. I Tikumi.— R., 1938.
- Grāmata par māti /Sakop. Rihards Rudzītis.— R., 1932.
- Grīns Aleksandrs*. Dvēseļu putenis.— R., 1938., 1989.
- Indrāne Ilze*. Zemesveži dzirdēt.— R., 1986.
- Jansons Jānis Alberts*. Senču tikums — mūsu tagadnes un nākotnes pamats: Palīgīdzeklis folkloras un literatūras mācīšanai skolā.— R., 1936.
- Janševskis Jēkabs*. Dzimtene.— R., 1986.
- Jaunsudrabiņš Jānis*. Māte. No cikla «Lielie vārdi» // Kopoti raksti.— R., 1985.— XV.
- Jurciņš Pēteris*. Vālodzīte.— R., 1984.

Jaunā Latvija. Tapšanas dziesmas: Antoloģija /Sast. Artūrs Baumanis.— R., 1936.

Juras dziesmas: Dzejas antoloģija /Sast. Vitolds Valeinis.— R., 1973.
Kalna Erika. Bez mīlestības neiztikt...— R., 1990.

Kaudzītes Reinis un *Kaudzītes Matiss*. Mērnieku laiki.— R., 1964.

Kaudzīte Reinis. Domu izteikumi.— R., 1973.

Klīdzējs Jānis. Jaunieši.— R., 1942.

Klīdzējs Jānis. Tās balsis, tās balsis.—1973.

Kontrovskis Ādolfs. Kādiem mums jābūt.— R., 1935.

Ko runā sirds. Mīlas lirika /Sakārt. Andris Veļans un Imants Lasmanis.— R., 1967.

Kronvalds Atis. Tagadnei /Sast. Jāzeps Rudzītis.— R., 1987.

Kundziņš Kārlis. Ap lielo dzīves miklu.— R., 1936.

Ķezbere Elza. Jāapsnīg.— R., 1943.

Ķezbere Elza. Ziedošais gliemežvaks.— R., 1938.

Lapiņš Jānis. Ezeru acis.— R., 1941.

Lapiņš Jānis. Latviešu dzīves gudriba. //Lielas personības.— R., 1936.— II.

Latvju māte: Antoloģija /Sakārt. Raimonds Bebris.— R., 1937.

Latvju tautas dainas /Sakārt. Roberts Kļastiņš.— R., 1929.— IV.

Latvju tikumu dziesmas /Sakārt. Ernests Brastiņš.— R., 1929.

Latviešu bērnu folklorā /Sast. Vilma Greble.— R., 1973.

Latviešu dzejas antoloģija.— R., 1970—1979.

Latvijas Preses biedrības gada gramata.— R., 1937.

Latviešu tautas pasakas.— R., 1988.

Lazda Zinaida. Staru viesulis.— R., 1944.

Leimane Ilona. Vilkaču mantinieci.— R., 1943.

Lesiņš Vilis. Vīri un varoņi. Cīnītāju stāsti.— R., 1935.

Lesiņš Vilis. Varoņu augšamcelšanas.— R., 1942, 1943.

Liepu laipa. Tautasdziesmu izlase / Sakārt. Rīta Drizule.— R., 1989.

Lisovska Olga. Sarkana debesmala.— R., 1983.

Mātei: Dzejas antoloģija / Sast. Vitauts Valeinis.— R., 1971.

Mauriņa Zenta. Baltais Ceļš.— R., 1937.

Mauriņa Zenta. Daži pamata motīvi Raiņa maksla.— R., 1928.

Mauriņa Zenta. Dzīves jēgu meklējot.— Bruklinā, 1973.

Mauriņa Zenta. Kultūras saknes.— R., 1944.

Mauriņa Zenta. Prometeja gaismā.— R., 1943.

Mauriņa Zenta. Saules meklētāji.— R., 1939.

Mauriņa Zenta. Sirds mozaika.— Geteborgā, 1947.

Milts Augusts. Morāles struktūra.— R., 1972.

Milts Augusts. Esejas par morāli.— R., 1985.

Mintautis Georgs. Naktsvijoliņu mūzika. Pasakas.— R., 1988.

Mužība: Reliģiskās dzejas antoloģija /Sast. Arnolds Lūsis.— R., 1943.

Niedra Aida. Anna Dzilna.— R., 1939.

- Niedra Aida*. Sieva.— R., 1938.
- No zobena saule lēks. Dziesmas ciņai un latviešu godam / «Daugavas vanagu» sakopojums.— R., 1943.
- Olaus Vilis*. Galvenie virzieni etikā // Kopoti raksti.— R. 1923.— I—II.
- Plūdons*. Par Tēvzemi un brīvību. Zemgales baladas.— R., 1935.
- Poruks Jānis*. Mājās un ceļā.— R., 1989.
- Poruks Jānis*. Raksti.— R., 1971—1973.
- Poruks Jānis*. Stāsti /Sakart. Valdemars Ancītis.— R., 1959.
- Prūsa Emilija*. Sadzīves burzmā.— R., 1927.
- Pūce Valdemārs*. Nelaika piebaidīts.— R., 1982.
- Pār deviņi novadiņi. Dzeja par Latvijas novadiem /Sast. Valdemārs Ancītis.— R., 1975.
- Pasaules vērtos. Dzejas antoloģija jaunatnei /Sakart. Andrejs Johansons.— R., 1944.
- Pumpurs Andrejs*. Lāčplēsis. (Ar Jāzepa Rudziša ievadapcerejumu un komentāriem.)— R., 1988.
- Pumpurs Andrejs*. Raksti.— R.— I—II.
- Rainis*. Zelta zirgs.— R., 1958.
- Rainis*. Jāzeps un viņa brāļi.— R., 1969.
- Rainis*. Indulis un Ārija.— R., 1959.
- Raudīve Konstantīns*. Dons Kihots un musdienu cilvēks.— R., 1938.
- Reiznieks Voldemārs*. Saimnieks, darbs un vērtības.— R., 1937.
- Rimša Skaidrite*. Ētiskā doma Latvijā —1917. g.— R., 1973.
- Rudzītis Rihards*. Gramata par māti.— R., 1932.
- Rudzītis Rihards*. Daiļuma apziņa pestis.— R., 1936.
- Saulietis*. Uguntiņa /Sakart. Edgars Damburs.— R., 1981.
- Saullēkti. Dzejoļi par bērniņu un skolu /Sast. Jāzeps Osmanis.— R., 1977.
- Sirds ilgas /Sakart. Elīna Zālīte.— R., 1933.
- Skalbe Arvids*. Skandīne.— R., 1970.
- Skalbe Kārlis*. Pasakas.— R., 1982.
- Skalbe Kārlis*. Daugavas viļņi: Dzejas izlase/ Sast. Leons Briedis.— R., 1989.
- Skalbe Kārlis*. Sirds bagātība.— R., 1944.
- Skujiņš Zigmunds*. Liela zivs.— R., 1985.
- Strēlerte Veronika*. Gaismas tuksneši.— 1951.
- Strēlerte Veronika*. Lietus lase.— R., 1940.
- Sprūdžs Alberts*. Zelta lietus.— R., 1937.
- Sūna Harijs*. Latviešu rotaļas un rotaļdejas.— R., 1966.
- Straubergs Kārlis*. Liecības par senlatviešu aistētiskām tieksmēm un gaumi //Latviešu literatūras vēsture /Virsdaktors Ludis Bērziņš.— R., 1935.— I.
- Students Jūlijs Aleksandrs*. Ētika.— 1930.
- Šterns Roberts*. Laba, gudra, skaista dzīve.— R., 1939.

- *Svabe Arveds*. Raksti par Latvju folkloru.— R., 1923.
- Tēvu zeme un tēvs //Antoloģija Aleksandra Cimzes kopojumā.— R., 1936.
- Varoņu laiks. Varoņu dzejas antoloģija /Sast. Jānis Mednis un Raimonds Bebris.— R., 1935.
- Valdis*. Staburaga bērni.— R., 1983.
- Veldre Vilis*. Saules rasā.— R., 1941.
- Viķe-Freiberga Vaira*. Dzintara kalnā.— Monreāla, 1989.
- Vika Hilda*. Mēnesnica: Dzejas.— R.
- Vika Hilda*. Spožie ūdeņi: Dzejas.— R., 1932.
- Vika Hilda*. Zelta briedis: Dzejas.— R., 1944.
- Viņpus laba un ļauna? Morāle un reliģija pasaulē un Latvijā /Sast. Elga Freiberga.— R., 1989.
- Virza Edvarts*. Straumēni.— R., 1989.
- Zālite Elina*. Kopoti raksti.— R., 1986.—1988.
- Zālite Māra*. Nav vārdam vietas.— R., 1985.
- Zālite Pēteris*. Latviešu tautas dvēsele.— R., 1932.
- Zālite Pēteris*. Ētiskais ideāls zinātnē, reliģijā, filozofijā.— R., 1936.
- Zelta tvaiks. Mīlas lirikas izlase /Sast. Imants Lasmanis.— R., 1969.
- Zemes dziesmas: Antoloģija /Sakārt. Vilis Cedriņš.— R., 1936.
- Ziedonis Imants*. Tu dzivoji dižu darbu. Manas tautasdziesmas.— R., 1985.
- Ziemeļnieks Jānis*. Dzeja. Izlase.— R., 1960.

PERSONU RĀDĪTAJS

Akmens Jānis (dz. 1887. g. Skujenē, miris 1958. g.). Vidusskolas skolotājs. Bijis «Dzimtenes Vēstneša» un «Latvijas Vēstneša» redaktors, vēlāk Bērnu palīdzības biedrības priekšnieka vietnieks, Latvijas Sarkanā Krusta ģenerālsekretars.

Akuratoris Jānis (dz. 1876. g. Dignājā, miris 1937. g. Rīgā). Tēvzemes balvas laureāts, rakstnieks (dzeja, proza, dramaturģija) un publicists, 1905. g. brīvības cīnītājs, cīņas dziesmas «Ar kaujas saucieniem uz lupām» vārdu autors, politisks darbinieks neatkarīgajā Latvijā.

Apsedēls (Augusts Apsītis) (dz. 1880. g. Lenčos, miris 1932. g. Rīgā). Rakstnieks (dzeja, proza) ar ļoti savdabīgu valodu un pasaules skatījumu, 1905. gada revolucionārs, brīvības cīnītājs.

Ausejs Longins (dz. 1885. g. Pededzē, no 1941. g. 14. VI izsūtījumā, kur 1942./43. g. Solikamskas nometnē miris). 1919. g. Cēsu pilsētas galva. No 1921. g. LU docents (vēlāk vec. docents) finanšu matemātika. No 1919. līdz 1924. g. IM skolu departamenta direktors. No 1928. līdz 1931. g. LR Saeimas izglītības komisijas priekšsēdētājs. Šajā laikā (1927—1930) arī žurnāla «Burtnieks» redaktors. Raksta par skolu un sabiedriskajiem jautājumiem.

Baltpurviņš Augusts (dz. 1871. g. Lauterē, miris 1930. g. Gaujienā, apbed. Rīgā). Rakstnieks (proza, arī dzeja un kritika) un skolotājs, pirmais Māterlinka «Zilā putna» tulkotājs latviešu valodā, viens no «Dzelmes» grupas «manifesta» parakstītājiem.

Bārda Antons (dz. 1891. g. un miris 1981. g. Pociema Rumbiņos, apbed. Umurgā). No 1925. līdz 1940. g. bijis skolotājs Rīgā, poļu ģimnāzijas direktors. Romantisks dzejnieks, kura dzejā dievestības motīvi (krajums «Dziesmu Dievs»).

Bārda Fricis (dz. 1880. g. Pociema Rumbiņos, miris 1919. g. Rīgā, apbed. Umurgā, Antona brālis, Paulinas virs). Bijis skolotājs Rīgā, 1917. g. noorganizējis un vadījis latviešu vidusskolu Valmierā. Dzejoļu krājumi «Zemes dēls» un «Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam» spilgti roman-

tiski. Tajos tēlaini un dziļi izjusti bērnu, milas un dabas dzejoļi. Filozofiskā dzejā panteisma iezīmes. Rakstijis arī par mākslu, filozofiju, dievestību, arī lugas, liriskus teļojumus. Tagad Rumbiņu mājās dzejnieku Bārdu muzejs.

Bārda Pauline (dz. 1890. g. Jelgava, mirusi 1983. g. Rīga, apbed. Umurgā). Skolotāja. Dzejniece un rakstniece. Dzeja dievestības motīvi un individuālie pardzīvojumi.

Baumanis Artūrs (dz. 1905. g. Rīgā, miris 1989. g. trimdā). Skolotājs un rakstnieks. Sarakstījis pirmo detalizētāko monogrāfiju par Kr. Baronu. Bijis Rakstniecības un teātra muzeja parzinis. Pec pēdēja kara dzīvoja ārzemēs.

Baumaņu Kārlis (dz. 1835. g. Viļķenē, miris 1905. g. Limbažos). Komponists un literāts, Latvijas valsts himnas «Dievs, sveti Latviju» mūzikas un vārdu autors, kā arī vairāku populāru dziesmu (Friča Brivzemnieka «Daugaviņa», Ausekļa «Trimpula») mūzikas autors, viens no «Dunduru» grupas satiriskiem.

Berziņš Gustavs (dz. 1910. g. Rīgā, miris 1981. g. Rīga). Tiesībnieks, 1930. g. nogalē Rakstu un Mākslas kameras ģenerālsēkretārs. Notiesāts t.s. «franču grupas» prāvā, noņemts Vorkuta (1951—1956).

Bērziņš Jānis (dz. 1883. g. Mārciena, miris 1941. g. Rīga). Vēsturnieks, privātdocents Latvijas Universitatē, no 1925. g. Latvijas valsts arhīva direktors, vairāku zinātnisku darbu autors, savos pētījumos nereti balstījies uz dainām.

Berziņš Ludvigs (Ludis) (dz. 1870. g. Džukstē, miris 1965. g. Kolorado Springsa, ASV). Mācītājs, dzejnieks un literaturzinātnieks, Latvijas Universitātes profesors, Rīgas Skolotāju institūta direktors, viens no pašiem izcilākajiem latviešu folkloristiem (dainu, it sevišķi to metrikas pētnieks) un literaturvēsturnieks (pētījumi par t.s. nevācu autoriem), izcilākais autors latviešu reliģiskajā lirika.

Bērziņš Roberts (dz. 1868. g. Džukstē, miris 1935. g. Rīgā). L. Berziņa brālis, skolotājs un literāts, viens no atjaunotās Brāļu draudzes vadītājiem, daudzu jo daudzu baznīcas dziesmu tekstu autors un tulkotājs, Anša Lerha-Puškaiša biogrāfs.

Biezais Haralds (dz. 1909. g. Lestēnē). Mācītājs un zinātnieks, teoloģijas doktors, Latvijas Universitātes mācībspēks, daudzu nopietni vērtējamu pētījumu autors teoloģijā un mitoloģijā. Pašreiz dzīvo Zviedrijā.

Birkerts Pēteris (dz. 1881. g. Jaunsvirlauka, miris 1956. g. Lielupe). Viens no izcilākajiem latviešu folkloristiem, tautas anekdošu, miklu, sakam-

vardu un parunu krājejs un publicetājs. Latvijas Universitātes mācībspēks, vairāku darbu autors vēsture, estētika un psiholoģijā.

Birznieku Sofija (dz. 1876. g. un mirusi 1956. g. Zemītē). Dzejniece, apdzejo dabu un lauku dzīvi.

Blaus Pēteris, sen. (dz. 1856. g. Ogrē, miris 1930. g. Rīgā). Dzejnieks un sabiedriska darbinieks, Latvijas Rakstnieku un žurnālistu arodbiedrības pirmais priekšsēdis, Rakstnieku pils (Siguldā) pārvaldnieks.

Bračs Augusts (dz. 1880. g. un miris 1967. g. Vecpiebalgā). Bijis skolotājs Raunā un Rīgā. Sacerejis stāstus, dzejoļus, atsauksmes. Sarakstījis macību grāmatas pareizrunā, rakstniecības teorija un vēsturē.

Brastiņš Ernests (dz. 1892. g. Lielstraupē, miris 1941. g. apcietinājuma). Piedalījies 1919. g. Neatkarības cīņās. Gleznotājs, mākslas vēsturnieks. Glezniecībā ievadīja latviešu dievestības tēlu atdzimšanu. Kara muzeja pārzinis. Uzmērijis Latvijas pilskalnus. Sarakstījis Tautības mācību, pētījis vēsturi, etnografiju, kultūru, sadzīvi latviskā skatījumā. Latviešu Dievturu sadraudzes dibinātājs un dižvadonis.

Breikšs Leonīds (dz. 1908. g. Krievijā, miris 1942. g. Astrahaņas cietumā). Sacerejis patriotiskus dzejoļus («Svēts mantojums» u. c.), apceri «Mūsu ģimene», romānu, stāstus u. c. Sastādījis antoloģiju «Darba dziesmas».

Cedriņš Vilis (dz. 1914. g. Valmieras pag., miris 1946. g. 5. janv. Vorkutas koncentrācijas nometnē Sibīrijā). Dzejnieks (krājumi «Sidraba jātnieks», «Ziemeļu darzi»). No 1938. g. laikraksta «Tevijas Sargs» atbildīgais redaktors. Sastādījis antoloģiju «Zemes dziesmas».

Cimze Jānis (dz. 1814. g. Rauna, miris 1881. g. Valkā). Pedagoģs un mūzikas darbinieks, Valmieras resp. Valkas skolotāju semināra direktors, daudzu latviešu skolotāju audzinātājs, latviešu tautas melodiju krājejs un apdarinātājs korim, savulaik plaši pazīstama un nozīmīga dziesmu krājuma «Dziesmu rota» sastadītājs.

Čakste Jānis (dz. 1859. g. Lielsesavā, miris 1927. g. Rīgā). Jurists, sabiedriska darbinieks un politiķis. I Pasaules kara laikā Begļu apgādāšanas centrālkomitejas priekšsēdis, biedrs, vēlāk priekšsēdētājs, Latvijas Tautas Padomes un Satversmes Sapulces priekšsēdētājs, Latvijas pirmais Valsts prezidents, Latvijas Universitātes profesors starptautiskās tiesības, goda doktors.

Dale Pauls (dz. 1889. g. Rīga, miris 1968. g. Rīga). LU psiholoģijas un filozofijas profesors un filozofijas zin. doktors. Lasījis lekcijas par filozofiju, reliģiju un pedagoģiju. Izveidojis un vadījis LU psiholoģijas institūtu.

Dambergis Valdemārs (dz. 1886. g. Družnoseljē, Pēterburgas guberņā, miris 1960. g. trimdā). Rakstnieks. Bijis Jelgavas ģimnāzijas direktors. Sacerējis romānu par I Pasaules kara laiku «Gaitniecības ceļi», komēdijas, dzejoļus, apceres, esejas, kā arī tulkojis. Pēc II Pasaules kara dzīvoja ārzemēs.

Dauge Aleksandrs (dz. 1868. g. Saukā, miris 1937. g. Rīgā). Pedagoģis un publicists, viens no aktīvākajiem «Jaunās strāvas» darbiniekiem. No 1921. līdz 1922. g. Latvijas Izglītības ministrs, Latvijas Universitātes profesors un goda doktors, daudzu darbu autors pedagoģijā, estetikā un literatūrzinātnē (rakstījis par Šekspiru un Gēti), apceru krājuma «Lielas personības» sastādītājs.

Doku Atis (dz. 1861. g. un miris 1903. g. Dzelzavā). Rakstnieks un skolotājs, meistarīgs satirīķis, latviešu bērnu literatūras klasiķis («Mans dzīves rīts»).

Dombrovskis Augusts (dz. 1845. g. Ķengaraga pie Rīgas, miris 1927. g. Rīga). Rūpnieks un sabiedrīks darbinieks, filantrops un mecenāts. Ar centību un taupību iekrājis līdzekļus savas ķokzāģētavas dibināšanai Milgrāvī. Pēc tam līdzekļus ziedoja kultūras veicināšanai. Atvēra elementārskolu un bērnudārzu, vēlāk arī progimnāziju. Nodibināja atturības biedrību «Ziemeļblāzma» un, kad viņa uzcelto namu 1906. gada soda ekspedīcija nodedzināja, uzcēla atkal jaunu. 1907. g. uzcēla «Burtnieku maju», kurā uzturēja latviešu kultūras darbiniekus (Kr. Baronu u. c.). Veiksmīgi gatavoja vijoles (dels, kļuva vijolnieks). Apbedīts «Ziemeļblāzmas» dārzā.

Dziļleja Kārlis (Tifentals, segvārds K. Lejnīks) (dz. 1891. g. Talsos, miris 1963. g. Zviedrijā). Rakstnieks, literatūrzinātnieks un sabiedrīks darbinieks (sociāldemokrāts), vairāku biogrāfisku romānu autors, literatūrteoretīķis («Poētika»), latviešu literatūras vecāko posmu pētnieks.

Dziļums Alfrēds (dz. 1907. g. Dole, miris 1976. g. Vermlandē Zviedrijā). Rakstnieks. Latvijā rakstītajos darbos, rakstot par zemnieku gaitām, tās savij ar meistarīgi tēlotu Latvijas dabu («Saplēstā krūze»). Pēc kara, dzīvojot Zviedrijā, ir ļoti ražīgs un sacer Latvijas dabu suminošus darbus (dzīvnieku pasaku trioloģija «Dieva dārzs»), attēlo Latvijas agrārreformas izraisītās lauku dzīves parmaiņas («Celmenieki»), bēgļu dzīves ainas («Parvietotie» u. c.), latviešu leģionāru gaitas («Kurzemes sirds vēl dzīva» u. c.), lauku dzīves sagrāvi kolhozu iekārta («Gaidi mani»).

Eglītis Andrejs (dz. 1912. g. Ļaudonā). Dzejnieks. Lūcijas Garūtas kantales «Dievs, Tava zeme deg» teksta autors, PBLA Tautas balvas, kultūras fonda un Z. Lazdas fonda godalgu laureāts. Ierosināja dibināt Latviešu Nacionālo fondu un ir tā ģenerālsēkretārs.

Eglītis Viktors (dz. 1877. g. Sarkanos, miris 1945. g. apcietinājumā). Rakstnieks, dzejnieks, kritiķis. Latviešu dekadentu idejiskais vadonis. Bijis skolotājs un Latvijas Universitātes lektors.

Erss Ādolfs (īst. v. Rūniks) (dz. 1885. g. Skujenē, miris 1945. g. apcietinājumā). Piedalījies Latvijas Neatkarības cīņās, kuras aprakstījis apcerējumā «Vidzeme brīvības cīņās» un romānā «Krusts ceļmalā». Jaunība kādu laiku dzīvojis Latgalē, kurai arī visvairāk pievērsies savos dzejoļos un poēmās, stāstos un romanos. Aprakstu grāmatas par Lietuvu, brīvo Estiju un Itāliju.

Ērglis Rihards (dz. 1881. g. Mazzalvē, miris 1950. g. Rīgā). Inženieris, vēsturnieks un literāts, vairaku Latvijas vēstures agrināko posmu pētījumu un vēsturisku romānu autors.

Felkerzams Hamikars (dz. 1811. g. Jelgava, miris 1856. g. Rīgā). Baltvācu politiķis un ekonomists, 1849. gada likumprojekta par māju pārdošanu zemniekiem autors.

Freijs Alberts (dz. 1903. g. Talsos, miris 1968. g. Rīgā). Luterāņu teoloģijas doktors un profesors. Pētījis latvisko svētuma izjūtu. 1947. g. izsūtīts. Pēc atgriešanās 1968. g. Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas arhibīskapa I. vietnieks.

Frosts Valters (dz. 1874. g. Bartenšteina Prūsija, miris 1936. g. Rīgā). No 1920. g. LU filozofijas sistematikas profesors. Pētījis ētikas jautājumus.

Goba Alfrēds (Aldis) (dz. 1879. g. Dignājā, miris 1972. g. Rīgā). Rakstnieks, literatūrvēsturnieks, publicists un sabiedrīks darbinieks, latviešu tautas atmodas laikmeta pētnieks, daudzu latviešu rakstnieku koprakstu sastādītājs, aktīvs Dievturu sadraudzes darbinieks, muža nogalē — vairaku biogrāfisku vārdnicu autors (tās palikušas rokrakstā).

Greste Jānis (dz. 1876. g. Smiltēnē, miris 1951. g. Rīgā). Pedagoģs un muzejnieks. Rakstnieku, Skolu, Derīgo izrakteņu u. c. muzeju dibinātājs. Interesantu atmiņu autors («...ka dzeņa vēders», atmiņas par Rūdolfu Blaumanī).

Grins Aleksandrs (Jekabs) (dz. 1895. g. Biržos, miris 1941. g. apcietinājumā Astrahaņā). Ka virsnieks piedalījies Neatkarības cīņās. Rakstnieks, publicists un vēsturnieks, vēsturisko žanru (stāsti, romāni, arī lugas) meistars, «Dvēseļu puteņa» autors, vairaku enciklopediska rakstura izdevumu («Pasaules vēsture», «Zeme un tautas», «Kultūras un tikumu vēsture») autors vai līdzautors.

Grins Jānis (dz. 1890. g. Biržos, miris 1966. g. trimdā). Bijis skolotājs un sarakstījis skolām lasāmo gramatu un vēsturi. Sakuma sacerejis romantiskus dzejoļus, vēlāk galvenokārt vēsturiskus stāstus un lugas. Lugas arī tulkojis. Dibinājis un rediģējis mēnešrakstu «Daugava». Bija a/s

«Valters un Rapa» grāmatu izdevniecības, vēlāk Nacionalā teātra direktors. Pēc pēdēja kara dzīvoja arzemes.

Gulbis Ansis (dz. 1873. g. Smardē, miris 1936. g. Rīgā). Grāmatnieks un rakstnieks, viens no vizīcīlākajiem Latvijas gramatu izdevējiem («Latviešu Konversācijas vārdnīca», «Pasaules rakstniecības vesture» u. c.), autobiogrāfisku romānu autors.

Gulbis Fridrihs (dz. 1894. g. Durbē, miris 1951. g. Rīgā). Rakstnieks (dzeja, proza, lugas), viens no rakstnieku un mākslinieku biedrības «Zaļā varna» vadītājiem.

Ieviņš Kārlis (dz. 1888. g. Džūkstē, miris 1977. g. Zviedrijā). Bijis skolotājs (1907--1914) Jaunpilī. Sacerejis dzejoļus, stāstus, romanus, lugas. Zviedrijā bijis no 1919. līdz 1921. g. Latvijas konsuls, vēlāk laikraksta «Jaunākās ziņas» un žurnāla «Atpūta» līdzstrādnieks. Pēc pēdēja kara pastāvīgi dzīvoja Zviedrijā. Labi pazīstams arī ka gleznotājs.

Jansons Fricis (dz. 1875. g. Kursišos, miris 1957. g. trimdā). Skolotājs un rakstnieks. Sarakstījis skolas grāmatas. No 1933. līdz 1934. g. izdevis un rediģējis žurnālu «Dzimtene un pasaule». Pēc kara dzīvoja arzēmēs.

Jansons Jānis Alberts (dz. 1892. g. Mežotnē, miris 1971. g. Rīgā). Bijis skolotājs Limbažos un Rīgā, vēlāk filoloģijas profesors un zinātņu doktors (strādājis Universitatē un Zinatņu Akadēmijā). Visvairāk pētījis pirmās tautas atmodas laika rakstniecību. Ievērojami arī pētījumi folklorā, piemēram, par tikumiem tautas dziesmās.

Janševskis Jekabs (dz. 1865. g. Nigrandē, miris 1931. g. Rīgā). Sākumā bijis skolotājs Nicā, vēlāk darbojies dažādu laikrakstu redakcijās Rīgā. Sacerējis reālistiskus dzejoļus, poēmas, noveles, stāstus, romanus, lugas. Bagātā valodā sarakstītajos romānos zīmīgi tipi, raksturīgi attēlota agrāko laiku dzīve Kurzēmē.

^{Ch}*Jurčics Gustavs* (dz. 1902. g. Rīga). Vidusskolas skolotājs, filozofs.

Kaija Ivande (išt. Antonija Lukina) (dz. 1876. g. Jumpravmuižā, mirusi 1942. g. Rīga). Pašai dziedīgi darbojās Latvijas valsts tapšanā. Žurnaliste un rakstniece.

Klaustiņš Roberts (dz. 1875. g. Lielezere, miris 1962. g. Rīgā). Sacerējis vēsturiskus romānus un noveles, bijis skolotājs. Rakstījis par folkloru un rakstniecības vēsturi. Sastādījis krājumu «Latvju tautas dainas» 12 sējumos. Lībiešu draugu biedrības priekšnieks.

Kludžis Jānis (dz. 1914. g. Sakstagalā). Rakstnieks un sociologs. Latvijā saņēma kultūras fonda godalgas. Pēc kara dzīvo ASV. Viens no ražīgākajiem trimdas rakstniekiem. Raksta vairāk latviešu literārajā nekā latgaļu valodā. Raksta romanus, stāstus, esejas, apceres. 1980. g. saņēma PBLA Kr. Barona prēmiju.

Kontrousskis Ādolfs (dz. 1897. g. Asīte, miris apcietinājuma 1945. g.). Pulkvedis. Piedalījies Neatkarības cīņās, 1919. g. Laikraksta «Latvijas Kareivis» un žurnāla «Militarais Apskats» atbildīgais redaktors. 1941. g. 14. jun. izsūtīts. Bijis Solikamskas noimetnē.

Kosa Juris (dz. 1878. g., miris 1967. g. Birzgalē). Rakstnieks un skolotājs. Rakstījis galvenokārt statusus, arī lugas, dzeju un apceres. Bērnu stasti sakopoti krājuma «Rīta krēslā». Par līdzdalību 1905. gada brīvības cīņā izsūtīts trimdā uz Sibīriju, no kurienes atgriezās tikai 1917. gada.

Kreicērs Hermanis (dz. 1895. g. Ērgļos, miris 1978. g. Čikagā ASV). Rīgas Petersalas pamatskolas parzinis. Pēc kara dzīvoja Vācijā, tad ASV. Turpināja darboties skolu dzīvē un rakstniecībā (atmiņas, apceres, vērojumi). Sarakstījis skolas grāmatas («Dzīves macība latvju jaunatnei» Vācijā, 1949. g.).

Krumbergs Pēteris (dz. 1823. g. Vietalvā — Odzienā, miris 1880. g. Jekabpilī). Literāts un sabiedrīks darbinieks (Valmierā), «Pēterburgas Avižu» līdzstrādnieks, viens no pirmajiem latviešu valodniekiem.

Krūza Karlis (dz. 1884. g. Zvardē, miris 1960. g. Rīgā). Dzejnieks un tulkotājs, aliterācijas un trioleta meistars latviešu dzejā, Puškina un poļu lirikas atdzejojātājs.

Kundziņš Karlis — sen. (dz. 1850. g. Sīpele, miris 1937. g. Smiltēnē). Mācītājs un literāts, teoloģijas goda doktors, viens no pirmajiem latviešu literatūrvēsturniekiem, arī dzejnieks.

Kundziņš Kārlis — jun. (dz. 1883. g. Smiltēnē, miris 1967. g. Sielā, ASV). Pedagoģs, Latvijas Universitātes teoloģijas profesors, vairaku zinātnisku darbu autors teoloģijā, mūža nogalē — Latvijas ev.-lut. baznīcas trimdā arhibīskaps.

Keņiņš Alis (dz. 1874. g. Grenčos, miris 1961. g. Rīgā). Dzejnieks, skolotājs, tiesībnieks. 1904. g. grāmatu apgāda «Zalktis» līdzdibinātājs. 1905. g. nodibina zēnu tirdzniecības skolu, kuru pēc tam pārveido par realskolu. 1919. g.—1921. g. Latvijas sūtnis Polijā. Latvijas izglītības un tieslietu ministrs (1931—1933). Romantiskā dzeja izpaužas dabas, darba un tautas mīlestībā. 1941. un 1951. g. izsūtīts. Pēc atgriešanās Rīgas Pedagoģiskā institūta profesors.

Kezberē Elza (dz. 1911. g. Tīrzā). Dzejniece. Krājumā «Jāapsaieģ» arī izsūtītajiem veltīti dzejoļi. Pēc kara dzīvo ASV. Turpina dzejojot. Ap 160 dzejoļu ir komponēti.

Lapiņš Janis (dz. 1885. g. Veselavā, miris 1941. g. Rīgā). Pedagoģs un publicists, ģimnāziju (pēdējā — Rīgas pils. 1. ģimnāzija) direktors, mēneš-

raksta «Sējējs» redaktors, vairāku publicistiska satura, kā arī skolas grāmatu autors, viens no pirmajiem Latvijas neatkarības paudējiem, kritiķis un literatūras petītājs (par Ausekļa dzīvi un darbiem, literāriem novadiem u. c.).

Lazda Zinaida (Šreibere) (dz. 1902. g. Ērgļos, mirusi 1957. g. Selimā ASV. Urna iegremdēta Baltijas jūra netālu no Latvijas krasta). Dzejniece un skolotāja, Annas Brigaderes prēmijas laureāte.

Leimane Ilona (dz. 1905. g. Rīga, mirusi 1989. g. Parīzē). Rakstniece un dzejniece. Pazīstama romāna «Vilkaču mantinieci» autore. Trimdā sarakstījusi romānu par izsūtītajiem «Kailā dzīvība».

Lehis-Puškaitis Ansis (dz. 1859. g. Talsu pag., miris 1903. g. Džūkste). Skolotājs, rakstnieks (stasti, pasakas) un folklorists, pirma plašākā latviešu tautas pasaku un teiku krājuma sakopotājs un sakartotājs.

Lesiņš Vilis (dz. 1903. g. Beļavā, miris 1982. g. Veilheima Vācijā). Rakstnieks un žurnālists. Žurnālu «Latvijas Kareivis», «Tevija», «Nedeļas Apskats» un «Latvija» redaktors. Stāstos, romānos un dzejoļos cildina latviešu karavīru pašaiļiedzību un varonību.

Lunbergs Jakobs Florentīns (dz. 1792. g. Rīga, miris 1858. g. Biržos). Mācītājs un literāts, ievērojams ar tiem laikiem vacu tautības autoru vidū neparasti labu latviešu valodas un dzejas izjūtu.

Maldonis Valdemārs (dz. 1870. g. Tīrzā, miris 1941. g. Rīga, apbed. Cēsīs). Teoloģijas goda doktors un profesors, filozofijas doktors. Vairakkārt Teoloģijas fakultātes dekans. No 1901. līdz 1909. g. vadīja sieviešu ģimnāziju Rīgā. Pētījis latviešu dievticību pēc latviešu tautasdziesmām.

Mauriņa Zenta (dz. 1897. g. Lejasciemā, mirusi 1978. g. Bazelē Šveice, apbed. Badkrocingena Vācijā). Rakstniece (īsa un gara proza) un literatūrzinātniece, filoloģijas doktore, teicama pasaules literatūras zinātnieciņa, spoža esejiste un memuaru autore, Konrada Adenauera premijas laureāte. Pēc pedējā kara dzīvoja Zviedrijā, Vācijā.

Medenis (arī Mednis) *Jānis* (dz. 1903. g. Praulienā, miris 1961. g. Murjāņos, apbed. Rīgā). Dzejnieks. Piedalījies Neatkarības cīņās. Saņēmis Latvijas Kulturas fonda un A. Brigaderes prēmijas. Sacerējis poēmas, balādes, teiksmas. Ar jaunās kombinācijās sastādītiem tautasdziesmu pantmēra elementiem radīja «Medeņa metru». Apdzied brīvības cīņu varoņus (1905. g., strēlniekus), latvisko dzīvesziņu, dzimtenes dabu, darba skaistumu. 1945. g. apcietināts un izsūtīts uz Noriļskas spaidu darbu nometni Kolimā līdz 1955. g.

Melnalksnis Augusts (dz. 1876. g. Mazsalacā, miris 1944. g. Rīgā). Žurnālists, rakstnieks un skolotājs. Par dalību 1905. g. brīvības cīņās 1909. g. izsūtīts uz Sibīriju. Sastādījis «Vadoni pa kultūras darbinieku šūpuļa vietām», kā arī sarakstījis grāmatas par Mazsalacu, Rūjienu un Limbažiem.

Neikens Juris (dz. 1826. g. Pālē, miris 1868. g. Umurgā). Mācītājs un rakstnieks (dzeja, stāsti), latviešu reālistiskās prozas aizsācējs, pirmo latviešu dziesmu svētku sarīkotājs (1864. gadā Dikļos).

Niedra Aida (dz. 1898. g. Tirzā, mirusi 1972. g. Losandželosā ASV). Rakstniece un dzejniece. Romānos un stāstos attēlo lauku dzīves skaistumu. Pēc kara dzīvoja ASV. Darbi ipatnējā stilā, tajos tēlota trimdinieku dzīve, atmiņā atsauktas latviešu inteliģences gaitas pirms kara.

Olavs (Plute) Vilis (dz. 1867. g. Bauskas pag., miris 1917. g. Somijā, apbed. Rīgā). Mācītājs, skolotājs, sabiedriska darbinieks un literāts, viens no latviešu begļu aprūpes organizētājiem un vadītājiem I Pasaules kara laikā, vairāku nozīmīgu grāmatu (piem., «Galvenie virzieni ētikā») autors.

Ozoliņš Frīdrihs (dz. 1879. g. Mālpilī, miris ASV). Arheologs un valsts darbinieks. 1920.—1921. g. Latvijas Darba ministrs, Satiksmes ministrs (1928—1930), Latvijas Pieminekļu valdes priekšsēdis, latviešu etnogrāfijas docents.

Prūsa Emīlija (dz. 1878. g. Vietalvā, mirusi 1950. g. Pļaviņās). Skolo-tāja un rakstniece. Tulkojusi lietuviešu rakstnieku darbus latviski.

Puriņu Klāvs (Nikolajs Puriņš) (dz. 1858. g. Vestiena, miris 1935. g. Rīgā). Žurnālists un rakstnieks (dzeja, lugas), Latvijas Saeimas bibliotēkas pārzinis, latviešu pirmās biogrāfiskās vārdnīcas (veltītas «Baltijas Vēst-neša» 25 gadiem) sastādītājs.

Raisters Eriks (dz. 1905. g. Rankā, miris ASV). Dzejnieks. Pēc otrā Pasaules kara dzīvo ārzemēs (sākumā Vācijā, tad ASV). Strādāja laikraksta «Laiks» redakcijā. Pirms kara apdzejoja laikmetu, dabu, mīlestību.

Raudīve Konstantīns (dz. 1909. g. Asūnē, miris 1974. g. Badkrocingenā Vācijā). Rakstnieks, domātājs. Sacerēja romānus un filozofiskas apceres. Pēc kara Vācijā kļuva pazīstams ar saviem parapsiholoģiskajiem pētīju-miem: ierakstīja skaņu lentās mirušo dvēseļu balsis, tas sistematizēja un petīja.

Reiznieks Valdemārs (dz. 1877. g. Liezerē, miris ?). Publicētajos ideoloģiskajos rakstos tiecas uz savdabību un latviskās filozofijas radīšanu.

Rudzītis Rihards (dz. 1898. g. Mellužos, miris 1960. g. Rīgā). Dzejnieks un esejists. Sastādījis antoloģijas, tulkojis R. Tagores darbus. Sarakstījis

darbu «Daiļuma apziņa pestis». Rēriha muzeja biedrības priekšnieks Rīgā. No 1948. līdz 1954. g. ieslodzījumā.

Ruņģis Aivars (dz. 1925. g. Vaivē). Rakstnieks. Visi romāni, stāsti, lugas un dzejoļi caurasti ar latviskā saglabāšanas un kopšanas izjutu, ar sāpi par pasaulē izkaisīto latviešu tautu. Kā latviešu leģionārs nokļuva Vācijā, no kurienes 1951. g. pārcēlās uz ASV, dzīvo Kalamazū.

Saiva (Jansons) Jēkabs (dz. 1890. g. Pūrē, miris 1953. g. Rīgā). Dzejnieks un tulkoļais. Dzejoļos romantisks. Sarīkojumos pats skandējis seno kuršu varoņu gaitam veltītās poēmas «Vilku lauks», «Birkas baloži», «Dzīvais akmens». Atdzejojis 13. gs. «Atskaņu hroniku».

Sārts Jānis (Apsītis) (dz. 1905. g. un miris 1980. g. Kalsnavā). Rakstnieks. Romānos, stāstos un lugās attēlo senatni un lauku dzīvi. No 1945. līdz 1952. g. apcietinājumā.

Saulietis (Plikausis) Augusts (dz. 1869. g. un miris 1933. g. Grašos, apbed. Cesvaines Ķinderu kapos). Rakstnieks (dzeja, stāsti, lugas) un skolotājs, viens no apgāda «Zalktis» dibinātājiem (kopā ar Ati Ķēniņu un Jāni Rozentālu), Jura Neikena un Apsīšu Jēkaba kristietiskā virziena turpinātājs latviešu literatūrā, atjautīgs Pēteru Staučas laiku notēlotājs («Revolūcija Prātaikos»).

Smagars Augusts (dz. 1910. g. Možeiku raj. Lietuvā, Auksudes ciemā, miris 1985. g. Rīgā, apbed. Siguldā). Bērnību pavadījis Latgalē, Kārsavā. Literatūrā rosīgi darbojies 30. gados. Dzejā un prozā izpaužas dzimtenes mīlestība. Izsūtīts 1944. g. novembrī uz Čelabinskas nometni, 1949. g. uz Džekazšanas vara rūdas raktuvēm Karagandas apgabālā, 1951. g. uz Kemerovas akmens lauztuvēm un mežiem līdz 1954. g. 21. jūlijam. Literatūrā darbība iekārtas spaidu dēļ ierobežota. Dzejā galvenie dabas un dzimtas zemes motīvi.

Springovičs Antonijs (dz. 1876. g. Rēzeknē, miris 1958. g. Rīgā). Katoļu teologs, pirmais latviešu tautības katoļu biskaps (vēlāk arhibiskaps, beidzot metropolīts).

Sprūdžs Alberts (dz. 1908. g. Varakļānos, gājis bojā padomju aviācijas uzlidojumā Rēzeknē 1944. g.). Rakstnieks un žurnālists. Tēlo Latgales ļaužu dzīvi, vēlāk sāk rakstīt arī latviešu literatūrā valodā.

Strēlerte Veronika (Rudīte) (dz. 1912. g. Dobeļē). Dzejniece un tulkoļāja, viena no izcilākajām liriskām latviešu literatūrā. Pēc pēdējā kara dzīvo Zviedrijā.

Students Jūlijs Aleksandrs (dz. 1898. g. Lubānā, miris 1964. g. Dobeļē). Literāts, Latvijas Konservatorijas docents, daudzu rakstu un grāmatu autors filozofijas, psiholoģijas un pedagoģijas nozarē. Latvijas izglītības biedrības priekšnieks.

Šķipsna Ilze (dz. 1928. g. Rīga, mirusi 1981. g. Fortvortā ASV). Rakstniece. Kara beigās nonāk Vācijā, pēc tam ASV. PBLA Kultūras fonda laureāte. Ilze Šķipsna ir viena no pirmajām latviešu rakstniecēm, kas saka eksperimentēt ar jaunajiem literārajiem paņēmieniem: «apziņas plūsmu», sirreālisma elementiem, pārmainītām laika un telpas kategorijām, personas duālismu. Rakstnieces stāstu krājums «Vēja stabules» 1961. g. izpelnījās J. Jaunsudrabiņa fonda prēmiju. I. Šķipsnu interesē cilvēces eksistences problēmas, to atklāsmē individa apziņas iekšējā pasaule, šie jautājumi risināti abos I. Šķipsnas romānos «Aiz septītā tilta» (1965) un «Neapsolītās zemes» (1970), kā arī pēdējo stāstu krājumā «Vidējā īstenība» (1974). Savos darbos I. Šķipsna meklē cilvēka «isto vietu» viņa paša gara un attieksme pret pasauli.

Smits Pēteris (dz. 1869. g. Raunā, miris 1938. g. Rīgā). Tevzemes balvas laureāts. Filologs, Latvijas Universitātes profesors, daudzu nozīmīgu pētījumu un grāmatu autors orientālistikā (visvairāk ķīniešu filoloģijā), baltu valodniecībā, etnogrāfijā, folkloristikā, plašāka latviešu tautas teikumu un pasaku krājuma, kā arī tautas ticējumu krājuma sakopotājs, pirmā pētījuma «Latviešu mitoloģija» autors.

Šterns Roberts (dz. 1884. g. Liepāja, miris 1943. g. Rīgā). Gleznotājs glezno reālistiskas juras ainavas, retāk figūras un ģimietnes. Raksta par mākslu, par dzīves filozofiju un aforismus.

Štrāls Kārlis (dz. 1880. g., miris 1970. g. Pļaviņās). Rakstnieks (dzeja, stāsti, romāns) un tulkotājs, I Pasaules kara dalībnieks, ievērojamā romāna «Karš» autors, viens no «Dzelmes» grupas «manifesta» parakstītājiem, lirika smalks stilists un formas meistars.

Švābe Arveds (dz. 1888. g. Lielstraupē, miris 1959. g. Stokholmā Zviedrijā). Tiesību vēsturnieks un rakstnieks. No 1918. līdz 1919. g. latviešu Tālo Austrumu nacionālās padomes sekretārs. Juridisko zinātņu doktors un LU profesors, no 1936. līdz 1941. g. Latvijas vēstures katedras vadītājs, no 1939. līdz 1940. g. Latvijas Vēstures institūta vicedirektors. 1927.—1940. g. arī Latviešu Konversācijas vārdnīcas redaktors. No 1944. g. dzīvoja Vācijā, vēlāk Stokholmā. Pētījis Latvijas agrāro un sociālo vēsturi. Izdevis arī senās Latvijas politiskās vēstures avotus. Pētījis latviešu folkloru. Sacerējis dzejoļus, stastus, romānus, literārus apcerējumus. Darbu saraksts veltījuma krājumā «Tautas vēsturei».

Tālavš Egils (ist. v. Zigurds Šmits) (dz. 1927. g. Alojā). 1949. g. 25. martā izsūtīts. Par tur sacerētiem dzejoļiem notiesāts uz 25 gadiem. Sodū izcietis Tomskas apgabalā, tad Ozerlagā. Atbrīvots 1956. g. 9. maijā. Inženieris. Skolotājs Vangažos.

Vika Hilda (prec. Eglīte) (dz. 1897. g. Rīgā, mirusi 1963. g. Rīgā). Gleznotāja un rakstniece (dzeja, stāsti), ļoti savdabīga māksliniece, viena no tām, kas savos darbos jo bieži atgriežas pie mitoloģiskās tematikas.

Vīķe-Freiberga Vaira (dz. 1938. g. Rīga). Filoloģe un psiholoģe, profesore Kanadā, aktīva trimdas latviešu sabiedrības darbiniece, šobrīd izcilākā dainu petniece pasaules mēroga.

Vulfs Eduards (dz. 1886. g. Platonē, miris 1919. g. Rīgā). Rakstnieks, dzejnieks, žurnālists. Dzejoļos pārdomas par dzimteni, dabu, mīlestību, darbu, jūsmīgi apraksta Latvijas neatkarības iekarošanu. Stāstos, feļetonos risina sadzīves jautājumus. No lugu labākās ir asprātīgās komēdijas.

Zaikovs Jānis (dz. 1903. g. Bērzaunē, miris 1942. g. izsūtījuma Solikamskā). Rīgā Franču liceja mācīja ģeografiju un dabas zinātnes, kā arī vadīja mazpulku tautas un tēvzemes mīlestības garā. Vācis dabas zinātņu materiālus. Nodibinājis Gureļu meteostaciju Viesienā. 1941. g. 14. jūnija kopā ar ģimeni izsūtīts.

Zālīte Elīna (prec. Zommere) (dz. 1899. g. Gaujienā, mirusi 1955. g. Rīgā). Rakstniece (dzeja, stāsti, romāni, lugas, dramaturģija), tulkotāja un teātra darbiniece, savulaik ļoti populāra liriskas kraujuma «Sila ziedi» un ne mazāk populāra romāna «Agrā rūsā» autore, laba igauņu un somu literatūras zinātnieciņa.

Zālīte Pēteris (dz. 1864. g. Rauna, miris 1939. g. Rīga). Laikā no 1893. līdz 1918. g. «Majas Viesis», «Dienas Lapas», tad «Majas Viesis Mēnešraksts» redaktors. Filozofijas doktors un profesors. No 1930. līdz 1934. g. Latvijas Saeimas loceklis.

Zariņš Kārlis (dz. 1889. g. Liepājā, miris 1978. g. Sabilē, apbed. Joviņu kapos). Rakstnieks (stāsti, romāni, lugas), viens no izcilākajiem 20. gs. 20.—30. un 40. gadu latviešu prozas meistariem, vēsturiskā romāna «Kaugurieši» autors.

Zeibots Eduards (dz. 1864. g. Palsmanē, miris 1897. g.). Macītājs un literāts, rakstījis liriku un lieroepiku (balādes).

Zeiferts Teodors (dz. 1865. g. Džūkste, miris 1929. g. Rīgā). Rakstnieks (dzeja, isā proza), literatūrkritiķis un literatūrvēsturnieks, arī skolotājs un mācību grāmatu autors; latviešu literatūras petniecības pamatos joprojam stav divi Zeiferta kapitāldarbi — «Latviešu rakstniecības hrestomatija» piecās un «Latviešu rakstniecības vēsture» trijās grāmatās.

Zeltmatis Ernests (Karkliņš) (dz. 1868. g. Kabile, miris 1961. g. Rīgā). Rakstnieks un teātra darbinieks, dikcijas un deklamācijas pedagogs, stāstu, romānu un lugu autors.

SATURS

Ceļavārdi. <i>Anta Rudzīte un Edgars Mucenieks</i>	3	«Maza mana tēvuzeme...» <i>Knuts Skujenieks</i>	39
TĒVUZEMES MĪLESTĪBA.	5	«Tatad atkal...» <i>Vizma Belše- vica</i>	39
Tēvuzemes mīlestība. <i>Atis Kronvalds</i>	6	<i>Atziņas</i>	39
Tēvuzemes mīlestība. <i>Romāns Pussars</i>	7	VIRIŠĶĪBA	43
Fragmenti no darba «...iet lat- vieši caur gadu simteņiem...» <i>Aivars Ruņģis</i>	14	<i>Vīra gars. Jānis Lapiņš</i>	44
Tautasdziesmas	15	<i>Vīrišķība. Viktors Avotiņš</i>	46
Sakāmvārdi un parunas	19	<i>Varonība. Jānis Lapiņš</i>	50
Teika	20	Drosme ka laimes priekšnotei- kums. <i>Pēteris Birkerts</i>	52
Oda. <i>Rudolfs Blaumanis</i>	20	Tautasdziesmas	52
Sargs pie Daugavas. <i>Kārlis Skalbe</i>	28	Sakāmvārdi un parunas	54
Mocekļi. <i>Kārlis Skalbe</i>	29	<i>Spridītis. Pasaka</i>	54
Manai zemei. <i>Veronika Strē- lerte</i>	29	<i>Spreidīķis Piņķu baznīcā. Alek- sanders Grīns</i>	57
«Nekā nav kvēlāka...» <i>Ilze Šķipsna</i>	30	<i>Dzīvot dzīvi. Kārlis Dziļleja</i>	59
Ziemassvētku vakarā. <i>Eduards Ceriņš</i>	31	<i>Pie sava sliekšņa. Kārlis Dziļ- leja</i>	59
«Man sen vairs savu sāpju nav...» <i>Andrejs Eglītis</i>	31	Tautas senatne. <i>Vilis Plūdo- nis</i>	60
«Ir mudžekļains rakstības ceļš...» <i>Viktors Avotiņš</i>	31	<i>Par spīti. Rainis</i>	61
Dziesmas svaros. <i>Vizma Bel- ševica</i>	32	<i>Kareivis. Kārlis Skalbe</i>	61
Vārdi par pūpoliem. <i>Vizma Belševica</i>	33	<i>Uz kauju. Jānis Akuraters</i>	62
«Nemiera un gaidu pavasa- ris...» <i>Vizma Belševica</i>	34	<i>Vīrišķība. Hilda Vika</i>	62
Dzimtene. <i>Ārija Elksne</i>	35	<i>Antīš. Vizma Belševica</i>	63
Dzimtenei. <i>Ārija Elksne</i>	35	<i>Indriķa latvieša piezīmes uz Livonijas hronikas malām.</i>	
Bītes. <i>Zinaida Lazda</i>	36	<i>Vizma Belševica</i>	63
Zvērests. <i>Egils Tālavas</i>	36	«Klusē...» <i>Klāvs Elsbergs</i>	68
Musu karogs. <i>Tālvāldis Trei- cis</i>	37	<i>Nāves salas kritušie. Vitauts Lūdēns</i>	68
Tu esi. <i>Ojārs Vācietis</i>	38	«Vairs neapjēgt...» <i>Knuts Sku- jenieks</i>	69
		«Viens stāv ar pušu lauztu spitu...» <i>Ojārs Vācietis</i>	69
		«Karstā nakts». <i>Ojārs Vācie- tis</i>	70
		«Varonīgi iztūrēt...» <i>Imants Ziedonis</i>	73

Pulkvedis Kalpaks. <i>Kārlis Skalbe</i>	74
Fragments no romāna «Dvēselu putenis». <i>Aleksandrs Grīns</i>	76
Atziņas	79

MĒRĶTIECĪBA 81

Par mērķtiecību. <i>Ervinš Baumanis</i>	82
Patstāvība. <i>Mara Mišņa</i>	86
Desmit garīgās higiēnas baušļi. <i>Zenta Mauriņa</i>	88
Varība. <i>Skaidrite Lasmane</i>	89
Pats. <i>Apsesdels</i>	91
Vel jāiet. <i>Apsesdels</i>	92
Meke sev pats. <i>Anna Brigadere</i>	92
Vienīgais draugs. <i>Rainis</i>	93
Gatavība. <i>Rainis</i>	93
Laimīgais. <i>Kārlis Skalbe</i>	93
Krustceļos. <i>Veronika Strēlerte</i>	94
Grūti. <i>Ārija Elksne</i>	94
«Neviens no tevis negaida...» <i>Imants Ziedonis</i>	94
Fragments no triloģijas «Dievs, daba, darbs». <i>Anna Brigadere</i>	95
Ciešanas ka laimes faktors. <i>Peteris Birkerts</i>	96
Augusts Dombrovskis. <i>Il. Kreicers</i>	97
Mērķtiecība. <i>Zenta Mauriņa</i>	99
Fragments no grāmatas «Tu dzīvoji dižu darbu». <i>Imants Ziedonis</i>	100
Tautasdziesmas	100
Sakāmvārdi un parunas	101
Trīs teva dēli. <i>Pasaka</i>	102
Atziņas	105

GUDRĪBA. DARBA TĪKUMS. DAIĻUMS 109

Galvenais tīkums. <i>Vizma Belševica</i>	110
Latvieši, kas atstāja Latviju. <i>Peteris Lejiņš, Laima Kalniņa</i>	116

Miļas Māras pārnākšana. <i>Edvards Virza</i>	119
Godrība. <i>Erika Bizdēna</i>	122
Tautasdziesmas	126
Sakāmvārdi un parunas	128
Tīcējumi	129
Akas. <i>Janis Peters</i>	129
Fragments no gramatas «Dzīves jēgu meklejot». <i>Zenta Mauriņa</i>	129
«Visās zemes un visos laikos...» <i>Konstantīns Raudive</i>	130
Atziņas	131
Fragments no gramatas «Darbs un raksturs». <i>Leonids Breikšs</i>	133
Fragments no gramatas «Tu dzīvoji dižu darbu». <i>Imants Ziedonis</i>	135
Tautasdziesmas	135
Sakāmvārdi un parunas	138
Tīcējumi	139
Valodze. <i>Teika</i>	140
Lielākā saule. <i>Kārlis Skalbe</i>	140
«Kas maizes kumosu ar asaram...» <i>Kārlis Skalbe</i>	140
Svētīgās rokas. <i>Fricis Bārda</i>	140
Fragments no triloģijas «Dievs, daba, darbs». <i>Anna Brigadere</i>	141
Atziņas	142
Daiļums. <i>Lija Bīdaka</i>	144
Fragments no raksta «Latviska iznesība». <i>Arnolds Strazdiņš</i>	147
Daiļa dzīve. <i>Janis Lapiņš</i>	150
Tautasdziesmas	151
Sakāmvārdi un parunas	156
Tīcējumi	156
Klusas dienas brīnums. <i>Rainis</i>	157
Fragments no «Poemas par pienu». <i>Imants Ziedonis</i>	157
Fragments no grāmatas «Tu dzīvoji dižu darbu». <i>Imants Ziedonis</i>	158
Atziņas	158

GODS 161

Gods. <i>Skaidrite Lasmane</i>	162
Latvju tautas gods. <i>Aldis Goba</i>	163

Fragments no raksta «Vira gods». <i>Jānis Lapiņš</i>	165	Gada bilance jeb Pamācība šīs zemes varenim. <i>Vizma Belševica</i>	199
Lepnums. <i>Skaidrite Lasmane</i>	167	Ģirts. <i>Ansis Lerhis-Puškaitis</i>	199
Sirdsapziņa. <i>Harijs Liepiņš</i>	169	Atziņas	202
Fragmenti no grāmatas «Latvju tautas gods». <i>Aldis Goba</i>	171		
Fragmenti no raksta «Par atbildību tautas priekšā». <i>Gustavs Bērziņš</i>	171	LABESTIBA	205
Fragmenti no darba «Divas kultūras sāksnes». <i>Zenta Mauriņa</i>	173	Labestība. <i>Mudīte Kostanda</i>	206
Tautasdziesmas	178	Pateicība. <i>Skaidrite Lasmane</i>	208
Sakāmvārdi un parunas	181	Labvelība. <i>Skaidrite Lasmane</i>	209
Uzticīgais ganu zēns. <i>Pasaka</i>	181	Tautasdziesmas	210
Sadegt un spidēt. <i>Aspazija</i>	183	Sakāmvārdi un parunas	211
Ir kaut kas augstaks. <i>Edvards Treimanis</i>	184	Tīcējumi	212
«Ka sniegi kalnu galotnēs...» <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	184	Kā lācis cēlies. <i>Teika</i>	212
«Lai tu kādus dubļus bristu...» <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	185	Skauga liktenis. <i>Pasaka</i>	212
Dzimtenes rokas. <i>Jānis Akurators</i>	185	Mana dziesma. <i>Fricis Bārda</i>	214
Pazemotam. <i>Jānis Akurators</i>	186	Lūgšana. <i>Fricis Bārda</i>	214
Cilvēka meklešana. <i>Elina Zālīte</i>	187	Saules vārdi. <i>Kārlis Skalbe</i>	215
Parskats. <i>Elina Zālīte</i>	187	Muļķītis. <i>Kārlis Skalbe</i>	215
Kauns. <i>Elina Zālīte</i>	188	«Man visi gudrie vārdi...» <i>Kārlis Skalbe</i>	215
Latvju tautas gods. <i>Jānis Zaiķovs</i>	188	«Par katru stundu...» <i>Kārlis Skalbe</i>	216
«Nu vel viena gara ziema galā...» <i>Lija Bridaka</i>	189	Miksta, baltā, gaišā diena. <i>Atis Ķeniņš</i>	216
«Taisni tāpēc, ka otrreiz nevar...» <i>Ārija Elksne</i>	189	Fragments no dzejoļa «Dvēsele». <i>Aspazija</i>	216
«Sakiet, ko gribat...» <i>Arija Elksne</i>	190	Ar varu ne. <i>Veronika Strēle</i>	217
Augstā tiesa. <i>Ārija Elksne</i>	190	Mīļais vārds. <i>Elina Zālīte</i>	217
«Tiru dzīvi es gribētu nodzīvot...» <i>Ārija Elksne</i>	191	Mēs milam labākos. <i>Elina Zālīte</i>	218
«Kur rodas sirdsapziņa...» <i>Māris Čaklais</i>	192	Zvaigznes. <i>Elina Zālīte</i>	218
Dziesma par četriem baltiem krekliem. <i>Māris Čaklais</i>	192	Labietis. <i>Juris Kosa</i>	219
Pūt, vējiņi! <i>Ojārs Vācietis</i>	193	Dailes svētums. <i>Valdemārs Dambergs</i>	220
Nekrologs. <i>Ojārs Vācietis</i>	195	Šodien. <i>Aleksandrs Čaks</i>	221
Fragmenti no rokoperas «Lāčplēsis». <i>Mara Zālīte</i>	196	«mazi putni lielos kapos...» <i>Knuts Skujenieks</i>	221
«Nedievojies!...» <i>Ilze Binde</i>	198	«Es gribu šodienas domu maizi...» <i>Arija Elksne</i>	222
Fragments no senkuršu teiksmas «Birkas baloži». <i>Jekabs Saiva</i>	198	Uzdāvini man. <i>Māris Čaklais</i>	222
		Aicinājums. <i>Arija Elksne</i>	223
		«Sakiet, dižgari senie...» <i>Ārija Elksne</i>	223
		«Sirds bagāta...» <i>Pēteris Jurciņš</i>	224
		«Mēs saviem vecākiem...» <i>Lija Bridaka</i>	224

«Mans draugs man uzsmaida...» <i>Māra Misiņa</i>	225	«Un, tagad — pēc gadsimtiem...» <i>Lija Bridaka</i>	272
«Vismaz kaut makoņus...»		<i>Dēls. Ilze Binde</i>	273
<i>Leons Briedis</i>	225	Lai jums kur pārņākt būtu.	
Pavasaris. <i>Leons Briedis</i>	226	<i>Ārija Elksne</i>	273
Tūlīt. <i>Olga Lisovska</i>	226	Krišs Gūtmanis (vecvectēvs).	
Par Mazo Princi. <i>Olga Lisovska</i>	227	<i>Guntars Godiņš</i>	274
Vai esi man draugs. <i>Daina Avotiņa</i>	228	Anna Kastaine (vecāmate).	
«Ja tavās plaukstās...» <i>Vitauts Ļudens</i>	228	<i>Guntars Godiņš</i>	275
Labdien. <i>Ojārs Vācietis</i>	229	Sestdienas vakars. <i>Olga Lisovska</i>	275
«Pacelies, pasaule, riebumā...»		In memoriam. <i>Ojārs Vācietis</i>	276
<i>Imants Ziedonis</i>	230	Krekla šūšana. <i>Ojārs Vācietis</i>	277
Dieva davana. <i>Fricis Jansons</i>	231	Tā runāja cimdu māte. <i>Māra Zālīte</i>	278
Fragments no tēlojuma «Novelejšums». <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	231	Vakara. <i>Māra Zālīte</i>	278
Devēja roka. <i>Kārlis Skalbe</i>	234	Mātei. <i>Māra Zālīte</i>	279
Māleja. <i>Kārlis Skalbe</i>	235	«Neklepo, tu aizbiedēsi veltus...» <i>Klāvs Elsbergs</i>	279
«Ir gan vēl pasaule brīnumi».		«Jēkaba vakarā pie ēdiena...»	
<i>Georgs Mintautis</i>	238	<i>Imants Ziedonis</i>	280
Sirds saule. <i>Elina Zālīte</i>	243	«Piens rodas...» <i>Imants Ziedonis</i>	281
Epifānijas. <i>Imants Ziedonis</i>	245	«Kad bērni apkārt...» <i>Imants Ziedonis</i>	282
Atziņas	248	Fragments no triloģijas	
		«Dievs, daba, darbs». <i>Anna Brigadere</i>	283
ĢIMENISKUMS	249	Sestdienas vakars. <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	284
Ģimeniskums. <i>Māra Taiwane</i>	250	Piedzimst puika. <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	286
Fragments no darba «Kārlis Ulmanis». <i>Edvards Virza</i>	259	Laime ir ligzdā. <i>Kārlis Skalbe</i>	287
Fragments no atmiņām «Māte». <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	260	Fragments no poēmas prozā	
Tautasdziesmas	260	«Straumenis». <i>Edvards Virza</i>	288
Ilgu zeme. <i>Aspazija</i>	266	Fragments no grāmatas «Pasaules dziesma». <i>Saulcerīte Viese</i>	290
Mana dzimtene. <i>Vilis Pludonnis</i>	267	Epifānija. <i>Imants Ziedonis</i>	290
«Ilgi, ilgi nevarēju...» <i>Jānis Jaunsudrabiņš</i>	267	Atziņas	291
Mūs māsīte. <i>Anna Brigadere</i>	267		
Manu jaunu dienu zeme. <i>Rainis</i>	268		
Latvija. <i>Jānis Akuraters</i>	269		
Mātes sirds. <i>Augusts Saulietis</i>	270	MILESTIBA	293
«Pie mātes bērns...» <i>Jānis Poruks</i>	270	Mīlestība. <i>Mudīte Kostanda</i>	294
Latvju kletīņa. <i>Kārlis Eliāss</i>	270	Mīlestība. <i>Fricis Bārda</i>	299
Mājas. <i>Kārlis Skalbe</i>	271	Titenītis. <i>Fricis Bārda</i>	300
«No rīta piēna rasa krita...»		Krēslā. <i>Fricis Bārda</i>	300
<i>Viktors Avotiņš</i>	271	Mirdzošs britiņš. <i>Paulina Bārda</i>	300

Man gribas noskumt šovakar. <i>Paulina Barda</i>	301	«Par mīlestību, jauno gadu sākot...» <i>Imants Ziedonis</i>	318
Kā zagšus. <i>Rūdolfs Blau- manis</i>	302	«Bet tavā tuvumā...» <i>Mara Zālte</i>	318
Vēl tu nezini! <i>Rūdolfs Blau- manis</i>	302	Es drusku nokritu uz ceļiem tavā priekšā. <i>Klāvs Elsbergs</i>	319
Mīlas roka. <i>Jānis Akuraters</i>	303	«Es tevi atkarošu...» <i>Klāvs Els- bergs</i>	319
Dadzis. <i>Augusts Bračs</i>	303	Fragments no darba «Vadmo- tīvi Raiņa makslā». <i>Zenta Mauriņa</i>	320
Mīlestība. <i>Antons Austrīņš</i>	303	Fragments no grāmatas «Tu dzīvoji dižu darbu». <i>Imants Ziedonis</i>	321
Un kari sirds kā saldu valgmi dzer. <i>Fridrihs Gulbis</i>	304	Epifanijas. <i>Imants Ziedonis</i>	321
Sievietei. <i>Vilis Plūdonis</i>	304	Tautasdziesmas	322
Teici to stundu, to brīdi... <i>Jā- nis Poruks</i>	305	Sakāmvārdi un parunas	324
Vasaras nakts. <i>Rainis</i>	305	Ticējumi	324
Kad dzīvē es sastapu tevi. <i>Ri- hards Rudzītis</i>	305	Atziņas	325
Biķeris. <i>Kārlis Skalbe</i>	306		
Ko zales smarža dara? <i>Kārlis Skalbe</i>	306	DRAUDZĪBA. SADERĪBA	327
Mīlestība. <i>Kārlis Skalbe</i>	306	Fragments no darba «Sirds mozaika». <i>Zenta Mauriņa</i>	328
Nāc! <i>Biruta Skujeniece</i>	307	Saderības daudzīnājums. <i>Vaira Vīke-Freiberga</i>	330
Solveigas dziesma. <i>Austra Skujiņa</i>	308	Saticība. <i>Skaidrite Lasmane</i>	337
Visu dienu. <i>Anna Dagda</i>	309	Tautasdziesmas	339
Dziesma. <i>Anna Dagda</i>	309	Sakāmvārdi un parunas	341
Kāpēc? <i>Jānis Vainovskis</i>	309	Ticējumi	342
«Caur rīta dzidrumu...» <i>Jānis Trimda</i>	310	Savējos ļaudis. <i>Andrejs Eglī- tis</i>	342
Mīlas tronī. <i>Hilda Vīka</i>	310	Draugiem. <i>Kārlis Skalbe</i>	343
«Tu reizē tuvs...» <i>Hilda Vīka</i>	311	Draugam. <i>Jānis Akuraters</i>	343
Bez dveseles. <i>Elina Zālite</i>	311	Kaut... <i>Elina Zālite</i>	343
Agrā pavasari. <i>Elina Zālite</i>	311	Mazu brīdi, mazu brīdi pirms gaismiņas. <i>Vilis Plūdonis</i>	344
Mīlas speks. <i>Elina Zālite</i>	312	Tavam mūžam. <i>Leons Brie- dis</i>	344
No viena acu skata. <i>Jānis Zie- meļnieks</i>	312	«Es sev uzsedzu smaidu...» <i>Liņa Briedaka</i>	345
Sazvērējies mūžs. <i>Leons Brie- dis</i>	313	«Basām kājām...» <i>Vitauts Ļū- dēns</i>	346
«Vij zalktis zemes rakstus...» <i>Leons Briedis</i>	313	Fragments no grāmatas «Zaļā gramata». <i>Jānis Jaunsudra- biņš</i>	346
Ka man bez tevis salst... <i>Ojārs Vācietis</i>	314	Fragments no grāmatas «Aiz sniega un tumsas». <i>Augusts Saulietis</i>	347
«Es tevi mīlēšu...» <i>Ojārs Vā- cietis</i>	314	Divi cukurgraudi. <i>Ilze In- drāne</i>	349
«Visas pasaules puķes...» <i>Ojārs Vācietis</i>	315	Es gribu ar tevi draudzēties! <i>Vīks</i>	350
Kamenīt! <i>Ojārs Vācietis</i>	315	Atziņas	352
«Kā vējš alkšņiem...» <i>Ojārs Vācietis</i>	316		
Jumītis. <i>Vizma Belševica</i>	317		
«Nāc pie manis par saulīti spī- dēt...» <i>Jānis Peters</i>	317		

PRIEKŠ	353	Jaunībai. <i>Kārlis Skalbe</i>	381
Priekš <i>Skaidrite Lasmane</i>	354	Status quo. <i>Paulīna Barda</i>	381
Fragmenti no darba «Sirds morīnka». <i>Zenta Mauriņa</i>	356	Es milu dzīvību... <i>Viktors Eglītis</i>	382
Fragmenti no darba «Dzīves jēgu meklējot». <i>Zenta Mauriņa</i>	358	Priekš. <i>Andrejs Eglītis</i>	382
Fragmenti no darba «Dons Kihots un musdienu cilvēks». <i>Konstantīns Raudive</i>	359	«Ir laime dievišķa...» <i>Leonīds Breikšs</i>	383
Fragmenti no grāmatas «Tu dzīvoji dižu darbu». <i>Imants Ziedonis</i>	359	Priekš. <i>Augusts Smagars</i>	383
Priekš kā tikums. <i>Jānis Liepiņš</i>	359	Priekš. <i>Eriks Raisters</i>	384
Dziesma un tauta. <i>Vaira Viķe-Freiberga</i>	366	«Bērns, kas aizmieģ raudot...» <i>Veronika Strēlerte</i>	384
Tautasdziesmas	371	Asaras. <i>Olga Lisovska</i>	385
Ticējumi	374	«Audziniet labi savas meitas...» <i>Ārija Elksne</i>	385
Miklas	375	Mēs ar kumeļu. <i>Vizma Belševica</i>	386
Miklu atmiņējumi	376	Fragmenti no trioloģijas «Dievs, daba, darbs». <i>Anna Brigadere</i>	386
Sakāmvārdi un parunas	376	Tavs priekš ir mans kārums. <i>Vīks</i>	387
Brīvgrāmata. <i>Pasaka</i>	377	Atziņas	389
Priekš. <i>Jānis Akurāters</i>	378	Pecvārds. <i>Māra Mellena</i>	391
Dzīves priekš. <i>Jānis Akurāters</i>	379	Ieteicamie raksti. Sastād. <i>Oļģerts Auns</i>	393
Saskaņā. <i>Jānis Akurāters</i>	379	Personu rādītājs. Sastād. <i>Oļģerts Auns</i>	398
Priekā mirklis. <i>Vilīs Plūdonis</i>	380		
Darbs un priekš. <i>Rainis</i>	380		
Dargumu trauks. <i>Rainis</i>	381		

LATVIEŠU TAUTAS DZĪVESZIŅA

4

TIKUMI. VĒRTĪBAS

Redaktore *I. Briģe*. Māksl. redaktore *M. Alšeuska*.
Tehn. redaktore *B. Briede*. Korektore *Z. Stikute*.
Vāku zīm. *P. Justovičs*.

Valsts izdevniecība «Zvaigzne», LV 1013, Rīgā
K. Valdemāra ielā 105. Reģistr. Nr. 000304186.

Izdevn. Nr. 8557/L-297. Formāts 60 × 84 1/16.

24,19 uzsk. iespiedl., 21,60 izdevn. l. Izdevums salikts
dialoga sistēmā DIS, piedaloties Nozares Kolektīvās
Lietošanas Informatīvajam Skaitļošanas Centram.
Programmētājs G. Zaharičevs. Iesplests AS «Preses
nams» tipogrāfijā, LV 1081, Rīgā, Balasta dambī 3.
Pasūt. Nr. 555